

«НАША ШКОЛА»

№ 4, 2008

Науково-методичний журнал

Виходить один раз на два місяці з вересня 1993 р.
Засновано в 1923 р., відновлено в 1993 р.
Зареєстровано 14 березня 1994 р. Серія ОД № 158.

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року № 1-05/7 журнал «Наша школа» увійшов до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та психології на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор: **В. А. КАВАЛЕРОВ**,
канд. педагог. наук

Редакційна колегія:

Л. К. Задорожна, канд. філософ. наук, *заступник головного редактора*; **В. М. Руссол**, канд. пед. наук, *відповідальний секретар*; **А. Ю. Анісімов**, канд. пед. наук; **А. М. Богуш**, д-р пед. наук, професор, дійсний член АПН України; **В. В. Грінчук**; **Д. М. Демченко**, канд. пед. наук, доцент; **Н. М. Дзюба**; **Ю. І. Завалевський**, канд. пед. наук; **Є. Є. Карпова**, д-р пед. наук, професор; **Б. Г. Кремінський**, канд. пед. наук; **Н. В. Кічук**, д-р пед. наук; **З. Н. Курлянд**, д-р пед. наук, професор; **С. Л. Курочкін**, канд. біол. наук, доцент; **О. В. Малихіна**, д-р пед. наук; **О. І. Папач**, канд. пед. наук, зав. кафедрою методики викладання природничо-математичних дисциплін; **Г. Б. Редько**, професор; **Н. А. Руденко**, зав. кафедрою методики викладання іноземних мов та мов і літератур національних меншин; **С. А. Свінтковська**; **В. Г. Страхов**, канд. біол. наук, доцент; **В. М. Терзі**, канд. пед. наук, доцент; **О. Г. Топчієв**, д-р геогр. наук, професор; **В. А. Трунова**, канд. пед. наук, доцент; **Л. І. Фурсенко**; **Р. І. Хмелюк**, д-р пед. наук, професор; **Т. Н. Чебикіна**, канд. психол. наук, зав. кафедрою педагогіки і психології; **О. С. Цокур**, д-р пед. наук, професор.

Редактори-коректори: **Г. Я. Богомолва**,
І. Ф. Ацабріка

Засновники:

Управління освіти Одеської обласної державної
адміністрації

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів

Міжгалузевий науково-технічний центр «Нормаль»

Обласне відділення Педагогічного товариства

Адреса редакції: 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8.
Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних
видань ООІУВ. Тел. 729-45-12.

Затверджено на засіданні вченої ради ООІУВ.
Протокол № 2 від 29.05.2008 р.

Здано у вироб. 04.07.08. Підп. до друку 28.07.08. Формат
60×84¹/₈. Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк.
24,18. Обл.-вид. арк. 21,5. Тираж 800 прим. Зам. № 58.

Надруковано у друкарні видавництва «Екологія».
м. Одеса, вул. Базарна, 106, к. 313
Тел.: (0482) 33-07-18, 37-07-95, 37-14-25.

Одеса • Одеський ОІУВ • 2008

З М І С Т

Д. М. Демченко. Виклики сучасної школи 3
Л. К. Задорожна, Н. П. Шанірова, Л. І. Ятвєцька. Модернізація методичної роботи як чинник впливу на професійну компетентність вчителя (з досвіду роботи) 6

Керівникам навчальних закладів

В. М. Руссол. Посадово-психологічний профіль керівника навчального закладу 15
А. И. Айрикан, С. В. Воронова. Методические рекомендации к планированию контрольно-аналитической деятельности учебного заведения 19
С. Г. Здрагат. Експериментально-дослідна робота в загальноосвітньому навчальному закладі 26

Педагогіка і психологія

Т. М. Козіна, М. В. Кудряшев. Вихованість учнів та її оцінювання з позицій компетентнісного підходу 29
А. А. Лєскова. Щодо проблеми психологічної готовності дитини до навчання в школі 32
Т. М. Козіна, Р. І. Нікітенко. Творчий розвиток особистості — одне з найважливіших завдань гуманістичного освітнього процесу 37
Т. Х. Кірьязова. Кожній дитині — здоров'я, освіту, рівні можливості та захист на шляху до гуманного світу 42

Позакласне та позашкільне виховання

О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова. Інноваційна спрямованість процесу виховання на сучасному етапі розвитку освіти 45
Л. М. Ісаєва. Модель Школи сприяння здоров'ю як спосіб організації життєдіяльності шкільного співтовариства 53
Р. І. Нікітенко. Абетка планування роботи позашкільного закладу освіти 59
С. І. Шеремет. Прагнути до професійної майстерності 66
В. Ф. Киселева. «Она является моим идеалом, целью моей жизни» 70

Дошкільне виховання. Початкове навчання

В. В. Скрипник, О. А. Хоменко. Дошкільним працівникам 72
Н. Г. Луцишина, А. Т. Устянська. Стан навчально-виховної роботи в початковій школі та пропозиції щодо його поліпшення 75

Дисципліни суспільно-гуманітарного циклу

С. А. Свінтковська. Методичні рекомендації щодо вивчення української мови і літератури в 2008/2009 навчальному році 80
О. В. Гашибаязова. Реалізація потенціалу обдарованих дітей — актуальне завдання сучасної освіти... 95
Е. Ю. Крюченкова. О преподавании русского языка и литературы в 2008 /2009 учебном году 98
О. Ю. Крюченкова. Про викладання зарубіжної літератури у 2008/ 2009 навчальному році 103
Т. В. Юрченко, В. А. Ульянова. Про вивчення іноземних мов у 2008/2009 навчальному році 105
Л. К. Задорожна, Т. В. Юрченко, Л. Я. Русінова. Навчання мистецтву ведення діалогу 107
О. М. Левчишена, А. М. Лекар. Відновний підхід в історії: латентний та освітній аспекти 109
А. М. Лекар. З досвіду впровадження відновного підходу на уроках історії 111
О. М. Котенко. Рекомендації щодо викладання регіональної історії в контексті вітчизняної та світової 118
Т. В. Саннікова. Духовно-моральне виховання підлітків на заняттях з християнської етики 119

© Одеський обласний інститут удосконалення вчителів,
2008

<i>О. І. Стеценко.</i> Правова освіта та використання інтерактивних педагогічних технологій	122	<i>В. В. Грінчук.</i> Про стан викладання та рівень знань з математики учнів шкіл Одеської області	175
Вчителям болгарської мови та літератури в Україні		<i>В. Ю. Потьомкіна.</i> Моніторингові дослідження знань учнів 7-х класів з математики у 2007/2008 навчальному році	178
<i>Н. С. Бузиян.</i> Методически препорьки за учителите по български език и литература	126	<i>О. Ю. Гапонова.</i> Вчителям інформатики	181
Вчителям молдовської мови та літератури в Україні		Вчителям шкіл-інтернатів усіх типів	
<i>Л. І. Fetescu.</i> Studiarea limbii moldovenești și literaturii (moldovenești și universale) în anul de învățământ 2008/2009	131	<i>М. В. Кудряшев.</i> Педагогічним працівникам шкіл-інтернатів	183
Дисципліни природничо-математичного циклу		Вчителям музики та образотворчого мистецтва	
<i>В. В. Ковальчук, М. О. Царенко, М. І. Паньков.</i> Методологічні засади сучасної освіти: про необхідність зближення природничих і гуманітарних наук	139	<i>О. В. Корнілова, О. В. Гайдамака.</i> Вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу	185
<i>О. І. Папач.</i> Врахування психологічних особливостей учнів при вивченні математики	146	Основи безпеки життєдіяльності	
<i>Л. І. Ятвецька.</i> Деякі зауваження щодо стану фізичної освіти в умовах переходу на 12-річний термін навчання	155	<i>М. Г. Нечипоренко.</i> Формування культури здоров'я в учасників навчально-виховного процесу	192
<i>Л. М. Кононенко, Н. П. Шапірова, Л. І. Ятвецька.</i> Виконання державних вимог — потреба часу	157	Вчителям допризовної підготовки та фізичної культури	
<i>Н. А. Коптяєва, Н. П. Шапірова, Л. І. Ятвецька.</i> Природознавство як фундамент природничої освіти	158	<i>Б. І. Шестаков.</i> Викладачам предмета «Захист Вітчизни»	194
<i>Н. П. Шапірова.</i> Хімічна освіта в 12-річній школі ...	161	<i>О. М. Кривицький.</i> Рекомендації вчителям фізичної культури до початку нового навчального року	196
<i>Л. М. Кононенко.</i> Біологічна освіта в Одеській області: реалії та перспективи	166	Вчителям трудового навчання	
<i>І. П. Тертична.</i> Методичні рекомендації щодо викладання географії в 2007/2008 навчальному році	169	<i>І. Б. Дремова.</i> Трудове навчання як компонент початкової технічної освіти	198
<i>Л. В. Холостенко.</i> Роль шкільної економічної освіти в розвитку життєвої компетенції сучасного учня ..	173	Інформаційний відділ	
		<i>Ю. В. Багатий, С. А. Тувіченко, І. В. Мартиневська, Л. В. Хоменко.</i> Про проведення інтелектуальних змагань і олімпіад у 2007/2008 навчальному році	200
		<i>В. П. Митюхина.</i> Пережить — это значит понять и запомнить	206

ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

Шановні колеги!

Освітня галузь держави на порозі нового навчального року. Здається лише вчора лунали останні дзвоники в загальноосвітніх навчальних закладах області, а сьогодні, пройшовши випробування незалежним оцінюванням своїх навчальних досягнень, їх випускники стали студентами вищих навчальних закладів. Саме вища і загальна середня освіта в даний час перебувають в стані реформування та системних змін і як ніколи взаємопов'язані в цих змінах.

Сьогодні вища освіта є запорукою майбутніх успіхів нашої держави, одним з визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури українського народу.

Приєднання України до Болонського процесу дозволило внести відповідні зміни в національну систему освіти і розпочати роботу над визначенням пріоритетів у процесі створення до 2010 року єдиного європейського простору вищої освіти. З сучасним поняттям «освіта» пов'язана величезна кількість проблем: яким має бути зміст сучасної освіти, що є «якість освіти», як виміряти, визначити, діагностувати якість освіти.

Одним із критеріїв визначення якості освіти стало зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх закладів. Саме незалежне оцінювання виконало декілька суспільно важливих функцій: розширення доступу молоді до здобуття вищої освіти; забезпечення об'єктивності, відкритості, прозорості, демократичності при вступних випробуваннях та зарахуванні абітурієнтів до вузів; активізація участі громадськості в реалізації контрольних функцій процесу вступу до вищих навчальних закладів.

Підготовча робота, яку виконали органи управління освітою, методичні служби області, керівники закладів освіти і вчителі, дозволила провести процедуру тестування на належному рівні. Ми маємо результати тестування, які можна оцінити як позитивно, так і здійснити аналіз та визначити проблеми.

Вперше була отримана незалежна оцінка рівня знань учнів нашого регіону з базових дисциплін.

В середньому 90% випускників від кількості тих, хто взяв участь у незалежному оцінюванні знань, набрали 124 і більше балів, що дозволяло їм брати участь у конкурсному відборі для вступу до вищих навчальних закладів на навчання за рахунок державного бюджету.

Слід відзначити, що всупереч прогнозам учні закладів освіти з національним складом досить успішно пройшли зовнішнє оцінювання знань з української мови.

Значно нижчий показник успішності показали випускники при складанні тестів з історії

України та всесвітньої історії. Такі результати можна пояснити тим, що існують мовні проблеми для випускників, які навчалися в закладах освіти з навчанням мовами національних меншин, та проблеми з якістю викладання цих предметів.

Управління освіти і наукової діяльності, інститут удосконалення вчителів при вивченні стану викладання базових дисциплін у 2007/2008 навчальному році зазначили проблеми саме з цими предметами. Питання обговорювалось на засіданні колегії управління освіти і наукової діяльності, були визначені шляхи щодо усунення недоліків, змінені підходи до підвищення фахового рівня вчителів історії в міжквартальний період.

Міністерство освіти і науки України врахувало проблеми підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин до зовнішнього незалежного оцінювання при розробці Галузевої програми щодо підвищення рівня вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин на 2008-2011 роки.

Зокрема, з 1 вересня 2008 року збільшується кількість годин на вивчення української літератури в 10 та 11 класах; в 10 класах запроваджується двомовне вивчення (мовою навчання та українською мовою) історії України і математики.

З 1 вересня 2009 року також буде запроваджено в 11 класах двомовне вивчення математики та одного предмета за вибором учнів.

Вже в цьому навчальному році збільшиться кількість годин на вивчення української мови в 2-4 класах та буде запроваджено двомовне вивчення історії України в 5 класах.

У наступні навчальні роки передбачено двомовне вивчення історії України в 6 класах, географії та математики в 7 класах. Зважаючи на це в області розроблені та затверджені Міністерством освіти і науки України регіональні навчальні плани загальноосвітніх закладів з навчанням мовами національних меншин на 2008/2009 навчальний рік.

Особлива увага буде приділятися вивченню української мови вчителями історії, математики та інших предметів, які працюють в загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин.

Досвід такої роботи має Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, де протягом 5 років 273 вчителі базових дисциплін пройшли курси української мови для подальшого викладання свого предмета державною мовою, з них 68 вчителів математики, 22 вчителів історії, 28 — географії та ін. Фахову підготовку з відповідних предметів пройшли і 14 директорів закладів освіти з національним складом учнів.

Сподіваюсь, що відповідно до Галузевої програми, яка передбачає модернізацію навчально-матеріальної бази, поповнення фондів бібліотек навчальною та довідковою літературою, науково-методичний супровід двомовного викладання базових дисциплін в закладах освіти з національним складом учнів, ми зможемо поліпшити не лише вивчення української мови, але й на високому рівні готувати учнів до незалежного оцінювання їх навчальних досягнень.

Слід звернути увагу на те, що підвищена увага до вивчення державної мови ні в якому разі не впливає на вивчення рідної мови. В регіональних навчальних планах зберігається необхідна кількість годин для належного вивчення рідної мови.

У минулому навчальному році, виконуючи Європейську Хартію регіональних мов або мов національних меншин, Одеська обласна рада виділила майже 140 тисяч гривень на видання навчально-методичної літератури для закладів освіти з болгарським, молдовським та російським складом учнів.

З 1 вересня 2008 року заклади освіти, де вивчається гагаузька мова, переходять з кирилическої графіки на латинську. Перехід з однієї графіки на іншу передбачає не лише серйозну підготовку 15 вчителів, яку на себе бере Одеський обласний інститут удосконалення вчителів, а й докорінну зміну навчально-методичного забезпечення. Тому в 2009 році буде суттєво змінено фінансування з обласного бюджету заходів, спрямованих на реалізацію права національних меншин задовольняти свої освітні потреби рідною мовою.

Важливою складовою динамічного розвитку сучасних освітніх послуг є інформатизація, яка насамперед забезпечить учневі доступ до якісної освіти. 2007/2008 навчальний рік став роком суттєвого наповнення закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою. У 26 загальноосвітніх школах області за кошти проекту «Рівний доступ до якісної освіти» були встановлені навчально — комп'ютерні комплекси.

На сьогоднішній день практично не існує проблем з оснащенням закладів освіти I—III та I—II ступенів комп'ютерною технікою, але з'явилися проблеми з її підключенням до мережі Інтернет, ефективним використанням в навчально-виховному процесі та позакласній діяльності.

Першочергове завдання — підготовка вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження інтерактивних методів навчання. Комп'ютер перестає усвідомлюватися як засіб реалізації навчального предмета «інформатика». Інформаційні технології якнайширше повинні використовуватися під час вивчення інших предметів. У минулому навчальному році вдалося зробити перші суттєві кроки в цьому напрямку.

За спільним проектом з корпорацією Intel були підготовлені вчителі, які здатні не лише

використовувати електронні засоби навчання, формувати інформаційну компетентність учнів, котрі часом випереджають в цьому питанні своїх вчителів, але й надалі бути авторитетом для них.

Заслугує на увагу Програма інформатизації загальної середньої освіти м. Одеси, основною метою якої є створення Інтернет-порталу з навчальними і пізнавальними ресурсами для вчителів та учнів загальноосвітніх і вищих навчальних закладів, розробка і виготовлення в м. Одесі доступного за ціною мобільного комп'ютера-ноутбука. В рамках цієї Програми розробляється проект «Сузір'я Дунаю». Транскордонні зв'язки нашої області з Румунією та Болгарією після їх вступу до Європейського Союзу набувають надзвичайного значення. Одним із найважливіших завдань даного Проекту є підключення до мережі Інтернет закладів освіти та органів управління освітою придунайського регіону і з'єднання їх з закладами освіти м. Одеси, управлінням освіти і науки Одеської міської ради, управлінням освіти і наукової діяльності обласної державної адміністрації в один освітній Портал.

Хороша школа та якісне навчання мають закласти фундамент знань і навчити учня вчитися. Кожні три роки, в зв'язку з появою нової інформації, застарівають раніше набуті знання. Проблема модернізації освітніх технологій з кожним роком стає більш гострою і актуальною. Критичний погляд на стан освіти повинен сприяти виправленню недоліків. Не секрет, що між знаннями, які учень набуває в процесі навчання, і втіленням цих знань в життя — величезна дистанція.

Викликає тривогу зниження інтересу учнів до вивчення природничо-математичних дисциплін, що потребує нових підходів до природничої освіти в загальноосвітніх навчальних закладах. Головне зараз робити все потрібне для забезпечення високої якості викладання фізики, хімії, біології, математики з урахуванням сучасних досягнень науки, техніки і технології, посилення практичної спрямованості цих предметів. Безумовно серед багатьох чинників, які безпосередньо впливають на розвиток інтересу учнів до вивчення природничо-математичних дисциплін, є навчальний кабінет, обладнаний сучасними приладами. Особливо гострою ця проблема залишається для сільських шкіл. Тому поява в Овідіопольському районі обладнаних за взірцем європейських стандартів двох шкіл вселяє надію, що ми будемо мати в області воістину «школи майбутнього». Однак перебудова сучасних шкіл в школи майбутнього — проблема не будівельників, а науковців і освітян, бо школа майбутнього — це школа плекання особистості дитини, забезпечення її розвитку. Це школа полікультурного виховання, педагогіки гуманізму та толерантності.

Зовсім небагато часу залишилося до переходу 12-річної школи на профільне навчання.

До 2010 року заклади освіти повинні забезпечити для різних категорій учнів відповідно до їхніх нахилів і потреб рівний доступ до якісної освіти; розширити можливості соціалізації учнів, забезпечити наступність між загальною та професійною освітою; передбачити поглиблене вивчення окремих предметів.

Затверджена Міністерством освіти і науки України Галузева програма впровадження профільного навчання на 2008—2010 роки зобов'язує органи управління освітою ще раз ґрунтовно проаналізувати всю попередню роботу, внести корективи до регіональних заходів щодо впровадження профільного навчання та прийняти їх до неухильного виконання. Саме вони здатні забезпечити можливості здобуття учнями сільської місцевості якісної освіти за рахунок зміцнення навчально-матеріальної бази опорних шкіл.

Без глибокого аналізу існуючої матеріально-технічної бази закладів освіти, прогностичних розрахунків її використання в умовах переходу до профільного навчання, оптимізації мережі загальноосвітніх закладів на основі принципової повноти, доступності та варіативності, концентрації освітніх ресурсів практично неможливо розпочинати новий навчальний рік.

Не можна обійтися і без вивчення шляхів інтеграції профільного та професійного навчання, організації спільної роботи зі службами зайнятості, навчально-виробничими комбінатами, професійно-технічними училищами, вищими навчальними закладами регіону. Перший досвід такої співпраці в області ми маємо. Як приклад, успішна робота закладів освіти Болградського району і Болградського навчально-виробничого комбінату. Позитивні зрушення спостерігаються в Саратському районі.

Свою роль у вирішенні проблеми профілізації школи повинні виконати і методичні служби області. Діагностика професійної підготовленості вчителів до роботи в профільних класах, підвищення кваліфікації педагогічних працівників у контексті організації профільного навчання повинні стати важливими етапами в їх межатестаційній роботі.

Організація допрофільної підготовки та профільного навчання вимагає серйозного забезпечення психолого-педагогічного супроводу навчального процесу.

Колегія управління освіти і наукової діяльності в червні місяці цього року розглянула питання щодо забезпечення ефективного психологічного супроводу педагогічного процесу в закладах освіти області та визначила стратегічні напрямки розвитку психологічної служби. Основним завданням для органів управління освітою було введення в загальноосвітніх навчальних закладах посади практичного психолога згідно з нормативами чисельності, які затверджені МОН України. З впровадженням профільного навчання стають на порядок вище проблеми реалізації програми «Шкільний авто-

бус», організації харчування учнів, обслуговування комп'ютерних класів.

На часі постає питання про створення спеціалізованих підприємств (корпорацій) для обслуговування освітніх мереж: формування власної інфраструктури для експлуатації шкільних автобусів, створення об'єднання шкільних їдалень, освітянських комп'ютерних центрів, центрів по забезпеченню ремонту шкільних приміщень.

Всі ці послуги через запровадження існуючих механізмів державних закупівель винесені на тендерні процедури. Не секрет, що їх переможці є ситуативними партнерами на один рік і не зацікавлені в зміцненні матеріальної бази закладів освіти, її збереженні та відновленні.

Управління освіти і наукової діяльності готує для розгляду в 2008 році на сесії обласної ради Програму розвитку освіти регіону до 2013 року.

Зумовлено це прагненням об'єднати всі діючі нині освітянські програми і з урахуванням змін, які відбуваються в суспільстві, внести суттєві корективи.

Сьогоднішній день висуває нові вимоги до розвитку дошкільної освіти. Якщо в сільській місцевості — це проблема простого відновлення роботи дошкільних закладів, то в містах Одесі, Южному, Іллічівську життя зумовлює потребу в побудові нових дошкільних закладів.

Потребують змін підходи до навчання і виховання дітей з вадами фізичного та розумового розвитку. Інформаційно-комунікаційні технології повинні прийти на допомогу дітям, які обмежені в спілкуванні зі своїми однолітками, дати їм можливість рівного доступу до якісної освіти. Тому гострою є проблема оснащення шкільних бібліотек комп'ютерами з виходом в Інтернет.

Істотними показниками культури школи є її мікроклімат, морально-психологічна атмосфера. Їх визначають колегіальні стосунки, взаємодія між учнями, вчителями і адміністрацією, а також те, як влаштована школа, які цінності і стандарти, звичаї і традиції сповідають учні та вчителі. Це ціннісні вияви шкільної культури.

Минулий рік вніс в лексикон наших учнів раніше мало вживане слово — *Harpy-slapping* (веселе побиття). Факти агресії і насилля серед підлітків окремих закладів освіти нашої області шокували батьків і вчителів. Якщо раніше це були ігри хлопчиків, то тепер *Harpy-slapping* «захопив» і дівчаток.

Перед сучасною школою з'явилися нові виклики, що зумовлюють потребу в кардинальному переосмисленні і зміні її виховних функцій. Проблеми школи повинні стати предметом зацікавленого обговорення батьківської і педагогічної громадськості на спільних конференціях. Тому знову повертаюся до необхідності посилити роль психологічних служб закладів освіти, змінити форми і методи роботи

класних керівників. Школа стане суспільно значущою лише тоді, якщо її учні будуть мати не лише глибокі знання, але й засвоять етичний кодекс спілкування, бо без культури стосунків, культури спілкування школа розпадеться, не створиться єдиний колектив вчителів і учнів.

Настав час нової школи, яка повинна базуватися на нових підвалинах, нових методичних засадах, нових стосунках. Місія нової школи — забезпечити утвердження демократичних засад суспільного життя, трансформації, що

відбуваються в економіці, суспільному і духовному житті та в ціннісних орієнтаціях українського соціуму. І тоді з впевненістю можна сказати, що спільними зусиллями педагогічних працівників буде досягнута мета національної системи освіти — створити кожній дитині умови для розвитку і самореалізації.

З новим навчальним роком, шановні колеги!

Д. М. ДЕМЧЕНКО,

начальник управління освіти і наукової діяльності Одеської облдержадміністрації, канд. пед. наук, доцент.

МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ПРОФЕСІЙНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Загальновизнано, що у XXI столітті суспільні пріоритети переміщуються в сферу науки і освіти. Рівень розвитку освіти визначає рівень розвитку суспільства. Перехід до інформаційного суспільства ставить перед системою освіти завдання підготовки спеціаліста, який не тільки має відповідні до професійної діяльності знання, уміння та навички, але й вміє самостійно їх набувати, адаптуючись до потреб, що висуває життя, працювати над розвитком особистої професійної компетентності. Зрозуміло, що це не може відбуватися тільки на етапі отримання базової професійної освіти, тому освіта набуває статусу безперервної, однією із складових якої є освіта післядипломна. Вона зосереджується на професійній особистості відповідно до її власних доктринальних наукових і професійних переконань, знань і ціннісних орієнтацій та здійснюється через усталену систему науково-методичної роботи, координація якої забезпечується через відповідні методичні служби на рівні навчального закладу, району, області.

У «Регіональному плані переходу загальноосвітніх закладів Одеської області на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» серед інших завдань також визначені головні напрямки роботи Одеського обласного інституту удосконалення вчителів щодо кадрового та навчально-методичного забезпечення сучасної шкільної освіти. Це стосується розширення форм і методів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, надання науково-методичної допомоги творчо працюючим педагогам, організації та проведення науково-методичних семінарів, конференцій по обміну перспективним педагогічним досвідом, удосконалення діяльності методичних служб, предметних методичних об'єднань вчителів.

Важливо відзначити, що сьогодні змінилося соціальне замовлення для освітньої галузі: по-

няття «освіта на все життя» змінюється на «освіту через усе життя».

Настав час перебудови всієї освітньої системи, кінцевим результатом якої є вихована особистість, що має потребу постійно вдосконалювати свої знання та здатна вчитися протягом всього життя.

Професія вчителя — професія, що вимагає неперервного навчання та підвищення фахового рівня. В зв'язку з цим зросла увага до методичної роботи — основного компонента системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Протягом п'яти років міжатастаційного періоду вчителю необхідно опанувати інноваційні педагогічні технології, реалізувати прогресивні ідеї, які сприяють підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, шукати оптимальні шляхи підвищення якості навчання і виховання учнів.

Отже, педагоги є активними учасниками модернізації освіти, суб'єктами реформуючої діяльності, до якої їх необхідно готувати в системі післядипломної освіти.

Ми чітко усвідомлюємо, що вчитель у своїй роботі зустрічається з низкою проблем:

- постійним ускладненням змісту освіти;
- необхідністю самостійного нестандартного вирішення педагогічних проблем;
- необхідністю безперервного оволодіння інноваційними технологіями для їх використання в навчально-виховному процесі.

Вирішити ці проблеми може лише вчитель з високою професійною компетентністю. Допомогти йому в цьому можуть і повинні працівники методичної служби. Однією із складових роботи методичної служби є створення гнучкої та динамічної системи формування професійної компетентності педагогічних працівників протягом міжатастаційного періоду, яку дозволяють запроваджувати районні (міські) мето-

дичні об'єднання, педагогічні виставки, професійні конкурси, семінари, конференції, тренінги і, безперечно, самоосвіта вчителя.

Напрямки та зміст науково-методичної діяльності вчитель обирає особисто відповідно до умов та власних потреб в результаті осмислення актуальних концептуальних і стратегічних педагогічних ідей та завдань під час проходження курсів підвищення кваліфікації. Вагомість вчительського здобутку залежить як від його особистих зусиль, так і від підтримки, яку від відчуває в своєму професійному оточенні. Провідна роль в цьому має належати тим методичним службам, які безпосередньо забезпечують супровід його діяльності, а саме районним (міським) методичним кабінетам.

Слід відзначити, що Одеський обласний інститут удосконалення вчителів постійно змінює підходи до організації методичної роботи з вчителями.

Перш за все була проведена діагностика діяльності методичних кабінетів. Виявлені проблеми, які існують в їх діяльності, а саме:

- не завжди забезпечується відповідність структури методичної роботи кількісному та якісному складу педагогічних кадрів;

- не в повній мірі забезпечується інформаційна насиченість методичної роботи, її відповідність поставленій меті та завданням;

- не повністю використовуються оптимальні форми і методи методичної роботи з педагогічними кадрами, адекватні сучасним цілям і змісту методичної роботи.

Для виправлення такої ситуації були змінені пріоритетні напрями методичної роботи кафедр і науково-методичних лабораторій ООІУВ, такі, як:

- оновлення вертикальної структури управління науково-методичною роботою;

- удосконалення механізму взаємодії методичних служб із структурними підрозділами ООІУВ;

- розробка діаграми стратегічних завдань ООІУВ щодо науково-методичного забезпечення роботи закладів освіти, педагогічних працівників в умовах модернізації системи загальної середньої освіти;

- забезпечення тематичної єдності в плануванні роботи методичних служб і науково-методичних лабораторій ООІУВ щодо реалізації регіональних комплексно-цільових програм: «Обдаровані діти», «Дистанційна освіта», «Удосконалення управління освітою», «Моніторинг якості освіти»;

- створення оптимальних умов для реалізації одного із основних принципів післядипломної освіти — неперервності освіти, самоосвіти протягом усієї педагогічної діяльності;

- формування мотивації педагогічних працівників до самостійного вибору форм і змісту підвищення кваліфікації впродовж усього міжзастаційного періоду;

- урізноманітнення умов для побудови інди-

відуальних освітніх траєкторій педагогічних працівників до їх фахових уподобань і рівня професійної підготовки через запровадження системи спецкурсів, семінарів.

Про окремі результати такої роботи можна говорити на прикладі діяльності науково-методичної лабораторії природничо-математичних дисциплін.

Увага науково-методичної лабораторії природничих дисциплін Одеського обласного інституту удосконалення вчителів була зосереджена саме на роботі з кадрами, які постійно мають контакт з вчителем та повинні максимально мобільно і оперативно відгукуватися на його запити. Отже мова йде про керівників районних методичних об'єднань та методистів райметодкабінетів, які опікуються предметами природничого циклу. Враховуючи те, що можливості продуктивної участі методистів РМК в роботі семінарів, які стосуються методичного забезпечення викладання окремих предметів, ускладнено тим, що коло їх функціональних обов'язків охоплює декілька навчальних дисциплін, ми вважали за доцільне визначити провідні проблеми, що є спільними в шкільній природничій освіті, і розв'язувати їх через систему науково-практичних семінарів комплексного характеру.

Це є слушним і з погляду на те, що Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти в освітній галузі «Природознавство» визначені спільні змістові лінії, які відображені і в хімічному, і в фізичному, і в біологічному компонентах, а саме:

- рівні і форми організації живої і неживої природи, які в кожній компоненті освітньої галузі структурно представлені специфічними для неї об'єктами і моделями;

- закони і закономірності природи;

- методи наукового пізнання, *специфічні* для кожної з природничих наук;

- значення природничо-наукових знань в житті людини та їхня роль в суспільному розвитку.

Оскільки відповідно до Держстандарту «основною метою освітньої галузі є розвиток учнів за допомогою засобів навчальних предметів, що складають природознавство як наукову галузь» [1], для методичної служби важлива не стільки дисципліна, що вивчається, скільки її роль у вирішенні проблеми або життєвих завдань, які виникають в певній ситуації, тобто її роль у формуванні життєвих (ключових) компетенцій. Тому навчання методистів РМК з природничих дисциплін ми будемо, в першу чергу, не за предметними, а за проблемними ознаками.

Таким чином, при організації роботи з методистами були визначені такі напрямки:

- реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі;

- впровадження в педагогічну практику технологій особистісно орієнтованого навчання;

— моніторинговий підхід у досягненні якості природничої освіти;

— методичний супровід впровадження профільного навчання та переходу на навчальні програми 12-річної школи.

У зв'язку з переходом до зовнішнього незалежного оцінювання рівня навчальних досягнень учнів протягом останнього часу було визначено коло питань щодо впровадження тестових технологій навчання.

Відповідно до цих напрямків за майже 5 років існування лабораторії було проведено 19 комплексних семінарів для методистів РМК як на базі ООІУВ, так і на базі районних методичних кабінетів та різних типів загальноосвітніх навчальних закладів Одеської області, з яких окремо виділимо семінари «Актуальні питання організації методичної роботи з вчителями природничих дисциплін», «Стратегічні напрямки удосконалення методичної роботи з вчителями природничих дисциплін» і «Модернізація функцій та методів управління методичною роботою як засіб удосконалення професійної компетентності вчителя».

На першому з них були визначені пріоритети в роботі методичних служб, окреслені як державними завданнями в галузі природничої освіти, так і місцевими нагальними потребами, виявленими в ході методичних виїздів та діагностування вчителів на курсах підвищення кваліфікації.

Семінар «Стратегічні напрямки удосконалення методичної роботи з вчителями природничих дисциплін», якому передувала велика аналітична та організаційна робота працівників НМЛ природничих дисциплін ООІУВ і міського методичного кабінету, висвітлював надбання методичної служби м. Іллічівська з вчителями природничих дисциплін.

Позитивні зрушення, які відбулися в методичній роботі на місцях після того, як була організована системна робота з методистами, що опікуються предметами природничого циклу, стали основою для проведення семінару «Модернізація функцій та методів управління методичною роботою як засіб удосконалення професійної компетентності вчителя».

Питання щодо застосування компетентного підходу розглядалися на комплексних семінарах:

- «Формування соціальних компетенцій учнів при вивченні природничих дисциплін»;
- «Реалізація вимог Державного стандарту в галузі «Природознавство» щодо формування особистісних компетенцій школярів»;
- «Інноваційні підходи до розвитку особистісних компетенцій учнів при вивченні природничих дисциплін»;
- «Освітні технології як засіб формування базових компетенцій особистості»;
- «Інноваційні технології в контексті формування компетентностей особистості».

Проблема формування компетенцій особистості тісно пов'язана з проблемою впровадження особистісно орієнтованих технологій навчання, якій були присвячені такі семінари:

- «Технологічне забезпечення діяльнісно орієнтованих методів навчання природничих дисциплін»;
- «Проектна технологія навчання як засіб формування сучасної особистості»;
- «Проектна технологія як засіб гуманітаризації навчання фізики»;
- «Інноваційні технології як засіб реалізації принципів особистісно орієнтованого навчання в профільній школі»;
- «Інтегративний підхід до викладання природничих дисциплін в старшій школі з гуманітарним напрямком навчання»;
- «Інноваційні технології в контексті формування компетентностей творчої продуктивної діяльності».

З метою забезпечення готовності педагогічних працівників до реалізації постанови Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року, № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти» з 2005 року проведені семінари:

- «Моніторинговий підхід у досягненні якості природничої освіти. Зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень учнів як елемент системи моніторингу»;
- «Методичні аспекти моніторингу якості природничої освіти»;
- «Моніторинг якості природничої освіти в сучасних умовах»;
- «Педагогічні основи тестових технологій»;
- «Функції тестового педагогічного контролю в системі оцінювання компетентностей особистості».

Науково-теоретичні основи педагогічної діяльності, які розглядаються і опрацьовуються на комплексних семінарах, в подальшому використовуються методистами науково-методичної лабораторії в роботі з керівниками районних методичних об'єднань вчителів природничих дисциплін (біології, фізики, хімії — окремо), тобто проблемний підхід доповнюється предметним.

Зокрема, для керівників методичних об'єднань були проведені семінари:

- «Використання активних форм науково-методичної діяльності в роботі методичних об'єднань вчителів фізики»;
- «Система педагогічної підтримки навчальної діяльності учнів як засіб підвищення особистісної спрямованості навчального процесу з фізики»;
- «Методичні аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні шкільного курсу фізики»;
- «Деякі аспекти організаційної та методичної діяльності вчителя фізики в процесі підготовки учнів до профільного навчання»;

• «Особливості профільних навчальних програм з фізики та астрономії. Планування та організація роботи вчителів фізики в умовах переходу до 12-річної школи»;

• «Проектна технологія як засіб гуманітаризації навчання фізики»;

• «Проектна технологія як засіб реалізації принципів компетентної освіти при вивченні фізики в профільному навчальному закладі»;

• «Використання сучасних технологій навчання у викладанні біології»;

• «Диференціація змісту біологічної освіти відповідно до потреб та освітньої спрямованості школярів»;

• «Формування екологічної свідомості і культури учнів при вивченні біології»;

• «Активні форми навчання хімії»;

• «Особливості викладання хімії в класах гуманітарного профілю»;

• «Міжпредметні зв'язки на уроках хімії як засіб формування творчої особистості»;

• «Організаційні та методичні підходи до забезпечення профільного навчання хімії»;

• «Роль школи молодого вчителя у формуванні професійних компетенцій».

Переходу до вивчення природничих дисциплін за програмами 12-річної школи передувала серія семінарів для керівників РМО та вчителів, які будуть працювати за цими програмами:

— «Змістовні та методичні аспекти викладання біології в 7 класі 12-річної школи»;

— «Сучасні вимоги до навчально-методичного супроводу біологічної освіти в 12-річній школі»;

— «Викладання біології у 2008/2009 навчальному році: діяльнісний аспект як основа формування компетентної особистості»;

— «Змістовний та методичний аспекти викладання фізики в 7-х класах 12-річної школи»;

— «Науково-методичний супровід реалізації змісту фізичної компоненти галузі «Природознавство» Держстандарту»;

— «Про роль сучасних навчально-методичних посібників з фізики в когнітивному та особистісному розвитку школярів»;

— «Змістовий та методичний аспекти викладання фізики в 8-х класах 12-річної школи»;

— «Тенденції організації навчання хімії в 12-річній школі»;

— «Забезпечення вимог Державного стандарту при викладанні хімії в 12-річній школі»;

— «Сучасні вимоги до навчально-методичного супроводу хімічної освіти в 12-річній школі».

З усіх відомих форм, які лабораторія використовує в роботі з педагогічними працівниками, саме семінарам приділена найбільша увага через те, що ми вважаємо, що така форма роботи дає змогу ефективно впливати на рівень професійної компетентності фахівця. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» визначає семінар як форму «групо-

вих навчально-теоретичних або практичних занять, наукових гуртків, слухачів курсів і т. ін. // вид групових занять з якої-небудь наукової, навчальної і т. ін. проблеми, обговорення учасниками заздалегідь підготовлених повідомлень, доповідей і т. ін.». Таким чином семінар — це одна з форм інтерактивного навчання, що є інструментом застосування нового досвіду, активної міжсуб'єктної взаємодії, яка «спонукає учасників до особистісного розвитку, самовизначення, соціального ототожнення, інтеграції» [4].

Виходячи з того, що в андрогогіці ефективність навчання дорослих визначається рівнем активності тих, хто навчається, рівнем зрозумілості та сприйняття ними навчальних цілей і завдань, рівня зацікавленості в них, навчальною атмосферою (позитивний настрій, партнерство, конструктивність, об'єктивність тощо), а однією з характерних рис дорослих, які навчаються, є їх життєвий досвід як одне з джерел навчання, при організації семінарів ми максимально враховуємо ці фактори.

З огляду на те, що навіть доросла людина на завжди відчуває і осмислює внутрішню потребу до навчання для власного професійного зростання, певну увагу ми приділяємо мотиваційним інтерактивним методам навчання, тобто таким способам діалогічної взаємодії, за допомогою яких кожний визначає власну позицію щодо застосування набутих знань, умінь і навичок.

З метою створення внутрішньої мотивації до навчальної діяльності під час семінару, визначення і розкриття певних питань, які викликали труднощі в учасників, оперативної корекції змісту роботи з педагогічними працівниками проводиться опитування учасників семінару за допомогою анкет різного змісту.

Для забезпечення мотиваційного фону та ситуації відвертості і довіри на першому етапі семінару «Актуальні питання організації методичної роботи з вчителями природничих дисциплін» було проведено анонімне (зрозуміло чому) *анкетування* учасників семінару. Це спонукало методистів РМК різного фаху до самоаналізу, створювало умови для продуктивного діалогу при обговоренні першого питання.

АНКЕТА

для учасників семінару

Хто не знає, в яку гавань він пливе,
Для того немає попутного вітру.

Сенека

1. Освіта, фах.
2. Педстаж.
3. Стаж роботи на посаді методиста.
4. В чому, на Вашу думку, полягають завдання методичної роботи? Яку роль в ній має відіграти РМК?
5. Назвіть чинники, що впливають на організацію Вашої роботи як методиста.

6. Як впливає на якість Вашої роботи наявність вчителів, що мають високий рівень професійної майстерності?

7. На які нормативно-правові документи спирається організація роботи вчителя?

8. Пріоритетні принципи особистісно орієнтованого навчання.

9. Які особистісно орієнтовані технології Вам відомі?

10. Яким має бути урок в системі особистісно орієнтованого навчання та виховання?

11. Назвіть найбільш цікавий з позицій впровадження особистісно орієнтованого навчання захід для вчителів природничих дисциплін.

12. Досвід яких вчителів природничих дисциплін (біології, фізики, хімії) Ви вивчаєте? Що вже зроблено? Якими будуть наслідки?

13. Стан викладання яких природничих дисциплін вивчався (або буде вивчатися) у 200... році?

14. З яких питань організації методичної роботи Ви бажаєте отримати допомогу від науково-методичної лабораторії природничих дисциплін ОІУВ?

З метою оцінки трансформації поглядів щодо функцій шкільних навчальних посібників в контексті принципів компетентної освіти було проведено опитування учасників семінару.

Позначте, наскільки Ви згодні з наступними твердженнями:

Підручник – це...	«так»	скоріше «так», ніж «ні»	скоріше «ні», ніж «так»	«ні»
-------------------	-------	-------------------------	-------------------------	------

...книга, що містить наукове, послідовне, доступне для учнів викладення змісту навчального предмета, який відповідає чинній програмі

...форма, що фіксує зміст та діяльність вчителя і учнів

... навчальна книга, що містить предметний зміст навчання і визначає види діяльності, які передбачені програмою для обов'язкового засвоєння учнями з урахуванням їх вікових або інших особливостей

... засіб засвоєння змісту освіти

...розгорнута в часі і просторі змістова програма діяльності в навчанні, побудована як послідовне наближення до реалізації цілей навчального предмета за допомогою дидактичних засобів керування пізнавальною діяльністю учнів і організацією процесу засвоєння

Це дало змогу з сучасних позицій оцінити дидактичні можливості нових підручників «Фізика — 7», їх методичний апарат та створи-

ти підґрунтя для ділової гри на наступному етапі семінару за такою схемою:

Функціональні особливості підручника «Фізика — 7»,

Автори _____

Функції	Дидактичні ресурси	Можливості удосконалення
— відображення природничо-наукової картини світу		
— орієнтація на фундаментальні знання		
— інформативність		
— мотивація навчальної діяльності		
— стимулювання самостійної пізнавальної діяльності учнів		
— розвиток творчих якостей учнів та ціннісних відношень (ставлень), формування рефлексії		
— диференціація та індивідуалізація навчального матеріалу		
— комунікативна функція (проблемність, дискусійність викладання)		
— керування навчально-пізнавальною діяльністю, діагностика та самодіагностика поточного рівня засвоєння матеріалу		

Інтерактивні методи, до яких ми залучаємо учасників семінарів, допомагають кожному з них сформулювати власне відношення до спосібів діяльності групи, окремих учасників, викладача, самого себе.

Практика показала, що найкращі результати щодо поставленої мети досягаються при використанні ділових та імітаційних ігор, «мозкового штурму», моделювання, розв'язання ситуаційних задач, проектування, оцінювальних дискусій на основі спостережень з визначеною метою, проведенні майстер-класів тощо.

Так під час проведення семінару «Моніторинговий підхід у досягненні якості природничої освіти. Зовнішнє оцінювання навчальних досягнень учнів як елемент системи моніторингу» в квітні 2005 року особливий інтерес в учасників викликало ігрове проектування, під час якого групам учасників семінару було запропоновано розробити схему (план) моніторингу процесу, об'єкта, явища, діяльності на основі опрацьованих під час семінару науково-теоретичних засад організації освітнього моніторингу.

Зважаючи на те, що одним із чинників, які визначають зміст методичної роботи та її форми в рамках конкретного методичного об'єднання, є його кадровий склад, а одним із завдань в роботі методиста РМК є організаційний вплив на функціонування цього методичного об'єднання, в ході семінару «Модернізація функцій та методів управління методичною роботою як засіб удосконалення професійної компетентності вчителя» була проведена ділова гра «Планування роботи методичного об'єд-

нання вчителів природничих дисциплін в заданих умовах», яка наводиться в матеріалах семінару.

На комплексному науково-практичному семінарі «Педагогічні основи тестових технологій» був проведений методичний практикум «Порівняння якості тестових завдань з різними формами відповідей» за схемою:

Характеристика	Завдання на вибір відповіді	Завдання на формулювання відповіді	
		Стисла відповідь	Есе
Перевіряє знання фактологічної інформації			
Перевіряє розуміння			
Вимірює синтетичні вміння			
Легко розробляти			
Охоплює широку вибірку			
Виключає письмові навички			
Виключає нечесність			
Легко оцінювати			
Оцінювання об'єктивне			
Виявляє навчальні помилки			
Заохочує оригінальність			

На кожному семінарі всі учасники забезпечуються матеріалами, підготовленими працівниками лабораторії, які вони не тільки активно опрацьовують в ході семінару, а й можуть використовувати в подальшій роботі. Як зразок наводимо матеріали семінару «Методичні аспекти моніторингу якості природничої освіти»:

1. Освітні індикатори, рекомендовані Радою з освіти Європейського Союзу

- Індикатори навчальних досягнень учнів з
 - математики
 - читання
 - природничих наук
 - іноземних мов
 - основ громадянського права
 - інформаційних і комунікаційних технологій
 - здатності засвоювати інформацію в процесі навчання
- Індикатори успіхів та переходу або змін
 - зростання кількості тих, хто не закінчив навчання
 - здобуття повної загальної середньої освіти
 - навчання в коледжах або на рівні університету, тобто після здобуття повної середньої освіти
- Індикатори моніторингу освіти
 - оцінювання та управління шкільною освітою
 - участь батьків та громадськості
- Індикатори ресурсів і структури
 - освіта та підготовка вчителів
 - участь в дошкільній освіті
 - кількість студентів на один комп'ютер
 - освітні витрати на одного студента

II. Професійна компетентність вчителя

«Компетентність — це здатність до актуального виконання діяльності»
В. Адольф

КОМПЕТЕНТНІСТЬ = СУКУПНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ

Ключові компетенції особистості	Професійно-педагогічні компетенції
Соціальні	1
Полікультурні	2
Інформаційно-комунікативні	3
Саморозвитку та самоосвіти	4
Прагнення до продуктивної творчої діяльності	5

Співставлення рівнів професіоналізму та сформованості професійної компетентності

Рівні професіоналізму	Рівні професійної компетентності
Оптимальний (перспективний)	9 Свідома компетентність (я знаю, що я знаю)
	8 Свідома некомпетентність (я знаю, що я не знаю)
	7 Несвідома некомпетентність (я не знаю, що я не знаю)
Основний (номінальний)	6 Свідома компетентність (я знаю, що я знаю)
	5 Свідома некомпетентність (я знаю, що я не знаю)
	4 Несвідома некомпетентність (я не знаю, що я не знаю)
Потенційний (навчальний)	3 Свідома компетентність (я знаю, що я знаю)
	2 Свідома некомпетентність (я знаю, що я не знаю)
	1 Несвідома некомпетентність (я не знаю, що я не знаю)

III. Моделювання професійної компетентності учителя

Вид діяльності	Спеціальні вміння педагога
Діагностична	
Комунікативна	
Дидактична	
Прогностична	
Трансформаційна	
Виховна	
Соціальна	

Вважаємо, що завдяки організації семінарської роботи з методистами РМК та керівниками РМО на основі проблемного і комплексного підходу були закладені основи для створення системи впливу на фахову компетентність вчителів природничих дисциплін, забезпечення умов їх саморозвитку та самореалізації, оскільки протягом останнього часу спостерігаємо зростання творчої активності вчителів, що проявляється в методичних доробках різного змісту і напрямку. Значно збільшилось представництво вчителів біології, фізики, хімії, природознавства на обласному Ярмарку педагогічних ідей і технологій та по-

кращилась якість їх матеріалів. Результатом участі у підготовці і проведенні зазначених семінарів для багатьох вчителів стали публікації їх надбань в різних науково-методичних виданнях як обласного, так і всеукраїнського рівня. Матеріали вчителів хімії І. М. Карандіної, О. Л. Лазаревої, О. В. Сергеево, методиста Н. А. Коптяєвої друкувалися на шпальтах часопису «Наша школа», Л. П. Кірдогл, М. А. Глазунової, Н. М. Любчик, С. В. Сікорської — в газеті «Хімія. Біологія» видавництва «Шкільний світ»; вчителів фізики О. М. Думи, О. Є. Коваль, С. П. Міхрякова, О. І. Цюева висвітлювалися в журналі «Фізика в школах України». Творчий доробок вчителів фізики С. Ю. Іванова, Л. І. Іванової, С. О. Копача, І. В. Юрганової знайшов визнання на Всеукраїнській школі передового педагогічного досвіду (м. Дніпропетровськ, 2006) та був виданий в її матеріалах. Програму інтегрованого спецкурсу для профільного навчання, спільно розроблену вчителькою біології І. В. Гасановою та вчителькою фізики О. М. Думою, включено до збірника програм спецкурсів і факультативів з відповідним грифом Міністерства освіти і науки України.

Розв'язання актуальних питань методичного супроводу природничої освіти через систему комплексних семінарів можна здійснити на основі матеріалів до семінару «Модернізація функцій та методів управління методичною роботою як засіб удосконалення професійної компетентності вчителя», які ми пропонуємо в додатку.

Додаток

Навчальний план науково-практичного семінару для методистів природничих дисциплін РМК з проблеми «Модернізація функцій та методів управління методичною роботою як засіб удосконалення професійної компетентності вчителя»

1. Деякі аспекти організації методичної роботи в умовах забезпечення якісної природничої освіти (Ятвецька Л. І. — завідувачка НМЛ природничих дисциплін ООІУВ).

2. Ділова гра «Вільний мікрофон»: чинники впливу на професійну компетентність вчителя (Шапірова Н. П. — методист НМЛ природничих дисциплін ООІУВ, учасники семінару).

3. Про результати методичної роботи з вчителями природничих дисциплін (Ятвецька Л. І. — завідувачка НМЛ природничих дисциплін ООІУВ).

4. Моніторинг методичного супроводу впровадження інтегрованого пропедевтичного курсу «Природознавство» (Кононенко Л. М., Шапірова Н. П. — методисти НМЛ природничих дисциплін ООІУВ, Ятвецька Л. І. — завідувачка НМЛ природничих дисциплін ООІУВ).

5. Сучасні форми організації методичної роботи як засіб удосконалення професійної компетентності вчителя (Кононенко Л. М. — методист НМЛ природничих дисциплін ООІУВ).

6. Ділова гра: проектування роботи методичного об'єднання вчителів природничих дисциплін в заданих умовах (Кононенко Л. М., Шапірова Н. П. — методисти НМЛ природничих дисциплін ООІУВ, Ятвецька Л. І. — завідувачка НМЛ природничих дисциплін ООІУВ).

7. Підведення підсумків семінару (Шапірова Н. П., Кононенко Л. М., Ятвецька Л. І., учасники семінару).

План презентації

Слайд	Зміст
№ 1	Назва семінару
№ 2	Епіграф
№ 3	Державна політика щодо якості освіти
№ 4	Компоненти якості освіти
№ 5	Вплив на якість освіти
№ 6	Нормативне забезпечення
№ 7	Функції управління науково-методичною роботою
№ 8	Форми організації методичної роботи
№ 9	Індивідуальні форми методичної роботи
№ 10	Групові форми методичної роботи
№ 11	Колективні форми методичної роботи
№ 12	Нетрадиційні форми методичної роботи

Роздатковий матеріал

1. Визначення дієвості методичної роботи

Головним критерієм ефективності шкільної методичної роботи вважається не кількість проведених масових заходів та їх учасників, а кінцевий результат.

1. Аналіз кадрового складу.

2. Наявність у педагогічному колективі переможців конкурсу «Учитель року»:

— районного етапу;

— обласного етапу;

— Всеукраїнського фіналу.

3. Наявність методичних розробок, рекомендацій, матеріалів, підготовлених педагогічними працівниками району.

4. Кількість друкованих матеріалів (статей, повідомлень, посібників тощо), авторами яких є педагогічні працівники району. Наявність опису перспективного педагогічного досвіду.

5. Впровадження та використання перспективного досвіду навчання й виховання

6. Наявність узагальнених матеріалів вивчення системи роботи кращих учителів району (школи).

7. Наявність методичного кабінету, відповідність організації та змісту роботи районного (шкільного) методичного кабінету чинному Положенню.

8. Застосування сучасних педагогічних концепцій, систем, інноваційних технологій.

9. Апробація або впровадження нових (альтернативних, варіативних, авторських) програм, посібників, підручників тощо.

10. Використання шкільного компонента освіти та змісту варіативної частини навчального плану школи.

11. Робота з обдарованими учнями:

— наявність та зміст роботи шкільного наукового товариства учнів, осередку МАН України;

— участь учнів району (школи) в районних, міських, обласних, Всеукраїнських і Міжнародних олімпіадах та конкурсах. Результати та досягнення.

12. Опорні школи (за наказом відповідного відділу освіти) з питань природничої освіти.

13. Залучення педагогів школи до керівництва районними (міжшкільними) методичними об'єднаннями, творчими групами, професійними асоціаціями вчителів.

14. Кадри керівників шкільних методичних об'єднань, їх навчання та інструктування.

15. Відповідність структури, змісту, організації методичної роботи в районі (школі) рекомендаціям Міністерства освіти і науки України.

16. Охоплення вчителів і вихователів внутрішньошкільною методичною роботою:

- за фахом;
- за категорією;
- за досвідом тощо.

17. Визначення структури методичної роботи в школі. Наказ «Про організацію, зміст і завдання методичної роботи в школі на навчальний рік».

18. Управління змістом внутрішньошкільної методичної роботи з боку адміністрації школи. Визначення цілей методичної роботи, прогнозування очікуваних результатів відповідно до завдань, що їх розв'язує педколектив.

19. Контроль за ефективністю методичних заходів з учителями, результатами роботи методоб'єднань. Наявність аналітичних і узагальнюючих матеріалів, документів адміністрації школи, методичних об'єднань.

20. Самоосвіта вчителів, її зв'язок зі змістом курсової перепідготовки в установах післядипломної педагогічної освіти.

21. Матеріальна база та умови здійснення методичної роботи в школі.

22. Облік методичних заходів, аналіз процесу й результатів внутрішньошкільної методичної роботи.

23. Формування у вчителів школи позитивних мотивів участі в методичній роботі, стимулювання ентузіастів, носіїв перспективного педагогічного досвіду, педагогів-новаторів.

24. Ефективність методичної роботи, її вплив на рівень навчальних досягнень учнів.

II. Функції управління науково-методичною роботою

Функція планування — це прийняття реального управлінського рішення, моделювання

оптимального варіанта управління методичною роботою.

Організаційна функція — виступає як процес, спрямований на досягнення відповідності існуючої організації науково-методичної роботи новим, безперервно зростаючим і змінюваним вимогам соціального замовлення суспільства в цілому і в галузі освіти зокрема.

Діагностична функція — вивчення реального стану компетентності педагогічних кадрів є обов'язковою умовою для науково обґрунтованого визначення головних напрямків змісту й методів організації підвищення їхньої кваліфікації на найближчу та далеку перспективу, вдосконалення системи науково-методичної роботи.

Прогностична функція — це інформаційний процес отримання й використання випереджувальної інформації про розвиток відповідних педагогічних і пов'язаних з ним об'єктів з метою оптимізації навчально-виховної діяльності.

Моделююча функція — полягає в роботі принципів нових положень навчально-виховної роботи в школі та управлінні закладами освіти, у формуванні та впровадженні моделей перспективного досвіду, їхньої експериментальної перевірки, після якої вони можуть бути використані як зразки для впровадження.

Компенсаторна функція — передбачає забезпечення педагогів інформацією, а також формування вмінь, які не були набуті ними в процесі базової професійної освіти.

Відновлювальна функція — полягає у відновленні тих знань і вмінь, які по закінченні педагогічного навчального закладу частково забуті або втрачені.

Коригуюча функція — спрямована на управління в діяльності педагогічних кадрів недоліків, пов'язаних з використанням застарілих методик, що не містять нових вимог, умов і можливостей суспільства.

Координуюча функція — спрямована на подолання дублювання, паралелізму змістового, часового та науково-методичного характеру; передбачає раціональне об'єднання інформаційної діяльності всіх органів прямої та опосередкованої дії на теоретичний, психолого-педагогічний, адміністративний та загальнокультурний рівень працівників навчальних закладів системи загальної середньої освіти.

Пропагандистська функція — спрямована на інформування та агітацію працівників навчальних закладів системи загальної середньої освіти за впровадження в практику досягнень науки, перспективного педагогічного досвіду, розкриття тих істотних переваг, які вони надають суті й технології успішної роботи, високих кінцевих результатів.

Контрольно-інформаційна функція — утворення й підтримання стабільного зворотного

зв'язку, інформаційного забезпечення кількісних та якісних змін у діючій системі науково-методичної роботи відповідно до мети і завдань її функціонування. Зміст контрольної-інформаційної функції полягає також і в оцінюванні відповідності результатів науково-методичної діяльності плановим завданням і нормативним вимогам.

Інтегративна функція — злиття, об'єднання, погодження різноманітних впливів науково-методичної роботи на педагога, на формування його як всебічно розвиненої особистості.

III. Завдання для ділової гри

Запропонуйте рекомендації щодо організації роботи методичного об'єднання вчителів природознавства, зважаючи на його склад:

	Стаж						%	Категорія						%	Стаж						%	Категорія					
	<5	До 10	>20	Сп., II	I, вищ.	В/М, С/В		До 5 р.	До 20 р.	>20 р.	Сп., II	I, вищ.	В/М, С/В		До 5 р.	До 20 р.	>20 р.	Сп., II	I, вищ.	В/М, С/В							
Ф.	10%	1	2	1	1	3	-	Ф.	5%	1	-	-	1	-	-	Ф.	8%	1	1	-	1	1	-				
Х.	5%	-	2	-	-	-	2	Х.	10%	1	2	-	1	2	-	Х.	6%	1	-	1	-	1	-				
Б.	15%	1	1	4	3	2	1	Б.	40%	-	5	5	-	7	3	Б.	25%	4	4	-	6	2	-				
Г.	50%	6	6	8	10	5	5	Г.	25%	-	4	2	1	3	2	Г.	25%	3	5	-	6	2	-				
Не фах.	10%	2	2	-	2	2	-	Не фах.	20%	-	3	2	-	5	-	Не фах.	35%	2	6	3	5	6	-				
Умови I групи								Умови II групи								Умови III групи											

IV. Анкета учасника семінару для методистів РМК з природничих дисциплін

- Прізвище, ім'я, по батькові _____
- Місто/район _____ 3. Фах _____
- Загальний педагогічний стаж _____
- Стаж роботи на посаді _____
- Які питання, що розглядалися на обласних семінарах протягом останніх 3-х років, були актуальними особисто для Вас? _____

- Які матеріали, отримані від науково методичної лабораторії природничих дисциплін, Ви використали в своїй діяльності? _____

- Які, на Ваш погляд, проблеми залишились поза увагою лабораторії? _____

- Які Ваші професійні надбання щодо організації методичної роботи Ви бажаєте презентувати колегам? _____

Дякуємо за співпрацю!

Література

- Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти.
- Регіональний план переходу загальноосвітніх закладів Одеської області на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти».
- Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Упоряд. Л. Галіцина. — К.: Ред. Загально педагогічних газет, 2005. — 128 с. — (Б-ка «Шк. світу»).
- Шарко В. Д. Андрагогічний підхід до організації навчання вчителів і системи післядипломної освіти: Метод. посіб. для організаторів, викладачів, працівників системи післядипломної освіти. — Херсон: Олді-плюс, 2003. — 96 с.

Л. К. ЗАДОРЖНА,

заступник директора з навчально-методичної роботи Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, кандидат філософських наук,

Н. П. ШАПІРОВА,

методист науково-методичної лабораторії природничих дисциплін Одеського обласного інституту удосконалення вчителів,

Л. І. ЯТВЕЦЬКА,

завідувачка науково-методичної лабораторії природничих дисциплін Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

ПОСАДОВО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФІЛЬ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Усякий вид праці, що визначається за такими обов'язковими компонентами як: об'єкт (на що спрямована праця); знаряддя та засоби праці; її продукт, тобто результат [10, 5] — обумовлює необхідність відповідної професійної готовності суб'єкта праці, тобто того, хто цей вид праці буде організовувати і здійснювати. В системі сукупного результату колективної праці необхідними умовами його успішного досягнення є спільність інтересів, спільність мети і єдність дій усіх учасників виробничого процесу, спрямованих на одержання певного продукту як мети праці всієї групи (колективу) і кожного окремого працівника. Створення та актуалізація цих умов і є функцією управління як елементу будь-якої організованої системи, що забезпечує збереження її певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності [21, 704] — організацію виконання того або іншого виду роботи. Саме управління є окремим видом роботи, який передбачає й специфічні способи та методи її здійснення. Щодо управління закладом освіти, то навіть в системі соціального управління воно вирізняється глибоким психологізмом змісту всіх компонентів діяльності керівника. Адже об'єктом управлінського впливу є окремі люди з їхніми психологічними, психофізичними якостями або групи, колективи з певними соціально-психологічними особливостями; знаряддями та засобами управлінської діяльності є взаємозв'язок, взаємодія з людьми, психологічний вплив на людей, робота яких теж базується на цих засадах, а кінцевим результатом управління є певним чином організована діяльність колективу навчального закладу, котра забезпечувала б максимально можливий рівень освіченості, вихованості та розвитку кожного учня «як особистості і найвищої цінності суспільства» [2].

Управління, або менеджмент, з психологічної точки зору визначається як діяльність, спрямована на формування в інших людей (підлеглих, партнерів, інших керівників тощо) таких психологічних станів, якостей, які сприяють досягненню мети управління. Із соціально-психологічної точки зору керівництво — це процес взаємодії керівника з іншими людьми, в ході й результаті якого забезпечується їхня активна та скоординована участь у досягненні мети управління [10, 6].

Отже керівник закладу освіти — це не просто «особистість з притаманними їй психофізіологічними та соціально-психологічними особливостями» [10, 5] (як і кожна людина), а осо-

бистість з певними, відповідними, підпорядкованими і притаманними образу керівника психофізичними та соціально-психологічними якостями. Лише в такій відповідності й підпорядкованості індивідуально-типологічних рис людина може відбутися як керівник, на що вказують дослідники проблем освітнього менеджменту [7; 10, 45–48; 15, 31–44; 16, 157–166; 17, 56–110].

У загальному вигляді соціопсихограма керівника навчального закладу може бути окреслена трьома найважливішими групами якостей: особистісно установочні (спрямованість); посадово-функціональні (здібності); індивідуально-типологічні (характеристичні).

Особистісно установочні — це комплексна (сукупна) група якостей, які характеризують таку, що відчувається, чи усвідомлену людиною залежність її від того, в чому вона має потребу, є особистісно зацікавлена і що породжує відповідну спрямованість на певний предмет і, опредметчуючись, перетворюється на прагнення, які стають усвідомлюваними і осмислюваними мотивами, викликають діяльність, спрямовану на задоволення цієї потреби чи інтересу. На їх основі формується установка особистості як «зайнята нею позиція, що полягає в певному відношенні до поставлених цілей чи завдань і виражається у вибірковій змобілізованості і готовності до діяльності, спрямованої на їх здійснення» [18, 105].

Весь цей мотиваційний комплекс базується на своєрідній орієнтації актуальних потреб особистості й одночасно визначає її діяльнісний вектор, показує рівень зацікавленості, захопленості роботою й відданості професії та посаді. Діагностичними показниками спрямованості потреб, інтересів, динамічних тенденцій, мотивів стосовно керівника навчального закладу є:

- ставлення до управлінської діяльності як особистісно та соціально значущого процесу, забезпечення ефективного функціонування навчального закладу як організації з певними культурно-освітніми педагогічними завданнями (місією);

- ставлення до колективу навчального закладу як визначального суб'єкта забезпечення ефективного функціонування організації та управління нею;

- ставлення до себе як суб'єкта управлінської діяльності і спілкування, спрямованих на мобілізацію людських, матеріальних, фінансових ресурсів організації і зовнішніх факторів для ефективного функціонування та розвитку навчального закладу.

Зазначені групи показників виражаються через відповідні особистісно мотиваційні якості керівника:

— усвідомлення елітарно-лідерської соціально-рольової функції управління та внутрішня психологічна налаштованість і готовність до її виконання;

— бажання й прагнення вдосконалити навчальний заклад як організацію соціальної системи освітньої, виховної та розвивальної функціональності, інтерес до суті управлінської діяльності, установка на суспільно значущий результат;

— повага та принципова вимогливість до підлеглих, толерантність і демократизм у взаєминах з усіма членами колективу, тобто комплекс гуманних почуттів як рушіїв управлінської активності;

— орієнтація на власний прогрес, реалізацію своїх потенційних можливостей в їхній позитивній спрямованості на саморозвиток і самовдосконалення.

Наявність усіх названих ціннісних ознак з переважанням прояву хоча б однієї з них свідчить про достатню вмотивованість, високий рівень спрямованості та виразну установку на управлінську діяльність. Відсутність будь-якої або заміна іншими (престиж, можливість маніпулювати людьми, матеріальні вигоди тощо) означає ослабленість мотивації, середній рівень придатності до управлінської діяльності, недостатню спрямованість на неї. Низький рівень представленості в особистісній структурі необхідних потреб (розмитість, невизначеність управлінських потреб, інтересів, спрямованості, динамічних тенденцій, мотивів, установок, поверхове усвідомлення й неглибоке осмислення соціально-рольової значущості управлінських функцій) вказує на низький рівень соціально-психологічної готовності, професійну непридатність до управлінської роботи.

Група посадово-функціональних якостей керівника — менеджера — це комплекс індивідуально-психологічних властивостей, які забезпечують успішність управлінської діяльності, продуктивне виконання її суспільно-рольової функції. Вони виражаються через певні функціональні здібності і здатності, що в принципі є сплавом основних посадово-менеджерських і професійно-педагогічних ознак. До них належать:

• Організаторсько-конструктивні задатки — здатність мислити критично й перспективно, добувати необхідну інформацію, глибоко і всебічно аналізувати стан справ, вичленовувати актуальні проблеми, визначати головні завдання, напрямки управлінської діяльності, ефективні шляхи та конкретні продуктивні заходи щодо їх реалізації, уміння проектувати, моделювати, функціонально планувати й організовувати роботу з урахуванням обов'язкових нормативно-правових вимог, перспективних тенденцій, досягнень науки і передового досвіду, місцевих умов, потреб і запитів учасників, планувати

власну діяльність та діяльність трудового колективу, керувати нею, об'єктивно оцінювати результати й визначати напрямки, шляхи, засоби і способи подальшого розвитку та вдосконалення свого закладу як організованої системи.

• Гностичні або академічні здібності — володіння сутністю й закономірностями, теорією пізнання, особливості розумової діяльності в їхньому продуктивному вираженні та професійно-управлінській інтерпретації.

Ефективність управлінської діяльності значною мірою забезпечується інтелектуальною сферою особистості керівника, котра на думку П. Н. Гончарука «включає: а) пізнавальні процеси (відчуття — сприймання, пам'ять, мислення, уявлення — уява; б) розумові здібності (операціональна розвинутість, міркування як базовий індикатор інтелекту); в) розумову працездатність (часові межі активної розумової парці); г) розумову витривалість (потужність. — В. Р.) (максимальні об'ємні характеристики оперативної пам'яті)» [6, 27]. Більш повну і чітку класифікацію ознак інтелекту як відносно стійкої системи пізнавальних здібностей людини, яка забезпечує успішність її пізнавальної діяльності, подає І. С. Коновальчук [11, 18].

Сюди належать:

а) сенсорні здібності — здатність відчувати і сприймати оточуючий світ...

б) мнемічні здібності — здатність запам'ятовувати, зберігати й відтворювати певну інформацію...

в) розумові здібності — здатність аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагуватися, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між предметами, явищами, їхніми образами й поняттями, узагальнювати й робити умовиводи;

г) мовні або вербальні здібності — здатність до уявного, фантастичного пізнання дійсності;

е) здібності до уваги — універсальна здібність свідомості зосереджуватися на певному об'єкті, бути до чогось уважним.

У комплексі академічних (когнітивно-гностичних) здібностей як цілісної властивості пізнавальної (розумової) діяльності найбільш відповідними функціональним обов'язкам управління від освіти є висока здатність до оперативної орієнтації в інформаційному полі, концентрації уваги на головних аспектах, вузлових питаннях, актуальних проблемах, виявлення і встановлення причинно-наслідкових зв'язків внутрішньої структури досліджуваного об'єкта, його взаємодії з середовищем, уміння робити логічні узагальнення і висновки, визначати оптимальні напрями і шляхи, засоби і способи вирішення проблем розвитку предмета уваги. У керівника має бути чітко виражений пізнавальний потяг, потреба в самоактуалізації, самоосвіті, самовдосконаленні, постійному підвищенні менеджерської професійності.

Як результат, управлінець повинен проявляти компетентність в питаннях філософії, сучасної

теорії освіти, методології, закономірностях, принципах та сучасних технологіях освітнього менеджменту з урахуванням тенденцій і перспектив розвитку галузі в конкретно-історичних умовах, мати широкий науковий та культурний світогляд.

- **Дидактичні здібності** в їх андрагогічній інтерпретації — уміння раціонально добирати й конструювати зміст методичної роботи, оптимальні варіанти її організації шляхом використання найбільш ефективних методів, прийомів, способів, засобів навчання і професійного розвитку педагогів. Вони базуються на знанні загальних педагогічних законів, дидактичних принципів, вікової, педагогічної і професійної психології, андрагогіки.

Керівникові слід не лише пам'ятати, що головною умовною повноцінної організації навчально-пізнавальної діяльності дорослих (у нашому випадку — вчителів) є розвиток їхньої активності і самостійності в процесі засвоєння знань, але й уміти включати педагогів в таку діяльність, допомагати їм вирішити істотне протиріччя між їхнім прагненням до самостійного оволодіння знаннями і готовністю до реалізації цього прагнення. На цьому шляху вчителі стикаються з певними психологічними бар'єрами в своєму мисленні, почуттях і вольовій налаштованості, на які вказує Конрад Ван Хойтен. «Ці три перепони переживаються нами по-різному: як нездоланий бар'єр; як провалля, що виказує страх; як сильне почуття антипатії чи безсилля. Ці почуття часто супроводжуються почуттям неповноцінності, пригніченості, слабкості. Саме в умінні мобілізувати інтелектуальні, емоційні, вольові сили вчителів на подолання цих трьох бар'єрів в навчанні полягає дидактична здатність керівника як «учителя учителів» [13, 6].

- **Комунікативні здібності** — найбільша за обсягом група якостей, яка визначає успішність професійного спілкування керівника з усіма, хто причетний до реалізації мети і завдань навчального закладу, управління ним на різних ділянках, організації навчання і виховання дітей та учнівської молоді. Їх критеріальними показниками є такі особливості:

- соціальної перцепції — здатність до адекватного чуттєвого сприйняття й оцінки інших людей, соціальних, зокрема освітніх, об'єктів, подій, уміння координувати поводитися з оточенням, встановлювати контакти, адаптивно управляти комунікативним процесом у закладі;

- інтерактивні — уміння ефективно, з оптимальним розподілом ролевих функцій будувати спільну з іншими учасниками управлінської системи, підлеглими комунікативну діяльність на основі взаєморозуміння, співпраці, позитивного емоційного ставлення сторін (атракції), передбачати, попереджувати й продуктивно вирішувати конфліктні ситуації;

- рефлексивно-емпатійні — здатність до емоційного та осмисленого відчуття і розуміння інших і самого себе в процесі взаємодії, «впочуттєвання» в стан іншого суб'єкта

(О. Хуторянський), «уміння постояти в чужих черевиках» (Роджерс);

- мовно-експресивні — культура, зрозумілість, змістовність мови, досконале володіння нормативною, професійною педагогічною та управлінською лексикою, діловим мовленням, семантичними особливостями рідної мови, навичками діалогічного й монологічного мовлення, ораторська, зовнішня (мімічна, пантомімічна, рухова) виразність;

- режисерсько-артистичні — здатність до режисури та інсценізації, гри — драматизації, експромту, імпровізації, що вимагає ситуативної просторової уяви, образного бачення, фантазії, особистісного перевтілення, емоційності;

- сугестивні — володіння вербальними (мовними) і невербальними (мімічними, пантомімічними, голосовими) засобами переконання інших, сенсорного впливу на них, навіювання їм певних емоційних станів, оптимістичних внутрішніх установок.

- **Творчі здібності** — здатність до генералізації, комбінування, розроблення й упровадження оригінальних педагогічних ідей, інноваційних дидактичних і виховних схем, технологій, систем. В основі цих здібностей лежить висока суспільна свідомість, критичне творче мислення, дослідницьке натхнення, прагнення до вдосконалення, вболівання за справу, інтереси людей, уміння зосереджуватися на вагомій, актуальній проблемі, знання методології і методики проведення дослідження, способів обробки інформації, експериментальних даних, прогностичні, комбінаторні здібності, збалансованість конвергентного (здатність знайти з множини умов лише одне правильне рішення) і дивергентного (що припускає варіації розв'язання проблеми) мислення.

- **Психодіагностичні та корекційні вміння** — здатність правильно встановлювати психологічний діагноз, емоційно-вольові властивості і стан людини, коригувати психологічні особистісні акцентуації й відхилення в поведінці співучасників управлінської діяльності та підлеглих, розвивати особистість педагогів. Такі якості базуються на знанні методик проведення психолого-педагогічних досліджень, психологічних (вікових, типологічних, професійних, гендерних) нормативів, елементів кваліметрії, математичної статистики, способів психологічної інтерпретації експериментальних даних, прогностичних операцій.

У комплексі **індивідуально-типологічних властивостей** керівника, які включають особливості фізіології, темпераменту та характеру і прямо чи опосередковано впливають на успішність його управлінської діяльності, слід виділити як визначальні такі:

- фізіологічні — здатність життєтворчих систем організму бути фундаментом для забезпечення відповідного психічного і фізичного направлення: добрий стан здоров'я, сильний тип нервової діяльності, нервова стійкість

і врівноваженість, фізичний розвиток, зовнішня привабливість. Такі якості є передумовою високої працездатності, ефективного виконання напружень управлінської праці, лідерського впливу на людей, формування позитивного ставлення до себе та оптимізму в колективі;

- інтелектуальні — природна і розвинута здатність розсудливо, осмислено, логічно, ясно, чітко мислити, адекватно і всебічно сприймати, відображати і пізнавати об'єктивну дійсність, робити обґрунтовані висновки і відповідно приймати розумні, виважені, справедливі і доцільні практичні рішення.

В силу рольової функції керівника навчального закладу рівень його інтелекту переважно виявляється через ступінь володіння ним сучасними менеджерськими і педагогічними знаннями, уміннями та управлінськими здібностями. Відповідальний персонально за всю організацію, якою він управляє, керівник повинен володіти здатністю самостійно осмислювати, усвідомлювати факти і явища, дотримуватися певних власних або чужих (які він поділяє) поглядів і переконань, зрозумітих тим, ким він управляє, відстоювати їх у житті і в посадовій діяльності, тобто, як кажуть у народі, «вміти жити своїм розумом», «брати розумом». Важливою якістю інтелекту керівника є готовність і вміння мислити критично, бачити й оцінювати себе зі сторони, знати специфіку свого характеру, так би мовити, свою методологію мислення, його головні сильні опори і прогини, тобто розумно управляти своїм розумом.

Щодо визначення рівня інтелекту в силу особистісно специфічних структур, способів, форм, динаміки його прояву жодна з пропонованих сьогодні методик не є придатною, оскільки він (інтелект) тісно перемажується з фізичним станом, освіченістю, досвідом, життєвою ситуацією тощо. Найімовірніше треба вести мову про вивчення, визначення специфічних властивостей розуму, мислення людини і «поведінки» з ними. У цьому більше і вірогідності і користі як самій людині, так і суспільству;

- емоційно-вольові — здатність формувати і підтримувати в собі і людях високий емоційний тонус, упевненість у власних силах, успішному вирішенні поставлених завдань, досягненні мети, здійсненні особистих планів. Їх критеріальними показниками є:

- емоційна врівноваженість — емпатійність, адекватність сприйняття зовнішнього світу і реакцій на події, вчинки інших, критична оцінка, адаптивна координованість поведінки, стриманість;

- толерантність — «терпимість до чужих думок і вірувань» доброзичливість у стосунках, повага людської гідності, активна позиція, «поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості», визнання права інших на індивідуальність, демократизм [8];

- цілеспрямованість — осмислена підпорядкованість діяльності її меті, раціональність, доцільність вибору конкретних дій, відчуття особистої відповідальності за виконання своєї посадово-рольової функції та результати роботи підлеглих, внутрішня організованість;

- наполегливість — готовність і здатність доводити розпочату справу до завершення, долаючи труднощі та перепони на шляху до досягнення поставленої мети, володіння високим опором до фрустрації, суспільна енергійність з оптимальною мобілізацією зусиль;

- комунікативність — готовність до спілкування, інтерес до людей, їхніх проблем, щирість у міжособистісних стосунках, прагнення до взаєморозуміння, бажання надати допомогу, поділитися знаннями і досвідом;

- морально-ціннісні (моральність) — внутрішній світ базових ідейно-політичних, буттєвих цінностей мотивації поведінки керівника в їх інтегративному, загальнолюдському, професійно-посадовому управлінсько-педагогічному оранжуванні. В особистісному плані мораль виявляється як визнання і дотримання особою загальних правил, соціальних норм поведінки, факту та рівня надання переваг у співвідношенні антиподів: добра, порядності, людяності — зла, непорядності, жорстокості. Цікавою і важливою в педагогічному менеджменті, як і в педагогіці взагалі, є концепція автономії моралі, ствердженої Кантом. Згідно з нею «дія моральна лише в тому випадку, якщо при її здійсненні воля керується тільки моральним законом — категоричним імперативом, тобто якщо дія здійснюється винятково заради нього. Якщо ж дія відповідає моральному закону», але мотивом її здійснення виступає не він сам (моральний закон. — В. Р.), а яка-небудь чуттєва схильність, то дія не моральна, а лише легальна» [21, 303]. Тобто мова йде про морально-цілісну, осмислену, цілеспрямовану детермінацію дії, вчинку, поведінки, здійснюваних заради моральної цінності.

У час, «коли переплутані цінності... стерті орієнтири, розсіянні цілі, спалені почуття, отруєні думки» [20, 5], архіважливо, особливо для керівника навчально-виховного закладу, мати тверді морально-ціннісні засади, керуватися в поведінці чіткими високоморальними законами. Вихідним мотивом кожної дії керівника, як і його діяльності взагалі, має бути моральний закон, що тільки й може виправдано обумовити ті або інші емоції й вольові спрямування. Основними моральними принципами і нормами, якими слід керуватися в своєму житті як світоглядним орієнтиром, є: добротність, совість, правда, милосердя, доброзичливість, вірність високим ідеалам, справедливість, добропорядність, товариськість, миролюбність, працелюбність, повага людської гідності, вільнолюбство, глибока віра в найвищий ідеал — людське щастя.

Усі зазначені властивості мають «температурне» забарвлення і разом з іншими особи-

стісними ознаками (здібностями, нахилами, досвідом) визначають індивідуальність керівника, характерологічні якості якої яскраво проявляються в поведінці, конкретних діях і вчинках, особливо в незвичних (екстремальних) та альтернативних ситуаціях. У менеджерській роботі, визначенні її ефективності має значення не просто кінцевий результат як абсолютний зовнішній показник, але й організаційно-управлінський процес як спосіб постійного розвитку і вдосконалення навчального закладу, як система підвищення якості його функціонування, що вирішальним чином залежить від сутності «внутрішньої фактури», «акмеологічної моделі» самого керівника.

Усі групи якостей, як і якості в середині груп, взаємодіють між собою в означеному вище змісті та певній синергетично-системній структурі, утворюючи управлінський образ, визначаючи управлінську позицію і стиль управлінської діяльності.

Література

1. Державна Національна програма «Освіта». Україна XXI століття (1983 р.).
2. Закон України «Про освіту» (1996 р.).
3. Закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.).
4. Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.).
5. Волобуєва Т. Б. Самоосвітня діяльність керівника. — Х.: Основа, 2005. — 96 с.
6. Гончарук П. А. Психологія навчання. — К.: Вища шк., 1985. — 142 с.
7. Данилова Г. С. Акмеологічний підхід до самовдосконалення кваліфікації методистів системи післядиплом-

ної освіти // Післядипломна освіта в Україні. — 2003. — № 3. — С. 53–56.

8. Декларація принципів толерантності // Освіта України. — 2003. — № 84. — С. 4.

9. Ельникова Г. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. — Х.: Основа, 2004. — 240 с.

10. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посіб. — К.: МАУК, 1996. — 176 с.

11. Коновальчук І. С. Інтелект: психологія і діагностика // Джерела. — 1997. — № 1(10). — С. 18–23.

12. Конаржевський Ю. А. Менеджмент и внутришкольное управление. — М.: Центр «Пед. поиск», 2000.

13. Конрад Ван Хойтен. Пробуждение воли. Три барьера в обучении // Дитина: про Вальдорфську педагогіку. — 2003. — № 1–2. — С. 6–9.

14. Крыжко В. В., Павлютенков Е. М. Основы менеджмента в образовании: теория, практика и психология успешного управления. — Запорожье: Просвита, 2000. — 260 с.

15. Марк Е. Генсон. Керування освітою та організаційна поведінка / Пер. з англ. Х. Проців. — Л.: Літопис, 2002. — 384 с.

16. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. — Х.: Основа, 2004. — 240 с.

17. Освітній менеджмент: Навч. посіб. / За ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. — К.: Шк. світ, 2003. — 400 с.

18. Павлютенкова Е. М., Крыжко В. В. Основы управления школой. — Х.: Основа, 2006. — 176 с.

19. Рубинштейн С. Л. Основа общей психологии: В 2 т. Т. 2. — М.: Педагогика, 1989. — 328 с.

20. Сливаковский В. М. Если ты достоин большого, нарушай правила. — К.: Междунар. корпорация S.V.S., 2004. — 400 с.

21. Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, А. П. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. — М.: Сов. энцикл., 1983. — 840 с.

В. М. РУССОЛ,

заступник директора з науково-методичної роботи ООІУВ, кандидат педагогічних наук, доцент.

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ К ПЛАНИРОВАНИЮ КОНТРОЛЬНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Управление образовательным учреждением — процесс сложный и направленный на решение следующих задач:

— анализ и прогнозирование деятельности всего педагогического коллектива и каждого работника;

— планирование, организация и координация работы педагогического коллектива;

— управление учебно-воспитательным процессом, обновление содержания обучения;

— мобилизация всех возможностей (ресурсов), интеграция усилий всех членов педагогического, ученического и родительского коллектива, общественности, органов управления разного уровня на выполнение задач, стоящих перед школой.

Успешность или неуспешность управления учебно-воспитательным процессом зависит от наличия или отсутствия системы управления. Суть этой системы составляют семь функций (предлагаем различные варианты их интерпретации):

- | | |
|-----------------------------------|-------------------|
| 1) мотивационная | 1) планирование |
| 2) информационно-аналитическая | 2) организация |
| 3) планово-прогностическая | 3) коррекция |
| 4) организационно-исполнительская | 4) стимулирование |
| 5) контрольно-диагностическая | 5) контроль |
| 6) рефлексивно-аналитическая | 6) оценивание |
| 7) коррекционная | 7) мотивирование |

Об успешном управлении можно говорить только тогда, когда оно обеспечивает развитие образовательного учреждения, переводит его из режима функционирования в режим развития.

Развитие школы — не самоцель. Развитие необходимо для обеспечения качественного повышения результатов образования, улучшения условий обучения школьников и их подготовки к жизни в стремительно изменяющемся

социуме. Развитию образовательного учреждения способствуют управление и организация деятельности всех участников учебно-воспитательного процесса, педагогические технологии и приемы, методическое обеспечение учебной деятельности, новые педагогические технологии, психологический климат, атмосфера сотрудничества и партнерства.

Развитие образовательной системы в значительной степени определяется тем, насколько эффективно осуществляется управление всеми ее звеньями и внедрением в практику новейших научно-педагогических достижений в области менеджмента.

Современному руководителю школы постоянно приходится искать ответы на следующие вопросы:

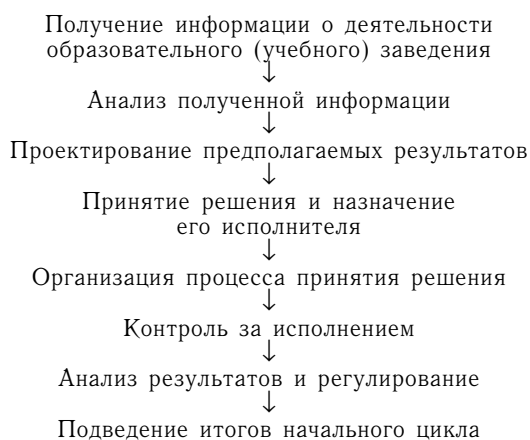
- что менять?
- как изменить, преобразовать внутришкольную организацию?
- когда следует внедрять те или иные нововведения?

Изменения должны охватывать весь школьный организм целиком и вести к совершенствованию в образовательной и организационной сферах.

Что значит «управлять»?

Это значит совершать различного рода действия и действия определенной направленности.

Технология управленческих действий



Процесс управления педагогической системой предполагает *целеполагание* — постановку целей — и *планирование* — принятие решений.

Целью управленческой деятельности является определение общего направления, содержания, форм и методов.

Функция **планирования** в системе управления является важнейшей, и именно она вызывает у руководителей множество затруднений, так как суть ее заключается в определении целей учебного заведения и разработке программы их реализации. «Планирование — это процесс определения основных видов деятельности с четким указанием конкретных испол-

нителей и сроков исполнения модельной структуры взаимодействия управления школой, педагогами, учащимися и их родителями в ходе образовательного процесса».

Именно грамотное планирование создает ситуацию развития педагогической системы.

План работы школы — это **целевая программа действий**, доведенная до необходимой конкретизации по содержанию, времени, исполнителям, организационным формам и путям ее реализации. Предлагаем фрагмент из раздела «Руководство и контроль образовательным процессом» годового плана работы общеобразовательной школы № 33 I—III ступеней г. Одессы (директор Т. П. Ильяш, заместители директора по учебно-воспитательной работе И. Г. Лушников, О. В. Ткач) (см. табл. 1).

Планирование работы образовательного учреждения должно осуществляться на принципах научности, сочетания перспективного и текущего планирования, комплексности, учета специфических особенностей общеобразовательного учреждения, конкретности, преемственности, целенаправленности, объективности.

Как же добиться того, чтобы школьное планирование способствовало развитию образовательной системы, создавало единое образовательное пространство, координируя деятельность всех участников учебно-воспитательного процесса.

У многих руководителей свой опыт планирования, наработанный за годы управленческой деятельности, и опыт этот ценен. В практике управления сегодня предлагается и проектный подход в составлении годового плана работы общеобразовательного учреждения, автором которого является С. М. Курганский. Однако какой бы путь составления плана руководитель ни выбрал, технология его составления будет неизменной. Она поэтапная:

на *первом* этапе — планируется ежемесячно — повторяемые дела;

на *втором* этапе — ежемесячно планируемые мероприятия дополняют сложившимися традициями общеобразовательного учреждения;

на *третьем* этапе — разрабатывается новая система мероприятий, направленных на выполнение цели и задач, которые определены на основе анализа деятельности общеобразовательного учреждения за предшествующий год.

Форма планирования может быть текстовой, графической, смешанной (текстовой и графической).

Но следует помнить, что при выборе любой формы должно быть календарное планирование.

Виды планирования работы общеобразовательного учреждения

1. Перспективный план развития на 3–5 лет.
2. Годовой план учебно-воспитательной работы.

3. Текущий план работы — составляется на семестр, месяц и является конкретизацией общешкольного годового плана.

Возможны и такие планы:

- графический (календарный) план организационно-педагогической, учебно-воспитательной и методической работы в общеобразовательном учреждении;
- план-график внутришкольного контроля (может быть разделом в перспективном и годовом планах или отдельным планом);
- планы работы методических объединений;
- планы работы родительского комитета.

Планирование работы заместителя директора

Ежедневно	Еженедельно
— работа над расписанием, его корректировка	— анализ состояния образовательного процесса: <ul style="list-style-type: none"> • посещение и анализ уроков • проведение контрольных срезов • изучение личности учителя совместно с психологом школы
— посещение и анализ уроков, внеклассных мероприятий	— исследование деятельности учителей — организация обучения методике на диагностической основе
— участие в методической работе: <ul style="list-style-type: none"> • участие в МО, творческих группах, совещаниях... • индивидуальные и групповые консультации с педагогами 	— организация индивидуальных, групповых и коллективных форм методической работы
— ведение журнала замены пропущенных уроков	— формирование банка педагогических данных (выявление системы работы каждого учителя)
— анализ своей деятельности и корректировка плана на следующий день	— оказание практической помощи молодым и малоопытным специалистам (указать цели, задачи, формы, рекомендации) — информационно-аналитическая деятельность: <ul style="list-style-type: none"> • изучение научно-педагогической и методической литературы • оформление аналитических материалов по итогам мониторинга состояния образования
	— анализ выполнения плана за неделю — составление плана на следующую неделю

Планирование не терпит поспешности, эта работа проводится в течение всего учебного года поэтапно.

I этап. Подготовка к планированию — отбор и анализ информации о состоянии педагогического процесса в общеобразовательном учреждении за период, предшествующий планированию.

Источниками информационных материалов могут служить:

— планы общеобразовательного учреждения, управления образования, районных и городских методических кабинетов, информационно-методических, инновационных центров, институтов и т.д.;

- нормативные документы;
- рекомендации, распоряжения, справки, акты и т.д.;
- материалы из научной, методической, педагогической литературы;
- материалы аттестации и самоаттестации общеобразовательного учреждения.

II этап. Целеполагание — постановка общих целей и задач общеобразовательного учреждения на год с учетом научно-методической проблемы, над реализацией которой работает педагогический коллектив.

III этап. Структурирование плана — выделение разделов плана, определение их последовательности, ведущих звеньев в работе общеобразовательного учреждения.

РАЗДЕЛ 1

Анализ учебно-воспитательной и научно-методической работы за прошедший год. Основные задачи на новый учебный год

В этом разделе следует проанализировать организацию учебного процесса, постановку воспитательной работы, работу с педагогическими кадрами, научно-методическую деятельность педагогического коллектива, методического объединения учителей, работу психолого-педагогических, социальных, медицинских, коррекционных служб (если имеются), библиотеки, деятельности администрации общеобразовательного учреждения по управлению и контролю, а также действия, направленные на укрепление материальной, технической базы, методического обеспечения...

РАЗДЕЛ 2

Деятельность педагогического коллектива по охвату детей и молодежи общим средним образованием (реализация Законов Украины «Про освіту» и «Про загальну середню освіту»)

Эта деятельность предполагает реализацию Законов Украины «Про освіту», «Про загальну середню освіту»; работу по учету детей и подростков микрорайона: выполнение Постановови Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2000 р. № 646 «Про затвердження Інструкції з обліку дітей і підлітків шкільного віку»; проведение организационно-педагогических мероприятий, работ с будущими первоклассниками, планирование совместной деятельности с дошкольным образовательным учреждением, реализацию «Положення про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах (наказ МОН України від 20 грудня 2002 р. № 732), наказ МОН України від 15 жовтня 2004 р. № 797 «Про внесення змін до Поло-

Виды контроля за уровнем преподавания и обучения

Цели контроля	Объекты контроля	Ф.И.О. учителя	Классы	Сроки контроля	Форма контроля
ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЙ — изучение содержания календарного, поурочного планирования с целью оказания методической помощи; — изучение содержания планов воспитательной работы с целью оказания методической помощи ПЕРСОНАЛЬНЫЙ — ознакомление с системой работы, методической подготовки; — определение уровня педагогического мастерства; — определение соответствия заявленным квалификационным категориям.	— календарно-тематические планы; — планы кружков и факультативов; — планы воспитательной работы классных руководителей Вновь прибывшие учителя Работа учителей, аттестующихся в 2006/2007 уч. г.	Все учителя Савицкая Е. В. Марсакова В. И. Мартюк Г. П. Будаева Е. Ю. Ващенко Н. И. Новикова С. П. Фришко Т. М.	Все параллели В которых работают	Сентябрь 2006 Январь 2007	СД
КЛАССНО-ОБОБЩАЮЩИЙ — организация повторения учебного материала; — подготовка к государственной аттестации; — определение степени сформированности практических умений и навыков; — подготовка характеристик первоклассников; — разработка рекомендаций для учителей-предметников 5-х классов; — контроль за выполнением «Инструктивно-методических рекомендаций № 1/9-274, щодо вивчення шкільних дисциплін у 2006/2007 н. р.» ТЕМАТИЧЕСКИЙ Выдать, в какой мере утрачены за летний период знания, умения и навыки, полученные в предыдущем учебном году Соблюдение требований единого орфографического режима	Повторение учебного материала Умения (практические) и навыки, развитие первоклассников Учащиеся 5-х классов Все учителя	Учителя-предметники, работающие в 9-х, 11-х классах Свидина И. Б. Маринич Л. А. Учителя, работающие в 5-х классах 1—11 кл.	Все 9-е, 11-е кл. 1-А, 1-Б 5-А, 5-Б Октябрь	В течение марта Октябрь Апрель Ноябрь	Советание при директоре Октябрь Приказ, Ващенко Н. И., Ткач О. В.
Степень сформированности у первоклассников общеучебных умений и навыков Предупреждение слабой успеваемости и пропусков уроков без уважительной причины	— деловая документация Посещение уроков в 1-х классах Состояние текущей успеваемости и посещаемости	Классные журналы Свидина И. Б. Маринич Л. А.	Все 1-А 1-Б Все	По графику, сентябрь Сентябрь 15 сентября В течение октября В течение учебного года	Справки зам. директора Ткач О. В. Лушников И. Г. Ткач О. В. Лушников И. Г. Книга контроля зам. директора, справка Собеседование с учителями-предметниками и учениками

Цели контроля	Объекты контроля	Ф.И.О. учителя	Классы	Сроки контроля	Форма контроля
Контроль за выполнением решения педсовета от... Протокол № ...	Состояние преподавания физвоспитания	Оскоркова Н. К.	1–3 кл.	Октябрь	Совещание при директоре
Оценка качества проверки, соблюдение норм оценивания	Тетради для контрольных работ по укр. и русск. языку (англ. язык, математика, химия, физика) ГПД	Учителя-предметники Константиновская Н. К.	3-и кл. 9–10-е кл. 11-е кл. 1–3 кл.	В течение года	Тетрадь контроля
— выполнение режима дня; — посещаемость группы продленного дня «трудными» учащимися; — организация спортивных игр на воздухе; — внешний вид учащихся	Учащиеся, состоящие на учете	Кл. руководители	1–11 кл.	Октябрь, ноябрь	Педсовет
— состояние профилактической работы с учащимися; — работа с учащимися из социально незащищенных семей	Посещение уроков	Свидина И. Б. Маринич Л. А.	1-е кл.	Октябрь	Тетрадь контроля, Ткач О. В.
Оценка организации самостоятельной работы учащихся на уроках	Уроки чтения	Учителя начальной школы Ткач О. В.	1–3 кл.	Апрель	Тетрадь контроля, Ткач О. В. Приказ
Оценка соответствия навыков чтения программным требованиям		Яковенко Т. А. Леоненко Е. А. Спаский И. О. Ильяш Т. П.	10-А 10-В	Апрель	
Состояние профильного обучения учащихся 10-х кл. (выполнение решения коллегии Министерства образования и науки Украины от 25 сентября 2003 г. «Про утверждение концепции профильного обучения в старшей школе»)	Учебные программы	Все учителя	Все параллели	Декабрь-январь	Приказ, совещание при директоре
Выполнение теоретической и практической частей программ	Ведение документации по всеобучу: — списки учеников; — алфавитная книга; — классные журналы; — личные дела учащихся	Все учителя	Все параллели	Январь	Директор, зам. директора
Контроль за выполнением Закона Украины «Про освіту» (ст. 35)	Организация повторения учебного материала во II семестре	Учителя укр. яз., рус. яз., математики, истории, географии, биологии, нач. классов Все	Все параллели	Февраль-апрель	Индивидуальные собеседования классные журналы
Закрепление ЗУН, полученных в I семестре, подготовка к государственной аттестации	Объем домашнего задания (дневники учащихся, классные журналы)	Все	Все	Февраль	Журналы, тетрадь контроля
Посильность учебной нагрузки	Оформление школьной документации: — классных журналов; — журналов работы кружков; — журнала ГПД; — личных дел учащихся; — индивидуального обучения	Все учителя	Все	Сентябрь	СД
ФРОНТАЛЬНЫЙ					
— правильность ведения школьной документации					

Цели контроля	Объекты контроля	Ф.И.О. учителя	Классы	Сроки контроля	Форма контроля
— выполнение требований единого орфографического режима		Маринич Л. А. Свидина И. Б. Ткач О. В. Леоненко Е. А. Персианова Н. П. Все учителя		Октябрь	Справка в книге контроля
— выполнение учителями профессиональных обязанностей, качество подготовки к урокам	Популичные планы учителей		Все параллели	Сентябрь	СД
— результативность обучения математике, украинскому и русскому языкам за I семестр;	Административные контрольные работы		Все параллели	Декабрь (по графику)	Приказ
— состояние преподавания курса «Экология» в 3-х кл. (выполнение решения коллегии МОН Украины от 20 октября 2001 г. «Про концепцию экологического воспитания в Украине»)	«Экология» в 3-х классах	Бегунова С. П.	3-А 3-Б	Февраль	Приказ
— организация режимных моментов	ГПД	Самедова Л. А. Константиновская Н. И.	1–3 кл.	Март	Справка, приказ Ткач О. В.
— соблюдение санитарно-гигиенических норм	ГПД	Самедова Л. А. Константиновская Н. И.	1–3 кл.	Январь	Справка, приказ Ильяш Т. П.
— проверка журнала ГПД	ГПД	Самедова Л. А. Константиновская Н. И.	1–3 кл.	Январь	Справка
— организация питания, культура поведения в столовой	Планы воспитателей ГПД				
— контроль за подготовкой воспитателей					
— организация самоподготовки школьников	Физика	Спаский И. О.	Все	Февраль	Приказ
— состояние преподавания	Астрономия	Марсакова В. И.			Лушникова И. Г.
— уровень ЗУН учащихся	Учебные кабинеты	Все учителя		Август	Акты-разрешения
— подготовка к новому учебному году, Т/Б	— классные журналы;	Все учителя		В течение года	Приказ
— правильность заполнения, тематика учебных занятий	— журналы работы кружков, индивидуальных занятий, ГПД				
— повышение качества ЗУН у школьников	Предварительная успеваемость школьников	Все кл. руководители, учителя-предметники	9-е кл.	Декабрь	Собеседования
— выполнения единых требований к оформлению письменных работ, качеству проверки тетрадей	Тетради уч-ся по укр., рус. языкам, математике		По графику	Март	Приказ
— контроль за реализацией проблемы школы	Посещение уроков	Все учителя	Все	В течение февраля–марта	Тетрадь контроля
— контроль за качеством, успешностью обучения		Учителя-предметники	9, 11 кл.	Дважды в год	Справки
— готовность выпускных классов к государственной аттестации	Срезы знаний по математике, укр. и рус. языкам				
— контроль за уровнем ЗУН учащихся к концу учебного года, качеством овладения учебным материалом	Речевые умения и навыки. Итоговые контрольные административные работы	Все учителя	1-11 кл.	В течение мая	Приказ

ження про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах».

РАЗДЕЛ 3 Организационно-педагогические мероприятия. Усовершенствование учебного процесса

Как правило, это алгоритм действий и мероприятий, которые проводятся ежегодно и обеспечивают организованное начало и продолжение учебного года. Однако следует включать и новые подходы, и новое направление в соответствии с изменениями, которые происходят в сфере образования и в жизни.

РАЗДЕЛ 4 Охрана жизни и здоровья детей, безопасность и охрана труда, санитарно-профилактические и оздоровительные мероприятия

Необходимо не только спланировать действия по сохранению жизни и здоровья всех участников образовательного процесса, следует также предусмотреть и составить планы совместной работы методической службы с психологом, социальным педагогом и логопедом.

РАЗДЕЛ 5 Работа с педагогическими кадрами, научно-методическая, инновационная деятельность

В разделе следует спланировать работу по следующим направлениям:

- аттестация и переподготовка педагогических кадров;
- система работы над научно-методической проблемой школы;
- планирование работы методического совета (или план работы школьного методического кабинета), методических объединений, творческих и проблемных групп, наставничества, школы молодого и малоопытного учителя, самообразования, массовых мероприятий с педагогическими работниками — конференций, семинаров, мастер-классов, подготовку учителей к конкурсу «Учитель года»;
- разработка системы ППО;
- внедрение инноваций.

РАЗДЕЛ 6 Руководство учебно-воспитательным процессом. Организация внутришкольного контроля

Необходимо спланировать работу управленческих органов школы с учетом перспективно-планирования:

- 1) план (тематика) заседаний педагогического совета (не менее 4 раз в год);
- 2) тематика совещаний при директоре;
- 3) тематика методических оперативок или совещаний при заместителе директора;
- 4) тематика приказов и распоряжений;
- 5) план воспитательной работы;

- 6) план внутришкольного контроля (табл. 1);
- 7) план летней трудовой практики и летнего оздоровления учащихся.

РАЗДЕЛ 7 Работа с родителями, семьей и общественностью

Этот раздел включает деятельность родительского комитета, в нем планируется работа совета школы, совета отцов, совета мудрецов, работа клубов, совместная деятельность школы с общественными организациями на основе социального партнерства.

РАЗДЕЛ 8 Укрепление и развитие материально-технической базы

Направление деятельности определяется совместным планированием работы совета школы, опекунского совета, попечительского совета и Программой развития образовательного учреждения.

Следует помнить, что важнейшей предпосылкой планирования является тщательный анализ итогов работы за определенный период времени — год, семестр, месяц...

Планирование только тогда эффективно, когда дает четкие, конкретные ответы на вопросы: «Кто мы такие?», «Чего хотим?», «Как мы этого достигаем?», «Как мы измеряем свои достижения?», «Хотим ли мы того, чего хотели вчера?», — считает М. Ушаков («Подготовка управленческих кадров образования»).

Таким образом, план — это модель деятельности школьного коллектива по достижению вполне реальных и определенных конечных результатов.

Литература

1. Управление качеством образования: Практико-ориентир. моногр. и метод. пособие / Под ред. М. М. Поташника. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М.: Пед. о-во России, 2006. — 448 с.
2. *Конаржевский Ю. А.* Менеджмент и внутришкольное управление. — М.: Образоват. центр «Педагогический поиск», 1999. — 224 с.
3. *Курганский С. М.* Алгоритм подготовки годового плана // Практика административной работы в школе. — 2008. — № 1. — С. 5–14.
4. *Шамова Т. Н., Третьяков П. И., Капустин Н. П.* Управление образовательными системами: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / Под ред. Т. И. Шаповой. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. — 320 с.
5. *Островерхова Н. М., Даниленко Л. І.* Ефективність управління загальноосвітньою школою: соціально-педагогічний аспект: Монографія. — К.: Школяр, 1995. — 302 с.
6. Управління навчальним закладом: Навч.-метод. посіб.: У 2 ч. Ч. 2. Ключ до професійного успіху / О. І. Мармаза, О. М. Касьянов, В. В. Григораш та ін. — Х.: Веста: Ранок, 2003. — 152 с. — (Сер. Управління школою).

А. И. АЙРИКЯН,

зав. научно-методической лабораторией управленческой деятельности ООИУУ,

С. В. ВОРОНОВА,

методист научно-методической лаборатории управленческой деятельности ООИУУ.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Особливості сучасної економічної і соціокультурної системи потребують створення надійної системи професійної підготовки вчителя. Оновлення змісту освіти передбачає розвиток творчої ініціативи педагогів, пошуків нових форм і методів педагогічної діяльності при переході від традиційних підходів в навчанні до нестандартних, впровадження сучасних інноваційних технологій. Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті визначено концептуальні ідеї щодо участі педагогічних працівників у науковій діяльності та інтеграції наукових досліджень з освітнім процесом, що забезпечується нормативно-правовою базою: Законами України «Про освіту», «Про загальну середню школу», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про наукову і науково-технічну інформацію», «Про наукову і науково-технічну експертизу». Здійснення інноваційної діяльності та експериментування регламентуються наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 р. № 552 «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності», Законом України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV, наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р. № 114 «Про затвердження Положення про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад». В цих документах підкреслюється, що освітні інновації реалізуються шляхом використання сучасних технологій, які є якісно новою сукупністю форм, методів і засобів навчання, виховання та управління і привносять суттєві зміни в освітній процес.

Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності передбачає таку структуру організації інноваційної діяльності:

- впровадження інновацій в системі освіти та визначення суб'єктів інноваційної ініціативи;
- схвалення рішення про організацію і проведення експерименту, безпосередні етапи проведення експерименту;
- схвалення рішення про розширення бази, внесення змін до програми дослідно-експериментальної роботи, припинення або завершення експерименту; поширення та застосування інновацій в системі освіти;
- виявлення передумов щодо проведення апробації, прийняття рішення про масове поширення інновацій в системі освіти, визначення засобів зберігання інформації про інновації та їх застосування в системі освіти, а також джерел фінансування освітньої діяльності.

Положенням визначені рівні інноваційної освітньої діяльності:

- всеукраїнський;

- регіональний;

- рівень окремого навчального закладу.

Умови розвитку сучасного суспільства вимагають об'єднання наукових досліджень і технологічних розробок з практичною реалізацією наукових ідей. Настає новий етап зв'язку науки та практики, суттю якого є залучення вчителів до науково-дослідної діяльності, ознайомлення їх з технологією дослідження та навчання вмінню самостійно вирішувати науковими засобами поточні шкільні проблеми.

Науково-дослідна робота — найскладніший вид діяльності закладу освіти, за структурою, обсягом, змістом та якістю вона відповідає науковій роботі. Її сутністю є створення нового наукового продукту, нового предмета наукової педагогічної діяльності, яка має методологічну та технологічну спрямованість. Методологічна спрямованість науково-дослідної роботи пов'язана з впровадженням нових педагогічних ідей, завдань, функцій, методів, принципів, форм роботи щодо організації та здійснення навчально-виховного процесу від розробки концепції розвитку школи та моделі закладу освіти нового типу до розробки авторських програм, методик тощо. Кожна школа проходить декілька етапів в процесі своєї життєдіяльності: становлення (організація закладу освіти), функціонування (організація навчально-виховного процесу) та розвитку (протириччя між змістом навчання і виховання, технологіями навчання і виховання і новими завданнями, умовами школи, потребами суспільства). Етап розвитку зазвичай пов'язаний зі створенням нової практики освіти і, як наслідок, веде до проведення експерименту.

Експериментальна робота закладу освіти має бути організована з урахуванням послідовності такого виду діяльності:

- виявлення ступеня готовності (мотиваційної, психологічної, інтелектуальної, інформаційної, технологічної) педагогічних працівників до експерименту та наукової роботи;
- створення в колективі сприятливої атмосфери для дослідно-експериментальної роботи;
- стимулювання педагогів до участі в експериментальній та науковій роботі;
- прогнозування результативності дослідно-експериментальної роботи вчителів, що займаються науковою та експериментальною роботою;
- координація зусиль новаторів, дослідницьких груп для забезпечення загальної спрямованості окремих ідей та інноваційних проєктів;
- здійснення зворотного зв'язку, підтримка вчителів-експериментаторів;
- створення умов для співпраці вчителів і науково-дослідних інститутів;

— створення в закладі освіти інтелектуальних функціональних служб, підрозділів (психологічного центру, кафедр тощо).

Для раціональної організації експериментальної роботи можливо використовувати такі алгоритми етапування науково-дослідної діяльності:

— *діагностичний етап* — аналіз утруднень вчителів, аналіз стану навчально-виховного процесу згідно з проблематикою експерименту, виявлення та формулювання протиріч, які потребують змін та ліквідації їх з допомогою нових методик, технологій, тобто визначення проблеми та обґрунтування її актуальності;

— *прогностичний етап* — постановка цілей та завдань експерименту, побудова новітніх моделей, технологій, формулювання гіпотези, а також прогнозування очікуваних результатів і негативних наслідків експерименту, тобто розробка розгорнутої програми експерименту;

— *організаційний етап* — створення програми експерименту (див. далі); підготовка матеріальної бази для проведення експерименту; розподіл управлінських функцій (функції директора, його заступників, вчителів, учнів, класних керівників, батьків); організація відповідної спеціалізованої підготовки кадрів, які братимуть участь в експериментальній роботі; моральне стимулювання вчителів-експериментаторів; визначення наукового керівника, консультантів, кураторів експериментальної роботи;

— *узагальнюючий етап* — обробка матеріалів, відстеження відповідності результатів експерименту його меті, аналіз результатів, коригування гіпотези, моделі, технології, оформлення результатів та опис ходу експерименту;

— *впроваджуючий етап* — розповсюдження нових ідей, методик, технологій в педагогічному середовищі.

Організація і проведення експериментальної та науково-дослідної роботи повинна супроводжуватися переліком необхідних матеріалів:

I. Заявка на проведення науково-дослідної та експериментальної роботи:

— інформація про її автора (авторів);

— інформація про наукового керівника (адреса, телефон, місце роботи, посада, кваліфікаційна категорія, педагогічне, вчене звання, науковий ступінь);

— формулювання теми дослідно-експериментальної роботи;

— опис очікуваних результатів експерименту пропонованої освітньої інновації;

— визначення мети і завдань експерименту;

— гіпотеза дослідно-експериментальної роботи;

— визначення термінів проведення експерименту;

— пропозиції щодо змісту і термінів здійснення контролю за ходом експерименту;

— опис наявного і необхідного забезпечення експерименту (організаційного, науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного, фінансового), його кошторис.

До заявки додаються:

— підтвердження згоди на проведення експерименту загальноосвітнього навчального закладу, органу управління освітою, засновників, що надається до відповідного органу управління, яким вони підпорядковані;

— експериментальний навчальний план, програми та інші експериментальні матеріали.

II. Клопотання управління освіти і науки районної, міської, обласної державної адміністрації.

III. Дані про наукового керівника (доктора або кандидата наук), наукових консультантів експерименту (науковців), консультантів експерименту (методистів, спеціалістів).

IV. Програма науково-дослідної та експериментальної роботи за темою. Вона має складатися з таких характеристик:

1. *Мета експерименту.* Визначається як відповідь на питання «Що ти хочеш отримати в результаті експерименту?». Цим результатом може бути нова методика, класифікація, нова програма, навчальний план, алгоритм, структура, новий варіант відомої технології, методична розробка.

2. *Актуальність експериментальної роботи.*

3. *Об'єкт дослідження.* Це педагогічний простір, в межах якого знаходиться (міститься) те, що буде вивчатися (досліджуватися). Об'єктом дослідження може бути педагогічний або учнівський колективи, система виховної роботи закладу, навчально-виховний процес, викладання того чи іншого предмета.

4. *Предмет дослідження.* Це та конкретна частина об'єкта чи процесу, яка в ньому досліджується. Предмет завжди досліджується в межах якого-небудь об'єкта і як правило він (предмет) близько співпадає з темою дослідження.

5. *Завдання експерименту.* Як правило, це найбільш конкретизовані, часткові цілі, які розкривають комплекс взаємопов'язаних завдань. Таким чином відбудовується стратегічна лінія проблем, які необхідно вирішити в ході експерименту.

6. *Гіпотеза експерименту.* Це розгорнута пропозиція, де максимально чітко визначено механізм того нововведення, за рахунок якого очікується отримати більш високу ефективність навчально-виховного процесу. Гіпотез може бути декілька: одні підтвердяться, інші ні. Як правило, гіпотеза формулюється так: «Якщо ... , то ...».

7. *Методи дослідження.* Розробка та вибір конкретних теоретичних, експериментальних, практичних методик, психолого-педагогічне діагностування, спостереження, анкетування, тестування, експертне опитування, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду та інше.

8. *Очікувані позитивні результати та форми їх подання* (програми, моделі, методичні рекомендації та розробки, схеми, анкети, тести та інші матеріали).

9. *Критерії оцінювання очікуваних результатів експерименту.* Критерії безпосередньо пов'язані з діями і повинні бути розроблені до початку експериментальної роботи. Можна рекомендувати такі показники ефективності:

- критерії результативності;
- критерії витрат (часу, сил, засобів, фінансових, кадрових, матеріальних та інших ресурсів).

10. *Прогнозування можливих негативних наслідків експерименту та їх компенсування.*

11. *Термін проведення експерименту.*

12. *Етапи проведення експерименту:*

- констатуючо-підготовчий;
- діагностико-концептуальний;
- організаційно-прогностичний;
- формуючий;
- корекційно-узагальнюючий;
- заключний.

13. *Забезпечення експерименту:*

- кадрове;
- науково-методичне;
- матеріально-технічне;
- фінансове.

V. Перспективний план проведення експерименту. Складається відповідно до етапів проведення експерименту, де кожний етап може бути розкритий та представлений в такому вигляді:

№ п/п	Етап	Зміст роботи	Термін виконання	Очікувані результати	Задіяні ресурси	Виконавець
-------	------	--------------	------------------	----------------------	-----------------	------------

Згідно з наказом управління освіти та наукової діяльності Одеської облдержадміністрації від 10 липня 2007 року сьогодні до мережі експериментальних шкіл увійшли 54 навчальні заклади, з них 7 проводять експериментальну роботу на Всеукраїнському рівні під науковим керівництвом Академії педагогічних наук України. Це Білгород-Дністровський міський ліцей (дир. В. Д. Бондаренко), гімназія № 7 м. Одеси (дир. С. В. Мельник), НВК «Гармонія» м. Одеси (дир. І. Д. Бурдейна), спеціалізована загальноосвітня школа-комплекс № 3 м. Южного (дир. М. П. Гузик), НВК «Надія» м. Одеси (дир. Т. В. Тарарака) та два приватних заклади НВК «Ступені» м. Одеси (дир. Н. В. Лук'янчук) і НВК «Вільна школа «АСТР»» м. Одеси (дир. О. Р. Боделан). 47 інших навчальних закладів проводять науково-дослідну роботу під керівництвом науковців Одеського інституту удосконалення вчителів. В області 25 сільських шкіл (з усіх районів області, крім Фрунзівського) будують свою модель сільської профільної школи в режимі експерименту. В таких експериментальних закладах освіти, як Новотроїнівський НВК Болградського району (дир. Д. Г. Кіров), Коноплянська ЗОШ Іванівського району (дир. М. Р. Іскра), Мардарівська ЗОШ Кілійського району (дир. Л. М. Багаченко), Дмитрівська ЗОШ Татарбунарського району (дир. В. Г. Карпенко) вибудована індивідуальна модель зі своїм навчальним планом, режимом роботи, психологічним супроводом.

Протягом чотирьох років Котовський районний методичний кабінет як експеримент створює мережу навчально-виховних об'єднань — шкільних округів. Однак з 8 округів, запланованих напочатку, сьогодні функціонують тільки 3 і причина — відсутність фінансування на належному рівні.

На досить високому рівні проводиться експериментально-дослідна робота над проблемою

«Впровадження елементів кредитно-модульної системи організації навчання в загальну середню освіту» в Економічному ліцеї м. Одеси (дир. А. В. Слюсаренко).

Чотири школи області впроваджують технологію розвивального навчання Д. Б. Ельконіна — В. В. Давидова: ЗОШ № 8 м. Одеси в 2008 році закінчує експериментальну роботу і знаходиться на етапі узагальнення, а три заклади освіти Ізмаїльського району, які впроваджують цю технологію, не досягли ефективних результатів, тобто не мають підготовленого кадрового та методичного забезпечення навчально-виховного процесу в повному обсязі в середній та старшій школі. Наукове керівництво та кураторство за цими експериментами ведуть кафедра менеджменту і розвитку освіти, науково-методичні лабораторії управлінської діяльності і педагогічних інновацій ООІУВ.

Кафедра іноземних мов та мов і літератур національних меншин здійснює науковий супровід двох експериментальних досліджень з проблем викладання: болгарської мови (Городненська ЗОШ Болградського району, дир. М. Д. Пенті) та англійської мови (гімназія № 2 м. Одеси, дир. С. М. Вегерчук).

Деякі проблеми досліджуються в області під керівництвом науковців кафедри педагогіки і психології інституту. Так в НВО ім. В. Чорновола м. Южного створена модель навчально-виховного процесу «Школа духовності» (дир. Т. М. Прокопечко), Білгород-Дністровський НВК працює над проблемою «Формування духовності дітей засобами комплексного естетичного впливу» (дир. С. В. Циганова).

Кафедрою природничо-математичних дисциплін супроводжується експериментальна робота в Сергієвській ЗОШ № 8 м. Білгород-Дністровського над темою «Використання інформаційних технологій, впровадження профільного навчання та орієнтування учнів на вибір профілю», яка стала дипломантом Всеук-

раїнського конкурсу захисту педагогічних освітніх інновацій 2007 року.

Матеріали досвіду декількох експериментальних шкіл були передані до державної відеотеки педагогічного досвіду. Це Новотроїнівський НВК Болградського району (дир. Д. Г. Киров), Сергієвська ЗОШ № 8 м. Білгород-Дністровського (дир. Л. І. Козубенко), НВК «Вільна школа «АСТР» м. Одеси (дир. О. Р. Боделан).

В області існує діюча система інноваційної, науково-дослідної та експериментальної роботи. Вона забезпечує методичний супровід, організацію і керівництво інноваційною діяльністю та експериментальною роботою в закладах освіти області, вивчення, узагальнення, розповсюдження та впровадження перспективного педагогічного досвіду, вивчення рівня навчально-виховного процесу, стану методичної роботи з вчителями, надання методичних рекомендацій, консультацій, активізацію співробітництва із суспільними, громадськими організаціями, товариствами, державними установами, видавництвами.

Аналіз матеріалів дослідно-експериментальної роботи, які надходять до інституту, пока-

зує, що педагогічні працівники, які займаються науково-дослідною діяльністю в закладах освіти, відчувають труднощі з таких питань, як знання сучасних педагогічних технологій, використання педагогічних інновацій в навчально-виховному процесі, модернізація науково-методичної роботи в школі, організація експериментально-дослідної роботи та інше. Тому перш за все необхідно звернути увагу на існуючу систему науково-методичної діяльності загальноосвітнього навчального закладу, що забезпечить координаторам експериментальної роботи можливість внести в роботу педагогічного колективу школи відповідні зміни, скорегувати схему науково-дослідної роботи конкретного закладу освіти, змінити при необхідності програму експерименту, план, методи, завдання дослідження, створити схему наукової роботи кафедри з педагогічними колективами шкіл та дошкільних навчальних закладів, що і здійснюється Одеським обласним інститутом удосконалення вчителів.

С. Г. ЗДРАГАТ,

завідувачка науково-методичної лабораторії педагогічних інновацій
ООІУВ.

Педагогіка і психологія

ВИХОВАНІСТЬ УЧНІВ ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ З ПОЗИЦІЙ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

1. Сутність компетентнісного підходу

Одним з головних завдань сучасної середньої освіти є всебічний розвиток особистості учня. Молода людина, яка входить у великий світ людської діяльності і стосунків, повинна вміти і мати бажання самостійно оволодівати знаннями, бути широко інформованою і готовою до змін в оточенні, володіти критичним мисленням, прагнути до саморозвитку та самовдосконалення. Саме під впливом цих викликів в освітньому процесі утверджується компетентнісний підхід до формування як змісту, так і організації навчання і виховання. Тому визначаються обов'язкові результати навчання, вимоги до знань та умінь учнів, які реалізуються в їх навчальній діяльності. Компетентнісна освіта спрямована на досягнення позитивних практичних результатів, встановлення конкретного особистісно значущого досвіду учня, оскільки навчання спрямоване на оволодіння життєво необхідними знаннями. За психолого-педагогічним визначенням її змістом є знання,

уміння та навички в певній галузі, які, на відміну від традиційного педагогічного розуміння, розглядаються як внутрішня умова розвитку, саморозвитку і самовдосконалення особистості.

Таким чином, в структурі компетентності можна визначити наступні компоненти: пізнавальний (гностичний), емоційний та поведінський. Компетентність набуває ролі рушійної сили в процесі становлення особистості, її креативних можливостей, психологічної готовності до сприйняття соціального оточення і адаптації в ньому. Можна розрізнити предметні та міжпредметні компетентності, які формуються в процесі навчання. Предметні компетентності є наслідком оволодіння певною дисципліною — математикою, мовою і т. ін. Міжпредметні компетентності є наслідком усвідомлення учнем тих зв'язків, що існують між різними дисциплінами — фізикою та математикою, мовою і літературою, мовою та історією і т. ін. Навчальним результатом у такому випадку є засвоєння знань, умінь, навичок,

формування досвіду особистості, на підставі якого вона може адекватно діяти в певних навчальних і життєвих ситуаціях. Визначають ще ключові компетентності, які є найбільш універсальними, бо вони, на думку вчених, сприяють оволодінню узагальненим соціальним досвідом, навичками встановлення стосунків, життя і практичної діяльності в суспільстві. Дослідники називають п'ять ключових компетентностей: уміння вчитись, здоров'язбережувальна компетентність, загальнокультурна (комунікативна) компетентність, соціально-трудова та інформаційна компетентність. Щодо компетентнісного підходу у вихованні, то він передбачає формування знань соціально цінних рис особистості, що характеризують її відношення до світу, до людей, до праці та до себе самої. Це відношення складається в процесі діяльності, навчання, праці, спілкування, в активній взаємодії з соціальним оточенням. Результатом є здатність особистості до самооцінки, саморозвитку і самовизначення. Учень набуває знання і досвід відношення до світу, до людей, до себе самого і в такий спосіб складається його компетентність. Знання про світ стимулюють розвиток і саморозвиток особистості; набуття компетентності означає розвиток відношення особистості до світу і збагачення її досвіду. Таким чином, компетентність як особистісне утворення є, з одного боку, результатом розвитку можливостей особистостей, а з другого, умовою такого розвитку.

2. Вихованість як гармонізація ключових компетентностей та індивідуальних особливостей особистості

Вихованість можна охарактеризувати, як прояв гармонізації, єдності ключових компетентностей та індивідуальних особливостей — потреб, мотивів, інтересів, установок та спрямованості особистості, що є регулятором її відношення до світу, до людей і до себе самої. Набуваючи ключових компетентностей, особистість засвоює принципи і норми поведінки, що регулюють відносини і ставлення людей до світу. Таким чином формується моральна свідомість особистості. Психологи визначають в розвитку моральної свідомості як особистісної основи вихованості три головні етапи: до-моральний рівень, коли дитина виконує встановлені правила, виходячи з егоїстичних міркувань; конвенціональна мораль, що орієнтується на зовнішні ознаки моральної поведінки, автономна мораль, яка будується на системі принципів особистості. Щоб оволодіти азами моралі, дитина повинна мислити альтернативно: обирати добро або зло, робити добре або погано. Норми моральності засвоюється як категоричні імперативи. Але моральність не зводиться до заборон і вказівок. Моральне рішення та пов'язаний з ним ризик і відповідальність можуть бути тільки індивідуальними. Морально зріла людина ніколи не може однозначно

відповісти на запитання дитини «добре чи погано?», тому що одна й та дія по-різному оцінюється в залежності від її контексту, наслідків, мотивів і передбачає обов'язкову опору на зміст ключових компетентностей особистості. З ними пов'язаний моральний вибір між «хочу» і «треба» на користь «треба», становлення оцінок та самооцінки особистості. При відсутності розвинутої гнучкої моральної рефлексії жорстка система моральних принципів легко переходить у примітивне моралізування. Вихованість особистості визначається в її моральній позиції, у вчинках, з яких складається єдність знань, переконань і діяльності особистості. Перетворення моральних знань, понять в переконання є одним з механізмів становлення таких ключових компетентностей, як загальнокультурна і соціально-трудова. Моральні переконання як форма існування компетентності — це норми і принципи поведінки, що виступають як внутрішні еталони, які визначають мотиви і вчинки, реальний прояв компетентності особистості.

3. Психолого-педагогічні критерії вихованості та їх оцінювання

Феномен вихованості характеризується складним змістом і розглядається в різних аспектах. Вихованість є найважливішою психолого-педагогічною та соціально-психологічною характеристикою особистості; вона визначає ступінь гармонійності особистості.

Проблема об'єктивної характеристики критеріїв вихованості (моральності) особистості залишається предметом дискусії, тому що об'єктивні критерії моральності в етиці недостатньо розроблені. Вихованість часто визначають як інтеріоризацію суб'єктом основних культурних правил соціальної дії. Таким чином, вихованість характеризує той стан, який існує між її проявами в різних сферах спілкування, поведінки, діяльності та нормами моралі, що охоплюють зміст ключових компетентностей. Така точка зору йде переважно від філософії та суспільствознавства, де людина розглядається переважно як продукт обставин і не стоїть перед проблемою вибору. Нас такий теоретичний підхід не може зацікавити, бо педагогу необхідно аналізувати ситуації, в яких відбувається моральний розвиток особистості. З позицій компетентнісного підходу вихованість є своєрідною формою внутрішньої активності особистості, що дозволяє їй не просто наслідувати існуючі моральні норми, а критично оцінювати, встановлювати їх моральну цінність стосовно конкретних ситуацій, ініціювати нові форми соціальної взаємодії. Ступінь вихованості особистості визначають за певними критеріями. Критерії — це ознака, на основі якої складається оцінка визначення або класифікація певних явищ або фактів.

У психолого-педагогічній літературі використовуються різні ознаки як критерії моральної

вихованості. До таких критеріїв належать: ставлення учня до суспільства, людей, праці і самого себе, спрямованість особистості, рівень розвитку значущих якостей особистості, співвідношення мотивів поведінки та характеру вчинків особистості з одного боку, і норм, правил моралі, з другого; інтелектуальні, емоційні та поведінські критерії; до інтелектуальних відносяться знання про світ, на підставі яких формуються знання про моральні норми поведінки; до емоційних — переживання почуття провини при порушенні норм поведінки; до поведінських — здатність протистояти спокусам порушити норми моральної поведінки.

Оскільки знання про вихованість і відповідність реальної поведінки суспільним нормам значно простіше, ніж необхідність розібратися в особливостях переживань людини, в практиці роботи педагогів до критеріїв вихованості часто включаються лише зовнішні показники поведінки учнів. У сучасній педагогічній теорії і практиці найбільш поширені два підходи до побудови системи морального виховання: інтелектуальний, коли віддається перевага формуванню в учнів знань, та поведінський, коли звертається увага на виховання в них відповідної поведінки. Але, як ми розуміємо, без внутрішнього спонукального стимулу вся система виховання перетворюється в насильство над дитиною. Загальні критерії моральної вихованості — це ознаки, на основі яких визначається просування особистості в своєму моральному розвитку. Поряд з критеріями загальної моральної вихованості вчені виділяють і такі: глибина осмислення та знання норм моралі, ступінь розвиненості та сформованості моральних умінь, навичок поведінки, характер моральної орієнтації в складних моральних ситуаціях, ступінь принциповості в оточенні спокуси, міра моральної вимогливості до себе та інших людей, характер поведінки в групі та наодинці з собою, рівень розвитку почуття власної гідності.

Компетентнісний підхід передбачає важливі критерії вивчення вихованості — зміст спонукальних мотивів і міра усвідомлення цього змісту учнем, що є необхідною передумовою подальшого процесу саморозвитку і самовиховання особистості.

У літературі використовується поняття рівня моральної вихованості, а ознаками його є ставлення особистості до світу, добровільне виконання певних обов'язків, мотиви дії, вчинки. Існує думка, що за міру оцінки рівня вихованості можна взяти вірогідність поведінки особистості у відповідності до норм моралі, прийнятих в суспільстві. Суперечливим моментом є питання про градації шкал вихованості і питання про виділення критичної точки відліку. Найчастіше виділяють від трьох до п'яти рангових градацій. Число таких градацій в дослідженнях визначається теоретично і

підкріплюється даними спостережень та експериментів. Вважається, що рівень вихованості можна визначати за допомогою однієї загальної кількісної оцінки, для виміру якої достатньо одномірної шкали. Можна відзначити, що існуючі нині шкали виміру рівнів вихованості є не лише неспівставними між собою, бо мають різну кількість рівнів, а й не дозволяють педагогові одержати об'єктивну інформацію про ступінь вихованості. Таким чином, робота щодо розробки шкал та змісту критеріїв моральної вихованості повинна продовжуватись, а в її наслідках мають відобразитись реальні результати досягнень виховного процесу, які ставлять за мету надати картину індивідуальних досягнень особистості в моральному вихованні, а не загальну середньостатистичну картину.

4. Методичні поради щодо оцінювання вихованості учнів

Вихованість як предмет вивчення і оцінювання завжди має конкретний вияв у вигляді сформованості ключових компетентностей учня, в його знаннях, почуттях та поведінці, і оцінювати її треба в конкретних умовах і ситуаціях діяльності і спілкування особистості. Вивчення вихованості як компонента моніторингу особистісного розвитку учня має виходити з глибокого розуміння його вікових особливостей та індивідуальності.

Ця постійна копітка робота має спиратися на можливості відомих педагогу методів вивчення особистості учня: педагогічне спостереження, бесіди, анкетне опитування, вивчення продуктів діяльності учня. Зауважимо, що використання цих методів передбачає ретельну методичну підготовку педагога щодо їх використання. Звернімо увагу на розподіл цих досліджень у часі; збір інформації з наступним аналізом і визначенням вихованості учня має відбуватися не частіше двох разів протягом навчального року — в кінці I та II півріччя.

Для систематизації зібраної інформації педагог може скористатися психолого-педагогічною картою учня протягом всього шкільного періоду навчання і виховання. Ця психолого-педагогічна картка учня була розроблена Ю. З. Гільбухом.

Її заповнення не викликає будь-яких труднощів. На картці записується певна кількість моральних якостей учня, які характеризують рівень його вихованості. Вчитель в процесі педагогічного спостереження та завдяки використанню інших доступних методів робить помітки, що фіксують ступінь вираженості даної якості. Записується дата одержання інформації та ступінь виявлення якості відповідно до такої шкали: низький рівень вираженості якості має градацію: 1, 2, 3, 4; середній рівень відповідно — 5, 6, 7, 8; високий — 9, 10, 11, 12. Пропонується така якісна характеристика рівнів оцінювання вихованості:

• Високий рівень: учень постійно проявляє оцінювані якості в усіх ситуаціях, в яких ці якості виявляються найкраще.

• Середній рівень: учень тільки іноді проявляє оцінювані якості, результати його діяльності відповідають середньому рівню.

• Низький рівень: учень проявляє оцінювані якості в окремих випадках, що свідчить про низькі результати його діяльності.

Результати вивчення рівня вихованості учнів мають обговорюватись на методичному об'єднанні двічі на рік — в кінці першого і другого півріччя. Таке обговорення допоможе глибше осмислити обсяг накопиченої інформації і зробити адекватні висновки.

Ще раз підкреслимо, що вивчення рівня вихованості учня є важливим структурним компонентом індивідуальної роботи вихователя, яка вимагає вдосконалення психолого-педагогічного та методичного забезпечення.

Така робота має продовжуватися в подальшому процесі гуманізації середньої освіти заради всебічного розвитку гармонізованої особистості підростаючого громадянина нашої країни.

1. Андриенко Е. В. Феномен професійної зрелості учителя // Педагогіка. — 2002. — № 6.
2. Белова С. Уроки виховання для вчителів // Народное образование. — 2004. — № 3.
3. Вишневецький О. Система цінностей і структура змісту виховання // Педагогічна думка. — 2006. — № 2.
4. Кузьменко В. В. Виховання толерантності — запорука діалогу культур // Педагогіка толерантності. — 2004. — № 4.
5. Лабанов А. Изучаем воспитанность школьников // Народное образование. — 1987. — № 6.
6. Стародубцева І. Облік та оцінювання результатів виховання // Управління школою. — 2004. — № 12; Завуч. — 2003. — № 17.
7. Тищенко С. Діагностика вихованості // Завуч. — 2003. — № 1.

Т. М. КОЗІНА,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології ООІУВ,

М. В. КУДРЯШЕВ,

методист лабораторії проблем виховання кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Готовність дитини до навчання в школі безпосередньо впливає на процес її адаптації в навчальному закладі, на засвоєння соціальної ролі учня, на мотивацію і взагалі на успішність подальшого навчання. В той же час слід зауважити, що на думку багатьох батьків і навіть деяких вчителів саме поняття готовності дитини до школи є досить звуженим. Зазвичай пересічний громадянин уявляє собі підготовку майбутнього першокласника до школи як навчання читання, письма, рахування та ін. Але готовність до навчання в школі — поняття значно ширше, воно не зводиться до формування умінь читати, писати і рахувати. Крім того, якщо дитину заздалегідь цьому навчити, то що вона робитиме в першому класі, — нудьгуватиме?

На жаль, часто трапляється так, що під час підготовки дитини до школи дорослі зміщують акценти на опанування тих знань, умінь та навичок, якими учень повинен оволодіти, вже навчаючись у першому класі. Створенню такої ситуації сприяють не завжди обґрунтовані вимоги деяких шкіл щодо прийому дітей до першого класу. В результаті батьки, щоб потрапити до бажаної школи, наперед проходять з дитиною матеріал шкільної програми. А фізичній та психологічній готовності дитини до навчання в школі не приділяється необхідної уваги.

Справа в тому, що навіть якщо майбутній першокласник має високий інтелектуальний

потенціал, володіє певними навичками, які інші діти набуватимуть вже в процесі шкільного навчання, то це ще не означає, що він фізично і психологічно готовий до школи.

Отже, аналіз проблеми фізичної та психологічної готовності дитини до школи є актуальним. Причому корисним буде розглянути як зміст самих понять, а також структуру психологічної готовності до шкільного навчання, так і систему психолого-педагогічного супроводу дитини на етапі її підготовки до школи.

З початком навчання в школі різко збільшується навантаження на організм дитини. Систематичне навчання, великий обсяг інформації, необхідність тривалий час перебувати у вимушеній позі, зміна звичного розпорядку дня, перебування у великому шкільному колективі, нові вимоги та обов'язки спричиняють велике навантаження, що впливає на фізичне та психічне здоров'я учня.

Чи готовий організм дитини до такого навантаження? Результати багатьох досліджень фізіологів свідчать про те, що у віці 5–7 років відбувається суттєва перебудова всіх фізіологічних систем дитячого організму («криза 7 років»). На початку шкільного навчання ця перебудова ще не закінчена, і в шкільні роки продовжується активний фізичний розвиток. Тому, з одного боку, за своїми функціональними ознаками організм 6–7-річної дитини гото-

вий до систематичного шкільного навчання, а з другого боку, він є дуже чутливим до несприятливого впливу зовнішнього середовища, особливо до надмірного розумового та фізичного напруження [9].

Фізична готовність дитини до школи визначається станом її здоров'я і передбачає, що фізичний розвиток відповідає віковій нормі та дає можливість навчатися в школі. Це означає, що якщо дитина, якій вже виповнилося шість років, насправді фізично і психічно розвинута на рівні, наприклад 4–5 років, або вона дуже ослаблена тяжкою хворобою, то її не можна вважати готовою до навчання в школі.

Психологічна готовність до шкільного навчання — це «необхідний та достатній рівень психічного розвитку дитини для засвоєння шкільної навчальної програми в умовах навчання в колективі однолітків» [4]. Необхідний і достатній рівень актуального розвитку має бути таким, щоб програма навчання попадала в «зону найближчого розвитку» дитини. Зона найближчого розвитку визначається тим, чого дитина може досягти у співпраці з дорослим.

У випадках, коли дитина є фізично та/або психологічно не готовою до навчання в школі, питання про її вступ до школи треба вирішувати в індивідуальному порядку. Інколи краще, щоб дитина почала навчання в школі через рік, але протягом цього року необхідно здійснювати певні медичні заходи та/або відповідну психолого-педагогічну корекцію.

Як оцінити фізичну та психологічну готовність дитини до шкільного навчання? Висновок про фізичну готовність можна зробити на підставі медичної картки, спеціальних довідок від медичних установ, у деяких випадках — оцінки відповідності зовнішнього вигляду дитини її віку.

Для того, щоб оцінити психологічну готовність дитини до навчання в школі, треба знати її структуру, вікові норми психічного розвитку та володіти певними психодіагностичними методиками.

Отже, психологічна готовність дитини до навчання в школі — це комплексне утворення. За даними Л. А. Венгера, О. Л. Венгера, В. В. Холмовської, Я. Л. Коломинського, Є. О. Панько та ін., вона складається з наступних компонентів [1, 7].

1. Особистісна готовність.

1) Позитивне ставлення дитини до школи, до навчальної діяльності, до вчителя, до самої себе.

2) Готовність до прийняття соціальної позиції школяра, який має певні права та обов'язки.

3) Певний рівень розвитку мотивації (готовою в цьому сенсі є дитина, яку школа цікавить не зовнішньою стороною, а можливістю отримувати нові знання, що передбачає розвиток пізнавальних інтересів). Дитина повинна мати так звану «внутрішню позицію школяра», тобто бажання вчитися в школі з таких при-

чин: потреба зайняти певну позицію в товаристві людей — позицію, яка відкриває доступ в світ дорослості (соціальний мотив навчання) і пізнавальна потреба, яку вона не може задовольнити вдома. Крім того, важливо, щоб була сформована ієрархічна система мотивів.

4) Довільне управління своєю поведінкою, пізнавальною діяльністю.

5) Певний рівень розвитку емоційної сфери: на початок шкільного навчання повинна бути досягнута порівняно хороша емоційна стійкість.

II. Інтелектуальна готовність.

1) Розвиток кругозору, наявність запасу конкретних знань.

2) Диференційоване сприйняття.

3) Аналітичне мислення (здатність до осягнення основних ознак і зв'язків між явищами, здатність відтворити зразок).

4) Раціональний підхід до дійсності (ослаблення ролі фантазії).

5) Логічне запам'ятовування.

6) Оволодіння на слух усним мовленням і здатність до розуміння і використання символів.

7) Розвиток дрібної моторики і зорово-рухової координації.

8) Інтерес до знань, до процесу їх отримання за рахунок додаткових зусиль.

9) Початкові вміння в області навчальної діяльності, зокрема вміння виокремлювати навчальне завдання і перетворювати його в самостійну мету діяльності.

III. Соціально-психологічна готовність.

1) Потреба в спілкуванні.

2) Комунікативні уміння.

3) Навички взаємодії між дітьми і дорослими, між однолітками.

4) Вміння підкорятися інтересам і звичаям дитячої групи.

5) Здатність справлятися з роллю школяра в ситуації шкільного навчання.

Орієнтовні норми розвитку дитини 6 років [5]

Розвиток пізнавальних процесів

Сприйняття

— Дитина знає основні кольори і 2–3 відтінки кожного.

— Може порівняти за величиною 10 і більше предметів.

— Розрізняє різновиди геометричних форм.

Пам'ять

— Може переказати зміст невеликої розповіді або казки.

Увага

— Дитина здійснює достатньо складну діяльність за правилами на словесному матеріалі і може діяти згідно з двома правилами одночасно на наочному матеріалі.

— Може займатися необхідною, але нецікавою для неї діяльністю протягом 10 хвилин і більше.

Мислення

— Дитина може використовувати схему для орієнтування в певній просторовій ситуації.

— Може розташувати предмети в порядку послідовного зростання або убутання якої-небудь незначущої ознаки (наприклад, в залежності від швидкості руху транспорту).

— Розподіляє предмети на групи на основі незначущих ознак (одяг, взуття, посуд і т. д.).

Уява

— Може використовувати незавершену фігурку як деталь сюжетної композиції.

— Складає казку або історію на задану тему, досить оригінальну і наповнену деталями.

Розвиток рухової сфери

Велика моторика

— Дитина може стояти навшпиньки з розплющеними очима (10 сек.).

— Пройти напівпальця по лавці з набивним мішечком на голові.

— Повільно присідати 4–5 разів підряд.

— Може подолати «Смугу перешкод»: обігти кеглі, проповзти «по-пластунськи», провести м'яч ногами по «доріжці».

Дрібна моторика

Дитина може підкидати і ловити м'яч двома руками з оплеском.

Засвоєння соціальних норм і правил

Підвищуються можливості саморегуляції поведінки. Без нагадування дорослих, дитина самостійно виконує засвоєні норми і правила, зокрема етичні. Проте тільки деякі діти можуть регулювати поведінку незалежно від свого відношення до інших учасників взаємодії, від своїх бажань та інтересів. Відстоює засвоєні норми і правила, свої етичні уявлення перед ровесниками і дорослими.

Взаємодія і спілкування дошкільників з однолітками

Ігрова взаємодія

Попередне спільне планування гри, розподіл ролей. Можуть надавати допомогу і підтримку друзям. У взаємодії орієнтуються на соціальні норми і правила.

Спілкування

Намагаються повідомити співбесіднику саму повну і точну інформацію. Уточнюють повідомлення іншої людини.

Спільна діяльність дітей на заняттях

Подальше розширення і ускладнення форм спільної роботи (інтегрована діяльність). Можливість співпраці поза продуктивними видами діяльності. Колективне створення задуму. Доброзичливе ставлення до партнерів.

Запропоновані карти досягнень [5] не вичерпують всю інформацію про вікові особливості дітей 6 років, але вони є певним орієнтиром

у тому, чи відповідає розвиток дитини її віку. Кваліфіковану діагностику психологічної готовності до шкільного навчання може здійснити практичний психолог навчального закладу. Зверніть увагу: саме психолог, а не методист ДНЗ чи заступник директора школи або вчитель початкових класів!

Психологічний супровід майбутніх першокласників

У навчальних закладах психологічний супровід майбутніх першокласників здійснює практичний психолог. Відповідно до типу навчального закладу (дошкільний навчальний заклад чи школа) система роботи психолога над даною проблемою має свою специфіку.

Система роботи практичного психолога ДНЗ щодо психологічного супроводу майбутніх першокласників

I. Робота з вихованцями випускної групи.

1. Спостереження психолога за дітьми на заняттях.

2. Участь психолога в проведенні розвиваючих занять для дітей випускних груп: вправи, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, розвиток навичок спілкування в групі, психогімнастичні вправи та ін.

3. Психологічний супровід дітей «групи ризику» випускних груп (протягом навчального року):

— індивідуальна діагностика причин утруднень у дітей;

— індивідуальна або групова корекційна робота з дітьми за результатами психодіагностики.

4. Індивідуальна діагностика психологічної готовності дітей випускних груп до навчання в школі (з квітня-травня і до випуску).

5. Складання за результатами тестування картотеки дітей, не готових до шкільного навчання.

6. Індивідуальна діагностика можливих причин труднощів у дітей, не готових до школи.

7. Підготовка індивідуальних рекомендацій за результатами діагностики.

8. Індивідуальна та/або групова корекційно-розвивальна робота з дітьми, які не готові до навчання в школі.

9. Оформлення результатів діагностики і корекційної роботи (за потребою) в індивідуальних картках дітей. Підготовка карток для передачі шкільному психологу.

II. Робота з педагогами.

1. Психологічна просвіта вихователів, які працюють з дітьми випускних груп. Теми для семінарів: «Вікові психологічні особливості дітей 5 і 6 років», «Формування психологічної готовності дітей до навчання в школі», «Розвиток у дітей навичок спілкування» та ін.

2. Навчання вихователів, які працюють з дітьми випускних груп, вмінню використовувати психологічні вправи, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, навичок спілкування в групі, психологічне розвантаження дітей та ін.

3. Індивідуальні бесіди з вихователями, які працюють з випускними групами. Мета: збір інформації про вихованців.

4. Консультування вихователів, які працюють з випускними групами, з питань виховання і навчання майбутніх першокласників.

5. Консультування вихователів щодо дітей «групи ризику».

6. Консультування вихователів за результатами діагностики психологічної готовності дітей до навчання в школі: надання рекомендацій щодо розвитку вихованців.

III. Робота з батьками.

1. Психологічна просвіта батьків дітей випускних груп: виступи психолога на батьківських зборах, проведення занять «Психолого-педагогічної школи для батьків». Темі для батьківських зборів: «Вікові психологічні особливості дітей 5 і 6 років», «Формування психологічної готовності дітей до навчання в школі» та ін.

2. Консультування батьків дітей випускних груп з питань виховання і навчання (на запит).

3. Консультування батьків дітей «групи ризику».

4. Консультування батьків за результатами діагностики психологічної готовності дітей до навчання в школі: надання рекомендацій щодо розвитку дитини.

Система роботи практичного психолога школи щодо психологічного супроводу майбутніх першокласників

I. Робота з майбутніми першокласниками.

1. Спостереження психолога за дітьми на заняттях щодо підготовки до школи.

2. Участь психолога в проведенні розвиваючих занять для дітей підготовчих груп: вправи, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, розвиток навичок спілкування в групі, психогімнастичні вправи та ін.

3. Індивідуальна діагностика психологічної готовності дітей до навчання в школі (квітень-серпень).

4. Виявлення за результатами діагностики дітей «групи ризику».

5. Складання картотеки дітей «групи ризику».

6. Індивідуальна діагностика можливих причин утруднень у дітей, не готових до школи.

7. Підготовка за результатами діагностики індивідуальних рекомендацій.

8. Індивідуальна та/або групова корекційно-розвивальна робота з дітьми, не готових до школи.

9. Оформлення результатів діагностики і корекційної роботи (за потребою) в індивідуальних картках дітей.

II. Робота з педагогами.

1. Психологічна просвіта вчителів, які працюють з дітьми підготовчих груп, та вчителів, які будуть працювати в перших класах. Темі для семінарів: «Вікові психологічні особливості дітей 6 років», «Формування психологічної готовності дітей до навчання в школі», «Розвиток у дітей навичок спілкування», «Адаптація дитини до школи» та ін.

2. Навчання вчителів, які працюють з дітьми підготовчих груп, вмінню використовувати психологічні вправи, спрямовані на розвиток пізнавальних процесів, навичок спілкування в групі, психологічне розвантаження дітей та ін.

3. Індивідуальні бесіди з вчителями, які працюють з підготовчими групами. Мета: збір інформації про дітей.

4. Консультування вчителів, які працюють з підготовчими групами, з питань виховання і навчання майбутніх першокласників.

5. Консультування вчителів, які працюватимуть з першими класами, за результатами діагностики психологічної готовності дітей до навчання в школі.

III. Робота з батьками.

1. Психологічна просвіта батьків дітей підготовчих груп: виступи психолога на батьківських зборах, проведення занять «Психолого-педагогічної школи для батьків». Темі для батьківських зборів: «Вікові психологічні особливості дітей 6 років», «Формування психологічної готовності дітей до навчання в школі», «Адаптація дитини до навчання в школі», «Психогігієна дня» та ін.

2. Консультування батьків дітей, які відвідують заняття з підготовки до школи, з питань виховання і навчання майбутніх першокласників (на запит).

3. Консультування батьків за результатами діагностики психологічної готовності дітей до навчання в школі: надання рекомендацій щодо розвитку дитини.

4. Психологічна просвіта батьків першокласників (серпень-вересень). Темі аналогічні до п. 1.

Рекомендації щодо діагностики психологічної готовності дитини до шкільного навчання

1. Діагностика психологічної готовності дитини до навчання в школі має здійснюватися валідними, надійними, репрезентативними методиками.

2. Діагностичний комплекс повинен містити методики, спрямовані на дослідження різних складових психологічної готовності дитини до шкільного навчання (інтелектуальної, особистісної, соціально-психологічної).

Зверніть увагу: психолог має право використовувати для діагностики тільки ті методики, які були затверджені в Переліку психодіагностичних методик за результатами експертизи,

яка здійснюється обласною експертною комісією щодо експертизи психологічного і соціологічного інструментарію, що використовується в закладах системи освіти. В Одеській області така комісія працює на базі центру практичної психології та соціальної роботи Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. Експертиза здійснюється на підставі Положення про експертизу психологічного і соціологічного інструментарію, що застосовується в навчальних закладах Міністерства освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України № 330 від 20.05.2001 р.), вона є обов'язковою.

3. Не допускається використання окремих субтестів чи завдань із психодіагностичних методик, якщо на ці субтести чи завдання відсутні окремо розроблені нормативи та їх інтерпретація.

4. Діагностика психологічної готовності дитини до навчання в школі має здійснюватися в індивідуальній формі.

5. Результати такої діагностики будуть репрезентативними в тому випадку, якщо вона здійснювалася на рідній мові дитини, з дотриманням відповідних інструкцій і використанням якісного стимульовального матеріалу (в разі його необхідності).

6. Психолог не має права використовувати психодіагностичні завдання, які після перекладу з однієї мови на іншу не були відповідно адаптовані і перевірені на якість.

7. Результати діагностики психологічної готовності до шкільного навчання можуть бути використані для надання психолого-педагогічних рекомендацій педагогам і батькам дитини.

8. На підставі результатів такої діагностики не може бути відмовлено в прийомі дитини до школи, крім навчальних закладів, які мають право на конкурсний прийом відповідно до Інструкції про порядок конкурсного прийому дітей (учнів, вихованців) до гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл (шкіл-інтернатів), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України № 389 від 19.06.2003 р.

9. Орієнтовний перелік психодіагностичних методик для дослідження психологічної готовності дитини до шкільного навчання викладено в методичних рекомендаціях «Психодіагностичний інструментарій практичного психолога освіти» [6].

Рекомендації щодо підготовки дитини до навчання в школі

Відповідно до змісту компонентів структури психологічної готовності можна виокремити певні напрями (аспекти) підготовки дитини до шкільного навчання.

1. Розвиток інтересу до знань, до процесу їх отримання.

2. Формування позитивного ставлення до школи.

3. Розширення кругозору, уявлень про навколишній світ.

4. Розвиток сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, уяви дитини.

5. Розвиток просторового орієнтування.

6. Розвиток фонематичного слуху.

7. Розвиток усного мовлення.

8. Підготовка руки до письма.

9. Формування первинних математичних умінь.

10. Розвиток самостійності і відповідальності.

11. Розвиток довільності в поведінці, в пізнавальній діяльності (тобто розвиток умінь визначати мету, досягати її, долаючи перешкоди, що виникають; керувати за допомогою волевільних зусиль сприйняттям, увагою, пам'яттю, мисленням, уявою; розвиток умінь контролювати свою поведінку).

12. Розвиток умінь аналізувати і оцінювати результати власної діяльності.

13. Розвиток комунікативних умінь, навичок взаємодії з дорослими і в групі однолітків.

14. Формування у дитини «внутрішньої позиції школяра».

Підготовка дитини до шкільного навчання — тривалий процес. Багато залежить від того, наскільки батьки усвідомлюють його значущість, свою відповідальність, наскільки вони є поінформованими у психолого-педагогічних питаннях.

У процесі підготовки дитини до навчання в школі батьки можуть звертатися по допомогу до вихователів дошкільного навчального закладу, вчителів, практичного психолога, логопеда (за необхідністю). Але важливо, щоб робота самих батьків та залучених фахівців була скоординована і не перевантажувала дитину.

Література

1. Коломинский Я. Л., Панько Е. А. Учителю о психологии детей шестилетнего возраста: книга для учителя. — М.: Просвещение, 1988. — 190 с.

2. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед.: В 3 кн. Кн. 2. Психология образования. — 4-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. — 608 с.

3. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. завед.: В 3 кн. Кн. 3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. — 3-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. — 632 с.

4. Практическая психология образования: Учеб. для студ. высш. и сред. спец. учеб. завед. / Под ред. И. В. Дубровиной. — М.: ТЦ «Сфера», 1997. — 528 с.

5. Психологический всеобуч для родителей и педагогов: «Ребенок... Как с ним общаться?»: (Метод. пособие для практ. психологов образования) / Сост. Л. М. Яковенко. — О., 1999. — 71 с.

6. Психодиагностичний інструментарій практичного психолога освіти: Метод. рек. / Упоряд.: Т. П. Репнова, А. А. Лєскова, О. В. Різова, О. Ф. Нахаба, М. Д. Лисенко. — О., 2005. — 50 с.

7. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании: Учеб. пособие. — М.: ВЛАДОС, 1996. — 529 с.

8. Руководство практического психолога: Готовность к школе: развивающие программы / Под ред. И. В. Дубровиной. — 3-е изд. — М.: Изд. центр «Академия», 1997. — 128 с.

9. <http://www.volgograd.ru/theme/info/other/60549.pub>

А. А. ЛЕСКОВА,

старший викладач кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ — ОДНЕ З НАЙВАЖЛИВИШИХ ЗАВДАНЬ ГУМАНІСТИЧНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

За роки незалежності в Україні визначено нові пріоритети розвитку позашкільної освіти, створено відповідну правову базу, розпочато практичне реформування галузі.

Прийняття Закону «Про позашкільну освіту», виконання Державної програми розвитку позашкільних навчальних закладів на 2002—2008 роки та обласної Програми розвитку позашкільних навчальних закладів Одеської області на 2003—2008 роки спрямовує процес реформування позашкільної освіти і виховання на пошуки нових ідей, нових форм і методів творчого розвитку особистості дітей.

Аналіз становлення і розвитку позашкільної роботи з дітьми та учнівською молоддю України свідчить про наявність певних досягнень і позитивний вплив на творчий розвиток особистості. В процесі свого історичного розвитку позашкільна освіта і виховання набули цікавого досвіду, престижу і сформувався як невід'ємна складова цілісної системи освіти України.

У позашкільних навчальних закладах утверджується стратегія випереджального розвитку освіти. Вони забезпечують розвиток нахилів і здібностей дітей в різних галузях діяльності: техніці, науці, культурі, мистецтві, туризмі, дають додаткову освіту за їх інтересами.

Позашкільна освіта сприяє становленню творчої особистості, розвитку таких рис характеру, що сприяють творчості, а саме: цілеспрямованості, ініціативності, допитливості, критичності розуму, самостійності, вимогливості, наполегливості, винахідливості, оригінальності, готовності до виправданого ризику, а також організованості, працелюбності, порядності, відповідальності.

Формується творча самосвідомість, що виявляється в самопізнанні та адекватній самооцінці, самоорганізації, саморегуляції та самовдосконаленні. Саме ці психічні здатності особистості перетворюють дитину на активного суб'єкта творчої діяльності та соціальної поведінки, який здатний висувати власні цілі, ідеї, плани, програми.

Відбувається розвиток творчих якостей інтелекту — логічного, діалектичного та цілісного сприйняття дійсності, спостережливості дослідника, творчої уяви і фантазії, інтуїції, уваги і пам'яті, що формуватиме вміння визначати та розв'язувати життєві задачі, розробляти творчі проекти.

Постійно зростає потенціал творчої діяльності — бажання систематично здобувати нові знання в певній галузі, вміння творчо їх використовувати, експериментувати, досліджувати.

У позашкільній освіті формуються психічні якості творчої особистості, відбувається ста-

новлення її темпераменту — властивостей нервової системи (чутливості, емоційності, пластичності, працездатності) та відповідного до них доцільного індивідуального стилю діяльності й поведінки [2].

Ми розуміємо творчість як продуктивну людську діяльність, здатну породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства і виховання людини [8].

Психологічні аспекти проблем виховання творчої особистості висвітлено у фундаментальних працях Г. Костюка, І. Беґа, а також В. Вербицького, Л. Ковбасенко, Г. Пустовіта, А. Сиротенко, О. Сухомлинської, Т. Сущенко та ін.

Сутність творчого розвитку особистості висвітлено в творах видатних педагогів А. Макаренка і В. Сухомлинського.

Для освітнього процесу позашкільних навчальних закладів визначальними є наступні принципи навчання та виховання, що сприяють залученню гуртківців до пошукової та дослідно-експериментальної діяльності: науковість — тісний зв'язок і взаємодія навчального курсу з наукою, що відбувається шляхом ознайомлення дітей з об'єктивними науковими фактами, проблемами, закономірностями і забезпечує формування наукового світогляду; активність — активна роль вихованців гуртка, творчого об'єднання в ході засвоєння знань, умінь та навичок, їх повноцінна та ефективна реалізація на практиці, включення у безперервний процес самотворення; індивідуальний підхід — оптимальні умови для ефективного навчання і практичної творчої діяльності кожної дитини в процесі організації фронтальних і групових форм роботи з урахуванням вікових особливостей, системи характерних суспільних зв'язків і стосунків у соціоприродному середовищі; синтез інтелектуальної і практичної діяльності — здобути вихованцями теоретичні знання трансформуються у внутрішні стимули, підґрунтя для нових можливостей пізнання найрізноманітніших сторін людського буття як свідомої творчої діяльності, що вимагає великих інтелектуальних зусиль і відкриває широкі перспективи для саморозвитку та самовдосконалення; єдність свідомості та поведінки — формування свідомості дитини в процесі її практичної діяльності, основою якої є оволодіння соціальним досвідом поведінки в соціоприродному середовищі і свідоме утвердження себе як непересічної творчої особистості; суб'єкт-суб'єктна взаємодія — партнерство, співробітництво та співтворчість між педагогом і вихованцем в процесі навчальної діяльності; оптимальний вибір змісту, форм, методів

та засобів навчання відповідно до освітніх запитів, інтересів і можливостей вихованців.

Як свідчить аналіз практичної діяльності гуртків, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів, навчальний процес в них містить характерні елементи пошукової та дослідної роботи, які мають стимулювати педагогів-позашкільників до її активного використання з метою вивчення програмного матеріалу та урізноманітнення форм і методів освітньої діяльності.

На думку психологів до них належать: 1) активізація навчання за рахунок проблемних, дослідницьких методів з поступовим передаванням обдарованим і талановитим вихованцям ініціативи щодо організації групової або самостійної творчої діяльності; 2) співробітництво педагога з вихованцями, що сприяє вільному вибору ними форм і засобів творчої діяльності, творчій винахідливості, розкритості, домінуванню власної пошукової або дослідницької практики над репродуктивним засвоєнням знань, умінь та навичок; 3) індивідуалізація освітньої діяльності в контексті особистісно орієнтованого підходу, що сприяє створенню умов для розвитку специфічних особистісних функцій вихованців як суб'єктів творчого освітнього процесу відповідно до власних уподобань та пізнавальних запитів.

Як свідчать психолого-педагогічні дослідження, в залежності від названих форм і методів організації пошукової та науково-дослідної діяльності у вихованців гуртків, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів відбуваються якісні особистісні зміни: прискорений розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, формування високого рівня творчої активності та індивідуального стилю пізнавальної діяльності; становлення дослідницької стратегії пізнавальної діяльності, складного комплексу пошуково-дослідницьких та комунікативних умінь і навичок; триває оволодіння навичками особистісного самовизначення (в тому числі й професійного), самореалізації та саморозвитку. В процесі пошукової, дослідно-експериментальної роботи у вихованців формуються базові науково-дослідницькі уміння: інтелектуальні — аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація; абстрагування, опис об'єктів, що вивчаються, встановлення причинно-наслідкових зв'язків; постановка проблеми і висунення гіпотези, пошук і використання аналогії, дедуктивний висновок та доказ; практичні — використання навчальної, довідкової та додаткової літератури, добір матеріалів для експерименту, оформлення результатів дослідження; самоорганізації та самоконтролю — планування пошукової та науково-дослідної роботи, раціональне використання часу й засобів діяльності, перевірка отриманих результатів та самооцінка.

Ці дослідження презентують пошукову, науково-дослідну та експериментальну діяльність

учнів основної школи і вихованців гуртків, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів як процес включення особистості в самостійне збирання і дослідження інформації, формування в неї на цій основі міцних знань, умінь, навичок пізнавальної та творчої діяльності; дієвий засіб підвищення якості та ефективності знань і умінь, складна динамічна система, що є сукупністю волі, емоцій та інтелекту особистості, які спрямовані на пошук сутності природи речей та їх причинно-наслідкових зв'язків; співробітництво і співтворчість педагога і вихованців, побудовані на визнанні особистості дитини, на взаємоповазі її пізнавальної та творчої діяльності і взаємній зацікавленості в спільному успіху й наслідках цієї діяльності.

В процесі систематичної пошукової та дослідної діяльності у вихованців гуртків, творчих об'єднань формуються та розвиваються базові творчі здібності: інтелектуально-евристичні — генерація ідей, формування гіпотез, творча фантазія, асоціативність мислення, здатність застосувати знання та вміння в нових ситуаціях, незалежність суджень; інтелектуально-логічні — здатність до аналізу, порівняння, виокремлення головного, доведення, обґрунтування, систематизація одержаної інформації; комунікативні — спроможність до акумуляції та використання творчого досвіду інших, здібність до творчої співпраці, вміння відстоювати свою думку, бажання організувати колективну навчально-творчу діяльність; самоорганізаційні — вміння планувати діяльність, раціонально використовувати час, схильність до самоконтролю та самооцінювання, спроможність до вольових зусиль, здібність до рефлексії і корекції поведінки та спілкування; мотиваційно-творча активність — формування особистої значущості творчої діяльності, творчого інтересу, прагнення до творчих досягнень, лідерства, прагнення до самоосвіти та самовиховання; індивідуальний стиль творчої діяльності — становлення комплексу інтелектуальних властивостей особистості, що забезпечують ефективне використання творчості у будь-якому виді діяльності.

Основні функції пошукової та науково-дослідної діяльності вихованців гуртків, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів, що забезпечують розвиток творчої активності особистості: самореалізація, самоствердження, самовираження особистості в процесі пошукової, дослідної, експериментальної роботи — прагнення до визнання свого «Я» іншими людьми та суспільством, самостійне створення умов для повної реалізації власного інтелектуального та творчого потенціалу; самоперетворення та самовдосконалення творчої особистості — процес прогресивних змін у часі і просторі, що відображається в кількісних, якісних і структурних творчих перетвореннях особистості як цілісної системи під впливом систематичної дослідницької діяльності; адап-

тація особистості — формування стійкої системи цінностей, що виступають внутрішніми регуляторами творчої поведінки, оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями, необхідними в житті, здатність до самоорганізації і самоконтролю власної творчої діяльності; рефлексія — осмислення отриманих знань, їх глибоке і свідоме засвоєння, усвідомлення і практичне використання як засобів подальшого саморозвитку творчої особистості.

Моніторинг ефективності навчального процесу гуртків, творчих об'єднань визначає якісні зміни в діяльності, що сприяють розвитку творчої активності вихованців. До таких змін можна віднести: високу результативність пізнавальної і творчої діяльності — високий рівень знань, умінь та навичок вихованця; сформовану творчу компетентність, індивідуальний стиль пізнавальної діяльності; прагнення до поглибленого вивчення наукових дисциплін, суміжних з профілем творчого об'єднання та проблематикою дослідницьких проєктів; прагнення до творчого оволодіння новими знаннями та вміннями — цілеспрямованість та системність в пізнавальній і творчій діяльності; вияв готовності до співпраці та співтворчості з педагогом і дитячим колективом; професійна орієнтація і допрофесійна підготовка особистості; високий рівень самоосвітньої діяльності — постійний самоаналіз та самооцінка власної діяльності; подальше прагнення до творчого самовдосконалення; системне планування самоосвіти; врахування в змісті самоосвіти власного рівня теоретичної і практичної підготовленості; комплексний підхід до самоосвіти.

Отже, як свідчать результати спеціальних досліджень і практичний педагогічний досвід, в процесі систематичного залучення вихованців творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів до пошукової та дослідної діяльності відбувається розвиток їх творчих здібностей, пізнавальної та творчої активності. Цей розвиток підтверджується тим, що домінує позитивна мотивація творчої діяльності, усвідомлення значення творчих потреб, мотивів, цілей як провідних у розвитку та життєдіяльності; відбувається розвиток творчих рис характеру: цілеспрямованості, ініціативності, допитливості, самостійності, вимогливості, наполегливості, винахідливості, оригінальності, організованості, працелюбності; досягається розкриття творчих якостей інтелекту — логічного, діалектичного та цілісного сприйняття дійсності, творчої уяви, фантазії, інтуїції, уваги, пам'яті, вміння розв'язувати життєві задачі, розробляти творчі проєкти; формується творча самосвідомість, що виявляється в самопізнанні, самооцінці, самоорганізації, прагненні до самореалізації та самовдосконалення; триває постійне зростання потенціалу творчої діяльності — бажання систематично здобувати нові знання, вміння, навички, творчо їх використовувати,

досліджувати, експериментувати; активізується формування психічних якостей творчої особистості, її темпераменту, властивостей нервової системи (чутливості, пластичності, працездатності) та відповідно до них доцільного індивідуального стилю діяльності й поведінки, в процесі чого використовуються найкращі та коригуються слабкі (з точки зору вимог до творчої діяльності) якості нервової системи конкретного вихованця.

Якщо до цих рис додати ще й високий рівень творчої уяви, розумові здібності, розвинуту пам'ять, досконале мислення, точність рухів, то цей перелік і складатиме структуру загальних здібностей. Виявлення й розвиток загальних здібностей — актуальна проблема позакласної роботи, бо, по-перше, досить розвинуті загальні здібності сприяють розвитку спеціальних і дають змогу досягти значних успіхів у виконанні будь-якої діяльності; по-друге, розвиток загальних здібностей значно менше залежить від природних факторів — задатків, бо загальні здібності спираються на розумову діяльність. Отже, в усіх дітей з нормальним розумовим розвитком можна сформувати процесуальні риси творчої особистості.

Вибір форм і методів організації пошукової та дослідної діяльності вихованців творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів досить великий і завжди залишає альтернативу для учасників навчального процесу (як педагогів, так і дітей), враховуючи специфіку навчального курсу, особисті уподобання, інтереси та здібності, а основними формами залучення їх до пошукової та науково-дослідної діяльності є: участь в роботі наукових гуртків, товариств, секцій, клубів, шкіл юних дослідників, творчих лабораторій; робота дитячих громадських екологічних об'єднань, участь в роботі Дитячого Екологічного Парламенту. В області з 2000 року працює Одеська обласна організація Всеукраїнської дитячої спілки «Екологічна варта» (обласний координатор Л. М. Лютенко), яка об'єднує біля 400 учнів.

Як приклад індивідуальної роботи можна навести участь семи школярів Одеської області в національному етапі Міжнародного конкурсу молодіжних проєктів з енергоефективності «Енергія і середовище». За результатами національного етапу відзначений Леонід Незгодюк, учень 10-го класу Писарівського НВК ЗОШ І—ІІІ ст. — ДНЗ Кодимського району — І місце. Проєкт запропоновано до участі в Міжнародному етапі (Норвегія). Овчаренко Андрій Вікторович, учень 11-го класу НВК «Морський ліцей — ЗОШ № 24» м. Одеси зайняв ІІ місце.

Досвід свідчить, що цілком виправдовують себе такі організаційно-методичні форми роботи, як науково-практичні семінари, зльоти, наукові читання для творчо обдарованих і талановитих дітей, конкурси-виставки пошукових та дослідницьких робіт. В області працює 6 еко-

логічних лекторіїв на базі ЕНЦ Суворовського району м. Одеси, СЮН м. Ізмаїла, натуралістичного відділу Березівського районного ЦДЮТ, СЮН Арцизького району, СЮН м. Котовська та еколого-натуралістичного підрозділу (обласний). Протягом року прочитано 215 лекцій з демонстрацією відеофільмів (17 044 учні). Обласна відеотека поповнилась 10 новими відеофільмами на касетах та 3 навчальними фільмами на DVD.

Накопичено позитивний досвід щодо організації навчальних екскурсій, пошукових експедицій, дослідницьких маршрутів. У 2007 році в 35 заочних природоохоронних конкурсах та акціях взяли участь 644 школярі області, в практичній природоохоронній роботі — 134 595, а в 16 очних та очно-заочних масових заходах — 2761 учень області.

Члени клубу «Батьківщина» Біляївського Будинку дитячої та юнацької творчості протягом 10 років беруть участь у Міжнародній екологічній експедиції «Дністро», де активно займаються природоохоронною роботою.

Всього міські та районні позашкільні заклади провели 9 екологічних експедицій (м. Ізмаїл та Южне, Ізмаїльський, Березівський, Болградський, Красноокнянський, Овідіопольський, Татарбунарський райони, ЕНЦ Суворовського району м. Одеси).

О. Д. Дармограй, керівник об'єднання «Чайка», приділяє увагу організації дослідницької роботи школярів. Учні здійснили оцінку екологічного стану Шаболатського (Буджакського) лиману та виявили причини його змін.

Цікаву сучасну презентацію організували члени екологічного клубу «ДЮЕНКА» Будинку дитячої творчості Татарбунарського району (керівник Г. П. Священко). Дотепно, весело, с піснями пройшла презентація роботи екологічного клубу «Захисників та любителів природи» Новотроянівської школи Болградського району (керівник М. М. Брадарська). Багаторічним досвідом співпраці з екологічними громадськими організаціями поділились члени клубу «Дністро» Маяківської ЗОШ Біляївського району (керівник В. І. Починок).

В обласному етапі Всеукраїнської акції «Рослини — рятівники від радіації» взяли участь учні Ренійського району, гуртківці Красноокнянського районного Будинку дитячої та юнацької творчості, Котовської та Ізмаїльської міських станцій юннатів.

На обласний конкурс Всеукраїнської акції «Рослини — рятівники від радіації» представлено 3 учнівських роботи. Найкращою була робота членів гуртка «Фітотерапія» (керівник гуртка С. М. Катюха) Ізмаїльської СЮН.

Члени гуртків позашкільних закладів беруть участь у віртуальних дослідницьких змаганнях та конкурсах.

Так, у 2007 році в 35 заочних природоохоронних конкурсах та акціях взяли участь 644 школярі області, в практичній природоохо-

ронній роботі — 134 595, а у 16 очних та очно-заочних масових заходах — 2761 учень області.

Є цікавий досвід роботи сезонних наукових шкіл, оздоровчих одно- і багатопрофільних науково-практичних таборів у канікулярний час.

Наприклад, в Ізмаїльському районі відділ освіти протягом 11 років організовує на базі Суворовської ЗОШ І—ІІІ ст. еколого-оздоровчий наметовий табір на 120 школярів «Ізмаїльські острови» (керує вчитель вищої категорії, керівник гуртків Ізмаїльського районного ЦДЮТ Г. І. Потапова). Табір розташовується в регіональному ландшафтному парку «Ізмаїльські острови». На природоохоронних територіях школярі вивчають флору і фауну рідного краю, знайомляться з організацією дослідної роботи на заповідній території.

У Татарбунарському районному Будинку дитячої творчості 4 роки працює профільний оздоровчий табір «Зелена хвиля» (85 учнів), другий рік проводиться еколого-краєзнавчий наметовий табір-експедиція «Дослідник» та еколого-краєзнавча експедиція «Карачаус-2007» (25 учнів, керівники Г. П. Священко, Н. І. Аргірова).

Успішною виявилася клубна робота як форма екологічної освіти. На Одещині у 2007 році в закладах освіти працювало 35 клубів (1919 учнів). З них слід відзначити екологічні клуби Болградського району «7 континент» та «Оксамит».

З 2005 року організовано роботу Дунайського клубу при Ізмаїльській міській СЮН — «DANUBIOUS», який об'єднує від 25 до 35 дітей. Мета клубу: об'єднати зусилля в плануванні та проведенні природоохоронних заходів, які спрямовані на збереження флори і фауни річки Дунай, привернути увагу громадськості до проблем Дунаю.

Слід відзначити ще й організацію роботи на екологічних стежках. В області організована робота на 18 екологічних стежках. Педагоги використовують їх для організації моніторингових досліджень, науково-дослідної роботи учнів, проведення пропагандистської природоохоронної роботи. На екологічних стежках учні проводять біологічні та географічні дослідження під час роботи екологічних наметових таборів (наприклад, наметовий табір «Еколог» м. Южного, НВО ім. В. Чорновола). Дослідна робота на екологічній стежці юннатів ЕНЦ Суворовського району в с. Олександрівка Комінтернівського району ставить за мету проведення попередньої оцінки стану території, видового різноманіття для придання їй природоохоронного статусу.

Педагоги позашкільних закладів приділяють значну увагу самоосвітній діяльності дітей та учнівської молоді за проблематикою роботи гуртків, творчих об'єднань. Популярні в закладах освіти області шкільні еколого-натуралістичні гуртки, 96 з яких залучають

1684 учнів до гурткової роботи. Гуртки та творчі об'єднання працюють за 27 профілями еколого-натуралістичного напрямку, організують роботу з учнівською молоддю 282 педагогі області.

Важливе значення в житті позашкільних навчальних закладів мають наукові товариства учнів або їх філії, що є дієвими осередками пошукової, дослідної та експериментальної роботи. Вони об'єднують вихованців закладу, здатних до наукового пошуку, зацікавлених у підвищенні інтелектуального і культурного рівня, поглибленні знань, умінь та навичок як з окремих навчальних дисциплін, так і в галузі сучасних наукових знань в цілому. Наукові товариства учнів також здійснюють координацію пошукової, дослідної та експериментальної діяльності вихованців інших гуртків і творчих об'єднань закладу, забезпечують екологічну просвіту через роботу екотеатрів, екологічних агітбригад, екологічних кіно- та відеолекторіїв, екологічних шкіл. Робота агітбригади — одна з найбільш ефективних форм роботи з екологічної просвіти. Гурток «Екологічний ляльковий театр «Лісовичок» в натуралістичному відділі Березівського районного ЦДЮТ працює за експериментальною програмою, затвердженою Інститутом удосконалення вчителів у 2000 році. Гуртківці підготували та провели засідання кінолекторію «Знай, люби, бережи» на тему «Охорона першоцвітів», під час якого показали екологічну казку «Лісова райдуга».

Виховання творчої особистості припускає розвиток спрямованості на гармонійну творчу діяльність, на самоорганізацію гармонійного життя в цілому. Гуманізація визначає пріоритетні завдання творчої самореалізації особистості, її виховання, створення умов для вияву обдарованості і талантів дітей, формування гуманної особистості, людяності, доброзичливості, милосердя.

Відповідно до Концепції позашкільної освіти та виховання пріоритетом позашкільної освіти є виховання творчої особистості. За даними Т. Сущенко 90% творчої молоді зробили свої перші кроки в мистецтві під керівництвом позашкільних педагогів [21].

Творчість може радувати і зміцнювати особистість, її здоров'я лише за умов забезпечення різноманітної і процесуально орієнтованої педагогічної організації. І навпаки, при дисгармонійному відношенні педагога до результатів творчості дітей можна змінити їхню життєву мотивацію і зробити їхні прагнення однобічними. В погоні за максимальним успіхом педагог може заохочувати хронічні перенапруги, що шкодить здоров'ю дітей. У такому випадку неусвідомлено заохочується і завищена самооцінка, активізується прагнення бути краще всіх, зайняти краще положення в групі, в суспільстві в цілому. Такого роду прагнення підсилюють конфліктність особистості в спілкуванні з людьми та з самим собою, що

накладає свій відбиток на творчі образи і загальне самопочуття дитини.

Розвиток творчих здібностей, пізнавальної та творчої активності дітей старшого шкільного віку під час пошукової, дослідної та експериментальної роботи буде більш ефективним, якщо така робота здійснюється в тісній взаємодії основної школи та позашкільних навчальних закладів. Це співробітництво обопільно корисне: практична творча діяльність, яку здійснює особистість в позашкільному навчальному закладі, стимулює її пізнавальну та творчу активність і вимагає наявності теоретичних знань — навчання в школі; школа ж зацікавлена в найширшому використанні теоретичних знань в практичній діяльності, в якій діти переконуються в їх істинності і на їх основі подвоюють свої інтелектуальні та творчі здобутки.

Позашкільна діяльність сьогодні розглядається як важливий фактор найповнішого розкриття здібностей дітей та розв'язання різноманітних освітніх проблем, створення цілісної системи пошуку та виховання творчо обдарованої особистості. Позашкільні заклади найдієвіше впливають на безперервне і свідоме духовне вдосконалення і самовизначення дітей. Заняття в позашкільних закладах створюють важливі психолого-педагогічні умови гармонізації особистості молодої людини, розвитку її творчого потенціалу. За позашкільною освітою велике майбутнє, передумовою якого є запити суспільства та високий професійний рівень освітнього процесу.

Словник

Талант — видатні вроджені якості, особливі природні здібності; обдарованість.

Творча особистість — індивід, який має високий рівень знань, потяг до нового, оригінального, вміє відкинути звичайне, шаблонне.

Творчий звіт — форма методичної роботи, коли вчитель звітує про результати навчально-виховної роботи, ділиться своїми знахідками, методичними доробками, ознайомлює колег з технологією свого досвіду, роздатковим і дидактичним матеріалом, сценаріями найбільш вдалих заходів. В основному застосовується під час атестації.

Творчість — діяльність людини, яка породжує щось нове, вирізняється неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю.

Творчість (з точки зору філософії) — це діяльність, яка породжує щось якісно нове, неповторне, оригінальне, унікальне; (з точки зору психології) процес створення чогось нового для даного суб'єкта; (за даними педагогіки) — діяльність, результатом якої є створення нових, оригінальних і більш досконалих матеріальних і духовних цінностей, що володіють об'єктивною чи суб'єктивною значущістю.

Творчість педагогічна — педагогічна діяльність, яка відзначається своєю новизною та оригінальністю і передбачає створення (формування, виховання) творчої особистості, яка відрізняється неповторністю, унікальністю тощо; усвідомлена активна діяльність вихователя, спрямована на пошуки нових підходів і прийомів навчально-виховної роботи, що забезпечують співробітництво з вихованцями, духовне збагачення як педагога, так і учня.

Творчі здібності — синтез якостей і особливостей особистості, що характеризують ступінь їх відповідності вимогам визначеного виду творчої діяльності і обумовлюють рівень її результативності.

Творча діяльність — діяльність, що виникла на базі пізнавальних та культурно-творчих інтересів, відрізняється високою емоційною насиченістю і виявляється у формі особливого ставлення до цілей, предмета, процесу, інших учасників любительських занять.

Література

1. Закон України «Про позашкільну освіту» // Позашкільна освіта в Україні (нормативно-правові акти). — К., 2002. — С. 3-32.
2. Концепція позашкільної освіти та виховання // Виховна робота в закладах освіти України: Зб. нормат. док. та метод. рек. — К., 1998. — Вип. 2. — С. 192-203.
3. Указ Президента України «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 рр.» // Обдарована дитина. — 2001. — № 4. — С. 2-6.
4. Агейкіна Р. В., Романенко Л. В. Організація роботи МАН // Управління школою. — 2004. — № 32. — С. 19-26.
5. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології // Позашкільна освіта та виховання. — 2007. — № 2. — С. 2-6.
6. Борецька О. О. МАН — шлях до дослідницького пошукового способу мислення // Управління школою. — 2004. — № 32. — С. 26-30.
7. Выгодский Л. С. Педагогическая психология. — М.: Педагогика, 1991. — 118 с.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. — К.: Либідь, 1997. — 376 с.
9. Ковбасенко Л. І. Організаційно-педагогічні основи діяльності сучасного позашкільного навчального

закладу // Шкільний світ. — 2003. — № 22-24. — С. 2-6.

10. Ковбасенко Л. І. Мала академія наук України як пріоритетна форма позашкільної освіти // Обдарована дитина. — 2001. — № 3. — С. 30-34.

11. Ковбасенко Л. І. Програма спецкурсу з основ науково-дослідницької роботи «Наукова зміна» для членів МАН України // Організація методичної роботи у позашкільних навчальних закладах (методичні рекомендації). — К., 2005. — 54 с.

12. Корольчук О. С. Творчий розвиток особистості крізь призму позашкільної освіти і виховання // Позашкільна освіта та виховання. — 2007. — № 2. — С. 17-21.

13. Литовченко О. В. Виховання творчої особистості у позашкільних навчальних закладах художньо-естетичного профілю // Позашкільна освіта та виховання. — 2007. — № 2. — С. 21-25.

14. Лопатинська В. В. Формування гуманістичних цінностей підлітків у позашкільних навчальних закладах туристсько-краєзнавчого профілю // Позашкільна освіта та виховання. — 2007. — № 1. — С. 19-26.

15. Микитюк О. М., Соловійов В. О., Васильєва С. О. Наукові дослідження школярів: Навч.-метод. посіб. / За ред. І. Ф. Прокопенка. — Х.: Скорпіон, 2003. — 80 с.

16. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта: сутність, мета, перспективи // Рідна школа. — 2003. — № 2. — С. 14-19.

17. Пустовіт Г. П. Формування творчої особистості у позашкільних навчальних закладах: теоретичний аспект // Позашкільна освіта та виховання. — 2007. — № 1. — С. 2-8.

18. Сухомлинський В. А. О воспитании. — К.: Рад. шк., 1975.

19. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. Т. 1. — К.: Рад. шк., 1976-1978, 1982. — 278 с.

20. Сущенко Т. І. Основи позашкільної педагогіки: Посіб. для класних керівників, педагогів позашк. закладів. — Мн.: Бел. наука, 2000. — 221 с.

21. Сущенко Т. І. Позашкільна педагогіка і становлення особистості // Позашкільна освіта та виховання. — 2007. — № 1. — С. 14-19.

22. Тайна обдарованості: Практико-орієнтований збірник на допомогу тим, хто працює з обдарованими дітьми / Уклад. О. В. Заболотний; За заг. ред. Н. І. Клокар. — Біла Церква: КОІПОПК, 2005. — 160 с.

Т. М. КОЗІНА,

к. п. н., доцент кафедри педагогіки і психології ООІУВ,

Р. І. НІКІТЕНКО,

зав. НМЛ творчого розвитку особистості ООІУВ.

КОЖНІЙ ДИТИНІ — ЗДОРОВ'Я, ОСВІТУ, РІВНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАХИСТ НА ШЛЯХУ ДО ГУМАННОГО СВІТУ

Відомо, що епідемія ВІЛ-інфекції/СНІДу охопила більшість регіонів України. Розпочавшись поодинокими випадками інфікування в 1987 році, вона поступово поширювалась, а з 1995 року набула в Україні особливо загрозливого характеру, що було пов'язано з проникненням вірусу в середовище споживачів ін'єкційних наркотиків, а через них — до інших верств населення. За критеріями ВООЗ Україну віднесено до ряду країн з дуже неблагополучною ситуацією

щодо розповсюдження ВІЛ-інфекції, особливо це стосується молоді як найбільш уразливої до ВІЛ категорії населення. Україна посідає перше місце в Європі за кількістю ВІЛ-інфікованої молоді віком 15-24 роки.

Досвід багатьох країн світу переконує, що для ефективної протидії епідемії лише інформації недостатньо. Навіть коли молоді люди обізнані зі шляхами передавання ВІЛ-інфекції і методами захисту від неї, знають про небезпе-

ку вживання алкоголю і наркотичних речовин, вони не завжди можуть захистити себе через неспроможність долати стреси, будувати рівноправні стосунки, протистояти негативно-му впливу оточення, відмовлятися від небезпечних пропозицій чи обговорювати необхідність використання презервативів.

Вихід з цієї ситуації — впровадження профілактичних програм, які, на противагу суто інформаційним підходам, спрямовані на формування життєвих навичок і зменшують схильність молоді до ризикованої поведінки.

Безліч інформаційних потоків, під вплив яких підпадає дитина, швидкий темп життя більше не дозволяють ні школі, ні батькам встановлювати жорсткий контроль над вибором дитини. Єдиною можливістю у вихованні здорової особистості може бути формування у дитини життєвих навичок, сприятливих до здоров'я, які допоможуть їй обирати продуктивний спосіб життя.

За визначенням ВООЗ життєві навички — це низка психологічних і соціальних компетентностей, які допомагають людині ладнати зі своїм внутрішнім світом і будувати продуктивні стосунки із зовнішнім оточенням.

Програми, які ставлять за мету вплив на поведінку, вимагають від педагогів інших підходів, ніж до викладання традиційних предметів. Вони передбачають застосування інтерактивних (тренінгових) методик і встановлення партнерських стосунків між учнем і вчителем, залучення молоді, батьків і громади до участі в реалізації програми.

З березня 2005 року в навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня спеціалізована школа I—II ступенів-ліцей» м. Арциза розпочав свою роботу профілактичний пілотний проект Міністерства освіти та науки України «Школа проти СНІДу». Цей проект створено на основі програми первинної профілактики ВІЛ-інфекції, рекомендованої ВООЗ, ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ для адаптації і впровадження в закладах освіти України.

Проект «Школа проти СНІДу» спрямований на досягнення двох базових цілей.

Перша — захист молоді, якій доводиться дорослішати й розв'язувати проблеми створення сім'ї та народження дітей в умовах епідемії ВІЛ/СНІДу.

Друга — захист та підтримка людей, які живуть з ВІЛ. Важливість цієї мети не лише в гуманному ставленні до хворих, а й в тому, що стигматизація і дискримінація ВІЛ-позитивних людей є суттєвими перепонами в подоланні епідемії.

В результаті впровадження цього проекту в поєднанні з багатьма іншими заходами, що здійснюються на державному рівні, очікується зменшення частки ВІЛ-інфікованої молоді серед нових випадків зараження, а також подолання негативного ставлення суспільства до людей, які живуть з ВІЛ.

В основу проекту було покладено такі базові ідеї:

— молоді люди потребують інформації і можливостей для формування необхідних навичок, а також доступу до послуг і консультацій з питань репродуктивного здоров'я, ВІЛ-інфекції та ІПСШ (інфекцій, які передаються статевим шляхом);

— школа відіграє провідну роль у профілактиці ВІЛ-інфекції серед молоді. Лише вона здатна забезпечити масовість, ефективність і превентивність цієї профілактики;

— в школах слід впроваджувати тільки високоякісні профілактичні програми, які довели свою ефективність на міжнародному і національному рівнях;

— профілактичну роботу серед учнівської молоді слід проводити в тісній співпраці з батьками;

— дуже важливо залучати молодих людей до планування дій і активної участі в проекті.

Основні завдання проекту

1. Надання учням достовірної і повної інформації з проблеми ВІЛ/СНІДу.

2. Формування в учнів відповідного ставлення до цієї проблеми і людей, які живуть з ВІЛ.

3. Розвиток необхідних умінь і навичок, які зменшують схильність молоді до ризикованої поведінки.

4. Посилення мотивації до здорового способу життя.

5. Створення сприятливого середовища, співпраця з батьками, педагогічним колективом, закладами охорони здоров'я і громадськими організаціями, які функціонують в цій сфері.

Принципи навчання за проектом «Школа проти СНІДу»

На відміну від багатьох інформаційних кампаній, які акцентують увагу на проблемі ВІЛ/СНІДу та її негативних наслідках, головним принципом цього проекту є зосередження уваги на розвитку потенціалу кожної дитини та позитивному підході.

Окрім якісного інформування підлітків про проблему ВІЛ/СНІДу, яка гостро постала в нашому регіоні, цей профілактичний курс навчає дитину бути соціально компетентною, адекватно оцінювати ситуації, аналізувати та приймати рішення, протистояти тиску і долати стреси. Дитина, в якій сформовані такі компетентності, стає більш відповідальною за власну поведінку та більш уважливою до проблем інших людей. Вона в змозі відстояти власні інтереси та досягти своєї мети цивілізованими засобами, не йдучи на конфлікт і не наражаючись на небезпеку.

В Арцизькому НВК «Загальноосвітня спеціалізована школа I—II ступенів-ліцей» проект «Школа проти СНІДу» охопив учнів 7–10-х класів. Групи були повністю забезпечені на-

вчально-методичними матеріалами, а саме: зошит для учня (містить роздаткові матеріали, необхідні для проведення тренінгів), індивідуальні посібники для дівчат та хлопців окремо (містять інформацію, яку не прийнято обговорювати прилюдно, але яка надзвичайно важлива для профілактики ВІЛ, ІПСШ та непланової вагітності).

Заняття проводилися у формі тренінгів, які дуже позитивно сприймаються учнями, заохочують їх до активної роботи. Тренінги проводились у спеціальному приміщенні — тренінговій залі, де були створені сприятливі умови для навчання і спілкування. В ході реалізації проекту ми ще раз переконалися в тому, що школа є ідеальним середовищем для здійснення масового, ефективного і превентивного впливу.

Під час тренінгів кожен учень мав нагоду висловити свою думку з різних питань, самостійно побудувати і показати всім присутнім план своїх дій в проблемних ситуаціях. На відміну від звичайних уроків, коли вчитель переважно говорить, а учні слухають, на тренінгах педагог вступає в ролі помічника підлітків, який допомагає групі знайти та виявити власні ресурси. Ось як характеризували тренінги діти:

«Тренінг — це щось не схоже на уроки».

«Тренінг — це те, що відбувається в школі».

«На тренінгу учні не сидять за партами».

«На тренінгу немає жорсткої дисципліни».

«На тренінгу всі добровільно дотримуються правил».

«Тренінг — це те, що відбувається під керівництвом тренера».

«На тренінгу можна на рівних спілкуватися з вчителем».

«На тренінгу можна багато чому навчитися».

«На тренінгу не треба вчитися».

«На тренінгу не треба відповідати, якщо не бажаєш, і все робиться за згодою».

Ці думки, на перший погляд, містять суперечність. Але всі вони яскраво характеризують процеси, що відбуваються на тренінгу.

Завдання вчителя — надати можливість кожному учасникові максимально використати власний досвід таким чином, щоб мати змогу навчатися на досвіді іншого. Підлітки потребують допомоги, а не оцінки.

Необхідно заохочувати учасників до пошуку нових ідей, а не повторювати старі. Вчитель-тренер створює позитивну атмосферу в групі і сам стає учасником освітнього процесу. Дуже важливо брати до уваги потреби групи та її специфіку, а також урізноманітнювати свої методи таким чином, щоб кожний член групи взяв участь в роботі. Підліткам, особливо учням сьомого класу, найбільш подобалась така форма навчання, як дискусія. Вона корисна

для вивчення досвіду всіх членів групи і для надання можливості присутнім зробити власні висновки. Популярною формою навчання серед учнів десятого класу була рольова гра, яка дозволяє визначати ставлення до конкретної життєвої ситуації, набувати досвіду шляхом гри, тобто вона дає змогу вчитися через досвід і почуття. Але необхідно пам'ятати, що важливо також дати групі «вийти з ролі» після закінчення вправи — сказати кілька слів про почуття, враження чи думку.

Важливо також сказати про розминки-руханки, які корисні для позбавлення монотонності, збільшення енергетичного рівня й заохочування учнів до подальшої праці. Іноді також вони легким і приємним шляхом підкреслюють основний сенс вправи.

Оцінка результатів навчання відбувалася за такими показниками: знання, позиції, наміри, уміння.

Взагалі проект передбачає три види оцінювання.

1. **Поточне оцінювання** здійснюють на уроках і тренінгах. Для оцінювання знань застосовують тести і запитання. Уміння оцінюють на модельних ситуаціях.

2. **Оцінювання якості проекту** здійснюють за допомогою анкетування його учасників — вчителів, учнів, батьків. Результати використовують для удосконалення навчальних матеріалів і організації навчально-виховного процесу.

3. **Оцінювання ефективності проекту** дає змогу побачити реальні зміни, що відбулися в знаннях, позиціях, ставленнях, намірах, уміннях і навичках учнів. Його здійснюють шляхом анонімного і конфіденційного анкетування за спеціальною процедурою «ДО» і «ПІСЛЯ». Отримані результати є об'єктивним свідченням ефективності проекту.

За результатами дослідження, проведеного протягом впровадження проекту «Школа проти СНІДу» та після його завершення, виявилось, що в середньому на 28% зросла обізнаність школярів з питань ВІЛ/СНІДу, ІПСШ, статевих відносин, безпеки вживання наркотиків. В позитивну сторону змінилося індивідуальне ставлення, власна позиція учнів щодо проблем ВІЛ/СНІДу та вживання наркотичних речовин, до таких питань, як тиск з боку ровесників, відстрочення початку статевого життя, використання презервативів у сексуальних стосунках. Значних змін також набуло ставлення підлітків до людей, які живуть з ВІЛ.

Особливо значні зміни відбулися в сфері набуття навичок, корисних для життя. Опитування авторів проекту стосувалось таких вмінь, як:

— вміння сказати «ні» пропозиції про сексуальні стосунки;

— вміння сказати «ні» у відповідь на пропозицію вжити алкоголь;

— вміння асертивно сказати «ні» іншим небажаним пропозиціям;

- вміння прийняти відповідальне рішення щодо використання презервативів;
- вміння підтримати людину, якій було поставлено діагноз «ВІЛ-інфекція».

Результати свідчать про значні загальні зміни в інформованості, вміннях та позиції юнаків і дівчат щодо всіх тих проблем, від яких значною мірою залежить їхнє здоров'я та взагалі їхнє майбутнє.

Необхідно зазначити, що в результаті впровадження проекту виграють всі суб'єкти навчально-педагогічного процесу.

Вчитель:

- підвищує свою кваліфікацію, оволодіває сучасними педагогічними технологіями;
- отримує більше задоволення від своєї праці;
- покращує стосунки з батьками учнів та колегами.

Учні:

- зменшується ризик інфікування ВІЛ та інфекціями, які передаються статевим шляхом;
- підвищується рівень самоповаги та самоконтролю;
- покращуються стосунки з вчителями та батьками;
- в класі створюється особлива атмосфера дружби, довіри, підтримки.

Школа:

- здійснює свій внесок у протидію епідемії ВІЛ/СНІДу;
- створює шкільну атмосферу, доброзичливу до дитини;
- підвищує якість освіти;
- сприяє зменшенню рівня правопорушень, насильства, вживання психоактивних речовин.

Батьки:

- відчують, що діти краще захищені;

— спостерігають за тим, як вони набувають впевненості та відповідальності;

— стосунки з дітьми стають більш довірливими;

— діти пізніше розпочинають статеве життя, знижується ризик вживання ними алкоголю та наркотичних речовин.

Тому і батьки дітей не залишилися осторонь проекту. Вони забезпечували учнів протягом тренінгових занять «солодкими перервами» та чайними паузами. За результатами проекту батьки висловили велику подяку його авторам за допомогу в розв'язанні проблем захисту дітей. В анкетах зворотного зв'язку вони писали, що їх діти стали більш захищеними, а стосунки між ними — більш відвертими. Крім отримання дуже корисної інформації про ВІЛ/СНІД та статеве життя, діти стають відповідальними за свої дії, більш упевненими в собі і своєму майбутньому, більш відповідальними по відношенню до власного життя та здоров'я.

Сьогодні такі навчальні курси, як «Школа проти СНІДу», мають особливе значення. Саме вони допомагають школі відігравати важливу роль у формуванні продуктивної та позитивної особистості дитини. Завдяки навчальним програмам, спрямованим на розвиток життєвих навичок, школа буде не тільки освітнім закладом, але й моделлю соціуму, в якому дитина отримує уявлення про життя людського суспільства, на базі яких вона сформує адекватний образ себе і світу навколо.

Т. Х. КІРЬЯЗОВА,

в.о. доцента кафедри педагогіки і психології, кандидат біологічних наук, регіональний координатор проекту «Школа проти СНІДу».

Позакласне та позашкільне виховання

ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Загальноцивілізаційні тенденції розвитку, які впливають на всі сфери життєдіяльності людини, світового співтовариства, зокрема України, складають підґрунтя сучасних змін в освіті. Міжнародна комісія ЮНЕСКО з освіти для XXI століття сформулювала чотири принципи, на яких має базуватися освіта:

- навчитися жити разом;
- навчитися отримувати знання;

- навчитися працювати;
- навчитися жити.

У Концепції гуманітарного розвитку України зазначено: «У європейському світогляді інтелект, освіта, професійний досвід, соціальна мобільність беззаперечно визнаються головною складовою національного багатства та основним ресурсом соціально-економічного розвитку. В останні десятиліття до цих тради-

ційних індикаторів конкурентноспроможності додалась здатність до інновацій у професійній діяльності і соціальному житті».

Система і традиції української школи передбачають, що в навчальному закладі людина не тільки здобуває освіту, але й формується як особистість. Отже, одним із аспектів сучасного реформування освіти є методологічна переорієнтація процесу виховання на розвиток особистості, формування ключових компетенцій, життєвих навичок.

Загальновідомо, що виховання як важлива складова педагогічного процесу кожного навчального закладу має ґрунтуватись на справжньому інтересі і повазі до дитини і створювати необхідні умови для кожної дитини щодо пошуку власного життєвого шляху в суспільстві, формуванні, закріпленні соціального досвіду, взаємодії, зберігаючи при цьому її духовне, психофізичне здоров'я.

Ефективне вирішення сучасних завдань виховання передбачає:

- ствердження нової філософії педагогіки;
- впровадження новаторських педагогічних ідей;
- забезпечення шляхів модернізації освіти;
- поширення нововведень;
- забезпечення успіху національного відродження школи, основою якої є ідеї народної педагогіки та філософсько-дидактична спадщина видатних вітчизняних педагогів: Г. Сковороди, К. Ушинського, Б. Грінченка, О. Духновича, С. Русової, Г. Ващенко, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича.

Зрозуміло, що сьогодні здійснюються пошуки нових шляхів, технологій, форм і методів становлення сучасної національної системи виховання. Але кожний навчальний заклад при розбудові своєї виховної системи має віднайти відповідь на питання:

- Як навчити дитину жити і орієнтуватись у динамічному світі?
- Як забезпечити право дитини на школу, де вона може пережити радість досягнень, відчувати себе переможцем?
- Як сформувати свідому, самодостатню, успішну, творчу особистість, спроможну сприймати і творити зміни в професійній діяльності і соціальному житті?
- Як спонукати дитину до саморозвитку, самовиховання, самовизначення і самореалізації?

Школа як один із найважливіших інститутів соціалізації людини, що сприяє становленню громадянського суспільства, підготовці молоді до ролі активних суб'єктів майбутніх суспільних процесів повинна бути винятково уважною як до нових реалій і тенденцій суспільного розвитку, так і до нововведень щодо змісту, форм і методів навчання та виховання.

Науково-методичні засади інноваційної спрямованості процесу виховання

У психологічній і педагогічній літературі визначено, що нововведення — це комплексний процес створення, поширення та використання нового педагогічного засобу для кращого задоволення вже відомих суспільних потреб, процес його впровадження в окремому навчальному закладі з метою підвищення результативності освітньо-виховної діяльності. Науковці визначають інновацію освіти як цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікацій мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог. Виходячи з цих визначень, можна стверджувати, що нововведення (новація) — це засіб (новий метод, методика, технологія, програма та інше), а інновація — це процес освоєння цього засобу. На думку Л. Даниленко основою будь-якої інновації є нова ідея; її джерелом — дослідницька діяльність вченого або пошукова практика вчителя, керівника; носієм інновацій — творча особистість, експериментатор, дослідник.

Створення та поширення новацій в системі загальної освіти зумовлюють об'єктивні чинники:

- поява державних стандартів освіти;
- профілізація та індивідуалізація навчально-виховного процесу;
- концепція національного виховання дітей і молоді;
- авторські навчальні і виховні програми, виховні та управлінські системи й технології;
- методи проектування та моделювання життєвості особистості, діалогової форми спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу;
- рейтингова система визначення рівнів вихованості учнів;
- модернізація змісту, форм і методів управлінської діяльності керівників закладів освіти;
- варіативні моделі структури управління;
- поява авторських закладів освіти.

Науковці, дослідники, педагоги-новатори по-різному визначають класифікацію інновацій в освіті. Найбільш відомі такі три групи нововведень:

1. Залежно від сфери застосування (інновації в змісті освіти, в технології навчання та виховання, організації педагогічного процесу, в управлінні освітою).

2. Залежно від масштабу перетворень (масштабні, системні, локальні, модульні).

3. Залежно від інноваційного потенціалу (модифікаційні, комбінаторні, фундаментальні).

Основними джерелами інноваційних ідей процесу виховання виступають:

- соціальне замовлення школі на випускника — потреби країни, регіону, району (міста);

- нормативно-правові документи органів влади та управління освітою різних рівнів;
- досягнення та розробки сучасних наук про людину: філософії, психології, педагогіки, соціології, фізіології, соціоніки, медицини та інших наук;
- власний професійний досвід педагогів, практичне педагогічне мислення;
- аналіз результату і процесу функціонування системи виховання навчального закладу;
- аналіз психолого-педагогічної літератури;
- досягнення перспективного педагогічного досвіду.

Педагогічний досвід — це сукупність знань, умінь і навичок, набутих в процесі безпосередньої педагогічної діяльності; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег.

Різновидами перспективного досвіду є новаторський і дослідницький.

Новаторському педагогічному досвіду властиві оригінальність, новизна, емпіричність, характер практичної діяльності. В основі його — педагогічне новаторство — діяльність вчителів та вихователів, спрямована на поліпшення, раціоналізацію процесу навчання і виховання. Діяльність новаторів стосується завдань, методів і прийомів виховання, форм організації виховного процесу. Найчастіше організаційною формою реалізації педагогічного новаторства є діяльність експериментальних, авторських шкіл, навчально-виховних комплексів.

Дослідницькому досвіду властиве вдосконалення форм, методів, засобів навчання і виховання на основі їх теоретичного аналізу, узагальнення, творчого використання. Відбувається це в процесі щоденних спостережень за роботою педагогів-новаторів, на нарадах, семінарах-практикумах, конференціях.

Критерії педагогічних інновацій:

- актуальність, яка обумовлена потребами сьогодення;
 - новизна, що дає змогу визначити рівень досвіду (абсолютний, локально-абсолютний, умовний, суб'єктивний);
 - наукова обґрунтованість;
 - оптимальність, яка сприяє досягненню високих результатів за найменших витрат часу, фізичних і розумових сил;
 - результативність та ефективність, що означає певну стійкість позитивних результатів в діяльності вчителя;
 - можливість творчого застосування в масовому досвіді, що передбачає придатність апробованого досвіду для масового впровадження в загальноосвітніх закладах.
- Впровадження перспективного педагогічного досвіду в шкільну практику потребує вчителів, керівників шкіл, здатних до творчого пошуку. Виділяють такі орієнтовні критерії їх готовності до інноваційної діяльності:
- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;

- готовність до творчої діяльності щодо нововведень в школі;
- впевненість в тому, що зусилля, спрямовані на нововведення в школі, принесуть результат;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- органічність інноваційної діяльності, фахової та особистісної діяльності;
- позитивне сприйняття свого минулого досвіду і вплив інноваційної діяльності на фахову самостійність;
- здатність до фахової рефлексії.

В організації творчої діяльності педагогів важливим є творчий пошук, морально-психологічний клімат, матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні та естетичні умови праці.

Процес підвищення фахового рівня педпрацівників — це безперервний розвиток їхнього творчого потенціалу. Він передбачає три етапи:

- конструювання особистого досвіду на основі узагальнення способів розв'язання педагогічних проблем;
- аналіз педагогічної діяльності з метою виявлення перспектив у розвитку власного досвіду;
- розвиток творчого потенціалу в тісному зв'язку з конструюванням педагогічної діяльності на основі досягнень педагогічної науки і перспективного досвіду.

Інноваційні системи, моделі виховної діяльності навчальних закладів Одещини

Аналіз роботи навчальних закладів Одещини свідчить про готовність до інноваційної діяльності і великий творчий потенціал педагогів, заступників директорів з виховної роботи, класних керівників.

З метою виявлення і підтримки творчої працуючих заступників директорів з виховної роботи, підвищення їх професійної майстерності та ролі в житті учнівського і педагогічного колективів, удосконалення керівництва змістом і організацією виховного процесу; популяризації педагогічних здобутків, сприяння поширенню та впровадженню інноваційних виховних моделей в практику діяльності заступників директорів з виховної роботи проведено третій обласний конкурс «Сучасний заступник директора з виховної роботи навчального закладу — 2007».

Третій обласний конкурс—2007

Конкурс спрямований на вирішення таких завдань: піднесення ролі заступника директора з виховної роботи в суспільстві та підвищення престижності цієї професії; привертання уваги громадськості, органів влади до проблем виховання; сприяння творчим пошукам інноваційних систем виховної діяльності навчального

закладу; виявлення кращих виховних моделей, творчих педагогічних програм виховання в системі навчальних закладів Одещини; формування інформаційно-аналітичного банку даних авторських моделей, систем виховної діяльності, творчих педагогічних програм виховання; впровадження кращого досвіду щодо організації виховного процесу в практику діяльності загальноосвітніх навчальних закладів; забезпечення незалежної експертної оцінки педагогічної діяльності.

Обласний Конкурс проводився у два тури за трьома номінаціями:

— заступник директора з виховної роботи міського загальноосвітнього навчального закладу;

— заступник директора з виховної роботи сільського загальноосвітнього навчального закладу;

— заступник директора з виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу нового типу; навчально-виховного комплексу, гімназії, ліцею.

Для участі в обласному конкурсі були представлені матеріали 26 конкурсантів, зокрема з м. Одеси — 7, м. Южного — 1, м. Білгорода-Дністровського — 1, Балтського — 2, Біляївського — 1, Болградського — 2, Ізмаїльського — 1, Великомихайлівського — 1, Кілійського — 1, Комінтернівського — 1, Котовського — 1, Саратського — 1, Савранського — 1, Тарутинського — 1, Татарбунарського — 1, Фрунзівського — 1, Ширяєвського — 2 районів. В очному турі брав участь 21 заступник.

За програмою Конкурсу його учасники пройшли психолого-педагогічне та фахове тестування; провели презентацію-захист провідної ідеї системи виховної діяльності навчального закладу; провели «майстер-класи» з демонстрацією практичних ділових форм роботи (за власним вибором) з таких виховних проблем (за жеребкуванням):

1. Гармонізація сімейно-шкільного виховання.
2. Особистісно орієнтований підхід як основа освітнього процесу.
3. Впровадження принципів толерантності, поваги, довіри, людської гідності.
4. Створення умов для стимуляції самопізнання, самовиховання, саморозвитку та самореалізації, комфортного самопочуття дитини.
5. Захист здоров'я, інтересів і прав дітей.
6. Розвиток демократизованого правового простору шкільного життя.
7. Створення системи педагогічної підтримки дитини.
8. Профорієнтаційні аспекти навчально-виховного процесу.
9. Розвиток індивідуальних здібностей учнів як складова формування творчої особистості.
10. Формування творчої, працелюбної особистості.
11. Вдосконалення професійної майстерності класного керівника.

12. Інтеграція виховних зусиль навчального закладу, сім'ї, соціокультурних систем, найповніше використання соціуму.

На підставі протоколу спільного засідання оргкомітету та фахового журі про підсумки конкурсу «Сучасний заступник директора з виховної роботи навчального закладу — 2007» наказом управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації від 14.12.07 р. № 686-ОД визнані **переможцями Конкурсу** та нагороджені дипломами і грошовими преміями:

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи міського загальноосвітнього навчального закладу»:

— Дипломом I ступеня — Капкіна Жанна Валеріївна (загальноосвітня школа № 3 I-III ступенів м. Балти).

— Дипломом II ступеня — Арансон Лариса Іванівна (Вилківська загальноосвітня школа № 1 I-III ступенів Кілійського району).

— Дипломом III ступеня — Мушта Олександра Іванівна (Одеська спеціалізована загальноосвітня школа № 86 I-III ступенів).

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи сільського загальноосвітнього навчального закладу»:

— Дипломом I ступеня — Кірчева Наталя Георгіївна (Жовтнева загальноосвітня школа I-III ступенів Болградського району).

— Дипломом II ступеня — Головченко Наталя Миколаївна (Дивізійська загальноосвітня школа I-III ступенів Татарбунарського району).

— Дипломом III ступеня — Глушко Антоніна Василівна (Сергіївська загальноосвітня школа I-III ступенів Саратського району).

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу нового типу, навчально-виховного комплексу, гімназії, ліцею»:

— Дипломом I ступеня — Кулікова Марія Миколаївна (Крижанівський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів — ліцей» Комінтернівського району).

— Дипломом II ступеня — Пораденко Людмила Георгіївна (Білгород-Дністровський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів — ліцей»).

— Дипломом III ступеня — Риба Олена Володимирівна (Балтський НВК «Загальноосвітня школа № 2 — гімназія»).

За значні творчі досягнення грамотами обласного управління освіти і наукової діяльності облдержадміністрації нагороджені:

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи міського загальноосвітнього навчального закладу»:

— Боляк Алла Іванівна, заступник директора з виховної роботи Одеської спеціалізованої школи № 10 I-III ступенів з поглибленим вивченням французької мови імені льотчиків-космонавтів Г. Добровольського та Г. Шоніна;

— Осадча Олександра Юріївна, заступник директора з виховної роботи Одеської загальноосвітньої школи № 5 I—III ступенів.

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи сільського загальноосвітнього навчального закладу»:

— Горбатюк Раїса Валентинівна, заступник директора з виховної роботи Катериноплатонівської загальноосвітньої школи I—III ступенів Ширяєвського району.

— Сливка Віра Миколаївна, заступник директора з виховної роботи Мирненської загальноосвітньої школи I—III ступенів Біляївського району.

— Стадник Ганна Іванівна, заступник директора з виховної роботи Концевівської загальноосвітньої школи I—III ступенів Савранського району.

— Черних Наталія Василівна, заступник директора з виховної роботи Миколаївської загальноосвітньої школи I—III ступенів Ширяєвського району.

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу нового типу, навчально-виховного комплексу, гімназії, ліцею»:

— Андріянова Олена Олексіївна, заступник директора з виховної роботи Одеської гімназії № 9.

— Джигова Тетяна Іванівна, заступник директора з виховної роботи Рівненського НВК Тарутинського району.

— Іванова Наталія Вікторівна, заступник директора з виховної роботи Кам'янського НВК «Загальноосвітня школа I—III ступенів — гімназія» Ізмаїльського району.

— Лісова Ольга Деліївна, заступник директора з виховної роботи авторської М. П. Гузика експериментальної школи-комплексу № 3 м. Южного.

— Ступкевич Олена Анатоліївна, заступник директора з виховної роботи Одеської гімназії № 8.

— Устиянова Марія Іллівна, заступник директора з виховної роботи Червоноармійського НВК «Ліцей — загальноосвітня школа I—II ступенів» Болградського району.

За активну участь в організації та проведенні обласного конкурсу «Сучасний заступник директора з виховної роботи навчального закладу — 2007» нагороджені грамотами управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації директори навчальних закладів, на базі яких проводився Конкурс:

— Шелакін Володимир Ілліч, директор Одеської спеціалізованої школи № 10 I—III ступенів з поглибленим вивченням французької мови імені льотчиків-космонавтів Г. Добровольського та Г. Шоніна.

— Шиян Олександр Васильович, директор Одеського юридичного ліцею.

— Борисюк Лідія Василівна, директор Одеської загальноосвітньої школи № 72 I—III ступенів.

— Бурдейна Ірина Дмитрівна, директор Одеського НВК «Гармонія»: загальноосвітня школа I—II ступенів — гімназія № 6.

За підсумками обласного конкурсу «Сучасний заступник директора з виховної роботи навчального закладу — 2007» та з метою поліпшення виховної діяльності навчальних закладів, поширення і впровадження виявлених інноваційних виховних систем, моделей, пропагування перспективного педагогічного досвіду кращих заступників з виховної роботи Одещини 27 березня 2008 року був проведений обласний методичний фестиваль «Інноваційні системи, моделі виховної діяльності навчальних закладів Одещини» на базі Одеського Будинку творчості юних «Тоніка».

Обласний методичний фестиваль — 2008

Заступники директорів з виховної роботи області (84 чол.), які взяли участь в обласному фестивалі, познайомилися з кращим педагогічним досвідом Одещини та високо оцінили професіоналізм і компетентність своїх колег.

Переможці та учасники обласного Конкурсу успішно презентували такі інноваційні системи, моделі виховної діяльності навчальних закладів з використанням мультимедіа.

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи міського загальноосвітнього навчального закладу»:

— Система виховної роботи школи на основі реалізації соціально-економічної моделі розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів (автор Ж. В. Капкіна).

— Система виховної діяльності Вилківської школи № 1 «Компетентність + творчість + партнерство = успіх» (автор Л. І. Арансон).

— Виховна система адаптивної школи культури життєдіяльності (автор О. В. Риба).

— Квалітативна освіта + ефективна система виховання = компетенції особистості + успіх (система виховної діяльності Одеської школи № 10) (автор А. І. Боляк).

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи сільського загальноосвітнього навчального закладу»:

— Модель виховної системи Дивізійської школи «Школа — родина — Школа духовного становлення особистості» (автор Н. М. Головченко).

• В номінації «Заступник директора з виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу нового типу, навчально-виховного комплексу, гімназії, ліцею»:

— Концептуальна модель виховної діяльності Крижанівського НВК «Школа інтелектуального розвитку» (автор М. М. Кулікова).

— Модель експериментально-дослідної виховної діяльності НВК «Цілісний розвиток багатогранної індивідуальності учня» (автор Л. Г. Пораденко).

— Модель виховної діяльності «Здоров'я, інтелект, духовність» (автор О. А. Ступкевич).

— Модель виховної діяльності Рівненського НВК «Школа-родина — школа з національним складом учнів» (автор Т. І. Джигова).

— Модель виховної діяльності Кам'янського НВК «Здоров'я + інтелект + творчість = успіх» (автор Н. В. Іванова).

Методичний фестиваль став своєрідною школою педагогічної майстерності. Цікавим було проведення ділових форм роботи, ознайомлення учасників з практичною реалізацією сучасних гуманістичних ідей та технологій виховання. Проведено два «майстер-класи» з демонстрацією:

1) фрагмента засідання методичного об'єднання класних керівників за проблемою «Особистісно орієнтовний підхід як основа освітнього процесу» («майстер-клас» Н. Г. Кірчевої);

2) фрагмента батьківських зборів за проблемою «Впровадження принципів толерантності та поваги, довіри, ствердження людської гідності» («майстер-клас» М. І. Устуньової).

Учасники фестивалю — 2008 презентували методичні матеріали з нової серії «Інноваційні системи, моделі виховної діяльності навчальних закладів Одещини», до яких увійшли авторські моделі, системи виховання з досвіду навчальних закладів, які представляли на фестивалі учасники Конкурсу. Ці матеріали були схвалені 09.04.08 р. обласною методичною радою при ООІУВ.

Учасники фестивалю вдячні за хвилини духовної насолоди, які вони отримали під час виступів дитячих художніх колективів Будинку творчості юних «Тоніка» м. Одеси, агітбригади «Палаючі серця» Крижанівського НВК: «Загальноосвітня школа I—III ступенів — ліцей» Комінтернівського району, учасниці Міжнародного форуму країн Причорномор'я.

Одеський ОІУВ і учасники фестивалю висловлюють щире подяку за сприяння та якісне забезпечення проведення обласного методичного фестивалю:

— Цвірінько Зінаїді Миколаївні, завідуючій відділом освіти Суворовської райадміністрації м. Одеси;

— Кондрашовій Наталії Іванівні, директору Будинку творчості юних «Тоніка» Суворовського району м. Одеси та педагогічному колективу закладу;

— Златову Сергію Івановичу, директору Крижанівського НВК «Загальноосвітня школа I—III ступенів — ліцей» Комінтернівського району.

Методичний фестиваль показав, що інновації, нововведення впроваджуються в усі сфери освіти, насамперед, взаємодію суб'єктів виховання, управлінську діяльність, а також гармонізацію стосунків і співпраці всіх ланок освіти і соціуму. Крім того, фестиваль сприяв появі нових ідей з проблем виховання, розвитку професійної майстерності, подальшому творчому пошуку.

Модель управління впровадженням інновацій

Ефективність впровадження інновацій у виховний процес навчального закладу передбачає дотримання науково аргументованих складових моделі управління цим процесом. Розглянемо їх.

Принципи оптимального управління процесом впровадження перспективного педагогічного досвіду (ППД)

1. Орієнтація на цілісне удосконалення з виділенням головного.
2. Визначення близьких, середніх та далеких перспектив.
3. Поєднання колективної та індивідуальної роботи.
4. Одночасність впровадження досягнень психолого-педагогічної науки та перспективного педагогічного досвіду.
5. Об'єднання процесу впровадження перспективного педагогічного досвіду з підвищенням професійної кваліфікації вчителів.
6. Створення необхідності впровадження в практику ідей перспективного педагогічного досвіду.
7. Наступність нових ідей з попередніми.

Ознаки перспективного педагогічного досвіду

1. Актуальність або перспективність ідей перспективного педагогічного досвіду, відповідність директивним документам.
2. Новизна, оригінальність.
3. Результативність. Результати мають бути комплексними і вищими за середні: зусилля, які витрачає педагог і учні, повинні відповідати нормам або бути меншими від неї.
4. Надійність, тобто можливість відтворення створеної технології іншими педагогами.

Етапи узагальнення досвіду:

- виявлення;
- вивчення;
- узагальнення;
- об'єктивне оцінювання;
- розповсюдження.

Методика вивчення ідей ППД

I етап

1. Визначення стану виховного процесу, результативності, рівня вихованості дітей.
2. Вивчення педагогічної літератури з визначеної проблеми (не тільки журнальні публікації, але й монографії з теорії питання).
3. Пілотажний (розвідувальний) період: відвідування виховних заходів, спостереження уроків, формулювання теми педагогічного досвіду, рекомендації вчителям, список літератури для самоосвіти, алгоритми подальшої діяльності. Назва теми досвіду повинна складатись з 7 слів (+ — слів, які за законом психології здатна осягнути людська пам'ять).

II етап

1. Вивчення системи роботи класного керівника, вчителя (не менше року).

2. Аналіз ефективності перспективного педагогічного досвіду:

— зміни в рівні професійної компетенції вчителя;

— зміни в рівні розвитку учнів засобами запропонованої технології;

— вплив на здоров'я учнів і вчителя;

— узагальнення матеріалів (рішення педагогічної ради, наказ) вивченого перспективного педагогічного досвіду згідно з обраною формою узагальнення.

Рівні узагальнення ППД

1. Практичний (найнижчий) (плани, розробки, виступи, відеозаписи та ін.).

2. Описовий (короткий коментар до технології ППД).

3. Методичний (висвітлювання технології досвіду: в якій послідовності і формі використовувалися вчителем методи виховання і розвитку учнів).

4. Науково-методичний.

Основні вимоги ППД

Перспективний педагогічний досвід повинен:

— відповідати сучасним вимогам до виховання підростаючого покоління;

— забезпечувати всебічний розвиток особистості;

— відповідати досягненням сучасної педагогічної науки;

— відрізнятися від масової практики творчим вирішенням педагогічних завдань;

— передбачати раціональні шляхи, якими педагоги досягають високих результатів;

— бути високоефективним.

Методи вивчення ППД

ППД варто вивчати в динаміці, використовуючи з цією метою такі методи:

— вивчення виховної системи роботи класного керівника, вчителя;

— моніторинг за його педагогічною та методичною діяльністю;

— бесіди з автором досвіду з метою виявлення таких елементів в його діяльності, які складно визначити тільки завдяки відвідуванню позакласних заходів;

— вивчення шкільної документації (планування виховної роботи, соціальний паспорт класу, авторські нароби по створенню моделі учнівського самоврядування, впровадження рейтингової системи, розробки сценаріїв;

— анкетування колег, учнів, батьків.

Перспективний педагогічний досвід набуває значущості тоді, коли вдається вдало описати його, не випустити головних складових елементів виховної системи.

Технологія впровадження ППД

• Роз'яснення вчителю переваг перспективного досвіду порівняно з традиційними методами.

• Створення сприятливих умов роботи на практиці.

• Організація внутрішньошкільного контролю за застосуванням раціональних засобів роботи.

• Моральне і матеріальне заохочення носія перспективного педагогічного досвіду.

Перший етап цієї роботи — визначення, обґрунтування і популяризація проблеми, над вирішенням якої працює педагогічний колектив; підведення вчителів до висновку про неминучість відмови від застарілого в практиці та необхідність впровадження сучасних педагогічних технологій.

Другий етап — створення творчої лабораторії за добровільною участю кращих вчителів з метою конструювання, впровадження перспективного досвіду.

Форми впровадження ППД

• Постійно діючі семінари-практикуми.

• Створення творчих груп щодо впровадження ППД.

• Робота Школи перспективного педагогічного досвіду.

• «Майстер-клас».

• «Школа педагогічної майстерності» та ін.

Доцільним буде проведення «Тижня педагогічної майстерності», тренінгових занять з питань оволодіння ППД, методичних фестивалів та ін.

Додаток

Деякі поради щодо опису діяльності заступника директора з виховної роботи

Опис діяльності заступника директора з виховної роботи щодо створення системи виховання може мати таку схему:

— тема досвіду, яка конкретизує проблему педагогічного пошуку;

— мета та завдання провідної ідеї, на вирішення яких спрямована система виховання;

— засоби реалізації поставленої мети та можливості їх впливу на гарантований результат;

— послідовність педагогічних дій на всіх етапах виховного процесу, який розкриває особливості вирішення виховних завдань за конкретних умов (міського, сільського навчального закладу, закладу нового типу);

— умови ефективного функціонування досвіду (особливості учнів, характеристика індивідуального стилю діяльності педагога, його професійно-педагогічна підготовка, навчально-матеріальна база, оснащеність виховного процесу);

— дієвість виховної системи, її результативність (модель ідеального учня, модель випускника, модель вчителя), моніторингові дослідження виховної діяльності, рівень вихованості учнів;

— адресна спрямованість досвіду (де, ким, коли та за яких умов досвід може бути найбільш ефективно використаний).

Опис діяльності заступника директора з виховної роботи розкриває: систему виховної діяльності навчального закладу, оригінальність педагогічних ідей виховання, її модель; інноваційну спрямованість виховної діяльності

закладу; основні засади практичної реалізації творчих педагогічних програм виховання, методів, нових форм, технологій виховання; науково-методичну та навчально-методичну роботу щодо вдосконалення педагогічної майстерності та професійної компетентності класних керівників, вихователів груп продовженого дня та інших педагогічних працівників; забезпечення умов діяльності органів учнівського самоврядування; організацію превентивного виховання; педагогізацію батьківської громадськості; дієвість системи виховної діяльності навчального закладу (раціональне планування, модель випускника, рівень вихованості учнів); моніторингові дослідження вихованості тощо.

До опису діяльності можуть бути представлені інші матеріали, які розкривають сутність системи виховання, творчі здобутки та досягнення заступника директора з виховної роботи.

Орієнтовний перелік додатків до опису системи виховання навчального закладу.

- Концептуальна модель виховної діяльності навчального закладу.
- Схема моделі виховної системи навчального закладу.
- Схеми, графіки, які характеризують особливості, інноваційну спрямованість організації виховної діяльності міського, сільського навчального закладу, закладу нового типу.
- Науково-методичне забезпечення виховної системи навчального закладу з питань вдосконалення педагогічної майстерності та професійної компетентності класних керівників, вихователів груп продовженого дня та інших педагогічних працівників.
- Системний підхід до управління виховним процесом. Ефективні технології управління системою виховання.
- Цільові програми, проектно-модульні програми, проекти з різних напрямів виховної діяльності навчального закладу. Наприклад:
 - Програма розвитку навчального закладу — Школи сприяння здоров'я до 2011 року.
 - Програма щодо превентивного виховання школярів.
 - Проектно-модульна програма розвитку школи Успіху.
 - Проектно-модульні програми «Партнерство з сім'єю».
 - Проект громадянського виховання «Я — громадянин України».
 - Проект «Конвенції ООН про права дитини — 20 років» (1989 р.) та інші.
 - Системний підхід до організації позаурочних творчих справ.
 - Система розвитку шкільного самоврядування. Робота Школи «Лідер».
 - Система профілактики правопорушень. Організація превентивного виховання.
 - Моніторинг стану виховної діяльності. Аналіз її результативності.
 - Система роботи з батьками, педагогізація батьківської громадськості. Діяльність клубу для батьків «Родина», «Клуб матусь».
 - Система інтеграції зусиль всіх інститутів виховання, громади, влади з проблем створення здорового середовища для життя учасників навчально-виховного процесу.

Література

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. — Полтава, 1994.

2. Веремко К. І., Амфілогова Л. П. Річний план роботи школи. — Х.: Основа, 2007.

3. Виховні технології / Упоряд.: В. Варава, В. Зоц. — К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. — (Б-ка «Шк. світу»).

4. Дербеньова А. Г. Педагогічна діагностика у класному керівництві. — Х.: Основа, 2007.

5. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем. — Х.: Основа, 2006. — (Б-ка ж. «Управління школою»; Вип. 7(43)).

6. Інновація як основа змін освітньої практики. — Полтава, 2005.

7. Кащинська Л. Л. Педагогічне управління сучасним виховним процесом. — Рівне, 2004.

8. Концепція гуманітарного розвитку України (проект від 11.03.2008 р.).

9. План виховної роботи. — Х.: Основа, 2007.

10. Планування і впровадження нових виховних систем, форм, методів і моделей позакласної роботи з учнями // Позакласний час. — 2000. — № 1–2. — С. 1–45.

11. Потапчик Т. В. Виховні можливості народної педагогіки // Вісник АПН України. Педагогіка і психологія. — 2007. — № 3. — С. 73–80.

12. Сковорода Г. С. Повне зібрання творів: У 2 т. — К., 1973.

13. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. — К., 1997.

14. Стельмахович М. Г. Використання української етнопедагогіки в педагогічній пропаганді серед батьків. — Івано-Франківськ, 1989.

15. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. — К., 1979.

16. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні // Вибр. пед. твори. — Т. 1.

17. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності // Школа. — 2006. — № 7. — С. 16–49.

18. Черкашенко В. О. Формування виховної системи школи // Черкашенко В. О., Сорока Г. І. Методичне забезпечення виховної роботи. — Х., 2004.

19. Чешенко О. І. Проектування виховної діяльності: досвід та тенденції розвитку // Наша школа. — 2007. — № 4. — С. 32–38.

О. І. ЧЕШЕНКО,

методист вищої категорії науково-методичної лабораторії проблем виховання, старший викладач кафедри педагогіки і психології, голова правління Клубу творчо працюючих заступників директорів навчальних закладів з виховної роботи «Творчість» при Одеському ОІУВ, регіональний координатор Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю,

В. В. ЯГОДНІКОВА,

кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-методичної роботи Одеського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, старший викладач кафедри педагогіки і психології Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, член правління обласного Клубу творчо працюючих заступників директорів навчальних закладів з виховної роботи «Творчість».

МОДЕЛЬ ШКОЛИ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНОГО СПІВТОВАРИСТВА

Школи збереження життя і здоров'я дітей

Стратегія реформування сучасної освіти в Україні спрямована на вирішення важливих завдань щодо збереження генофонду нації, виховання здорового покоління. Під егідою Європейської Комісії, Європейського Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я та Ради Європи діє Міжнародний проект «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю». З метою сприяння прилученню України до досвіду країн світу з 1995 року цей проект впроваджується в навчальних закладах України.

Пропонуємо Вашій увазі досвід роботи Школи сприяння здоров'ю Липецької школи (директор В. С. Мала-нюк).

Наукова цінність досвіду Липецької школи полягає в подальшій розробці власної моделі Школи сприяння здоров'ю, яка вибудована на основі ідеї розвитку та самовдосконалення суб'єкт-суб'єктних стосунків учасників навчально-виховного процесу, враховує поєднання інтересів розвитку особистості та суспільності, об'єднує в собі ідеї виховання на засадах родинної педагогіки, етнопедагогіки, педагогіки народознавства, базується на концепції любові до людей і збереження їх здоров'я.

Науково-методичне підґрунтя забезпечує гуманістична педагогіка співробітництва, яка передбачає широке використання активної творчої діяльності вихователів та учнів у поєднанні з розвиненим учнівським самоврядуванням.

Дана модель впроваджується в практику роботи сільської школи, її дієвість підкріплюється досвідом роботи в районі, проведенням соціально-важливих справ, спрямованих на просвітницьку діяльність щодо пропаганди культури здоров'я та здорового способу життя.

Для визначення та підтримки навчальних закладів, пріоритетом яких є здоров'я та життя дитини, в 2009 році буде проведений третій Всеукраїнський конкурс-захист сучасної моделі навчального закладу — Школи сприяння здоров'ю. Цей конкурс проводиться також для подальшого розвитку Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю, обласної, районних, міських мереж навчальних закладів — Шкіл сприяння здоров'ю.

Запрошуємо Вас до співпраці!
З повагою

О. Чешенко,
регіональний координатор Національної
мережі шкіл сприяння здоров'ю.

В Конституції України записано, що найвищою цінністю держави є людина, її життя і здоров'я.

Однак проблема охорони та зміцнення здоров'я підрастаючого покоління залишається поки що не вирішеною. Погана екологія, бездуховність, бідність, безробіття, насильство, відсутність змістовного дозвілля, і як результат — швидкі темпи захворюваності та інвалідності у дітей шкільного віку. Не всі діти ще замислюються над тим, що здоров'я слід берегти, а для цього потрібні знання й навички здорового способу життя. Вирішення проблеми культури здоров'я людини закладено в самій людині, в знанні й розумінні нею проблем формування, збереження, зміцнення і відновлення власного здоров'я, а також в умінні дотримуватися правил здорового спосо-

бу життя. Наше майбутнє, майбутнє нашої країни — за здоровими людьми, бо лише фізично і морально здорова людина здатна творити і приносити користь людям. Тому навчальні заклади повинні стати школами сприяння здоров'я, вся робота яких підпорядковується одній меті: формуванню у дітей та підлітків орієнтації на здоровий спосіб життя, розуміння сенсу свого життя на підставі усвідомлення єдності психічного, духовного, фізичного та соціального стану здоров'я.

Педагогічний колектив Липецької загальноосвітньої школи І—ІІІ ступенів розуміє всю важливість завдань, які сьогодні стоять перед освітянами.

Провідна ідея Школи сприяння здоров'я: створити сприятливе освітньо-виховуюче середовище на основі демократизації, гуманізації, співробітництва, співтворчості, спрямованих на зміцнення здоров'я дітей, їх фізичний розвиток, соціальну адаптацію, духовне збагачення, здобуття індивідуального досвіду самопізнання, самооцінки, саморозвитку, самовизначення, самореалізації.

Мета Школи сприяння здоров'я: формування учня як здорової, гармонійно розвиненої, толерантної і творчої особистості, громадянина й патріота, здатного творити себе і своє життя.

Головні завдання Школи сприяння здоров'я.

1. Допомогти учням суттєво збагатити знання про здоров'я, формувати в них життєві навички та стійкі переконання в перевагах здорового способу життя, виховувати в кожного бажання свідомо прагнути до вдосконалення власного «Я», якнайповнішої реалізації природних задатків; сприяти формуванню власної життєвої позиції.

2. Духовне збагачення учнів, виховання високих моральних якостей, потреби поводити себе згідно з моральними нормами, прийнятими в суспільстві, наслідування кращих традицій родини, народу.

3. Виховання почуття національної гідності, любові до рідного краю, до його культури, національних, духовних та історичних цінностей.

4. Зробити дітей соратниками, спільниками вчителів та батьків, бо сьогодні школа — це єдине ціле, де кожна справа готується в рівній мірі дітьми і дорослими, що дуже допомагає згуртованості шкільного колективу, створює певну доброзичливу атмосферу, розкріпачує дітей, сприяє демократизації та гуманізації відносин.

Новизна. Спираючись на багатий і перевірений часом досвід видатних вітчизняних педагогів Г. Сковороди, В. Сухомлинського, досвід педагогів Одещини, зокрема М. П. Гузика (м. Южне), С. В. Мельник (м. Одеса),

Т. В. Фокіної (м. Котовськ), О. Г. Голік (м. Оdesa) та інших, ми вибудували свою систему діяльності Школи сприяння здоров'я, в основі якої положення про те, що кожна людина є діячем, життя і доля якого знаходиться в його власних руках, залежить від наявності в нього здатності творити себе і своє життя, відповідати за власні дії та вчинки.

Філософські засади Школи сприяння здоров'я

1. Ідея розвитку та самовдосконалення.

Ще великий український філософ Г. Сковорода на питання: «Який шлях веде до справжньої людини?» — відповідав: «Пізнай себе, спрямуй себе, створи себе». Адже виховання — це розвиток, а розвиток — це самоствердження особистості. Без самовиховання нема виховання. Не тільки знання, а й виховання характеру, почуттів стає першочерговою потребою в сьогоднішньому житті, і тому підійти до ідеї самовдосконалення потрібно як до сенсу життя.

2. Ідея виховуючих суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Феномен їх впливу на життєдіяльність особистості, а також колективу, знайшли своє відображення, обґрунтування і розвиток у філософських трактатах С. Полоцького, Ф. Прокоповича, просвітителів О. Духновича, О. Русової, педагогічній спадщині видатних українських педагогів К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, публікаціях вчених-науковців О. Киричука, І. Беха, М. Красновицького та багатьох інших. Саме суб'єкт-суб'єктні виховуючі відносини, як стверджує педагогічна наука і народна мудрість, виступають першоосновою та найважливішими умовами повноцінного розвитку особистості дитини, її громадянського становлення, набуття позитивного соціального досвіду, формування вміння жити і діяти серед цивілізованих людей на користь собі та інших людей.

3. Ідея поєднання інтересів розвитку особистості й розвитку суспільства.

Суть соціального замовлення суспільства школі полягає у вихованні особистості, яка володіє не тільки певною сумою знань, умінь та навичок, а й здатна активно включитися в демократичні процеси, які відбуваються в нашій країні.

4. Концепція любові.

Людина починається з любові. Є любов — є людина, є життя. Любов — запорука від деградації людства, тому треба вчити наших дітей любити людину та життя, вчити їх жити без насильства і страху, будувати стосунки за законами гуманізму, дбайливого ставлення до людини і людського життя як найвищої цінності. Отже, треба вчити дітей освоювати найголовнішу, дуже складну і багатогранну науку — науку любові.

5. Концепція здоров'я.

Здоров'я людини — це якість як біосоціального утворення, характеристика її цілісності. Здоров'я — показник суспільного прогресу, здоров'я — характеристика добробуту народу. Здоров'я визначає потенціал працездатності людини та є способом вияву її сутності. Бути здоровою — це право кожної людини, це необмежені ресурси для самовдосконалення та саморозвитку особистості.

6. Ідея виховання на засадах етнопедagogіки та педагогіки народознавства.

Великий педагог Г. Вашченко зазначав, що виховний ідеал відбивається не тільки в педагогічних системах, але і в звичаях народу, його піснях, традиціях, особливостях його ментальності. Все це охоплює етнопедagogіка як система поглядів на виховання підростаючого покоління. В. О. Сухомлинський називав народну педагогіку живим і вічним джерелом педагогічної мудрості. Сучасний педагог має поставити перед собою мету поступово відроджувати споконвічну народну педагогіку, плекати в душах дітей паростки національної самосвідомості, утверджувати в їх душах і серцях поняття честі, гідності, поваги до рідної мови, національних традицій, звичаїв.

7. Ідея виховання на засадах родинної педагогіки, бо родинність прищеплює учням основні родинні цінності: працьовитість, шляхетність, милосердя, щирість, любов до рідного краю, рідної історії, народу, любов до порядку, шанування старших, знання роду, збереження його честі, демократизм стосунків, доброту, подружню вірність та любов.

Структура та діяльність Школи сприяння здоров'я

Колектив Липецької ЗОШ I—III ступенів обрав модель школи саморозвитку та самовиховання. Самовиховання та саморозвиток розглядається нами як сукупність характеристик внутрішнього, суб'єктивного світу людини, культурної спрямованості особистості, її життєвих інтересів, переконань, поглядів, ставлення до особистого життя, до інших людей, до своїх обов'язків, до естетичних і моральних почуттів, спроможності осмислювати власні вчинки, бажання.

Згідно з концепцією виховання ми визначили таку **модель діяльнісно-цільової структури** Школи сприяння здоров'я.

1. Вивчення особистості учня через психодіагностику.

2. Реалізація внутрішніх ресурсів особистості через участь у творчих справах.

3. Формування здорового способу життя через превентивне, валеологічне і фізичне виховання.

4. Формування громадянськості, розвиток соціальної активності через органи учнівського самоврядування.

5. Формування духовно багатой особистості через систему позаурочної та позашкільної роботи.

6. Виховання національної самосвідомості через взаємодію з батьками.

7. Розвиток гармонійної особистості через підвищення самооцінки.

Головні напрямки роботи Школи сприяння здоров'я.

1. Формування потреб здорового способу життя.

2. Формування духовної культури та загальнолюдської моралі.

3. Превентивне, правове виховання.

4. Екологічне виховання.

5. Демократизація та гуманізація навчально-виховної роботи.

6. Створення умов для саморозвитку, самовиховання, самоствердження особистості в колективі та розвиток інтересів і творчих здібностей учнів.

7. Розвиток системи учнівського самоврядування.

Структура пріоритетних напрямків роботи Школи сприяння здоров'я



Вирішальною **умовою реалізації** концепції Школи сприяння здоров'я є комплексне розв'язання питань щодо її забезпечення в таких напрямках:

- нормативно-правове забезпечення;
- програмно-методичне забезпечення;
- інформаційне забезпечення;
- матеріально-технічне забезпечення;
- кадрове забезпечення;
- контингент школярів;
- фінансове забезпечення.

Реалізація завдань здійснюється через роботу підсистем Школи сприяння здоров'я:

- управлінську;
- дидактичну;
- виховну;
- науково-методичну;
- суспільно-педагогічну.

Учасниками **управлінської підсистеми** є директор, заступники директора, педагогічна рада, органи учнівського самоврядування. Їх мета — забезпечити оптимальне функціону-

вання школи як цілісної соціально-педагогічної системи та створити умови для ефективної діяльності всіх підсистем школи. Було вироблено стратегію діяльності та створено модель розвитку управлінської підсистеми, яка включає мотиваційно-цільову, діяльнсну та контроль-оцінювальну складову.

Мотиваційно-цільовий компонент функціонально поєднує мету і завдання, передбачає наявність системи мотивів діяльності, які можна поділити на такі групи:

— соціальні мотиви (забезпечити можливість принести користь школі, селу, району, сприяти розвитку та становленню особистості тощо);

— моральні мотиви, які обумовлюють розуміння належності до колективу, можливість брати активну участь в його діяльності, розвиток духовних цінностей та ін.;

— естетичні мотиви, які дають змогу відчувати радість і задоволення від праці, сприяють усвідомленню краси праці;

— пізнавальні мотиви, які допомагають застосовувати власні здібності та постійно самодосконалюватись;

— творчі мотиви, які відкривають широкі можливості для творчості та успіху.

Діяльнаний компонент відображає процесуальну сутність: розробка заходів щодо координації зусиль педагогів та медпрацівників, спрямованих на зміцнення здоров'я учнів, визначення оптимального режиму навчальної діяльності, впровадження раціонального режиму функціонування школи, розклад навчальних занять, контрольних та підсумкових зрізів знань, режим канікулярного часу, організація перерв та відпочинку, режим харчування, розробка та впровадження інноваційних технологій навчання і виховання.

Контрольно-оцінювальний компонент полягає в здійсненні контролю за виконанням визначених завдань. Для цього розробляються анкети, оцінюються та самооцінюються досягнуті в роботі результати, відповідність їх завданням, проектується нові завдання.

Об'єктами внутрішньошкільного контролю є:

- навчальний процес;
- виховний процес;
- методична робота;
- інноваційна діяльність;
- створення сприятливих умов для діяльності.

Сприятливе освітньо-виховуюче середовище позитивно впливає на розвиток особистості, зберігає здоров'я і простежується:

— в дотриманні санітарно-гігієнічних норм (оптимальний мікроклімат і якість повітряного середовища в навчальних приміщеннях, температурний режим (температура повітря восени та взимку не нижче 18°), освітленість, озеленення, розміщення меблів та іншого навчального обладнання, відповідність розміру парт віковій та зросту учнів — все це благотворно

впливає на зміцнення здоров'я учнів, підвищення їх працездатності, ефективності навчання та виховання);

— в гігієні праці. Вона передбачає раціональне чергування розумової та фізичної діяльності. Тому під час перерв виконується декілька легких фізичних вправ, проводяться ігри на свіжому повітрі, а під час уроків — музичні паузи та фізкультхвилинки, які знімають втому, підвищують увагу, дисципліну, відновлюють сили, робочий настрій, почуття бадьорості. Крім того, правильна посадка учнів та вчителів забезпечує нормальні умови для роботи органів зору, кровообігу, дихання, травлення, запобігає ранньому стомленню, сприяє збереженню правильної постави;

— в проведенні діагностики (створення динамічної діагностичної карти класів, проведення клінічної діагностики (щорічний поглиблений медичний огляд), психологічної діагностики, фізичного розвитку, наявність «Паспортів здоров'я», проведення моніторингу стану здоров'я учнів школи);

— в структурі освітнього процесу (це наповненість класів, проведення індивідуальних занять);

— в змісті навчання: зміст програм і зміст підручників адаптовано до навчальних можливостей учнів;

— в методах вивчення програмного матеріалу. (Завдяки розширенню діапазону форм і методів діяльності учням надається можливість для творчості, спрямованої на самовираження. Для цього створюється відповідний мікроклімат, застосовуються різні форми створення проблемних ситуацій на основі спілкування, організації самостійного пошуку з урахуванням запитів та індивідуальних здібностей кожного. Плануючи навчальні заняття, вчителі вибирають ефективні форми: урок-змагання, урок-мандрівка, урок-міркування, урок-презентація, урок-свято, урок-гра та ін;

— у визначенні шляхів, форм, засобів та умов використання змісту навчання та виховання.

Учасниками *дидактичної підсистеми* є вчителі. Їх мета — забезпечити сприятливі умови для фізичного, інтелектуального, психологічного, духовного, соціального розвитку особистості школярів. Їх діяльність передбачає:

- 1) оцінку готовності учнів до навчання;
- 2) вивчення індивідуальних особливостей учнів з метою диференціації навчально-виховного процесу;
- 3) аналіз перебігу адаптації учнів до навчального навантаження;
- 4) розвиток інтелектуальних, фізичних здібностей учнів, їх психічних функцій;
- 5) особистісно орієнтоване навчання та виховання учнів;
- 6) забезпечення достатньої рухової активності дітей в процесі навчання;

7) застосування традиційних та інноваційних технологій і методів навчання і виховання.

Мета виховної підсистеми — забезпечити умови для індивідуального розвитку учнів, стимулювання їхньої творчої активності, самореалізації в різних видах позаурочної діяльності.

Своєрідність виховної системи школи — організація роботи відповідно до річного циклу, який розділено на чотири періоди — виховні комплекси, через які здійснюється цілісний вплив на дитячий колектив і особистість школяра:

1 період (вересень-жовтень) — вчимося вмінню спілкуватися;

2 період (листопад-грудень) — вчимося пізнавати себе;

3 період (січень-березень) — вчимося формувати духовні потреби, моральні цінності;

4 період (квітень-травень) — вчимося бути здоровими.

Назви періодів співпадають з назвами творчо-цілевих програм загальношкільної програми «3 віри в себе — до творця своєї долі».

Кожен період має свою мету. Життєдіяльність шкільного і класних колективів кожного періоду проходить за таким алгоритмом: планування, виконання, підведення підсумків та загальношкільне свято:

- 1 період — свято Ввічливості,
- 2 період — свято Гарного настрою,
- 3 період — свято Подяки,
- 4 період — свято Здоров'я.

Наприкінці навчального року проходять творчі звіти класів: діти організують в класах перерви-конкурси, виставки, концерти, а класний керівник після уроків — класну годину «Творчий портрет класу».

Результати діяльності шкільного колективу підраховуються таким чином, щоб кожен учень відповів:

- що дав йому цей рік,
- які зміни відбулися в ньому,
- в чому вбачає причину своїх невдач.

Останній дзвоник проводиться так, щоб діти замислилися над тим, який слід вони залишають в шкільному житті.

Таким чином, дитина у виховній системі школи — це суб'єкт життєдіяльності, здатний до саморозвитку і самореалізації свого життя й діяльності, а основою саморозвитку й самореалізації дитини є її прагнення до вищих досягнень, успіху, вдосконалення, активна життєва позиція, позитивне мислення, віра у свої можливості. Тому ми й назвали програму, за якою здійснюється виховний процес: «3 віри в себе — до творця своєї долі».

Оскільки в навчанні основам здорового способу життя учні засвоюють інформацію про стосунки між людьми, про вміння керувати своєю поведінкою, правильно оцінювати себе та інших, передбачати наслідки своїх дій, відповідати за свої вчинки, то саме тренінгові заняття допомагають вирішити ці завдання.

Ми використовуємо методики Н. Максимової, С. Єремцевої, В. Захарова, А. Розсохіна та інших, які друкуються в інформаційно-методичних виданнях, на їх основі та інших матеріалів з педагогіки, психології створюємо свої сценарії проведення тренінгових занять: «Здоров'я та здоровий спосіб життя», «Світ мого «Я», «Я — людина», «Жива душа про життя думає», «В світі емоцій», «Конфлікт, шляхи його подолання», «Я і конфлікт», «Стань успішною людиною» та ін. Крім того, класні керівники активно впроваджують такі форми роботи, як:

— «мозковий штурм» «Спілкування — це...», «Що ми знаємо про наркотичні речовини?», «Ситуації, в яких є ризик зашкодити своєму здоров'ю», «Проблеми підлітків сьогодні» та ін.;

— дискусії «Що означає — бути успішною людиною», «Що таке дисгармонія?», «Духовність — це віра чи стан душі?», «Талант — це дар Божий чи результат роботи над собою?», «Як допомогти удачі?», «Що це — відчуття народності душею?», «В чому сенс життя?», «Наркоманія, підлітковий алкоголізм, проституція — дань часу чи дань байдужості?», «Життя без «рожевих окулярів». Яке воно?» та ін.;

— рольові ігри «Варіанти поведінки», «В транспорті», «Я — дорослий» та ін.;

— анкетування;

— тестування;

— створення особистого банку життєтворчих ідей;

— діалог з самим собою;

— презентація творчого задуму;

— складання азбуки самовиховання.

Великий виховний потенціал мають матеріали з етнопедагогіки, родинної та козацької педагогіки, педагогіки народознавства, що дозволяє ознайомити учнів з механізмами формування здорового способу життя, виробленими багатьма поколіннями українського народу, зокрема тими, що стосуються організації харчування, загартування, занять фізичними вправами, знань прогностичних функцій народного календаря, методів і засобів орієнтації в лісі, на воді, вночі тощо. Діти із задоволенням організують одноденні походи, проводять естафети на кмітливість та винахідливість, змагання «Козацькі забави», вечір козацьких традицій «Козацькому роду нема переводу», Андріївські вечорниці, Різдвяні, Великодні свята, свято птахів, свято Покрови тощо.

Виконання програми «З віри в себе — до творця своєї долі» забезпечується центрами «Етики та порядку», «Дозвілля», «Здоров'я». Діти є організаторами акцій «Милосердя», «Молодь за здоровий спосіб життя», «Ветерани живуть поруч», «Діти — дітям», трудових десантів «Озеленення», «Бур'ян», «Годівниця для птахів», конкурсу-захисту «Мої правила здоров'я», спортивних свят, змагань, естафет,

етнографічно-пошукових робіт по вивченню долі своєї родини, збору лікарських трав, рецептів народної медицини, приготування їжі, записів зразків усної народної творчості: прислів'їв, загадок, приказок, переказів, легенд, народних (молдовських) пісень від старожилів села.

Широкий простір для виховання відкриває робота в гуртках і клубах. В школі працюють гуртки стрільків (керівник В. Є. Ісаєв), «Юний програміст» (керівник А. М. Мірзак), вокальний (керівник Л. В. Плугарьова), «Книжчина лікарня» (керівник Р. Б. Навал), танцювальний (керівник О. В. Ганабублева), тенісний і волейбольний (керівник С. Г. Дімпул), а також клуб «Здоров'я» (вчитель-консультант С. Г. Дімпул), «Еколог» (вчитель-консультант Є. П. Шевцова), клуб «Дзеркало» (вчитель-консультант Л. І. Крецул, дипломант Всеукраїнського конкурсу «Класний керівник — 2004»).

Учасниками *науково-методичної підсистеми* є методична та координаційна рада, творча група класних керівників. Мета цього підрозділу — забезпечення зростання рівня професійної компетентності вчителя як умови реалізації розвитку особистості учнів, удосконалення навчально-виховного процесу.

Методична служба забезпечує комплекс практичних заходів щодо впровадження наукових досягнень, інноваційних ідей в практику педагогічної діяльності класних керівників, вивчення та пропаганду перспективного педагогічного досвіду, неперервність підвищення кваліфікації членів педколективу, розвиток педагогічної майстерності, компетентності і творчих пошуків нових педагогічних прийомів у підвищенні ефективності навчально-виховного процесу, у вирішенні проблеми, над якою працює школа: «Від інновацій в освіті через педагогічну майстерність вчителів до формування фізично розвиненої, духовно багатой, творчої особистості, здатної до саморозвитку і самореалізації в сучасних умовах».

Наша школа — базова в Липецькому освітньому окрузі, тому вона є осередком розповсюдження знань про здоровий спосіб життя, фізичну культуру та спорт в окрузі. На базі нашої школи проводиться певна методична робота з педагогічними кадрами шкіл Липецького округу з питань формування здорового способу життя: семінари-практикуми «Проблеми взаємин «учитель-учень» та шляхи їх розв'язання», «Забезпечення системного підходу до формування здорового способу життя учнів», аукціони педагогічних ідей «Багатство ідей — в шкільну практику», взаємовідвідування уроків та виховних заходів, методичний міст між класними керівниками шкіл з проблеми «Педагогічні інновації у виховному процесі школи», «круглий стіл» «Який класний керівник потрібен школі зараз і чого йому варто було б повчитись», «мозковий штурм» «Чи можна вплинути на розв'язання проблеми здо-

ров'я учнів педагогічними методами?» (спочатку інформаційні центри органів учнівського самоврядування шкіл округу провели соціологічне опитування учнів на тему «Чи впливає навчання в школі на стан твого здоров'я?», за результатами опитування та «мозкового штурму» були вироблені рекомендації), створено шкільний методичний центр з питань сприяння зміцненню здоров'я учнів, проводиться ознайомлення педагогічних колективів шкіл з інноваційними методиками оздоровлення школярів.

Суспільно-педагогічна підсистема передбачає встановлення та реалізацію зв'язків школи з батьками учнів, установами та організаціями для реалізації мети навчання і виховання учнів.

В школі традиційними стали рольові ігри «Батьки і діти», батьківські посиденьки, дні родини, спортивні змагання. Учні разом з батьками вивчають свої родоводи з батьківської та материнської лінії, сімейні традиції та реліквії.

Ми також використовуємо можливості оточуючих нас установ, взаємодіємо з ними. Це:

- відділ сім'ї і молоді, туризму та спорту при райдержадміністрації;
- сільська рада;
- міліція;
- лікарня;
- районний відділ культури;
- Центральний будинок культури с. Липецьке;
- сільські бібліотеки.

Звичайно, без досвідчених, творчо працюючих вчителів, класних керівників (Л. П. Кречун, А. В. Тіора, Л. С. Думбрава, А. М. Корня, Л. І. Крецул, С. С. Шитра, А. М. Мірзак та ін.), без активної допомоги педагога-організатора (Л. М. Кіртока), без підтримки районного методичного кабінету (методист Т. І. Лісовська), РЦПО (директор Г. А. Березовська) неможливо впровадити в життя жодне починання.

Результати діяльності Школи сприяння здоров'я

Показники здоров'я школярів такі: 90,5% учнів — це діти з високим рівнем фізичного стану, нормальним фізичним розвитком, 9,5% — з середнім рівнем фізичного стану.

Майже всі випускники школи (99%) продовжують навчання у вищих, середніх спеціальних закладах. З них біля 20% — опановують професію вчителя, в тому числі і фізичної культури; стільки ж випускників навчається в юридичних вузах, вузах Збройних Сил та МВС України.

Зросла громадська активність учнів. Вони працюють за принципом: «Якщо береш участь в певних заходах, то обов'язково має бути високий результат», а тому наші учні є переможцями багатьох районних, обласних змагань, конкурсів.

В школі склалися дружні, доброзичливі відносини між членами колективу, підвищився рівень вихованості учнів, посилилося почуття відповідальності.

Наша робота не позбавлена проблем, але сподіваємося, що саме така модель системи виховання допоможе нам разом з дітьми вирішувати проблеми, найбільш ефективно долати всі негаразди, по-справжньому розвиватися і рухатись вперед.

Л. М. ІСАЄВА,

заступник директора з виховної роботи Липецької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Котовського району Одеської області — навчального закладу Національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, член обласного Клубу творчо працюючих заступників директорів навчальних закладів з виховної роботи «Творчість» при ООІУВ.

АБЕТКА ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ ПОЗАШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ (Методичні рекомендації до планування роботи в позашкільному закладі освіти)

Удосконалення управління сучасним позашкільним закладом освіти потребує нових підходів до планування його роботи. Позашкільний навчальний заклад працює за річним планом роботи, погодженим з відповідним органом виконавчої влади, реалізує основні напрями своєї діяльності з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів вихованців, учнів і слухачів, потреб сім'ї, запитів інших навчальних закладів, молодіжних і дитячих громадських організацій [2, ч. 1, ст. 16 зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2626-IV(2626-15) від 02.06.2005]. Керівникам позашкільних навчальних закладів потрібно усвідомлювати, що план роботи закладу не є формальним актом, а робочим документом, на основі якого будується повсякденна діяльність педагогічного колективу.

Річний план позашкільного навчального закладу як основний документ, що регламентує його роботу, за своїм змістом, структурою і призначенням розвивається разом з розвитком позашкільної освіти взагалі та конкретного позашкільного закладу. Час вимагає від керівника постійно піклуватися про оновлення та розвиток свого закладу, створювати власний імідж. Тому в управлінській діяльності керівника позашкільного навчального закладу виникає проблема щодо складання дієвого і ефективного плану роботи, який за своїм призначенням поєднував би стабільність функціонування педагогічної системи і певний її розвиток, відображав би всі суттєві відмінності, які б дозволяли закладу освіти бути привабливим і успішним [14].

Розробити план — це передбачити цілий комплекс заходів для поліпшення роботи закладу.

Як відомо, в науковому світі, серед практиків-управлінців постійно відбуваються дискусії щодо видів управлінських дій або загальних функцій управління.

Посилаючись на окремі наукові публікації, виділимо наступне:

1. На підставі планування має відбуватися упорядкування роботи закладу.

2. Планування дає можливість на основі аналізу і прогнозу зовнішніх і внутрішніх обставин змодельювати образ бажаного майбутнього позашкільного закладу і його результативність, визначити рівень, якого він має досягти до кінця запланованого періоду. План допомагає у виборі ефективних шляхів і засобів розвитку закладу.

3. Планування має дати відповідь на запитання: хто? що? коли? яким чином? з якими ресурсами? з якими результатами? працювати-ме позашкільний навчальний заклад.

4. Планування визначає стандарти діяльності закладу, вимоги до нього, критерії і показники оцінки його результатів.

5. План забезпечує основи організації, координації та інтеграції управлінської діяльності, можливість правильно зорієнтувати всю управлінську діяльність, досягти вагомих результатів і економічно використати час.

Головні умови для досягнення успіху [15].

1. Знання того рівня, на якому перебуває колектив до початку планування (для цього необхідно проводити діагностування) (додаток).

2. Чітке уявлення про бажаний рівень, до якого треба дійти наприкінці запланованого періоду.

3. Вибір ефективних шляхів і засобів запланованої діяльності.

Основні вимоги до планування діяльності позашкільного закладу освіти

Керівництво такою складною системою, як позашкільний навчальний заклад освіти, вимагає ретельного планування. Глибоко продуманий, змістовний, чіткий, конкретний з перспективою план роботи є тим документом, що визначає обличчя, стиль закладу і відображає систему діяльності педагогічного колективу. Планування буде лише тоді ефективним, коли всі його складові становитимуть певну систему. На практиці це означає, що відповідно до теми (проблеми), над розв'язанням якої працює педагогічний колектив, складається річний план роботи на основі нормативних і директивних документів, з урахуванням результатів роботи за минулий навчальний рік, оточення, інтересів учнів та їхніх батьків, сутності кінцевої мети. План має охоплювати всі ділянки життя позашкільного закладу. Планування роботи повинно здійснюватися на основі наступних принципів:

- цілеспрямованості;
- науковості;
- комплексного підходу до планування;
- поєднання перспективного та щоденного планування;
- доцільності планування;
- гуманізації та демократизації;
- народності;
- культуровідповідності та природовідповідності;
- врахування специфічних особливостей даного позашкільного навчального закладу.

При плануванні слід враховувати аналіз роботи позашкільного закладу за попередній період (висвітлювати досягнення, аналізувати недоліки і конкретні заходи щодо їх усунення), визначити завдання на наступний рік та роз-

робляти систему заходів щодо виконання окреслених питань. У планах роботи обов'язково потрібно враховувати специфіку і традиції позашкільного закладу, матеріальну базу та можливість колективу.

План має бути конкретним, чітким, оперативним. Повинно бути зазначено, хто, де, коли та з ким виконуватиме ту чи іншу роботу, як здійснюватиметься перевірка виконання заходу.

У позашкільних закладах освіти встановлено таку систему планування.

1. Перспективний план роботи.
2. Річний план роботи.
3. План-календар роботи закладу на поточний місяць.
4. Розклад занять, індивідуальних консультацій.
5. Плани навчально-виховної роботи педагогів (календарні, поурочні, плани культурорганізатора, психолога, методистів, соціального педагога).
6. Плани роботи методичних об'єднань.
7. Плани роботи учнівських об'єднань.
8. Тижневі плани роботи директора, його заступника та методистів.
9. План роботи педагогічної ради.
10. План роботи методичної ради, методичного кабінету, художньої ради.
11. План роботи бібліотеки.

Перспективний план роботи

Позашкільні заклади освіти працюють за перспективними планами, розрахованими на 5, а іноді і на 10 років. Перспективний план передбачає основні напрями діяльності позашкільного закладу освіти з урахуванням перспектив його розвитку. Його завдання — окреслити важливі орієнтири, головні напрями розвитку закладу на перспективу. Цей документ не повинен бути детальним. Відповідно до завдань, які впливають із Законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Положення про позашкільний навчальний заклад, Статуту позашкільного навчального закладу, структура перспективного плану складається з таких основних розділів.

1. Вступ. Подається стислий аналіз стану і результатів роботи колективу за минулий період, розглядається контингент дітей, соціальні запити населення, динаміка досягнень і недоліків у навчально-виховному процесі. Виявляються причини розходження накреслених завдань і досягнутих результатів. Розкриваються основні недоліки в роботі, причини їх виникнення, невикористані ідеї та шляхи їх втілення. Визначаються проблеми, над якими колектив працюватиме в майбутньому.

2. Основні напрями розвитку позашкільного навчального закладу. Цей розділ має вміщувати інформацію про допрофільне, профільне та початкове професійне навчання відповідно до соціального замовлення, впровадження засад гуманізації і демократизації в

навчально-виховний процес та в управлінні позашкільним закладом освіти.

3. Кадрове і методичне забезпечення.

У даному розділі висвітлюються питання добору, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, їх соціального захисту, а також шляхи поповнення кадрів, а можливо і перекваліфікації. Доцільно включити до цього розділу такі графіки і таблиці:

- таблиця потрібних закладу педагогів та керівників гуртків на три наступних роки;
- графік підвищення кваліфікації на курсах на 5 років;
- план-графік проведення атестації педагогічних працівників на 5 років.

4. Удосконалення навчання, виховання, допрофільної, профільної підготовки та початкове професійне навчання гуртківців (управлінський аспект). У цьому розділі доцільно сформулювати тематику засідань педагогічної ради, методичної ради, художньої ради, науково-практичних конференцій, семінарів, методичної роботи. Необхідно спланувати графік заходів по впровадженню допрофільного, профільного та початкового професійного навчання. До цього розділу доцільно внести вивчення досвіду роботи кращих педагогів, апробацію певних напрямків, програм, проєктів, методів навчання та виховання учнів, вихованців, слухачів.

5. Розвиток навчально-матеріальної бази, поліпшення умов праці й відпочинку педагогів та учнів. Цей розділ передбачає обладнання навчальних кімнат, танцювальних залів, кабінетів, майстерень, музеїв, кімнати відпочинку, підключення до мережі Інтернет, виготовлення дидактичних матеріалів тощо.

6. Очікувані результати.

Річний план роботи позашкільного навчального закладу

Результати вивчення річних планів позашкільних навчальних закладів Одеської області протягом декількох років показують, що більшість з них за структурою залишаються формальними. До головних недоліків можна віднести наступні.

- Аналіз роботи позашкільного закладу здійснюється на рівні констатуючих результатів, а не на рівні динаміки розвитку закладу.
- Більшість визначених цілей, прогнозованих результатів, напрямків розвитку позашкільного закладу відірвані від реального стану справ, практично всі цілі не конструктивні і мають загальний характер.
- Методичні теми (проблеми) не обґрунтовуються, не дотримуються принципи ієрархічного підпорядкування цілей в системі роботи закладу і в окремих розділах плану.
- Одним з головних недоліків щодо забезпечення дієвості плану є відсутність управлінських рішень (не визначаються форми подання поточних, узагальнюючих результатів за на-

слідками виконання поставлених завдань, місце їх заслуховування, обговорення, не фіксуються види управлінських рішень).

Хоча уніфікованого плану роботи не існує, але план роботи позашкільного закладу повинен складатися з урахуванням можливостей педагогічного та дитячого колективів, специфіки, традицій, матеріально-технічної бази, особливостей району та багатьох інших чинників.

Планування роботи позашкільного навчального закладу має ґрунтуватися на науково-правовій базі позашкільної галузі освіти, сучасних досягненнях менеджменту, педагогіки, дидактики і психології. Основою для складання річного плану має стати «Закон про позашкільну освіту», «Положення про позашкільний навчальний заклад» і Статут даного позашкільного навчального закладу освіти.

В його підготовці та реалізації повинні брати участь всі члени педагогічного колективу, батьківський актив, вихованці, суб'єкти соціуму. Річний план роботи — це науково обґрунтована програма розвитку позашкільного закладу освіти. Змістовність, конкретність, реальність, наукова аргументованість — обов'язкові умови планування роботи позашкільного закладу освіти.

При плануванні слід керуватися системним підходом, який передбачає єдність і взаємозв'язок мети і завдань планування, його структури і змісту, методів планування з іншими функціями управління.

Не можна ставити непосильні для колективу завдання і в той же час не можна спрощувати їх до того, щоб вони виконувалися без будь-якого напруження і зусиль. Завдання необхідно формулювати чітко, конкретно, без декларативності і загальних фраз. Річне планування різноманітне й багатогранне. Однак в ньому повинні бути такі складові частини:

- аналіз підсумків роботи позашкільного закладу за попередній навчальний рік;
- визначення завдань на новий навчальний рік;
- система заходів по виконанню накреслених завдань.

Ефективність річного планування досягається дотриманням головних умов [15]:

- Знання і об'єктивна оцінка рівня роботи даного позашкільного навчального закладу на час планування.
- Чітке і аргументоване бачення рівня, на який позашкільний навчальний заклад вийде на кінець запланованого періоду.
- Вибір оптимальних шляхів і засобів, які дадуть змогу перевести роботу даного позашкільного навчального закладу на новий рівень.
- Реальність виконання плану.

Отже однією з найважливіших передумов планування роботи на рік є глибокий і всебічний аналіз результатів роботи за минулий рік. Річний план складається на період з 1 ве-

ресня поточного року до 31 серпня майбутнього року і затверджується педагогічною радою позашкільного навчального закладу.

Алгоритм підготовки та розробки річного плану позашкільного закладу освіти

1. Підготовчий період. Створення творчої групи (5–7 осіб). Визначення конкретних цілей і завдань групи. Розподіл обов'язків та визначення конкретного завдання для кожного члена групи.

2. Теоретична підготовка. Вивчення науково-методичної літератури з проблем планування: вивчення принципів планування; сучасних вимог до плану; ознайомлення з основними структурними формами річних планів; рекомендованою літературою; аналіз структурних форм річних планів, рекомендованих методичними службами; визначення оптимальної структури річного плану з урахуванням специфіки закладу.

3. Складання програми діяльності творчої групи. Розробка інструментарію моніторингових досліджень, анкет, діагностичних карт, опитувальників для аналізу наслідків роботи закладу.

4. Проведення моніторингових і соціологічних досліджень, семінарів-інструктажів, створення банку педагогічної інформації з проблем позашкільної освіти та виховання.

- Стан зовнішнього середовища (школа, дім, громадськість).
- Стан навчально-виховного процесу.
- Робота відділів та гуртків; співробітництво зі школами, органами місцевої влади, залучення дітей до справ свого регіону.
- Професійно-творча компетентність педагогічного колективу, «портрети» педагогів.
- Стан методичної роботи.
- Розвиток самоврядування в дитячих колективах.
- Робота з батьками та громадськістю.
- Охоплення дітей гуртковою роботою, плінність гуртківців.
- Позитивні та негативні факти з життя педагогічного та дитячого колективів.
- Інновації в позашкільній освіті і вихованні.
- Результати оглядів, виставок, змагань
- Рівень розвитку талантів та здібностей дітей в гуртках.

5. Визначення орієнтирів та підходів до організації життєдіяльності в позашкільному закладі освіти в новому навчальному році.

6. Проведення консультативної наради, на якій директор ознайомлює педагогічний колектив з висновками педагогічного аналізу результатів роботи за минулий рік та завданнями на новий рік, пропонує модель руху колективу до поставленої мети.

- 7. Складання проекту плану роботи.
- 8. Обговорення плану роботи в колективі.

9. Остаточне коригування та затвердження плану роботи на засіданні педагогічної ради позашкільного навчального закладу.

Процес структурування річного плану сьогодні не регламентується, а є багатоваріативним, орієнтованим на особливості та індивідуальність розвитку позашкільного закладу освіти. Планування можна здійснювати за блоками, колективами, процесами, видами діяльності, формами організації тощо.

В статті «Технологія планування роботи позашкільного закладу» Н. Савенко, директор Центру позашкільної освіти одного з районів м. Києва, рекомендує до структури річного плану роботи включити такі розділи:

- 1) Вступ.
- 2) Організація навчально-виховного процесу.
- 3) Науково-методичне забезпечення.
- 4) Організація роботи соціально-психологічної служби.
- 5) Організація спільної діяльності закладу, сім'ї і громадськості.
- 6) Управління закладом.
- 7) Зміцнення та раціональне використання навчально-матеріальної бази.

В Одеському обласному гуманітарному центрі позашкільної освіти і виховання структура річного плану включає такі розділи:

- 1) Педагогічний аналіз роботи ООГЦПОВ та основні завдання на новий навчальний рік.
- 2) Інформаційно-методична робота.
- 3) Організаційно-масова робота.
- 4) Навчально-виховна діяльність.
- 5) Фінансово-господарська діяльність.
- 6) Контроль і керівництво.

У Суворовському Будинку творчості юних «Тоніка» передумовою планування виступають сформовані педагогічним колективом чинники. Позашкільний заклад вважає своєю місією створення умов для самореалізації духовного, інтелектуального та фізичного потенціалу особистості вихованця, учня, слухача. В закладі до структури річного плану роботи включені такі розділи:

- 1) Педагогічний аналіз роботи позашкільного закладу та основні завдання на новий навчальний рік.
- 2) Тематика педагогічних рад.
- 3) Інформаційно-методична робота.
- 4) Навчально-виховна робота.
- 5) Контрольно-аналітична діяльність.
- 6) Фінансово-господарська діяльність.
- 7) Охорона здоров'я та життя дітей, заходи з техніки безпеки, охорони праці.
- 8) Організаційно-масова робота.

Орієнтуючись на позитивний досвід щодо планування роботи в позашкільних навчальних закладах освіти, рекомендуємо наступну структуру плану роботи на рік і основні вимоги до розділів:

1) Вступ. Педагогічний аналіз роботи позашкільного закладу та основні завдання на новий навчальний рік.

- 2) Організаційно-методична робота.
- 3) Організація навчально-виховного процесу.
- 4) Організаційно-масова робота.
- 5) Охорона здоров'я та життя дітей, заходи з техніки безпеки, охорони праці.
- 6) Фінансово-господарська робота (зміцнення та раціональне використання навчально-матеріальної бази).
- 7) Управління системою освіти. Контрольно-аналітична діяльність.

1. Вступ. Подається коротка констатація та аналіз роботи, оцінка реального стану організації та здійснення навчально-виховного процесу позашкільного закладу освіти за минулий навчальний рік, визначаються основні завдання, над якими педагогічний колектив працюватиме в новому навчальному році. В цьому розділі бажано проаналізувати:

- методичну роботу та надати інформаційну довідку про участь педагогів у конкурсах педагогічної майстерності;
- навчально-виховну роботу та надати інформаційну довідку про участь дітей в конкурсах, змаганнях тощо;
- управлінську діяльність;
- навчально-матеріальну базу та фінансово-господарську діяльність;
- виконання річного плану роботи.

При цьому бажано дати відповідь на такі питання.

- Науково-теоретичний рівень викладання.
- Робота педагогів з метою підвищення науково-методичного рівня, самоосвіта, організація методичної роботи.
- Успішність, основні досягнення та недоліки.
- Дані про зміцнення і раціональне використання навчально-матеріальної бази.

Аргументовані пріоритетні завдання на новий навчальний рік, які визначаються змістом практичних заходів, передбачених наступними розділами плану.

Слід враховувати, що ці завдання мають стосуватися таких напрямків діяльності, як:

- формування суспільно-громадського досвіду особистості;
- розвиток, стимулювання та реалізація духовного і творчого потенціалу дитини;
- залучення до особистісно значущих цінностей, потреба в яких не забезпечується системою шкільної освіти;
- задоволення потреби в професійному самовизначенні;
- організація дозвілля;
- розвиток психофізичних ресурсів, зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя.

2. Організаційно-методична робота. В цьому розділі потрібно висвітлити наступні питання:

- створення системи науково-педагогічного, методичного та інформаційного забезпечення педагогів;
- розробка і впровадження авторських, модифікованих програм, педагогічних проектів;

- вивчення, узагальнення та поширення кращого досвіду роботи керівників гуртків;
- організація роботи методичної ради позашкільного закладу освіти;
- здійснення методичної роботи за напрямками позашкільного навчання та виховання;

- проведення методичних нарад, проектування методичних матеріалів;
- розвиток і підтримка інноваційних педагогічних технологій, дослідно-експериментальна робота;
- атестація педагогічних кадрів.

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальні	Примітка

3. У розділі «**Організація навчально-виховного процесу**» необхідно обґрунтувати основні підходи до організації навчально-виховного процесу.

У цьому розділі передбачається вивчення та створення оптимальних умов для розвитку здібностей учнів, вияву їх творчого потенціалу. При плануванні слід сконцентрувати увагу на:

- формуванні змісту освіти (впровадження авторських, експериментальних, наскрізних цільових програм та програм за напрямками діяльності (технічної творчості, художньо-естетичного виховання, екології, туристсько-краєзнавчої, спортивно-оздоровчої роботи тощо), за змістом освіти (комплексні, модульні, профільні, інтегровані, багато-профільні), за формою реалізації (стаціонарні,

заочні, масові), за віком, за рівнем засвоєння, за функціональним призначенням (освітні, навчальні, дозвіллеві), за орієнтиром (міжнародної співпраці, регіональні, групові, індивідуальні) відповідно до класифікаційного рівня навчання;

- принципах організації навчання (диференціація, індивідуалізація навчання, активізація пізнавальної діяльності, оволодіння навичками пошуково-дослідної роботи);

- впровадженні допрофільного, профільного та початкового професійного навчання.

Висвітлюється робота щодо проведення виставок, конкурсів, концертів, діяльності учнівських колективів, що сприяють розвитку творчих здібностей їх членів.

4. Організаційно-масова робота.

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Місце проведення	Відповідальні	Примітка

5. Охорона здоров'я та життя дітей, заходи з техніки безпеки, охорони праці.

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальні	Примітка
1.	Здійснювати перевірку стану охорони праці та техніки безпеки в позашкільному закладі освіти.			
2.	Оформити акти-дозволи на проведення занять в хореографічному залі, комп'ютерному класі, на спортивних майданчиках, в майстернях			

6. **Фінансово-господарська робота** (зміцнення та раціональне використання навчально-матеріальної бази). Розділ передбачає створення нових навчальних кабінетів і поповнення існуючих необхідними навчально-наочними матеріалами, посібниками, придбання технічних засобів навчання, поповнення бібліотечного фонду.

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальні	Примітка
1.	Контроль за організацією платних гуртків. Організація роботи щодо ліквідації зауважень, отриманих під час прийому позашкільного навчального закладу до нового навчального року.	Вересень		
2.	Аналіз актів осіннього обстеження закладу. Підведення підсумків видатків бюджету за 9 місяців. Підготовка заявок (за статтями) на бюджет на новий рік.	Жовтень		

7. Управління системою освіти. Контрольно-аналітична діяльність.

У розділі плануються питання, які розглядатиме педагогічна рада школи, визначаються заходи щодо контролю за основними напрямками діяльності позашкільного закладу.

а) Робота з педкадрами.

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальні	Примітка
-------	--------------	------------------	---------------	----------

б) Внутрішньошкільний контроль.

№ з/п	Питання, які підлягають контролю	Мета контролю	Термін виконання	Узагальнена форма контролю	Відповідальні	Примітка
1.	Набір дітей в гуртки та комплектування груп	Стан набору дітей в гуртки. Організація роботи філій. Виявлення дітей-сиріт	вересень	Нарада при директорові	Заст. директора	

Система контрольно-аналітичної діяльності

Основними цілями контролю за навчальним процесом у позашкільному навчальному закладі можуть бути:

1. Компетентна перевірка виконання рішень керівних органів в освітній галузі.

2. Уміле, тактовне та оперативне виправлення недоліків в діяльності виконавців. На педраді, методраді, худраді слід доповідати лише про узагальнені дані контролю за групою педагогів певного гуртка і розкривати типові недоліки, які носять масовий характер, з обов'язковим аналізом причин цих недоліків.

3. Удосконалення управлінської діяльності на основі розвитку власних аналітичних умінь і навичок.

4. Виявлення та узагальнення перспективного педагогічного досвіду.

Основні методи здійснення контролю

1. Спостереження за діяльністю педагогів, керівників гуртків шляхом відвідування та аналізу навчальних занять, позакласних заходів, роботи гуртків, спортивних секцій.

2. Вивчення і аналіз документації.

3. Бесіди з учасниками навчально-виховного процесу (педагогами, учнями, батьками) та аналіз даних, отриманих під час співбесід.

4. Анкетування учасників навчально-виховного процесу та аналіз анкет.

5. Проведення відкритих занять та їх аналіз.

Критеріями оцінки результативності можуть бути:

— у розумовій діяльності (збіг реальних знань, умінь вихованців з їхніми максимальними природними можливостями);

— у ситуативній діяльності (вміння визначати цілі, знаходження раціонального способу

розв'язування проблеми, вміння аналізувати результати власної діяльності);

— практичне застосування результатів своєї діяльності;

— у спілкуванні (відповідність поведінки та стилю спілкування особистості загальнолюдським та морально-етичним нормам).

Критерії спостереження за результатами процесу:

— діагностика педагога в зоні ближнього розвитку вихованця, учня, слухача;

— аналіз навчальної роботи та її результатів;

— дидактична діагностика навченості;

— підсумкова успішність діяльності та її аналіз;

— аналіз результатів психолого-педагогічного і педагогічного консилиуму.

Звернімо увагу і на такий момент: щодо класифікації видів внутрішньошкільного контролю серед науковців немає одностайної думки. Найбільш поширеними видами контролю вважаються оглядовий, попередній, персональний, тематичний, фронтальний, контрольно-узагальнюючий.

Як свідчать результати досліджень, керівники позашкільних навчальних закладів відчують труднощі не тільки в тому, що і як контролювати, але й в тому, яким видом контролю це назвати. Інспектуючи навчальний процес, знову ж таки, як правило, цікавляться не тим, що і як контролюється, як аналізується діяльність педагогів, які підлягали контролю, які висновки, які поради, рекомендації їм даються, яка результативність і ефективність здійснюваного контролю, а тим, чи всі види контролю зазначені в плані роботи. Це приклад того, як форма переважає над змістом і суттю діяльності.

Планування контролю має відбуватися з урахуванням реального бюджету часу, який є у директора для реалізації цієї функції.

Контроль за виконанням річного плану та прийнятих рішень

№ з/п	Зміст роботи	Відповідальний, терміни	Виконання
1.	Ведення картотеки контролю за виконанням прийнятих рішень.		
2.	Заслуховування на нарадах при директорові відповідальних про виконання прийнятих рішень.		
3.	Підведення підсумків роботи позашкільного навчального закладу за I півріччя за кожним розділом річного плану.		
4.	Аналіз виконання річного плану роботи позашкільного навчального закладу і планування заходів щодо реалізації зауважень та пропозицій		

До річного плану можна додати:

- 1) перспективний план підвищення кваліфікації педагогів та їхньої атестації (за списком, на п'ять років);
- 2) план літньої виховної роботи;
- 3) план роботи методичної ради, методичного кабінету, худради;
- 4) план роботи бібліотеки.

Загальний обсяг річного плану визначається кількістю основних видів діяльності, а також кількістю дітей, гуртків, секцій, клубів у позашкільному закладі.

При наявності такого річного плану дуже легко зробити вибірку й скласти план роботи на поточний місяць (семестр), вносячи в нього відповідні корективи, конкретизуючи за датами, часом, місцем проведення тих чи інших заходів, а також уточнюючи відповідальних за підготовку та організацію того чи іншого заходу.

Графічне планування роботи є найбільш наочним і раціональним, в ньому ми бачимо зміст основних розділів.

Графічний план розробляється на підставі місячного і тижневого планування, це унеможливає перевантаження та дублювання заходів.

Основу технології графічного планування складають комплексний підхід та поетапність роботи.

I етап — планування заходів, які повторюються щороку певного місяця.

II етап — помісячно сплановані заходи доповнюють традиції закладу, що створюють його індивідуальність, неповторність і творче обличчя.

III етап — планування відповідно до мети і завдань, визначених на підставі аналізу діяльності позашкільного закладу освіти за попередній навчальний рік.

Такий підхід до планування роботи дає можливість щороку поновлювати зміст плану лише на одну третину, що економить час і дає можливість зосередити увагу на інноваційних підходах до розвитку закладу.

Таким чином, забезпечуються наступність і цілеспрямованість в роботі, закріплюються і розвиваються традиції в позашкільному закладі освіти. Доцільно також користуватися в управлінні закладом конкретними планами-графіками.

Найпоширеніші з них:

- 1) розклад занять гуртків, клубів, секцій;
- 2) графік проведення звітних концертів, виставок, змагань;
- 3) графік проходження курсової підготовки;
- 4) графік проведення атестації педагогічних кадрів;
- 5) графік проведення екскурсій;
- 6) графік проведення методичних заходів;
- 7) графік проведення відкритих занять;
- 8) графік внутрішнього контролю.

Тижневе планування діяльності директора позашкільного навчального закладу

№ з/п	Зміст роботи	Термін виконання (місяць, рік) травень, 2008							
		12 (пн)	13 (вт)	14 (ср)	15 (чт)	16 (пт)	17 (сб)	18 (нд)	Очікуваний результат
1.	Педради, наради, методради, збори								
2.	Зустрічі, консультації								
3.	Участь в заходах								
4.	Внутрішній контроль								
5.	Фінансово-господарська діяльність								
6.	Підготувати								
7.	Зателефонувати								
8.	Непередбачена робота, термінова робота								
9.	Виконання суспільних доручень								
10.	Заняття з вихованцями								
11.	Самоосвіта								
12.	Робота з батьками								
13.	Робота з вихованцями, слухачами								
14.	Інші види роботи								

План роботи методиста

№ з/п	Зміст роботи	Дата, дні тижня		
		Понеділок	Вівторок	Середа
1.	Робота над вдосконаленням фахового, методичного і наукового рівня			
2.	Інформаційно-методична робота.			
3.	Підготовка та розробка методичних матеріалів			
4.	Виявлення, вивчення, апробація та впровадження в практику роботи ППД			
5.	Вивчення результативності роботи гуртків, клубів, студій (діагностика, моніторинг)			

Література

1. Закон України «Про освіту».
2. Закон України «Про позашкільну освіту».
3. Наказ Міністерства освіти і науки № 731 від 27.10.2006 р. «Про затвердження Типових навчальних планів позашкільних навчальних закладів, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України на 2006/2007 навчальний рік».
4. Наказ Міністерства освіти і науки № 674 від 06.10.2003 р. «Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс на кращу науково-методичну розробку з питань позашкільної освіти».
5. Наказ Міністерства освіти і науки № 240 від 23.06.2000 р. «Про затвердження Інструкції про ведення ділової документації в загальноосвітньому навчальному закладі I—III ступенів».
6. Наказ Міністерства освіти і науки № 563 від 01.08.2001 р. «Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в закладах освіти».
7. Ковбасенко Л. Психолого-педагогічні засади діяльності позашкільного навчального закладу // Управління освітою. — 2005. — № 5—6.
8. Концепція позашкільної освіти та виховання (1997 р.).

9. Наказ Міністерства освіти і науки № 731 від 27.10.2006 р. «Про затвердження Типових навчальних планів позашкільних навчальних закладів, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України на 2006/2007 навчальний рік».
10. Гаврилюк В. Ю. Профорієнтаційна робота у позашкільних навчальних закладах та її нормативно-правове забезпечення // Позашкільний вісник. — 2005. — № 5 (9).
11. Положення про позашкільний навчальний заклад. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 р. № 433.
12. Савченко Н., Ковганич Г. Технологія планування роботи позашкільного закладу освіти // Директор школи. — 1999. — № 4.
13. Шелакін В. Планування роботи навчального закладу.
14. Веремченко К. І., Амфілогова Л. П. Річний план роботи школи. — Х.: Основа, 2007.
15. Моисеев А. М., Лоренсов А. В., Хомерина О. Г. Нововведення во внутрішньому управлінні: Науч.-практ. пособие. — М.: Пед. о-во России, 1998.

Р. І. НІКІТЕНКО,

завідуюча науково-методичною лабораторією творчого розвитку особистості ООІУВ.

ПРАГНУТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Реформування освіти в Україні набуло нині глобального характеру. В умовах, коли змінюється освітня парадигма, здійснюється перехід від репродуктивної, авторитарної педагогіки до освіти інноваційного і гуманістичного типу, особа вчителя, його професійна компетентність набувають надзвичайно важливого значення. Німецький педагог — демократ Дістервег, послідовник Песталотці, аналізуючи складові навчання і виховання, говорив, що «Учитель, образ його думок — от що найголовніше у всякому навчанні і вихованні».

Дослідженнями встановлено, що сьогодні в загальноосвітніх навчальних закладах працюють 80% вчителів, які закінчили вищі навчальні заклади до 90-х років ХХ століття. Їхня підготовка базувалася на соціоцентричній парадигмі педагогічної освіти. Знання, вміння, накопичений протягом багатьох років досвід не є достатнім для розв'язання сучасних проблем навчання і виховання дітей та учнівської молоді.

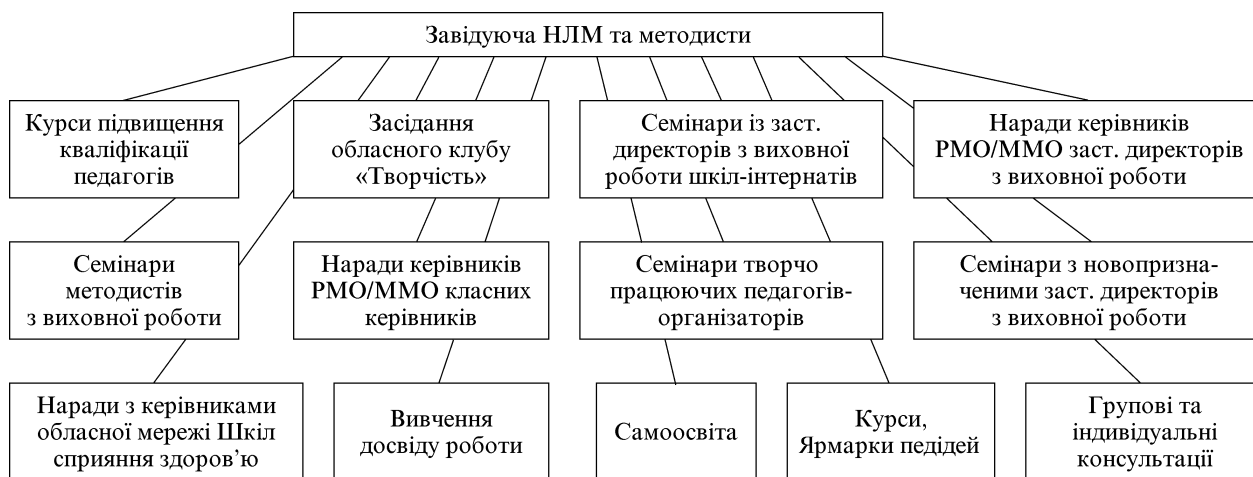
І тому інновації в суспільному розвитку підвищують вимоги не тільки до якості підготовки майбутнього вчителя, але й подальшого вдосконалення його професійних компетенцій, підвищення кваліфікаційного рівня. Доречно відомі слова А. С. Макаренка, що майстерність педагога не мистецтво, а спеціальність, якій треба навчатися. Наявності професійних знань, навичок і умінь занадто мало, щоб учитель міг дійсно заволодіти серцями своїх вихованців і ефективно впливати на їхню діяльність, поведінку і самовиховання. Щоб це відбулося, йому потрібно бути яскравою, всебічно розвиненою особистістю. На формування цієї особистості значною мірою впливає система післядипломної педагогічної освіти та її структурні підрозділи.

Кафедра педагогіки і психології Одеського обласного інституту удосконалення вчителів уже другий рік працює над проблемою «Психолого-педагогічна компетентність сучасного вчителя». Діяльність науково-методичної лабо-

раторії проблем виховання спрямована на формування психолого-педагогічних компетенцій сучасного методиста, заступника директора з виховної роботи, педагога-організатора, класного керівника, вихователя. З цією метою діє чітка структура — модель методичної роботи

(схема пропонується), яка спрямована на координацію діяльності методистів науково-методичної лабораторії та вирішення завдань, які полягають у підготовці кваліфікованих педагогічних кадрів та підвищенні їх професійного рівня.

Структура методичної роботи НЛМ проблем виховання



Важливе значення в структурі методичної роботи надається курсам підвищення кваліфікації заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, вихователів шкіл-інтернатів та ГПД. Аналізуючи кількісне охоплення навчання педагогів даних категорій, варто зазначити, що спостерігається тенденція до їх збільшення (дані в таблиці).

Педагоги	2005/2006	2006/2007	2007/2008
Заступники директора з виховної роботи	54	40	49
Педагоги-організатори	33	39	61
Вихователі шкіл-інтернатів та ГПД	86	92	122
Сурдопедагоги	75	—	—
Логопеди	—	—	110
Соціальні педагоги	35	20	—

Відбулися якісні зміни в змісті навчальних планів і програм, здійсненні контролю за рівнем знань. Викладачами оновлено тематику лекцій, спецкурсів, конференцій. Повністю змінено вхідне та вихідне діагностування, яке полягає в самооцінці педагогами знань, умінь за такими компетентностями: спеціальні, психолого-педагогічні, професійні, методичні та управлінські. Аналізуючи результати анкетування слухачів, слід зазначити, що відповіді на запитання заступників директорів відрізняються від відповідей педагогів-організаторів. Рівень сформованості зазначених компетентностей у педагогів, за відповідями слухачів, можна визначити в такій послідовності (як приклад): професійні, методичні, психолого-педагогічні, спеціальні, управлінські. Послідовність

ця є змінною в кожній групі, але стабільність прослідковується у сформованості професійних компетентностей.

Згідно з вимогами до сучасної освіти до навчального плану введено спецкурс «Використання новітніх технологій виховання в умовах переходу на новий зміст та структуру навчання», що допомагає педагогам систематизувати свої знання з цього питання. Результатом освоєння спецкурсу є оформлення проектної роботи. У слухачів виникають труднощі щодо збору інформації, її систематизації та оформлення проекту. Тому рекомендуємо педагогам готувати матеріали зазначеної тематики в міжкурсовий період, консультуватися з окремих питань з методистами з виховної роботи районних/міських методичних кабінетів. Найчастіше труднощі в освоєнні проектної технології відчувають педагоги-організатори.

Методисти науково-методичної лабораторії проводять системну роботу щодо навчання педагогів, використовуючи різні форми методичної роботи. В сучасних умовах зростає роль методистів районних/міських методичних кабінетів у підвищенні професійної майстерності вчителя, вивченні та впровадженні інноваційних технологій в освітній процес. Враховуючи важливість цього питання, значну увагу потрібно приділити навчання методистів РМК/ММК з виховної роботи, від яких певною мірою залежить стан справ на місцях. Стало системою проведення циклу теоретичних і практичних семінарів. Варто відзначити високий теоретичний і методичний рівень обласних семінарів, які відбулися в Малиновському, Суворовському, Приморському, Київському

районах м. Одеси, Татарбунарському, Савранському, Фрунзівському районах області, в м. Білгороді-Дністровському.

Проведені теоретичні семінари з участю викладачів кафедри педагогіки і психології, на яких обговорювались наступні питання:

— система роботи методичного кабінету щодо підготовки до атестаційної експертизи закладів освіти;

— методологія та напрямки превентивної освіти;

— профілактика професійного вигорання педагогів;

— методична служба в сприянні підвищенню професійної компетентності сучасного педагога;

— науково-методичне забезпечення викладання курсів, факультативів та проведення просвітительської роботи, спрямованої проти протизаконної торгівлі людьми.

Позитивним є те, що після завершення семінарів, методисти отримують пакет документів відповідно до теми, яка обговорювалася, в друкованому вигляді та на електронних носіях.

Постійно методистам з виховної роботи районних/міських кабінетів надається методична допомога, вивчається їх досвід роботи. Так, вивчено досвід навчальних закладів з виховної роботи в Татарбунарському районі, м. Білгороді-Дністровському; вивчений та впроваджується досвід М. П. Барановської, методиста Балтського РМК, С. П. Хомлякової, методиста Фрунзівського РМК, В. В. Маковеєнко, методиста Любашівського РМК. Протягом 2008 року вивчатиметься досвід Н. В. Бойко, методиста Березівського РМК.

З 2005 року діє обласний Клуб творчо працюючих заступників директорів з виховної роботи «Творчість», який працює над проблемою «Інноваційні технології виховання». Мета роботи Клубу — підвищення педагогічної майстерності, формування гуманістичного мислення сучасного заступника директора з виховної роботи. Систематично проводяться засідання, в програмі яких нетрадиційні форми, «майстер-класи», презентації виховних систем. Педагоги мали змогу познайомитися з діяльністю М. М. Кулікової, заступника директора з виховної роботи Крижанівського НВК Комінтернівського району; Г. А. Мокшанської, заступника директора з виховної роботи ЗОШ № 63 м. Одеси; Л. І. Арансон, заступника директора з виховної роботи Вилківської ЗОШ Кілійського району, дипломантів обласного конкурсу «Сучасний заступник директора з виховної роботи».

Значна увага приділяється новопризначеним заступникам директорів з виховної роботи. Розроблено серію занять обласної школи, які забезпечують отримання теоретичних знань та практичних умінь щодо побудови моделей виховних систем і шляхів створення сприятливого виховного простору.

Стало традицією проведення нарад керівників районних/міських методичних об'єднань директорів, заступників директорів з виховної роботи шкіл-інтернатів, класних керівників, керівників обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю.

Проводиться певна робота з педагогами-організаторами. Варто відзначити семінари в ЗОШ № 17 м. Одеси, НВО ім. Чорновола м. Южного, НВК «ЗОШ I—III ст. — с/г ліцей» с. Троїцького Любашівського району, Молодіжненській ЗОШ Овідіопольського району, Слобідській ЗОШ Роздільнянського району, де педагоги-організатори мали змогу познайомитися з діяльністю навчальних закладів та моделями виховних систем. У проведенні системної роботи з цією категорією відчуваються певні труднощі. З ряду об'єктивних причин педагогі-організатори часто змінюються, окремі з них не мають педагогічної освіти. Це породжує проблеми, які ми намагаємося вирішувати. Рекомендуємо районним/міським методичним кабінетам цю категорію педагогів взяти під особливу опіку і надавати кваліфікаційну методичну допомогу на місцях, що забезпечувало б більшу ефективність. Однак аналіз планів роботи методичних кабінетів підтверджує протилежне — робота з цією категорією проводиться не на належному рівні.

З метою активізації творчих сил педагогів, поширення та впровадження інноваційних виховних моделей, виявлення та пропагування кращого педагогічного досвіду, підвищення професійного рівня були проведені обласні конкурси та обласні етапи Всеукраїнських конкурсів, а саме:

• 2001 рік — обласний конкурс «Сучасний заступник директора з виховної роботи»

• 2002 рік — обласний етап Всеукраїнського конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування

• 2003 рік — обласний етап Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчальних закладів — «Школи сприяння здоров'ю»

• 2006 рік — обласний етап Всеукраїнського конкурсу «Сучасний заступник директора з виховної роботи» (заочна форма)

• 2007 рік — обласний конкурс «Сучасний заступник директора з виховної роботи».

За підсумками обласних конкурсів «Сучасний заступник директора з виховної роботи» в 2006 та 2007 роках проведені методичні фестивалі «Інноваційні системи, моделі виховної діяльності навчальних закладів Одещини», де відбулися презентації провідних ідей, систем, моделей виховної діяльності та демонстрація дієвих форм роботи (фрагменти методичних об'єднань, батьківських зборів, педагогічних рад).

Позитивним є те, що частина навчальних закладів працює в інноваційному режимі. Варто зазначити, що в школах міста та області створені і забезпечують позитивні результати інноваційні моделі виховних систем:

- Школи сприяння здоров'ю:

- авторська модель експериментальної спеціалізованої I—III ступенів школи М. П. Гузика, навчального закладу національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю, м. Южне;

- гімназія № 8 м. Одеси, навчальний заклад національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю;

- Кам'янський НВК Ізмаїльського району національної мережі Шкіл сприяння здоров'ю;

- ЗОШ № 84 м. Одеси, навчальний заклад обласної мережі Шкіл сприяння здоров'ю.

- Інноваційні виховні системи на засадах і традиціях козацько-лицарської виховання:

- гімназія № 9 м. Одеси;

- Балтський НВК «ЗОШ I—III ступенів імені О. Гончара — лицей»;

- НВК «ЗОШ I—III ступенів — сільськогосподарський лицей», с. Троїцьке Любашівського району.

- Модель «Школа-родина — Школа сприяння здоров'ю»:

- Біляївська ЗОШ № 2;

- Новотроїнівський НВК Болградського району.

- Модель Школа — духовності:

- НВО ім. В. Чорновола, м. Южне.

Навчальні заклади, в яких впроваджуються елементи інноваційного стилю, є опорними школами з проблем виховання, а саме: НВК «Сузір'я» (спеціалізована школа I ст. з поглибленим вивченням англійської мови — гімназія № 7 м. Одеси); НВК «Гармонія» (загальноосвітня школа I—III ст. — гімназія № 6 м. Одеси); НВК № 13 (загальноосвітня школа I—III ст. — гімназія м. Одеси); ЗОШ № 72 I—III ст. м. Одеси; НВК «Спеціалізована загальноосвітня школа № 84 I—III ст.» м. Одеси; Болградська гімназія; Великодолинський НВК «ЗОШ I—III ст. — лицей» Овідіопольського району; ЗОШ № 50 м. Одеси; ЗНЗ № 76 I—III ст. м. Одеси; НВК «Морський лицей — ЗНЗ № 24 I—III ст.» м. Одеси; Балтський НВК «ЗОШ I—III ст. — лицей ім. О. Гончара»; ЗНЗ № 107 I—III ст. м. Одеси; ЗНЗ № 82 I—III ст. м. Одеси; Приватна спеціалізована школа I ст. «Мрія» м. Одеси; ЗНЗ № 83 — гімназія № 6 — НВК «Гармонія» м. Одеси; ЗОШ № 63 I—III ст. м. Одеси; Українська гімназія № 1 м. Іллічівська.

З метою виявлення творчих особистостей в 2003, 2006 роках проводились Ярмарки педагогічних ідей та технологій. До науково-методичної лабораторії проблем виховання в 2006 році надійшло 62 роботи для участі в Ярмарку. Члени експертної комісії проаналізували роботи та зробили певні висновки. Педагоги отримали 5 авторських свідоцтв, 14 дипломів, 9 грамот (наказ управління освіти та наукової діяльності від 08.06.2006 р., № 344-ОД). Важливо зазначити, що у 2009 році відбудеться Ярмарок педагогічних ідей та технологій. Запрошуємо педагогів взяти участь в заході та у відповідності до Положення оформити і надіслати матеріали.

Підвищувати професійний рівень педагогів допомагають групові, індивідуальні та тематичні консультації. Цікавою формою тематичних консультацій є «майстер-клас», до якої залучаються учасники та переможці конкурсів: Т. В. Фокіна, заступник директора з виховної роботи ЗОШ № 3 м. Котовська; Л. А. Єрофеева, заступник директора з виховної роботи Великодолинського НВК «ЗОШ I—III ст. — лицей» Овідіопольського району.

Аналіз роботи методистів науково-методичної лабораторії проблем виховання дає можливість стверджувати, що спостерігається певна позитивна тенденція у підвищенні професійної майстерності педагогів.

Є хвилювання в іншому. Не вся діяльність знаходить відображення та продовження на місцях: методичних кабінетах, навчальних закладах. Поряд з позитивним — є ряд проблем, які потребують вирішення.

Є проблеми в тому, що частина педагогів не готові до сприйняття змін в освіті. Спостерігається низький рівень інформаційно-методичного забезпечення, відсутність мотивуючих факторів постійного зростання професійної компетентності фахівців. Сучасний вчитель недостатньо працює в пошуково-дослідницькому режимі, потребує вдосконалення науковою роботою. Педагогічні знахідки мають стати надбанням якомога ширшої педагогічної громади.

Важливо спонукати вчителя до подолання встановлених стереотипів, до сприйняття нової інформації та практичної її реалізації. Ці та інші акценти у підготовці педагогів впливають з сучасних нормативних документів. Рухатися в бажаному напрямку значною мірою може допомогти проект «Рівний доступ до якісної освіти», який підтримує цілі розвитку освіти через професійний розвиток педагогічних працівників; удосконалення навчально-виховного процесу; використання сучасних засобів викладання предметів та виховання учнівської молоді.

Враховуючи новітні тенденції в підготовці професійних кадрів методисти та викладачі ООІУВ працюють над змінами змісту навчальних планів та програм курсової підготовки, над впровадженням модульного принципу. З цією метою частина викладацького складу інституту пройшла навчання в Академії педагогічних наук України в межах проекту «Рівний доступ до якісної освіти» і отримала знання щодо впровадження сучасних технологій в освіті. Обговорюються можливості забезпечення вчителя інформацією випереджального характеру, використання e-mail для спілкування, надання знань для прогнозування результативності своєї праці.

Усі зміни, які планується здійснити, спрямовані на удосконалення професійної майстерності педагога.

Напередодні нового 2008/2009 навчального року методистам РМК/ММК з виховної робо-

ти важливо вибудувати стратегічну лінію виховної роботи в кожному навчальному закладі. На перспективу першочергового значення набувають:

- фундаменталізація національного виховання, яка полягає в комплексній організації змісту виховання цілісної особистості;
- орієнтація на компетентність як інтегровану характеристику особистості, на дитину як активного суб'єкта життєдіяльності;
- теоретичне обґрунтування моделі інтелегентної особистості як носія національної культури, зорієнтованого на високу самовіддачу, соціальну рівність громадян, відданість інтересам Батьківщини, творчу реалізацію внутрішніх духовних цінностей;
- інформатизація наукової діяльності;
- моніторинг існуючих форм виховання;
- розробка науково-методичного супроводу процесу трансформації школи як соціального інституту;
- дослідження актуальних проблем, зокрема, зв'язку релігії і виховання; різних форм сімейного виховання; умов оптимізації трудового виховання учнівської молоді; дозвілєвої діяльності особистості в різних соціокультурних умовах; проблем гендерного виховання.

Рекомендуємо методистам РМК/ММК з виховної роботи, заступникам директорів з виховної роботи, педагогам-організаторам, класним керівникам, вихователям здійснювати свою діяльність у відповідності до Основних орієнтирів виховання учнів 1–12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України (Програма). Програма затверджена наказом Міністерства освіти та науки України від 17.12.2007 року, № 1133.

Література

1. Родигіна І. В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання. — Х.: Основа, 2005.
2. Нечволод Л. І. Виховна робота в школі. — Х.: Основа, 2007.
3. Бухлова Н. В. Вивчення ефективності діяльності педагога-вихователя. — Х.: Основа, 2006.
4. Литвин Л. Є. Діагностика у виховному процесі. — Х.: Основа, 2007.
5. Школа. — 2006. — № 12.
6. Світ виховання. — 2006. — № 1.
7. Виховна робота в школі. — 2007. — № 3, 5; 2008. — № 2, 3.
8. Педагогічна газета. — 2007. — № 2, 3, 8; 2008. — № 1, 4.

С. І. ШЕРЕМЕТ,

завідуюча науково-методичною лабораторією проблем виховання ООІУВ.

«ОНА ЯВЛЯЕТСЯ МОИМ ИДЕАЛОМ, ЦЕЛЬЮ МОЕЙ ЖИЗНИ»

В 2008 году исполняется 100 лет со дня рождения Валентина Петровича Глушко, который был почетным гражданином восьми городов мира. В Одессе, на ул. Ольгиевской, на доме, где жил В. П. Глушко, установлена мемориальная доска. Его именем назван кратер на видимой стороне Луны, а также малая планета № 6357. Еще во время проживания в Одессе, его родном городе, ему был установлен памятник. Одна из улиц на жилмассиве Таирово названа в его честь. Вся жизнь В. П. Глушко проходила под грифом «секретно». Он был заключенным № 134, а затем сверхсекретным главным конструктором закрытого конструкторского бюро НКВД. Его настойчиво искала западная разведка...

Валентин Петрович Глушко родился 2 сентября 1908 года в г. Одессе, в день рождения нашего города. Родители его были состоятельными людьми: при крещении троих детей (а Валентин был средним ребенком) присутствовали именитые и богатые граждане Одессы. У семьи Глушко были три квартиры в Киеве, Львове и Одессе, собственная машина, прислуга. Но во время революции имущество се-

мьи было конфисковано. Отец В. Глушко — Петр Леонтьевич стал денкинским офицером и уехал с семьей в Киев, а затем в 1919 году вернулся в Одессу.

В. П. Глушко вспоминает: «В Одессе я родился и провел половину детства в этом близком моему сердцу городе. На Ольгиевской улице в доме № 10 прошло мое отрочество, наступила юность. Здесь сложилось все, однозначно определившее цель моей жизни».

Учился В. Глушко в реальном училище Святого Павла. Оно в дальнейшем было переименовано в IV профтехучилище им. Л. Д. Троцкого, который раньше, еще до революции, учился в нем. Валентин Петрович Глушко увлекался физикой и химией. Он хорошо рисовал и брал уроки живописи, позже коллекционировал картины. И, кстати, после его смерти четыре полотна Айвазовского, согласно завещанию, были переданы семьей Одесскому художественному музею. Он очень интересовался музыкой, играл на скрипке, учился у самого Столярского. Очень любил читать.

Из книги Я. Перельмана «Межпланетные путешествия» узнал В. П. Глушко о работах

Э. К. Циолковского. 15-летний Глушко написал письмо Циолковскому и стал с ним переписываться. Отправил на суд Циолковского свою статью «Завоевание Землей Луны». Эта статья в дальнейшем была опубликована в одесской газете.

«Мне не хватало времени, — писал позже он о себе. — Нужно было готовить школьные уроки, руководить кружком молодых мироедов, работать в обсерватории, в своей химической лаборатории и много читать... Я поздно ложился, рано вставал».

Одновременно В. П. Глушко собрал материал для двух своих книг: «История развития идеи межпланетных и межзвездных путешествий» и «Проблемы эксплуатации планет».

В 1924 году, в возрасте 16 лет, Валентин Глушко поступил в Одесское IV профтехучилище, после окончания которого стал работать слесарем, а затем токарем на одесском арматурном заводе. Вскоре В. Глушко покидает Одессу, чтобы поступить в Ленинградский университет на физико-математический факультет.

Чтобы заработать себе на жизнь, студент Глушко был вынужден заниматься ремонтом квартир. В это же время он проектирует совершенно необычный космический корабль-гелиоракетоплан. Солнечные батареи давали электрическую энергию. Ток высокого напряжения шел в камеру двигателя космического корабля, куда подавалось твердое топливо (тонкие алюминиевые, никелевые, вольфрамовые, свинцовые проволоочки) или жидкое топливо (ртуть, электропроводящие растворы). Сильный электрический разряд приводил к тепловому взрыву... Никто ранее не додумался применить этот эффект для ракетного двигателя. Взрыв происходил со скоростью, во много раз превышающей скорость взрыва, наблюдающегося при химических реакциях. Это был новый тип ракетного двигателя — электрический ракетный двигатель (ЭРД).

Дипломный проект «Металл как взрывчатое вещество», который В. Глушко отнес в Управление военных изобретений, помог ему устроиться на работу в Газодинамическую лабораторию в качестве руководителя подразделения по изобретению электрических и жидкостных ракет и ракетных двигателей. Своими изобретениями в этой области В. Глушко более, чем на три десятилетия опередил всех остальных ученых.

Впоследствии в качестве рабочего вещества в ЭРД использовались потоки плазмы или ионов, ускоряемых электромагнитным или электрическим полем. Такие ЭРД были установлены на межпланетных станциях «Зонд-2», на космическом корабле «Восход-14».

В. П. Глушко считал, что ЭРД необходимы лишь на следующем этапе освоения космоса. А чтобы проникнуть в космос, необходимы жидкостные ракетные двигатели. Именно по-

этому отдел В. П. Глушко создал целую серию жидкостных ракетных двигателей (ЖРД), работавших на азотно-кислотно-керосиновом топливе.

В возрасте 26 лет В. Глушко был переведен в Москву и назначен начальником сектора Реактивного научно-исследовательского института.

Но в 1938 году талантливый конструктор был необоснованно арестован. Через два дня в подвалах грозной Лубянки, где устоять могли лишь немногие арестованные, он подписал признание: «Я являюсь участником антисоветской организации в оборонной промышленности, по заданию которой проводил вредительскую подрывную работу. Кроме того, я занимался шпионской работой в пользу Германии». Но через три месяца, уже в Бутырской тюрьме, В. Глушко отказался от своего признания...

И все же он был осужден на 8 лет. Находясь на Колыме, работая на рудниках, кстати с С. П. Королевым, он написал трактат об использовании ракетных двигателей на самолетах. Эта работа настолько понравилась советским властям, что осужденного Глушко перевели в Казань для работы в секретной лаборатории НКВД. По просьбе В. Глушко к нему на работу уже из ЦКБ-29, которым руководил заключенный А. Туполев, был направлен С. П. Королев, другие инженеры и конструкторы, отбывающие наказание по политической статье... Необходимо отметить, что аресты и репрессии задержали развитие советской ракетной техники на несколько лет.

В. П. Глушко всю свою жизнь дружил с С. П. Королевым. Они были почти одного возраста. Оба выросли в Одессе и увлекались ракетной техникой, вместе делали общее дело, вместе были в заключении.

В июле 1944 года Глушко был досрочно освобожден, судимость снята, и он был назначен главным конструктором ОКБ-СБ. А после войны по распоряжению Сталина В. П. Глушко вместе с С. П. Королевым и другими специалистами был откомандирован в Германию для знакомства с немецкой ракетной техникой.

С 1948 года начинается его работа над созданием ракет, способных развивать первую космическую скорость. В 1954 году такая сверхмощная ракета «Восток» уже использовалась при запуске космических кораблей. Супермощные ракетносители, сконструированные В. П. Глушко, были способны вывести на орбиту груз массой в 250 тонн. Его ракетные двигатели РД-170, РД-0120 не имели аналогов в мире. В 1957 году В. П. Глушко была присуждена степень доктора технических наук без защиты диссертации. В 1958 году он был избран действительным членом Академии наук СССР. В дальнейшем получил пять орденов Ленина, стал лауреатом Ленинской и Государственной премии, дважды Героем Социалистического Труда.

До 1988 года под руководством В. П. Глушко было создано более 50 самых совершенных ЖРД, применяемых на 17 боевых и космических ракетах. По его проекту и под непосредственным руководством была создана многоразовая космическая система «Энергия-Буран», постоянно действующая многомодульная станция «Мир». Он возглавил работы по совершенствованию пилотируемых космических кораблей «Союз», грузового корабля «Прогресс», орбитальных станций «Салют».

В. П. Глушко так говорил о космонавтике: «Она является моим идеалом, целью моей жизни...»

В январе 1989 года Валентина Петровна Глушко умерла. Похоронена в Москве, на Новодевичьем кладбище.

В областном гуманитарном центре внешкольного образования и воспитания создан музей «Одесские страницы в истории космонавтики», где собрана большая коллекция экспонатов, посвященных жизни и деятельности Валентины Петровны Глушко. В музее находятся личные вещи выдающегося создателя космических ракет, которые передала в дар музею его семья. Есть ценные книги, статьи, которые он сам написал. Книжки, которые были написаны о нем. Много фотографий. А также бюст знаменитого создателя ракетных двигателей. Музей поддерживает тесную связь с семьей В. П. Глушко.

К 100-летию со дня рождения великого одессита среди школьников Одессы и области был проведен конкурс под названием «В. П. Глушко и Одесса», на который учащиеся школ и внешкольных учреждений представили 77 рефератов. Прислали свои работы школьники и воспитанники кружков внешкольных учреждений всех районов Одессы, а также

г. Теплодара и г. Ильичевска, Ананьевского, Овидиопольского, Раздельнянского, Савранского, Саратского и Татарбунарского районов области. Темы детских работ были разнообразными, например, «Власть над огненным водопадом», «Профессор Петрович», «Создатель ракетных двигателей», «Биография и профессиональная деятельность В. П. Глушко». Авторы 16 лучших работ приняли участие в научно-практической конференции.

Председателем жюри конкурса был А. А. Скворцов, летчик-космонавт, который отметил, что многие детские работы отличались тем, что при их написании школьники использовали богатый материал, ими были представлены редкие фотографии, освещающие жизнь В. П. Глушко.

Первое место на конкурсе «В. П. Глушко и Одесса» заняла Коваль Юлия, ученица 8-го класса школы № 86 г. Одессы. Ее работа имеет название «Его манило небо...». На втором месте Коновалова Анастасия, ученица 10-го класса школы-интерната № 2 г. Одессы, написавшая работу «Батько ракетних двигунів». Третье место заняла Тымкив Ольга, которая на суд жюри представила работу «Жизнь и деятельность В. П. Глушко». Победители были награждены Дипломами и ценными подарками...

Так школьники отметили день рождения великого земляка, талантливого ученого. А Одесса торжественно отметит 100-летие со дня рождения В. П. Глушко 2 сентября 2008 года.

В. Ф. КИСЕЛЕВА,

зав. отделом Областного гуманитарного центра внешкольного образования и воспитания.

Дошкільне виховання. Початкове навчання

ДОШКІЛЬНИМ ПРАЦІВНИКАМ

Дитинство — найважливіший і неповторний період у становленні особистості. Саме в цей період людина потребує найбільшої уваги та захисту. «І від того, як пройшло дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло в її життя і серце з навколишнього світу, у вирішальній мірі залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк» (Сухомлинський В. О. О воспитании. — М.: Полит. лит., 1985. — С. 12). Ці слова В. О. Сухомлинського актуальними будуть завжди.

Державна політика щодо виховання дітей значною мірою реалізується саме в освітній галузі. Тому від вихователя дошкільного закладу насамперед залежить, яким буде наше суспільство сьогодні і завтра, а для цього йому потрібні виняткова педагогічна спостережливність, душевна проникливість, палка любов до дітей і доброзичливість, наполеглива робота над підвищенням своєї професійної майстерності.

Побутує думка, що вихователі дитячих навчальних закладів повинні читати більше пси-

хологічної літератури і від цього розумнішати. Однак систему сучасних психологічних знань мимохідь не освоїти. Та вихователям така систематичність и не потрібна. Навпаки, вихователь має багато знати про речі, які абсолютно не пов'язані між собою. І вміти розповідати про них так, щоб розповіді могли відповідати на несподівані дитячі запитання. Отже знання про дітей вихователь має отримувати не з книжок про дітей, а з власних з ними бесід з приводу всього на світі.

У цьому краса професії вихователя.

Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» передбачають неперервність і наступність в єдиній системі освіти між усіма ланками, визначають пріоритетну роль дошкільної освіти як обов'язкової її складової та необхідність створення належних умов для її здобуття.

Президент України Віктор Ющенко в своїй промові на Всеукраїнському педагогічному форумі в Полтаві зазначив: «Надзвичайно важливо створити рівні можливості для здобуття освіти кожною дитиною». Розв'язання цього завдання в системі дошкільної освіти можливе через розширення мережі дошкільних закладів та навчально-виховних комплексів «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», центрів розвитку дитини, дошкільних груп при позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладах, груп короткотривалого перебування дітей при дитячих садках.

Якість дошкільної освіти визначається наданням можливості вибору для дитини «індивідуального освітнього маршруту» на основі різноманітності змісту, форм і методів роботи з дітьми; забезпеченням соціального захисту дитини від некомпетентних педагогічних дій; гарантією досягнення кожною дитиною мінімально необхідного рівня підготовки для успішного навчання в початковій школі (Крутій К. Л. Стратегія і пріоритети дошкільної освіти в 2007/2008 навчальному році. — Запоріжжя, 2007. — С. 5).

За останні роки в Одеській області спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення кількості дітей, охоплених дошкільною освітою. На сьогоднішній день в області функціонують 743 ДНЗ (59,5 тис. дітей). Діють 113 комплексів «дошкільний навчальний заклад — загальноосвітня школа», де навчаються і виховуються 5,5 тис. дітей.

Батьки мають змогу обирати для дітей дошкільні навчальні заклади, що працюють за альтернативними програмами творчо-розвивального характеру.

Основним нормативним документом, який визначає вимоги до змісту та обсягу дошкільної освіти в Україні, її пріоритети, є Базовий компонент дошкільної освіти, спрямований на оновлення принципів, цілей, змісту, технологій виховання, розвитку і навчання дітей. До Базо-

вого компонента дошкільної освіти розроблено методичний супровід — Коментар та Програму розвитку дітей дошкільного віку, яка пройшла апробацію в дошкільних закладах України і повинна скоро вийти з друку під назвою «Я у світі».

У Змістовому блоці Базового компонента розкрито сутність основних структурних складників дошкільної освіти — сфер життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди» та «Я Сам», наведено показники компетентності старших дошкільників у кожній з них, а також їхньої мовленнєвої та логіко-математичної зрілості (додаток).

На його основі склалися альтернативні програми: «Дитина в дошкільні роки» (науковий керівник К. Л. Крутій), «Малюнок-здоров'ятко» (автори Н. Ф. Денисенко, В. О. Музирова, Л. Г. Шевцова, Л. Д. Мельник), «Віконечко в світ» (автор С. І. Якименко), «Дитяча творчість» (автор Г. Підкурагіна), «Театр фізичного виховання та оздоровлення дітей» (автор М. М. Єфіменко), «Школа практичної валеології» (автор Л. І. Латохіна), «Розвиток творчих здібностей дошкільнят у театральній ігровій діяльності» (автор О. П. Амацьєва), «Логіка світу» (автор І. Стеценко).

На сьогоднішній день найкраще висвітлена і представлена альтернативна програма «Дитина в дошкільні роки» (науковий керівник К. Л. Крутій, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти). Вона має повне методичне забезпечення з різних розділів програми, побудованих відповідно до вікових особливостей дошкільників. Так, наприклад, надруковано перспективне та календарне планування роботи з дітьми молодшого, середнього та старшого дошкільного віку. До розділів програми з фізичного, когнітивного та естетичного розвитку розроблені методичні поради і конспекти занять, які допомагають вихователю в розвитку, навчанні та вихованні кожної дитини.

Програма з фізичного розвитку «Театр фізичного виховання та оздоровлення дітей» (М. М. Єфіменко) є альтернативною до традиційної програми Е. С. Вільчовського. Для впровадження її в роботу ДНЗ проводяться районні та обласні авторські семінари.

На базі Одеського обласного інституту удосконалення вчителів для дошкільних педагогів щороку проводяться семінари-практикуми, «круглі столи», індивідуальні консультації, анкетування з педагогами ДНЗ, які працюють за авторськими програмами. Вони надають педагогічним кадрам найбільш важливу і актуальну інформацію з питань педагогічної теорії, досягнень сучасної науки та практичного застосування альтернативних програм.

В 2007, 2008-х роках було проведено два обласних авторських семінари «Настільно-поліграфічні ігри як засіб формування соціальної компетентності дошкільників» та «Методичне

забезпечення працівників як запорука навчально-виховного процесу» за участю представника Харківського видавництва «Ранок». Були розглянуті можливості використання пропонованої літератури в дошкільних навчальних закладах, які працюють за альтернативними програмами. Організовані тренінгові заняття, на яких тренери ознайомили вихователів з різноманітними продуктами дошкільного відділу видавництва «Ранок» та її застосуванням.

У листопаді 2007 року проведено проблемний семінар «Розвиток зв'язного українського мовлення в продуктивній діяльності дітей дошкільного віку» за альтернативною програмою «Дитина в дошкільні роки» (К. Л. Крутій). Його мета — вдосконалення теоретичної підготовки вихователів до використання сучасних наукових досягнень в галузі дошкільної освіти, дитячої психології з урахуванням нових підходів до виховання та навчання дошкільників; ознайомлення з планами освітньої роботи з дітьми різних вікових груп; сучасною навчально-методичною літературою видавництва «ЛІПС» м. Запоріжжя та «Мальва-ОСО», м. Тернопіль.

Впровадження альтернативних програм в практику роботи дошкільних навчальних закладів України ускладнює процедуру контролю та оцінювання ефективності навчально-виховного процесу, характеру й динаміки розвитку дитини, діяльності дошкільного закладу в цілому. Тому має змінитися характер і процедура оцінювання навчальних досягнень дошкільника.

Такий контроль та оцінювання за характером мають бути «заглибленням у життя».

Оцінка досягнень дошкільника

Традиційно педагог оцінював, що і в якому обсязі засвоїла дитина, тобто наявність в неї знань, умінь, навичок. За новою особистісно орієнтованою моделлю освіти предмет його уваги має істотно змінитися, сконцентруватися на таких основних моментах.

1. Чи виявляла дитина, оволодіваючи знаннями, вміннями й навичками, творчість, самостійність; чи використовувала раціональні засоби досягнення мети; чи зверталася до власного досвіду; чи вносила з власної ініціативи корективи в свої досягнення, чи прагнула щось поліпшити, виправити помилки, переробити.

2. Як дитина реалізувала свій потенціал: чи діяла відповідно до своїх природних можливостей, чи залишилися резерви, чи реалізувала себе в тих чи інших сферах діяльності. Якщо малюк живе і діє на рівні своїх оптимальних вікових та індивідуальних можливостей, це означає, що він гармонічно розвивається як особистість.

3. Наскільки дошкільник проявляє себе як особистість в різних сферах життєдіяльності.

4. Чи зберігається певна тенденція поведінки дошкільника в різних видах діяльності, в навчанні.

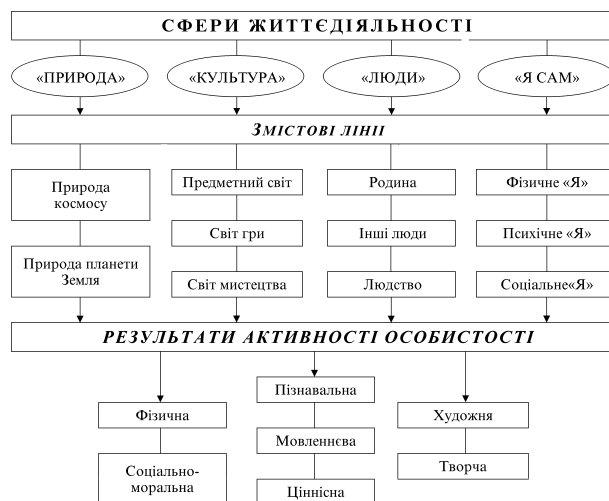
5. Наскільки збалансовані в житті дитини різні форми активності: фізична, соціально-моральна, емоційно-ціннісна, пізнавальна, мовленнєва, художня, креативна.

Народна мудрість стверджує: «не навчайте дитину так, як навчали вас, бо вона народилася в інший час».

Сьогодні процес навчання і виховання в дошкільному навчальному закладі — це доброзичлива, творча взаємодія вихователя і дитини. Це діалог двох рівних партнерів з радістю спілкування.

Додаток

Складові базового компонента дошкільної освіти



Література

1. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні. — К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 1999.
3. Маршицька В. Природа розкриває таємниці // Дошкільне виховання. — 1999.
4. Кузьменко В. О. Індивідуалізація виховання і навчання // Дошкільне виховання. — 2000. — № 10.

В. В. СКРИПНИК,

ст. викладач кафедри педагогіки і психології ООІУВ,

О. А. ХОМЕНКО,

методист НМЛ дошкільної та початкової освіти ООІУВ.

СТАН НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ

У процесі модернізації початкової освіти, запровадження в ній компетентнісного підходу відбувається методологічна перебудова навчального процесу на принципах гуманізації і демократизації, спрямовування його на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них основних компетенцій.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти, програмою для середньої загальноосвітньої школи (1–4 класи) зміст початкової освіти вперше в історії вітчизняної освіти є багатокомпонентним і дитиноцентричним. Він суттєво збагачений розвивальним і виховним компонентом. Початкова школа, зберігаючи наступність з дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше формування особистості дитини, її інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток. Пріоритетними в початкових класах є виховні, загальнонавчальні та розвивальні функції. У молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність (уміння вчитися) шляхом оволодіння організаційними, логікомовленневими, пізнавальними і контрольно-оцінювальними уміннями й навичками, особистий досвід культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці в різних видах діяльності. Освітніми результатами цього етапу школи є повноцінні читацькі, мовленнєві, обчислювальні уміння і навички, узагальнені знання про реальний світ в його зв'язках і залежностях, розвинені сенсорні уміння, мислення, уява, пам'ять, здатність до творчого самовираження, особистісно ціннісне ставлення до праці, мистецтва, здоров'я, уміння виконувати творчі завдання.

Нові завдання початкової освіти, окреслені в Державних стандартах і програмах, зумовили зміни не лише у відборі змісту, але й в його методичному забезпеченні.

Виважено, планомірно та ефективно реалізуються завдання модернізації початкової освіти в районах міст Одеси, Іллічівська, Ізмаїла, Южного та в Татарбунарському, Тарутинському, Великомихайлівському, Болградському, Березівському, Ізмаїльському, Овідіопольському районах області.

У школах області організація навчально-виховного процесу в 1–4-х класах, особливо в 1-му класі, здійснюється відповідно до вимог Державних стандартів санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (2001 р.). Відрадно, що навчання учнів початкової школи здійснюється в основному в одну зміну.

Усвідомлення педагогами взаємозв'язку між станом здоров'я і якістю навчання молодших школярів виявляється в активних діях керівників шкіл та педагогічних колективів районів, спрямованих на створення умов для ефектив-

ного навчання, виховання і розвитку особистості першокласників: в школах області облаштовуються класні та ігрові кімнати, організуються навчально-виховні комплекси «Дошкільний навчальний заклад — загальноосвітній навчальний заклад», відкриваються перші класи на базі дошкільних навчальних закладів області (22%). Особлива увага надається ранньому діагностуванню та своєчасній корекції розвитку дітей, формується служба практичної психології в початкових класах (м.м. Іллічівськ, Ізмаїл, Южне; приватні школи «Гармонія», «Мрія», «Ор-саеах», школа Костанді та інші), в яких діти мають змогу ефективно навчатись та змістовно проводити своє дозвілля в другій половині дня.

Заслугує на увагу робота з питань забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

У Тарутинському районі в 2007 році з 489 дітей 5-річного віку 436 охоплені дошкільними навчальними закладами, 56 — проходять підготовку в індивідуальних групах при загальноосвітніх школах.

У Великомихайлівському районі дітей дошкільного віку від 1 до 6 років — 1713, дошкільною освітою охоплено — 488 дітей (28%). Останнім часом на базі тринадцяти загальноосвітніх шкіл відкриті дошкільні групи з короткотривалим часом перебування дітей (3 години), завдяки чому здійснюється забезпечення наступності в навчально-виховній роботі дошкільного закладу та початкової школи.

З метою підготовки дітей до школи в Болградському районі проводиться певна робота. Так, з 530 дітей 5-річного віку 464 охоплені дошкільними навчальними закладами і лише 91 дитина не відвідує дитячий садок. На базі дитячого садка № 7 та Болградської гімназії працює постійно діючий семінар з проблеми «Особистісно орієнтований підхід до розвитку, виховання, навчання дітей дошкільного віку. Підготовка дітей до навчання в школі».

Належні умови для першокласників створені в загальноосвітніх навчальних закладах м.м. Одеси, Іллічівська, Ізмаїла, Южного.

У загальноосвітніх навчальних закладах створюються групи подовженого дня. Наповненість груп подовженого дня, їх комплектування, віковий склад груп, режим дня і правила внутрішнього розпорядку відповідають гігієнічним і педагогічним вимогам. Раціональна організація самопідготовки, поєднання різних видів діяльності сприяють збереженню та зміцненню здоров'я учнів, досягненню високого рівня функціонального стану їх організму протягом дня.

Під час виїздів у райони області було вивчено та проаналізовано роботу керівників відділів

освіти, загальноосвітніх навчальних закладів, вчителів початкових класів з проблем зміцнення та збереження здоров'я молодших школярів, формування здорового способу життя за допомогою навчальних предметів «Фізична культура», «Основи здоров'я».

В основному в навчальних закладах області при складанні розкладу уроків враховуються особливості навчальних предметів. В класних кімнатах додержується повітряний та тепловий режим. На уроках доцільно і вчасно проводиться фізкультхвилинка, на перервах — оздоровча та виховна робота.

Для занять фізичною культурою і спортом в області створюється відповідна база. 74% загальноосвітніх навчальних закладів забезпечені спортивними залами. У загальноосвітніх навчальних закладах введено третій урок з фізичної культури. Однак учителям шкіл області слід звернути увагу на роботу щодо запобігання викривлення хребта дитини, зокрема у ліворуких дітей.

Всі початкові класи працюють за новими програмами, підручниками, навчальними посібниками, створеними відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти. Вимоги навчальних програм реалізуються, про що свідчать записи в класних журналах, результати перевічених робіт, довідки про вивчення стану викладання.

Спостерігаються зміни в якості викладання навчальних предметів вчителями початкових класів. Відзначається поступовий перехід від авторитарного, інструктивно-репродуктивного характеру навчання до демократичного, проблемно-діяльницького, розвивального.

Початкова школа області працює за різноманітними дидактичними системами, технологіями і навчальними програмами: оновленою дидактичною системою, системою розвивального навчання (ЗОШ №№ 8, 13, 35, 84, 86, 90, 120, гімназія № 2, приватні школи «Лідер», «Мрія», НВК № 126 Приморського району, ЗОШ № 7 м. Іллічівська, НВК «Кілійська ЗОШ № 3 — ліцей», Кам'янський НВК, Старонекрасівська ЗОШ Ізмаїльського району, ЗОШ № 5 Арцизького району), програмою «Крок за кроком» (ЗОШ № 4 м. Одеси, Ізмаїльський район та інші), за програмою «Школа сприяння здоров'ю» (гімназія № 7 м. Одеси), «Росток» (м. Білгород-Дністровський) «Школа духовності» (ЗОШ № 4 м. Южного), авторська школа М. П. Гузика. За його методикою працюють школи м. Іллічівська, школи Ананьївського району та інші. В м. Ізмаїлі проводиться апробація «Уроків з позакласного читання» (за авторською програмою В. А. Трунові).

Збільшується мережа приватних навчально-виховних комплексів, працюють вальдорфські і національні школи («Ор-самаєх», «Хабад»). В районах з національним складом учнів зростає мережа шкіл-комплексів з українською мовою навчання.

Раціонально використовуються передбачені навчальним планом години на індивідуальні та групові заняття для корекції навчальних досягнень учнів, формування та розвитку творчих здібностей дітей. За рахунок годин варіативної частини навчального плану введені спецкурси, години з поглибленим вивченням рідної мови: болгарської, російської, гагаузької, молдовської.

Вивчення мов здійснюється з урахуванням особливостей регіону (проживання громадян різних національностей), запитів батьків, дітей. Так у Болградському районі є 69 класів з українською мовою навчання, 77 класів з російською мовою навчання, 4 класи з болгарською мовою навчання.

У Тарутинському районі 95 класів з українською мовою навчання, 14 класів з російською мовою навчання.

У початковій школі Великомихайлівського району — 95 класів (1314 учнів) з українською мовою навчання, 14 класів (201 учень) з російською мовою навчання. З 25 загальноосвітніх шкіл 3 школи з російською мовою навчання (Великопосківський НВК, Великопосківська ЗОШ І—ІІІ ст., Тростянецька ЗОШ І—ІІІ ст.).

Щорічно збільшується кількість класів з українською мовою навчання.

При складанні робочих навчальних планів враховуються інтелектуальні здібності учнів, їх інтереси та нахили. Можливості вибору навчальних програм, підручників, технологій, різних варіантів методик дозволили вчителям забезпечувати індивідуальний розвиток кожної дитини. Календарно-тематичне планування складається відповідно до індивідуальних можливостей та запитів учнів.

Якісно проводиться робота з обдарованими дітьми.

Учні початкових класів шкіл Болградського, Тарутинського, Великомихайлівського, Арцизького районів беруть активну участь в районному конкурсі «Знавці української мови імені П. Яцика», Міжнародних конкурсах «Колосок», «Кенгуру», «Кенгурятко» та районних конкурсах дитячих малюнків. Цікавим масовим проектом з виховної роботи був проект «П'ять вечорів у колі сім'ї» (Болградська гімназія). Враховуючи те, що коло читання та інтерес до книги у дітей зменшується, вчителі початкових класів проводять бібліотечні уроки, уроки-реклами художньої літератури, новинок, інсценування казок (Болградський НВК «спеціалізована школа І—ІІІ ст. — ліцей», Болградська гімназія, Болградська ЗОШ № 2 І—ІІІ ст., Червоноармійська ЗОШ № 2 І—ІІІ ст. — Болградський район).

Цікава виховна робота з учнями початкових класів проводиться в Тарутинському НВК, Підгірненському НВК, Серпневському НВК.

У відповідності до Указу Президента України «Про програму роботи з обдарованою молоддю», реалізація якого передбачає переорієнтацію вітчизняної системи освіти на гу-

маністичні, індивідуально орієнтовані та розвиваючі освітні технології, змінюється відношення до учнів, які виявляють неординарні здібності. За високі досягнення та успіхи в навчально-виховному процесі і активну участь в житті школи грамотами та грошовими преміями на святі обдарованих нагородили 10 учнів початкових класів шкіл Великомихайлівського району.

Учні початкових класів шкіл Великомихайлівського району беруть активну участь в районних конкурсах малюнків «Податки очима дітей», районній виставці «Щедрість рідної мови», районному фестивалі — конкурсі екологічних агітбригад «Ми любимо тебе, рідна земле!», природоохоронних операціях «Пташина їдальня», «Ялинка».

Великий поштовх для розвитку творчості педагогів, можливості по-новому подивитись на свою педагогічну діяльність дав моніторинг результативності роботи вчителів 1–4-х класів, проведений у 2006/2007 році в Тарутинському районі, який оцінювався за певними критеріями (конкурс навчальних кабінетів, Ярмарок педагогічних ідей, участь у педчитаннях, семінарах, підсумки районних олімпіад та конкурсу «Знавці української мови ім. П. Яцика», моніторинг в 4-х класах з математики, підсумки атестації учнів) та проведений в районі конкурс навчальних кабінетів початкових класів, в якому брали участь 17 шкіл. За підсумками конкурсу-огляду кращими визнані кабінети наступних вчителів: Л. Г. Ситник (Тарутинський НВК — І м.), В. Г. Вічевої (Рівненський НВК — ІІ м.), М. П. Васильєвої (Вільненський НВК — ІІІ м.), М. С. Кустурової (Євгенівський НВК — ІІІ м.).

Вчителі початкових класів забезпечують відповідний рівень навчальних досягнень згідно з вимогами навчальних програм.

Під час вивчення стану виконання постанови Кабінету Міністрів України № 1717 в школах області проводились контрольні роботи з української мови та математики в 4-х класах.

На контрольній роботі з математики перевірялися обчислювальні навички учнів, уміння розв'язувати задачі визначених типів, виконувати дії з іменованими числами та їх порівнювати, будувати геометричні фігури, визначати їх периметр, застосовувати набуті теоретичні знання на практиці.

На високому рівні учні показали уміння дотримуватись порядку виконання арифметичних дій, розв'язувати задачі, не виконуючи зайвих та не пропускаючи дій, порівнювати значення величин; знання табличних та позатабличних випадків множення і ділення чисел.

Учні допускали помилки при побудові прямокутника, обчисленні значень числових виразів та їх порівнянні, а також при використанні прийомів виконання арифметичних дій з іменованими числами.

Навчальні досягнення учнів 4-х класів з української мови перевірялись за допомогою

тестів, диктанту, списування (в класах з російською мовою навчання) та перевірки аудіативних умінь.

Рівень навчальних досягнень з мовних тем, мовних знань та умінь (тестування) — достатній (8,5 балів); з орфографічних та пунктуаційних умінь (диктант) — високий рівень (10 балів).

Тестування з рідної мови свідчить про те, що учні вміють розрізняти частини мови, визначати рід іменників, розуміють зміст (суть) власних та загальних назв, володіють засобами художнього мовлення.

Водночас учні мають середній рівень знань у доборі прикметників та слів з подовженими приголосними, встановленні зв'язку слів у реченнях. Грамотно виконали перевірні роботи учні 4-го класу в школах «Мрія», «Ор-саеах» м. Одеси, Болградського, Татарбунарського районів.

Перевірка орфографічних та пунктуаційних умінь (диктант) показала, що учні оволоділи правилами написання слів з великої букви, частки НЕ з дієсловами, прислівників, префіксів у словах, буквосполучення БО.

Деякі учні зробили помилки при перенесенні слів з рядка в рядок, вживанні апострофа, написанні слів, правопис яких відповідає вимові, та закінчень дієприкметників і дієслів.

У загальноосвітніх навчальних закладах перевірялася якість сформованості аудіативних умінь. Результати перевірки показали, що учні розуміють зміст прослуханого і можуть правильно відповісти на варіанти пропонувані відповіді. Рівень навчальних досягнень високий (10 балів).

Учні 4-го класу показали високі результати при списуванні текстів. Проте спостерігається вживання російських букв (*ы, и, э*).

Всі вищезазначені види перевірних робіт об'єктивно оцінені вчителями згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

Аналіз результатів навчальної діяльності учнів свідчить про ефективність впровадження нового змісту навчання в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Удосконаленню фахової, методичної та науково-теоретичної підготовки вчителів до роботи в нових умовах, поглибленню практичних навичок сприяє використання різноманітних форм підвищення кваліфікації вчителів та методичної роботи з ними. Різними формами методичної роботи в 2007 році було охоплено 115% вчителів початкових класів.

На курсах підвищення кваліфікації вчителі аналізують програми, навчально-методичне забезпечення 4-річної початкової школи, вивчають нормативно-правові документи, рекомендації Міністерства освіти і науки України, лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки АПН України щодо організації навчально-виховного процесу в початковій школі, нові техно-

логії та підходи до особистісно орієнтованого навчання та виховання молодших школярів.

Лабораторія дошкільної та початкової освіти ООІУВ проводить значну роботу щодо підготовки вчителів до роботи в умовах реалізації сучасних завдань навчання в початковій школі. Цьому сприяють засідання «круглих столів», робота творчих груп, школи перспективного педагогічного досвіду, науково-практичні конференції, семінари тощо. Школам надається необхідна методична допомога, складено графік проведення інструктивно-методичних нарад, семінарів для вчителів.

Працівники лабораторії дошкільної та початкової освіти вивчали і узагальнювали кращий досвід роботи за новим змістом навчання в початковій школі. Сформовано відеотеку кращих уроків і позакласних заходів.

Перспективний педагогічний досвід роботи в початковій школі за новим змістом та 4-річним терміном навчання в області поширюється на курсах підвищення кваліфікації, пропагується на заходах педагогічного спрямування та під час проведення групових, індивідуальних консультацій.

Аналіз роботи методичних служб Одеської області показав, що всі райони запланували роботу методичних об'єднань учителів початкових класів. Ананьївський, Балтський, Великомихайлівський, Кілійський, Красноокнянський, Миколаївський, Ренійський, Ширяєвський, Овідіопольський райони запланували роботу методичних об'єднань вчителів 1-х, 2-х, 3-х, 4-х класів окремо з урахуванням особливостей роботи з дітьми цих класів.

Майже всі райони спланували семінарську роботу з вчителями початкових класів. Передбачені різні форми семінарів: теоретичні (Суворовський), авторські (Татарбунарський, Київський), методичні (Суворовський), проблемні (м. Южне), семінари-практикуми (м. Теплодар, м. Білгород-Дністровський, м. Ізмаїл, Ананьївський, Біляївський, Березівський, Іванівський, Савранський, Татарбунарський райони), постійно діючі семінари (м. Котовськ, Ізмаїльський, Тарутинський райони).

Цікава робота планується в районах по узагальненню та впровадженню в навчально-виховний процес перспективного педагогічного досвіду вчителів (м. Іллічівськ, Березівський, Татарбунарський, Овідіопольський райони). Відрадно, що в районах працюють майстер-класи (Біляївський, Ширяєвський, Кілійський райони), Тижні педагогічної майстерності (м. Іллічівськ).

В області створено 22 творчі групи. Вони працюють над актуальними проблемами: «Впровадження елементів розвивального навчання Д. Ельконіна — В. Давидова» (Кілійський, Арцизький, Кодимський, Комінтернівський райони); «Впровадження програми «Крок за кроком» в умовах особистісно орієнтованого навчання» (Великомихайлівський ра-

йон); «Роль курсу логіки в розвитку логічного мислення учнів» (м. Ізмаїл, Комінтернівський район); «Формування корисних звичок згідно з програмою «Профілактика ВІЛ/СНІДу»» (Любашівський район).

Особливу увагу приділяють районні методичні служби області роботі з молодими та малодосвідченими вчителями. З цієї категорією педагогічних працівників передбачені цікаві масові заходи: «круглі столи» (м. Ізмаїл, м. Іллічівськ, Красноокнянський, Великомихайлівський, Савранський райони), фестивалі відкритих уроків, міські конкурси (м. Іллічівськ, м. Ізмаїл та ін.).

Вчителі початкових класів області беруть активну участь в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу «Учитель року». У конкурсі «Учитель року — 2007» брали участь 23 учителя.

За рішенням обласного журі переможцем в номінації «Початкові класи» визначено Ерментраут Лілію Олександрівну, вчительку ЗОШ № 1 м. Іллічівська.

Змістовними були районні педчитання «Яких вчителів люблять діти?», Ярмарок педагогічних ідей.

Проблема шкільного підручника завжди хвилює педагогів, батьків, учнів. З метою створення умов для оновлення змісту освіти, впровадження в практику загальноосвітніх навчальних закладів сучасних та якісних підручників згідно з наказом МОН України в області проводиться плідна робота щодо апробації новостворених програм, підручників та навчальних посібників.

У 2007/2008 навчальному році апробацію проходили підручники «Математика» для 1-х, 2-х класів (автори Н. О. Будна, М. В. Беденко).

На високому рівні роботу з апробації проводять вчителі Березівського району (Н. М. Кудельницька, Березівська ЗОШ № 1; О. І. Лозова, Розквітівська ЗОШ; О. І. Зубрицька, Л. В. Курсакова, Раухівська ЗОШ; В. В. Орищук, Березівська ЗОШ № 3; О. М. Дмитрієва, методист РМК Березівського відділу освіти) та шкіл м. Одеси (О. П. Лайтан, НВК № 106), які надіслали якісні узагальнюючі матеріали.

Кадровий потенціал області характеризується високим професіональним рівнем вчителів початкової школи (всього вчителів початкових класів — 4694), за останні роки зросла кількість вчителів з вищою освітою.

Лабораторія дошкільної та початкової освіти ООІУВ в своїй роботі використовує досягнення вітчизняної науки й практики, працює за сучасними технологіями підвищення кваліфікації вчителів.

За результатами вхідного та вихідного діагностування встановлено, що 98% слухачів задоволені формами занять, 96% — змістом, якістю лекцій, 85% — режимом роботи. 69% — відзначають власну готовність після проходження курсів активно впроваджувати сучасні педагогічні технології.

Під час вивчення стану виконання постанови Кабінету Міністрів України № 1717 вчителям початкових класів були запропоновані анкети та проведено з ними співбесіди, на основі чого можна констатувати, що:

— вчителі початкових класів в основному ознайомлені з нормативно-правою базою функціонування початкової школи, в своїй діяльності керуються рекомендаціями інструктивно-методичних листів, матеріалів Міністерства освіти і науки України, Одеського інституту удосконалення вчителів з питань організації та проведення навчально-виховної роботи, використання системи оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи тощо;

— більшість вчителів відзначають позитивний вплив реформування освіти в Україні на створення умов для всебічного розвитку особистості учня початкових класів;

— основні завдання організації навчання та виховання вбачають у формуванні ґрунтовних знань та збереженні здоров'я кожного учня;

— схвально оцінюють цілеспрямовану методичну роботу щодо підвищення кваліфікації вчителів початкових класів.

Загальний висновок: в області на належному рівні проводиться організаційна та методична робота щодо виконання постанови Кабінету Міністрів України про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання.

Виходячи з вищезазначеного, рекомендуємо методичним службам районів області, загальноосвітнім навчальним закладам:

— постійно приділяти увагу створенню належної матеріально-технічної бази та умов для навчання і виховання учнів початкових класів, збереження і зміцнення їх здоров'я;

— продовжувати організаційну та методичну роботу по підвищенню фахової майстерності вчителів початкових класів;

— систематично впроваджувати в процес навчання та виховання молодших школярів інноваційні педагогічні технології, що сприя-

ють розвитку пізнавальних і особистісних якостей учнів;

— реалізовувати основні принципи дидактики, сприяти модернізації уроку в умовах 12-бальної системи оцінювання навчальних досягнень учнів в початкових класах;

— обговорювати результати перевірок робіт і визначати шляхи усунення помилок в письмових роботах учнів;

— вести записи в класних журналах відповідно до вимог методичних рекомендацій «Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи» Міністерства освіти і науки України;

— не допускати перевантаження учнів, збільшення обсягу домашнього завдання;

— сприяти реалізації принципів педагогічної доцільності та вибірковості змістово-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в школі I ступеня;

— послідовно впроваджувати технології особистісно орієнтованого навчання;

— при плануванні методичної роботи вказувати дату виконання, виконавця, місце проведення;

— звернути більше уваги на роботу творчих груп (урізноманітнити тематику з урахуванням потреб сьогодення);

— охопити різними формами методичної роботи вчителів відповідно до їх професійної компетентності (учитель-методист, учитель-спеціаліст);

— здійснювати навчально-виховний процес в початкових класах з використанням комп'ютерної техніки;

— при плануванні роботи на 2008/2009 навч. рік дотримуватись наказу МОН України (Інформаційний збірник МОН України № 9, 2005 рік).

Н. Г. ЛУЦИШИНА,

зав. лабораторією дошкільної та початкової освіти ООІУВ,

А. Т. УСТЯНСЬКА,

методист лабораторії дошкільної та початкової освіти ООІУВ.

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ
В 2008/2009 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

Вельмишановні вчителі української мови та літератури!

Щиро вітаємо вас з початком нового навчального року. Дякуємо вам за вашу невтомну і натхненну працю, за ваше подвижництво на освітянському полі, за все, що ви робите, за чуйне і дбайливе ставлення до своїх вихованців, за віру в їхні здібності, обдарування та можливості. Ваша місія у творенні майбутнього Української Держави — визначальна, найголовніша, першорядна, бо саме ви відкриваєте перед молодими поколіннями українців найцінніші інтелектуальні й духовні скарби всього світу й нашої Вітчизни, прилучаєте їх до рідного слова, творчості, високої моральності, вчите бути Особистостями, Людьми з великої літери. Будьте ж і надалі свідомі свого покликання, своєї високої місії, всієї величі і краси своєї праці! Будьте мужніми й послідовними на своєму життєвому шляху, в своїй професійній діяльності, бо ж наш фах поміж усіма іншими напрямками педагогічної діяльності — найвідповідальніший, найважливіший, найпотрібніший.

**Працівники науково-методичного центру
української мови та літератури, українознавства ООІУВ**

До вашої уваги подаємо актуальні питання викладання української мови та літератури в навчальних закладах освіти Одеської області в 2008/2009 н. р.

- Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови та мов національних меншин.
- Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з української та зарубіжної літератури і літератур національних меншин.
- Актуальні питання: шкільне методоб'єднання. Орієнтовні науково-методичні проблеми, над якими повинні працювати вчителі української мови та літератури.
- Орієнтовна тематика засідань шкільного методичного об'єднання.
- Мій кабінет — моя фортеця.

- Календарно-тематичне планування з української мови (8-й клас 12-річної школи за програмою «Українська мова» (5–12-ті класи для ЗНЗ, Київ, Ірпінь, 2005, автори — Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша та ін.).
- Календарно-тематичне планування з української літератури (8-й клас 12-річної школи за програмою «Українська література» (5–12-ті класи) для ЗНЗ, Київ, Ірпінь, 2005, автори — Р. В. Мовчан та ін.).
- Додатки (зразок заповнення сторінок журналу відповідно до Інструкції щодо ведення класного журналу учнів 5–11(12)-х класів ЗНЗ від 03.06.2008 р., № 496) до календарно-тематичного планування з української мови та літератури (8-й клас).
- Реалізація потенціалу обдарованих дітей — актуальне завдання сучасної освіти.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МОВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН**

Затверджені Міністерством освіти і науки України,
наказ від 05.05.2008 р., № 371

Оцінювання результатів навчання української мови та мов національних меншин здійснюється на основі функціонального підходу до шкільної мовної освіти, яка має забезпечувати вміння учнів ефективно користуватися мовою як засобом пізнання, комунікації, високу мовну культуру особистості, сприяти формуванню її громадянської позиції та національної самосвідомості. Функціональний підхід передбачає таке співвідношення мовної теорії й мовленнє-

вої практики, за якого пріоритетним є розвиток навичок мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письма. Робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення учнів.

В оцінюванні результатів навчання мови треба враховувати, що мова є не лише предметом вивчення, а й засобом вивчення інших предметів, що підвищує вимоги до рівня сформованості мовленнєвих навичок учнів.

Оцінювання результатів навчання мови здійснюється на основі:

— різнобічного мовленнєвого розвитку особистості;

— освітнього змісту навчального предмета, який розподіляється на чотири елементи — знання, вміння й навички, досвід творчої діяльності і досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу;

— функціонального підходу до шкільного курсу мови, який передбачає вивчення мовної теорії в аспекті практичних потреб розвитку мовлення.

Об'єктами перевірки й оцінювання є:

— мовленнєві вміння й навички з чотирьох видів мовленнєвої діяльності;

— знання про мову й мовлення;

— досвід творчої діяльності;

— досвід особистого емоційно-ціннісного ставлення до світу.

Оцінювання результатів мовленнєвої діяльності видозмінюється відповідно до кожної окремої її форми і здійснюється за такими критеріями.

I. Аудіювання (слухання та розуміння прослуханого)

Оцінюється здатність учня сприймати на слух незнайоме за змістом висловлювання після одного прослуховування. Це передбачає:

а) розуміння комунікативної мети висловлювання, фактичного змісту, причинно-наслідкових зв'язків, теми й основної думки висловлювання, виразально-зображувальних засобів висловлювання, стилю й типу мовлення прослуханого висловлювання;

б) оцінювання прослуханого.

II. Говоріння й письмо (діалогічне та монологічне мовлення)

Діалогічне мовлення

Оцінюється здатність учнів:

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що обговорюється;

б) уміти складати діалог відповідно до запропонованої ситуації й мети спілкування; самостійно досягати комунікативної мети; використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету; дотримуватися теми спілкування та норм літературної мови; демонструвати певний рівень вправності в процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, точність, емоційність тощо);

в) висловлювати власну думку щодо теми, яка обговорюється;

г) аргументувати висловлені тези, коректно спростовувати помилкові висловлювання співрозмовника.

Критерії оцінювання діалогічного мовлення див. у табл. 1.

Критерії оцінювання діалогічного мовлення

Рівень	Бали	Критерії навчальних досягнень
I. ПОЧАТКОВИЙ	1	Учень (учениця) підтримує діалог на елементарному рівні. Здебільшого він (вона) відповідає на запитання лише однозначними реченнями («так» чи «ні») або уривчастими реченнями ствердного чи заперечного характеру
	2	Учень (учениця) відповідає на елементарні запитання короткими репліками, які лише частково реалізують комунікативну мету
	3	Учень (учениця) бере участь у діалозі за найпростішою щодо змісту мовленнєвою ситуацією, може не лише відповідати на запитання співрозмовника, а й формулювати деякі запитання; комунікативна мета досягається ним (нею) лише частково
II. СЕРЕДНІЙ	4	Учень (учениця) бере участь у діалозі з нескладної щодо змісту теми, певною мірою досягає мети спілкування, його (її) репліки лише частково враховують ситуацію спілкування
	5	Учень (учениця) бере участь у діалозі за нескладною щодо змісту мовленнєвою ситуацією, дотримується елементарних правил поведінки в розмові, загалом досягає комунікативної мети, проте може відхилитися від теми, його (її) мовлення характеризується стереотипністю
	6	Учень (учениця) загалом досягає комунікативної мети в діалозі з нескладної теми, його (її) репліки в основному змістовні, відповідають основним правилам поведінки в розмові, нормам етикету, участь у діалозі здійснюється переважно за допомогою вчителя або співрозмовника, спирається на запропонований зразок
III. ДОСТАТНІЙ	7	Діалогічне мовлення учня (учениці) за своїм змістом спрямовується на розв'язання певної проблеми, загалом є змістовним, невимушеним; відстежуються елементи особистісної позиції щодо предмета обговорення, правила спілкування в цілому дотримуються, судження загалом самостійні й аргументовані, відхилення від теми, помилки в мовному оформленні реплік майже не трапляються
	8	Учень (учениця) загалом вправно бере участь у діалозі за ситуацією, що містить певну проблему, досягаючи комунікативної мети, висловлює судження й аргументує їх з допомогою загальновідомих фактів, у діалозі з'являються елементи оцінних характеристик та узагальнень
IV. ВИСОКИЙ	9	Учень (учениця) самостійно складає діалог з проблемної теми, демонструючи загалом достатній рівень вправності й культури мовлення (чітко висловлює думки, уміє сформулювати цікаве запитання, дати влучну, змістовну відповідь, виявляє толерантність, стриманість, коректність у разі незгоди з думкою співрозмовника), особиста позиція виражається порівняно нечітко, аргументація відзначається оригінальністю, самостійністю
	10	Учень (учениця) складає діалог за проблемною ситуацією, демонструючи належний рівень мовленнєвої культури, вміння чітко формулювати думки, обґрунтовуючи власну позицію, виявляє готовність уважно й доброзичливо вислухати співрозмовника, даючи йому можливість висловитися; дотримується правил мовленнєвого етикету; структура діалогу, мовне оформлення його реплік у цілому відповідають нормам

Рівень	Бали	Критерії навчальних досягнень
IV. ВИСОКИЙ	11	Учень (учениця) складає діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми та визначивши проблему для обговорення, переконливо й оригінально аргументує свою позицію, зіставляє різні погляди на той самий предмет, розуміючи при цьому можливість інших підходів до обговорюваної проблеми, виявляє повагу до думки іншого; структура діалогу, мовне оформлення його реплік відповідають нормам
	12	Учень (учениця) складає глибокий за змістом і досконалий за формою діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми та визначивши проблему для обговорення, демонструючи вміння уважно й доброзичливо вислухати співрозмовника, коротко, виразно, оригінально сформулювати свою думку, дібрати цікаві, влучні, переконливі аргументи на захист своєї позиції, в тому числі й із власного життєвого досвіду, зіставити різні погляди на той самий предмет, змінити свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; дотримується правил поведінки й мовленнєвого етикету в розмові

Монологічне мовлення

Говоріння (усні переказ і твір); письмо (письмові переказ і твір)

Оцінюється здатність учня:

а) усно чи письмово виявляти певний рівень обізнаності з теми, що розкривається;

б) уміти будувати висловлювання певного обсягу, добираючи і впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод з кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо); враховувати мету спілкування, адресата мовлення; розкривати тему висловлювання; виразно відображати основну думку висловлювання, диференціюючи матеріал на головний і другорядний; викладати матеріал логічно, послідовно; використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови; додержуватись єдності стилю;

в) виявляти своє ставлення до предмета висловлювання, розуміти та враховувати можливість різних тлумачень однієї проблеми;

г) виявляти певний рівень творчої діяльності, зокрема: трансформувати одержану інформацію, відтворюючи її докладно, стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стиль відповідно до задуму висловлювання; створювати оригінальний текст певного

стилю; аргументувати висловлені думки, переконливо спростовувати помилкові докази; викладати матеріал виразно, доречно, економно, виявляти багатство лексичних і граматичних засобів.

Критерії оцінювання монологічного мовлення див. у табл. 2.

III. Читання

Читання вголос

Оцінюється здатність учня:

а) розуміти прочитане;

б) читати з достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм;

в) виражати з допомогою темпу, тембру, гучності читання особливості змісту, стилю тексту, авторський задум;

г) пристосовувати читання до особливостей слухачів (ступеня підготовки, зацікавленості певною темою тощо).

Читання мовчки

Оцінюється здатність учня:

а) читати незнайомий текст із незалежною швидкістю, розуміти й запам'ятовувати після одного прочитання фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, тему і основну думку, виражально-наслідкові зв'язки, виражально-зображувальні засоби прочитаного твору;

б) давати оцінку прочитаному.

IV. Оцінювання мовних знань і вмінь

Оцінюванню підлягають знання та вміння з мови, потрібні передусім для правильного використання мовних одиниць, а саме:

а) розпізнавання, групування й класифікування вивчених мовних явищ;

б) сполучування слів, доповнення й трансформація речень, добір належної форми слова, потрібної лексеми, відповідних засобів зв'язку між частинами речення, між реченнями в групі пов'язаних між собою речень тощо;

в) розуміння значення мовних одиниць та особливостей їх використання в мовленні.

V. Оцінювання правописних (орфографічних і пунктуаційних) умінь учнів

Перевірці підлягають уміння правильно писати слова на вивчені орфографічні правила і словникові слова, визначені для запам'ятовування; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; належним чином оформлювати роботу.

Критерії оцінювання монологічного мовлення

Рівень	Бали	Критерії навчальних досягнень	Грамотність	
			припустима кількість орфографічних і пунктуаційних помилок	припустима кількість лексичних, граматичних і стилістичних помилок
I. ПОЧАТКОВИЙ	1	Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи	15-16 і більше	
	2	Побудоване учнем (ученицею) висловлювання характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексики і граматична будова мовлення	13-14	9-10
	3	Учневі (учениці) слід працювати над розвитком умінь більш послідовно й чітко викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлювання, потребує збагачення та урізноманітнення лексики і граматична будова висловлювання	11-12	
II. СЕРЕДНІЙ	4	Висловлювання учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю, зв'язністю; розкриття теми має бути повнішим, ґрунтовнішим і послідовнішим; більш чітко мають розрізнятися основна та другорядна інформація; потребує урізноманітнення добір слів, більше має використовуватися авторська лексика	9-10	7-8
	5	За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, в цілому є завершеною, тему значною мірою розкрито, проте вона потребує більш глибокого висвітлення, має бути виразною основна думка, посилена єдність стилю, мовне оформлення різноманітнішим	7-8	
	6	За обсягом висловлювання учня (учениці) досягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний, але учневі ще слід працювати над умінням самостійно формулювати судження, належно їх аргументувати, точніше добирати слова й синтаксичні конструкції	5-6	
III. ДОСТАТНІЙ	7	Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст (у переказі — з урахуванням його виду), вдало добирає лексичні засоби (у переказі використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але ще має вдосконалювати вміння чітко формулювати тему, послідовно її викладати, належно аргументувати основну думку	4	5-6
	8	Учень самостійно будує достатньо повне (у переказі — з урахуванням його виду), осмислене висловлювання, в цілому ґрунтовно висвітлює тему, добирає переконливі аргументи на їх користь, проте ще має працювати над урізноманітненням словника, граматичного та стилістичного оформлення роботи	3	
	9	Учень самостійно будує послідовний, повний, логічно викладений текст (у переказі — з урахуванням його виду); в цілому розкриває тему, висловлює основну думку (у переказі — авторську позицію); вдало добирає лексичні засоби (у переказі використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), проте ще має працювати над умінням виразно висловлювати особистісну позицію і належно її аргументувати	1+1 (негруба)	
IV. ВИСОКИЙ	10	Учень самостійно будує послідовний, повний (у переказі — з урахуванням його виду) текст, враховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему (у переказі зиставляє свою позицію з авторською), робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту	1	3
	11	Учень самостійно будує послідовний, повний текст (у переказі — з урахуванням його виду), враховує комунікативне завдання; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зиставляє її з думками інших (у переказі враховує авторську позицію), вміє пов'язати обговорюваний предмет з власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду	1 (негруба)	2

Рівень	Бали	Критерії навчальних досягнень	Грамотність	
			припустима кількість орфографічних і пунктуаційних помилок	припустима кількість лексичних, граматичних і стилістичних помилок
IV. ВИСОКИЙ	12	на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю Учень самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему: аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається багатством слововживання, граматичною правильністю та різноманітністю, стилістичною довершеністю	—	1

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ЛІТЕРАТУР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Головною метою вивчення предметів «Українська література», «Зарубіжна література», «Література національних меншин» в загальноосвітній школі є залучення учнів до найвищих досягнень національної та світової літератури і культури, національних і загальнолюдських духовних цінностей, розвиток творчих здібностей учнів, виховання в них естетичного смаку, високої читацької та загальної культури, вироблення вмінь самостійно ознайомлюватися зі зразками мистецтва слова, свідомо сприймати втілені в них естетичні й духовні цінності.

Для досягнення цієї мети слід вирішувати такі основні завдання:

— формувати в учнів уявлення про художню літературу як мистецтво слова, важливу складову системи мистецтв і духовної культури українського та інших народів світу;

— виховувати повагу до духовних скарбів українського народу та всього людства, расову, етнічну, соціальну, гендерну, релігійну, індивідуальну толерантність одночасно з принциповим неконформізмом, здатністю формулювати й активно відстоювати власну точку зору, свою систему життєвих цінностей і пріоритетів, прагнення мати ніким не нав'язане світобачення, не бути об'єктом маніпуляцій, зберігати й примножувати кращі національні традиції, не сприймати культу сили й переваги матеріальних цінностей над духовними;

— навчати школярів сукупності відомостей про вершинні явища українського та світового літературного процесу, загальні закономірності його перебігу від найдавніших часів до сьогодення;

— давати школярам оптимальний обсяг літературознавчих понять і термінів, потрібних для повноцінного аналізу та інтерпретації художніх текстів, розуміння головних закономірностей перебігу літературного процесу;

— відпрацьовувати з учнями вміння і навички аналізу та інтерпретації художнього тексту, здатність сприймати його з урахуванням задуму й стилю автора, бачити кожен конкретний твір у літературному, культурному та історичному контекстах;

— навчати школярів визначати національну своєрідність і загальнолюдську значущість літературних творів, у тому числі шляхом зіставлення зі зразками різних національних літератур та різних видів мистецтва;

— розвивати усне й писемне мовлення школярів, їхнє мислення (образне, асоціативне, абстрактне, логічне тощо);

— формувати в учнів потребу в читанні літературних творів, здатність насолоджуватися мистецтвом слова, засвоювати духовно-естетичний потенціал художньої літератури, реалізовувати його у власному житті;

— відпрацьовувати навички розрізнення явищ елітарної та масової культури;

— прищеплювати школярам високий естетичний смак.

Об'єктом вивчення в курсах української та зарубіжної літератури і літератур національних меншин є художній твір, його естетична природа та духовно-етична сутність. Аналіз та інтерпретація літературного твору мають спиратися на ґрунтовне знання тексту, докладний розгляд ключових епізодів, доречне цитування, виразне читання окремих творів або їх фрагментів. Теоретичні аспекти вивчення твору при цьому слід розглядати не як самоціль, а як один із засобів визначення своєрідності його поетики. На уроках української літератури та літератур національних меншин учні працюють з текстами, написаними мовою оригіналу, на уроках зарубіжної літератури — з літературними творами, перекладеними українською мовою, а за умови готовності школярів — мовою оригіналу.

Моніторинг і оцінювання результативності навчання належать до найважливіших аспектів навчального процесу і значною мірою визначають його якість. На уроках літератури домінантною формою навчання і здійснення контролю за досягнутими результатами є діалог, який відбувається на всіх етапах навчальної діяльності і до якого учнів залучає вчитель, спонукаючи розмірковувати, робити узагальнення і висновки, висловлювати власні думки, оцінювати. Під час такого оцінювання обов'язковим має стати контроль за прочитанням кожним учнем програмових творів, визначення рівня засвоєння їхнього змісту та вироблення вмінь і навичок їхнього аналізу й інтерпретації, перевірка виконання усних і письмових робіт.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з української та зарубіжної літератури та літератур національних меншин має здійснюватися за такими критеріями (див. табл. 3).

Таблиця 3

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з української та зарубіжної літератури та літератур національних меншин

Рівень	Бали	Критерії навчальних досягнень
I. ПОЧАТКОВИЙ	1	Учень (учениця) на елементарному рівні відтворює матеріал, називаючи окремий літературний факт або явище (автора й назву твору, окремих літературних персонажів тощо)
	2	Учень (учениця) розуміє навчальний матеріал і може відтворити фрагмент з нього окремим реченням (називає окремі факти з життя і творчості письменника, головних персонажів твору, впізнає за описом окремого персонажа твору, впізнає, з якого твору взято уривок тощо)
	3	Учень (учениця) розуміє навчальний матеріал і за допомогою вчителя дає відповідь у формі висловлювання (відтворює зміст у певній послідовності, називає на репродуктивному рівні жанр твору, впізнає літературний факт за описом або визначенням)
II. СЕРЕДНІЙ	4	Учень (учениця) має уявлення про зміст твору, може переказати визначну його частину та з допомогою вчителя визначає основні сюжетні елементи, на репродуктивному рівні відтворює фактичний матеріал

Рівень	Бали	Критерії навчальних досягнень
II. СЕРЕДНІЙ	5	Учень (учениця) знає зміст твору, переказує окрему його частину, знаходить в тексті приклади відповідно до сформульованого завдання, висловлює оцінювальне судження і доводить його одним-двома аргументами, завершує відповідь простим узагальненням, дає визначення літературних термінів
	6	Учень (учениця) знає зміст твору, може переказати значну його частину, з допомогою вчителя виділяє головні епізоди, вміє формулювати думки, називає риси характеру літературних героїв, встановлює окремі причинно-наслідкові зв'язки, дає визначення літературних термінів з прикладами
III. ДОСТАТНІЙ	7	Учень (учениця) володіє матеріалом і навичками аналізу літературного твору за поданим учителем зразком, наводить окремі приклади з тексту
	8	Учень (учениця) володіє матеріалом, за зразком аналізує текст, виправляє допущені помилки, добирає докази на підтвердження висловленої думки, застосовує відомі факти, поняття для виконання стандартних навчальних завдань
	9	Учень (учениця) володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, застосовує теорію в конкретних ситуаціях, демонструє правильне застосування матеріалу, складає порівняльні характеристики, добирає аргументи на підтвердження власних міркувань
IV. ВИСОКИЙ	10	Учень (учениця) володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, виявляє початкові творчі здібності, самостійно оцінює літературні явища, працює з різними джерелами інформації, систематизує, узагальнює та творчо використовує підібраний матеріал
	11	Учень (учениця) на високому рівні володіє матеріалом, вміннями й навичками комплексного аналізу художнього твору, використовує засвоєні факти для виконання нестандартних завдань, самостійно формулює проблему й вирішує шляхи її розв'язання, висловлює власні думки, самостійно оцінює явища літератури й культури, виявляючи власну позицію щодо них
	12	Учень (учениця) вільно володіє матеріалом та навичками текстуального аналізу літературного твору, виявляє особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до перенесення набутих знань та вмінь на нестандартні ситуації, має схильність до літературної творчості

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ: ШКІЛЬНЕ МЕТОДОБ'ЄДНАННЯ

Орієнтовні науково-методичні проблеми, над якими повинні працювати вчителі української мови та літератури

- Шляхи і засоби формування національно-мовної особистості на уроках української мови.
- Особистісно зорієнтоване навчання на уроках української мови та літератури.
- Ігрові елементи як засіб підвищення інтересу до вивчення рідної мови.
- Стимулювання творчої активності учнів на уроках української мови та літератури.
- Форми заохочення учнів до активної творчої діяльності.

- Співтворчість учителя й учня на уроках української мови.

- Формування національно-мовної особистості в системі кооперативного навчання.
- Сучасні педагогічні технології особистісно орієнтованого навчання та виховання учнів як ефективний засіб освітньо-виховної системи школи.
- Розвиток творчої особистості в умовах розбудови школи України, виховання моральних якостей учнів засобами української мови та літератури.
- Індивідуалізація та диференціація навчання. Робота з обдарованими дітьми.

- Гурткова робота — неодмінна складова системи освіти і виховання підростаючого покоління.

- Розвиток пізнавальних інтересів і творчих можливостей учнів в процесі вивчення української мови та літератури.

- Інтегративні зв'язки у викладанні української літератури.

- Використання інтерактивних методів і прийомів в процесі викладання української мови та літератури.

- Інноваційні технології навчання при викладанні української літератури в школі.

- Адаптивно-розвивальне навчання на уроках української мови та літератури.

- Диференціація та індивідуалізація навчання на уроках української мови та літератури.

- Етимологія у мовленнєвій діяльності як засіб розвитку пізнавальних інтересів школярів.

- Впровадження методики критичного мислення для систематизації знань учнів з української мови та літератури.

- Методи проблемного навчання та їх застосування на уроках української літератури.

- Міжпредметна інтеграція — ефективний спосіб забезпечення особистісно зорієнтованого навчання на уроках української мови та літератури.

- Формування комунікативної компетенції школярів під час вивчення української мови.

- Морально-етичне виховання учнів на уроках української мови шляхом використання творів В. О. Сухомлинського.

- Організація та проведення позакласної роботи з української мови та літератури, українознавства.

- Комп'ютерні засоби навчання на уроках української мови: проблеми сьогодення дня.

- Програмоване навчання на уроках української мови як доцільне впровадження у вивчення різних розділів шкільного курсу мови, а також на уроках зв'язного мовлення.

- Значення практичної риторики у формуванні мовленнєвих умінь і навичок учнів.

- Формування у школярів інтересу до вивчення української мови.

- Збагачення словникового запасу учнів професійною термінологією (в класах з профільною спеціалізацією).

- Формування у школярів умінь будувати різні типи висловлювань на лінгвістичну тему.

- Оволодіння школярами основними мовними засобами виразного мовлення.

- Активізація творчої діяльності учнів в процесі вивчення літератури.

- Вивчення літератури в профільних гуманітарних класах в умовах диференційованого навчання.

- Розвиток усного і писемного мовлення на уроках літератури.

- Міжпредметні зв'язки в процесі вивчення літератури.

- Особливості компаративного вивчення шкільного курсу літератури.

- Адекватне прочитання творів української класики на уроках літератури.

- Психолого-дидактичні прийоми активізації пізнавальної діяльності школярів на уроках української мови.

- Розвиток творчого потенціалу учнів в процесі вивчення української літератури з проекцією змісту вивчених творів на певний історико-літературний період.

- Розвиток творчого потенціалу учнів у позакласній роботі з української літератури.

- Мовна освіта — основа духовного та інтелектуального розвитку учня, виховання національно свідомої особистості, громадянина України.

- Виховання духовності і загальної культури, розвиток нахилів, здібностей і творчих обдарувань учнів.

- Інтелектуальний і духовний розвиток школярів на уроках зв'язного мовлення.

- Розвиток пізнавальних інтересів учнів через застосування інноваційних технологій.

Орієнтовна тематика засідань шкільного методичного об'єднання (орієнтовно 6 засідань протягом навчального року)

- Обговорення і затвердження плану роботи МО на навчальний рік.

- Обговорення методичних рекомендацій МОН України, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів щодо вивчення української мови та літератури у новому навчальному році.

- Обговорення Інструкції щодо ведення класного журналу учнів 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів на 2008/2009 н. р. (затверджено МОН України від 03.06.2008 р., № 496).

- Дотримання наступності й перспективності у формуванні знань, умінь і навичок з української мови в учнів початкової ланки та 5-х класів.

- Про організацію взаємовідвідування уроків членами МО.

- Огляд новинок наукової і методичної літератури (на кожному засіданні).

- Про систему роботи з обдарованими дітьми (доповідь вчителя).

- Про організацію індивідуальної роботи з обдарованими учнями (повідомлення вчителів).

- Про підготовку завдань для шкільної олімпіади та підготовку до участі в районному (міському) етапі Всеукраїнської олімпіади з української мови і літератури та конкурсу з української мови ім. П. Яцика (повідомлення).

- Про організацію та проведення шкільних заходів, присвячених Дню української писемності.

- Підсумки роботи МО за I семестр навчального року (звіт голови МО).

- Про організацію науково-дослідної роботи школярів. Обговорення кращих учнівських наукових досліджень.

- Творчий звіт учителя, який атестується.

- Про участь навчального закладу в районному (міському) етапі Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури (підсумок).

- Про підготовку до участі навчального закладу в районному (міському) етапі конкурсу «Учитель року».

- Про участь учнів школи в конкурсі-захисті робіт членів МАН.

- Про викладання факультативних курсів та курсів за вибором.

- Про організацію позакласної роботи з української мови та літератури.

- Про підготовку Тижня української мови та літератури до Шевченківських днів (планування роботи, проведення всіх заходів, конкурсів тощо).

- Про підготовку одинадцятикласників до зовнішнього оцінювання знань з української мови. Форма, структура та зміст тестових завдань.

- Про виконання учнями 5–11-х класів контрольних робіт з чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

- Про критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з української та зарубіжної літератури і літератур національних меншин (затверджені МОН України від 05.05.2008, № 317).

- Про застосування інтерактивних технологій на уроках української мови та літератури.

- Про перевірку зошитів з української мови та літератури.

- Обговорення відкритих уроків, проведених членами МО.

- Звіт голови МО про роботу, проведу протягом навчального року.

- Про підготовку та проведення ДПА в 9-х та 11-х класах.

- Обговорення екзаменаційних матеріалів.

- Про підсумки роботи з обдарованими учнями школи.

- Обговорення завдань з української мови та літератури для 5–11-х класів для коригування семестрових оцінок.

- Про підручники української мови та літератури для 8-го класу 12-річної школи (інформація).

- Про особливості проведення та оцінювання тестових завдань на уроках української мови та літератури (повідомлення).

- Про організацію самостійної роботи учнів на уроках української мови та літератури.

- Про оформлення навчальних кабінетів з української мови та літератури (повідомлення).

- Про ведення документації кабінету української мови та літератури.

- Звіти вчителів про навчально-методичне забезпечення уроків української мови та літератури.

- Опрацювання газетних жанрів на уроках української мови.

- Ознайомлення з новими програмами з української мови та літератури для 5–8-х класів за 12-річною системою освіти.

- Вивчення пояснювальних записок до програм з української мови та літератури (навіть, якщо програми не змінилися).

- Обговорення шляхів оновлення змісту навчання з української мови та літератури, втілення культурологічної програми з мови.

- Аналіз якості знань учнів за підсумками роботи у 2007/2008 н. р.

- Ознайомлення вчителів, які будуть атестуватися, з Положенням про атестацію педагогічних кадрів України.

- Обговорення науково-методичних тем, над якими працюватимуть вчителі української мови та літератури протягом 2008/2009 н. р.

- Про проведення контрольних робіт та підсумкових уроків за I семестр 2008/2009 н. р. з метою визначення рівня сформованості компетенції учнів з української мови та літератури.

- Обговорення результатів підсумкових уроків з української мови та літератури, директорських контрольних робіт за I семестр (II) 2008/2009 н. р.

- Творчі звіти вчителів з науково-методичних тем, над якими вони працюють.

- Підготовка методичних матеріалів учителів української мови та літератури до друку у фахових журналах.

- Моніторинг якості знань учнів за рік з української мови та літератури.

- Обговорення результатів атестації вчителів української мови та літератури.

- Звіт вчителів української мови та літератури на засіданні МО про роботу в 2008/2009 н. р., виконання програм.

- Звіт вчителів про виготовлення наочних, роздаткових матеріалів, про поповнення матеріальної бази кабінетів, удосконалення методичних комплексів.

- Підведення підсумків роботи МО у 2008/2009 н. р., об'єктивна оцінка його діяльності, досягнень та недоліків і визначення шляхів удосконалення роботи МО на наступний навчальний рік.

- Планування роботи МО на 2009/2010 н. р.

Орієнтовний перелік науково-методичних тем

- Використання мультимедійної системи на уроках української мови та літератури.

- Проектні технології як один із напрямків розвитку мовної особистості.

- Вивчення біографічних та автобіографічних творів на уроках української літератури.

- Дидактичні технології: стратегія лінгвокультурологічного розвитку школярів.

- Чинники та античинники культури сучасного українського мовлення.

- Науково-дослідна та краєзнавча робота з учнями на уроках словесності.
- Організація групової навчальної діяльності учнів на уроках української літератури.
- Активізація розумового і творчого мислення на уроках словесності.
- Психологічна організація навчально-пізнавальної співпраці учнів на уроках української літератури.
- Екологічне виховання на уроках мови.
- Взаємозв'язки шкільного літературознавства і гендерної психології.
- Шляхи удосконалення ефективності уроку мови та літератури.
- Нетрадиційні форми навчання: їхні переваги й недоліки.
- Сучасні підходи до визначення типу та структури уроків.
- Сучасні освітні технології.
- Роль навчально-методичного комплексу української мови і літератури в підвищенні рівня знань, умінь і навичок учнів.
- Роль ТЗН у підвищенні якості викладання української мови і літератури та рівня знань, умінь, навичок учнів.
- Педагогіка добротворення як основоположний принцип гуманістичної педагогіки (доповідь вчителя).
- Особистісно зорієнтоване навчання української літератури (доповідь).
- Психолого-педагогічна корекція як різновид виховного впливу на емоційну сферу школярів на уроках української мови та літератури (доповідь).
- Когнітивний потенціал уроку мови.
- Збагачення словникового запасу учнів етикетними формулами.
- Збагачення словникового запасу учнів власне українською лексикою.
- Збагачення словникового запасу учнів професійною термінологією (в класах з профільною спеціалізацією).
- Формування у школярів інтересу до вивчення української мови.
- Формування у школярів умінь будувати різні типи висловлювань на лінгвістичну тему.
- Формування в учнів поняття про властивості гарного мовлення.
- Засвоєння учнями лінгвістичних засобів, що сприяють точності мовлення.
- Оволодіння школярами основними мовними засобами виразного мовлення.
- Значення практичної риторики у формуванні мовленнєвих умінь і навичок учнів.
- Система роботи з розвитку зв'язного мовлення на уроках української мови в 5–11-х класах.
- Сучасні підходи до навчання української мови в загальноосвітній середній школі.
- Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови.
- Викладання української мови в контексті сучасних вимог.
- Роль і місце української мови та літератури в системі навчально-виховного процесу.
- Диференційований та індивідуальний підхід до навчання і виховання учнів на уроках української мови та літератури.
- Естетичне виховання на уроках української мови та літератури.
- Розвиток пізнавальних здібностей учнів на уроках української мови та літератури.
- Керівництво пізнавальною активністю учнів на уроках української мови та літератури.
- Колективні способи діяльності на уроках української мови та літератури.
- Ігрова діяльність на уроках української мови та літератури.
- Організація поурочної діяльності та її специфіка відповідно до нових вимог освіти.
- Використання тестових завдань як методу закріплення і контролю знань на уроках української мови та літератури.
- Моніторинг якості знань учнів з української мови та літератури.
- Виховання загальнолюдських моральних якостей засобами класичної літератури.

МІЙ КАБІNET — МОЯ ФОРТЕЦЯ

(Систематизація, підбір, поповнення, розробка тематичних, навчальних, методичних матеріалів для творчої лабораторії вчителя)

- Дидактичний матеріал з української мови для 5–11-х класів (за всіма темами навчальних програм по класах).
- Різноманітні тестові завдання для уроків контролю знань в 5–11-х класах з української мови та літератури (до всіх тем по класах).
- Тестові матеріали до уроків зв'язного мовлення для 5–11-х класів з української мови (різноманітні види переказів з творчими завданнями, різноманітні види творів з творчими завданнями, замітки до газет тощо, по класах).
- Тести, матеріали для вибіркового диктантів, для розподільних диктантів з тем за програмами (5–11-ті класи, по класах).
- Дидактичні матеріали для проведення самостійних робіт з навчальних тем для 5–11-х класів (по класах).
- Індивідуальні завдання з навчальних тем для 5–11-х класів (по класах).
- Завдання для підсумкової перевірки знань учнів з української мови та літератури (по класах).
- Тематика єдиних контрольних робіт з української мови для 5–11-х класів.

- Тематичні папки з нових програмних тем:
 - «Соціокультурна змістова лінія навчального матеріалу програми з української мови».
 - «Риторика. Основи ораторського мистецтва».
- Зразки олімпіадних завдань (для кожного класу).
- Постійно діючий стенд «На допомогу учням».
- Методично-тематичні папки: «Інноваційні методи навчання «Українська мова», «Інноваційні методи навчання «Українська література».
- Папки з української літератури (5–11-й клас) про творчість українських письменників за навчальними програмами з літератури рідного краю.
- Моніторинг навчальних досягнень учнів з української мови (матеріали).
- Матеріали державної підсумкової атестації (9 кл., 11 кл.).
- Методичні рекомендації щодо викладання української мови та літератури.

- Матеріали перспективного педагогічного досвіду.
 - Методичні розробки уроків вчителів.
 - Календарно-тематичні плани з української мови та літератури для 5–11-х класів.
 - Позакласна робота з учнями (робота гуртків, матеріали конкурсів, олімпіад, МАН, декади української мови та літератури).
- Учителям української мови та літератури в створенні навчального кабінету української мови та літератури, його облаштуванні допоможе орієнтовне Положення про навчальний кабінет української мови та літератури (журнал «Наша школа», № 4, 2005 р.) та методичні поради, опубліковані у фаховому журналі «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах», № 1, 2001 р. (с. 114–128).

С. А. СВІТКОВСЬКА,

завідувачка науково-методичного центру української мови та літератури, українознавства ООІУВ.

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (8-Й КЛАС 12-РІЧНОЇ ШКОЛИ) за програмою «Українська мова» (5–12 класи) для ЗНЗ, Київ, Ірпінь, 2005, автори — Г. Т. Шелехова, В. І. Тихоша та ін.)

№	Кількість годин	Зміст уроку	Дата	Примітки
1.	1	ТЕМА № 1. Вступ Мова-найважливіший засіб спілкування, пізнання і впливу.		
2.	2	<i>Повторення та узагальнення вивченого.</i> Пунктуація Словосполучення і речення. Члени речення. Однорідні члени речення. Звертання, вставні слова. Розділові знаки в реченнях з однорідними членами, звертаннями, вставними словами.		
3.		Просте і складне речення. Пряма мова і діалог.		
4.		Розділові знаки в складному реченні, при прямій мові, діалозі. <i>РЗМ № 1.</i> Повторення відомостей про мовлення.		
5.	4	Текст. Стил і типи мовлення. Різновиди аудіювання. Синтаксис. Пунктуація Словосполучення і речення. Словосполучення.		
6.		Будова і види словосполучень за способами вираження головного слова. Речення. Види речень за метою висловлювання. Окличні речення (повторення). Речення прості і складні (повторення). Розділові знаки в кінці речення (повторення).		
7.		Однокладні та двоскладні речення. Порядок слів у реченні. Логічний наголос.		
8.		<i>РЗМ № 2.</i> Виразне читання вголос тексту-оповідання, прислів'їв, приказок. <i>МД Контрольне аудіювання тексту художнього стилю</i>		
9.	10	ТЕМА № 2. Просте речення. Двоскладне речення Головні і другорядні члени речення.		
10.		Підмет і присудок. Способи вираження підмета.		
11.		Простий і складений присудок (іменний і дієслівний). Тире між підметом і присудком.		
12.		<i>РЗМ № 3.</i> Особливості побудови опису місцевості, пам'яток історії і культури. <i>МД Говоріння. Контрольний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії та культури в науковому стилі.</i>		
13.		<i>РЗМ № 4.</i> <i>МД Говоріння. Контрольний переказ розповідного тексту з елементами опису пам'яток історії та культури в науковому стилі.</i>		
14.		<i>РЗМ № 5.</i> <i>МД Контрольний письмовий твір-роздум на морально-етичну тему.</i>		
15.		Означення, додаток і обставина як другорядні члени речення (повторення).		
16.		<i>РЗМ № 6.</i> Жанри мовлення:повідомлення, оповідання, тематичні виписки. Конспект прочитаного як різновид стислого переказу.		
17.		ТЕМА № 3. Просте речення. Двоскладне речення Прикладка як різновид означення.		

№	Кількість годин	Зміст уроку	Дата	Примітки
18.		Написання непоширених прикладок через дефіс. Прикладки, що беруться в лапки.		
19.		Види обставин (за значенням). Порівняльний зворот.		
20.		<i>РЗМ № 7. МД Письмовий докладний переказ тексту-опису місцевості, пам'яток історії і культури художнього стилю з творчим завданням.</i>		
21.		<i>РЗМ № 8. МД Письмовий докладний переказ тексту-опису місцевості, пам'яток історії і культури художнього стилю з творчим завданням.</i>		
22.		Виділення порівняльних зворотів комами.		
23.		Виділення порівняльних зворотів комами. Тренувальні вправи.		
24.	7	<i>МД Контрольне читання мовчки тексту-роздуму публіцистичного стилю.</i> ТЕМА № 4. Односкладні речення. Неповні речення Односкладні прості речення з головним членом у формі присудка.		
25.		Види односкладних речень з головним членом у формі присудка: означено-особові, узагальнено-особові.		
26.		<i>РЗМ № 9. Ділові папери. Протокол.</i>		
27.		Види односкладних речень з головним членом у формі присудка: неозначено-особові, безособові речення.		
28.		Односкладні прості речення з головним членом у формі підмета (називні).		
29.		Односкладні речення як частини складного речення.		
30.		Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях.		
31.		Повні й неповні речення. Тире в неповних реченнях.		
32.		<i>Контрольний диктант за I семестр.</i>		
33.		Аналіз помилок, допущених у контрольному диктанті.		
34.	6	ТЕМА № 5. Речення з однорідними членами Однорідні члени речення із сполучниковим, безсполучниковим, змішаним зв'язком.		
35.		Кома між однорідними членами речення.		
36.		Речення з кількома рядами однорідних членів.		
37.		<i>РЗМ № 10. МД Говоріння Контрольний твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень (за складним планом)</i>		
38.		<i>РЗМ № 11. МД Говоріння Контрольний твір-опис місцевості (вулиці, села, міста) на основі особистих спостережень (за складним планом)</i>		
39.		Однорідні й неоднорідні означення.		
40.		Узагальнюючі слова в реченнях з однорідними членами.		
41.		Двокрапка і тире при узагальнюючих словах.		
41.		<i>РЗМ № 12. МД Контрольне аудіювання тексту-роздуму публіцистичного стилю.</i> Узагальнюючі слова в реченнях з однорідними членами.		
42.	7	Двокрапка і тире при узагальнюючих словах. ТЕМА № 6. Речення із звертаннями, вставними словами (словосполученнями, реченнями) Звертання поширені і непоширені.		
43.		Розділові знаки при звертанні.		
44.		<i>РЗМ № 13. МД Складання діалогів відповідно до створеної ситуації спілкування, розігрування в різних стилях мовлення.</i>		
45.		<i>РЗМ № 14. МД Складання діалогів відповідно до створеної ситуації спілкування, розігрування в різних стилях мовлення.</i>		
46.		Тренувальні вправи на речення із звертаннями.		
47.		Вставні слова.		
48.		Вставні словосполучення і речення.		
49.		Розділові знаки при вставних словах.		
50.		<i>РЗМ № 15. МД Говоріння Контрольний стислий переказ тексту публіцистичного стилю на основі прослуханих радіо- і телепередач.</i>		
51.		<i>РЗМ № 16. МД Говоріння Контрольний стислий переказ тексту публіцистичного стилю на основі прослуханих радіо- і телепередач</i>		
52.		<i>РЗМ № 17. МД Контрольне читання мовчки тексту-опису місцевості художнього стилю.</i> Тренувальні вправи на розділові знаки при вставних словах.		
53.		ТЕМА № 7. Речення з відокремленими членами Поняття про відокремлення.		
54.		Відокремлені означення. Розділові знаки при відокремлених означеннях.		
55.		Відокремлені означення. Розділові знаки при відокремлених означеннях.		
56.		<i>РЗМ № 18. МД Контрольний письмовий твір-опис місцевості на основі особистих спостережень і вражень в художньому стилі.</i>		
57.		Відокремлені прикладки. Розділові знаки при відокремлених прикладках.		
58.		<i>РЗМ № 19. МД Читання вголос текстів — п'єс, віршів, байок, легенд.</i>		
59.		<i>РЗМ № 20. МД Читання вголос текстів — п'єс, віршів, байок, легенд.</i>		
60.		ТЕМА № 8. Речення з відокремленими членами Відокремлені додатки. Розділові знаки при відокремлених додатках.		
61.		Відокремлені обставини. Розділові знаки в реченнях з відокремленими обставинами.		
62.		<i>РЗМ № 21. МД Контрольний письмовий стислий переказ розповідного тексту.</i>		
63.		Відокремлені обставини. Розділові знаки в реченнях з відокремленими обставинами.		
64.		Уточнюючі члени речення. Розділові знаки при уточнюючих членах речення.		
65.		Повторення відомостей про просте речення.		

Тема № 7			Тема № 8																	
Читання вголос	Зошит	Тематична	60	61	62	Письмовий переказ	63	64	65	66	67	68	Контрольний диктант за II семестр	69	70	Зошит	Тематична	II семестр	Скоригована	Річна

**КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
(8-й КЛАС 12-РІЧНОЇ ШКОЛИ)
за програмою «Українська література» (5–12 класи) для ЗНЗ,
Київ, Ірпінь, 2005, автори — Р. В. Мовчан та ін.)**

№	Кількість годин	Зміст уроку	Дата	Примітки
1.	1	ТЕМА № 1. Вступ Художня література як одна з форм духовної діяльності людини. Функції художньої літератури. Різновиди образів. <i>ТЛ:</i> поглиблення понять про художній образ, художній твір.		
2.	7	УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ.		
	3	Українські історичні пісні Пісні про звияжну боротьбу козаків з турецько-татарськими нападниками (« <i>Зажурилась Україна</i> », « <i>Та, ой, як крикнув же козак Сірко</i> »).		
3.		Пісні про боротьбу проти соціального та національного гніту (« <i>Ой Морозе, Морозенку</i> », « <i>Максим козак Залізняк</i> »).		
4.		Пісні про боротьбу проти соціального та національного гніту (« <i>Чи не той то Хміль</i> », « <i>За Сибіром сонце сходить</i> »).		
5.		Образи історичних осіб, лицарів-оборонців рідної землі, створені народною уявою.		
6.	1	Пісні Марусі Чурай. « <i>Засвіт встали козаченьки</i> », « <i>Віють вітри, віють буйні</i> », « <i>Ой не ходи, Грицю...</i> » Легендарна поетеса з Полтави. Трагічна історія її життя. Пісні, що стали народними. Їхня популярність, фольклорна основа, народнопоетичні образи.		Напам'ять « <i>Засвіт встали козаченьки</i> »
7.		Урок позакласного читання. Народна дума «Самійло Кішка»		
8.	4	Українські народні думи. « <i>Маруся Богуславка</i> », « <i>Буря на Чорному морі</i> » Героїчний епос українського народу. Різновиди дум (історико-героїчні, соціально-побутові).		
9.		Урок виразного читання. <i>Виразне читання думи «Маруся Богуславка», «Буря на Чорному морі».</i>		
10.		Кобзарі та лірники — виконавці народних дум. Жанрова своєрідність, історична основа, героїчний зміст дум. Специфічність поетичної форми, ритму.		
11.		Символ гріхопадіння і порятунку через усвідомлення покаяння (« <i>Буря на Чорному морі</i> »). <i>ТЛ:</i> думи.		
12.		РЗМ № 1. Створення уявних словесних портретів героїв народних пісень та дум (усно).		
13.	4	ТЕМА № 2. З ДАВНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. « <i>Слово про похід Ігорів</i> ». Давньоруська пам'ятка, перлина українського ліро-епосу. Історична основа «Слова...». Переклади і переспіви у XIX–XX ст.		
14.		Питання авторства. Особливості композиції та стилістичних засобів.		
15.		Образи руських князів у творі. Наскрізна ідея патріотизму. Символічно-міфологічні образи та їхнє значення. Фольклорні мотиви.		
16.		Роль пейзажу в розгортанні сюжету. Поетичність образу Ярославни.		
17.		Література рідного краю. Козацькі походи та їх провідники в книзі Б. Сушинського « <i>Козацькі вожді України</i> » (2–3 нариси).		
19.	20	СВІТ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ		
	4	Тарас Шевченко. « <i>Думи мої, думи мої...</i> » Викуп поета з неволі, причини його покарання царем, арешт, перебування в казематі, заслання.		
20.		Тарас Шевченко. « <i>Мені однаково, чи буду...</i> » (з циклу «В казематі») Роздуми автора про власну долю, долю України. « <i>Минають дні, минають ночі...</i> » Усвідомлення власної місії поета.		

№	Кількість годин	Зміст уроку	Дата	Примітки
21.		Тарас Шевченко. «Ой три шляхи широкії...» Думки про плинність, скороминучість життя людини на землі, про її долю. ТЛ: філософська лірика, силабо-тонічне віршування (рими, стопи, віршований розмір).		Напам'ять: «Мені однаково, чи буду...»; «Думи мої, думи мої...» (фрагмент)
22.		РЗМ № 2. Контрольний письмовий твір «Нема України без Тараса».		
23.	3	ТЕМА № 3. Іван Франко. «Іван Вишенський» Короткі відомості про письменника.		
24.		Іван Франко. «Іван Вишенський» Історична правда та художній вимисел: постать українського мислителя XVII ст. і художній образ у творі.		
25.		Іван Франко. «Іван Вишенський» Проблема морального вибору людини, її втеча від неприйняттого буттєвого світу. ТЛ: історична поема.		
26.		Урок позакласного читання. В. Чемерис. «Ольвія»		
27.	5	Леся Українка. Розповідь про життя поетеси, її мужність і силу духу.		
28.		Леся Українка. «Ви щасливі, пречистії зорі» Потужне ліричне начало, романтичність, волелюбність поета.		
29.		Леся Українка. «Давня весна», «Хотіла б я піснею стати...» Оптимізм, мрія і дійсність як провідні мотиви. Тема гармонійного єднання людини з природою («Давня весна»).		
30.		Леся Українка. «Давня казка». Ідея вільної творчості, вільнолюбства		
31.		людини. Проблеми і мотиви: роль митця в суспільстві, служіння музі й народові, суть людського щастя, вдячності		Напам'ять: «Хотіла б я піснею стати...»; уривок з «Давньої казки» (на вибір).
32.		Література рідного краю. В. Гетьман — поет і громадянин. Основні теми творчості. Ліризм, гуманізм, громадянське звучання лірики поета.		
33.	2	Володимир Сосюра. «Любіть Україну!» Патріотичні та інтимні мотиви творів поета. Патріотичний пафос поезії «Любіть Україну!»		Напам'ять: «Любіть Україну!»
34.		Володимир Сосюра. «Сад» («В огні нестримної навали...») Щирість його ліричного самовираження. Образ України, ідея нерозривної єдності людини з рідною землею, алегоричність образів. «Васильки» — вірєць інтимної лірики. ТЛ: інтимна лірика, віршовані розміри.		
35.	2	ТЕМА № 4. Борис Олійник. «Вибір» Народне визнання сучасного українського поета. Вічна проблема життєвого вибору, стоїчної позиції.		
36.		Борис Олійник. «Ринг» Філософія чину і мудрості в творах поета.		
37.		Урок позакласного читання. І. Сенченко. «Діамантовий берег», «Руді вовки», «Чорна брама».		
38.	2	Володимир Підпалій. Щирість патріотичних почуттів ліричного героя у вірші «Тиха елегія».		
39.		Володимир Підпалій. «Запросини» Оптимізм, впевненість у правильності обраного шляху.		
40.		Література рідного краю. В. Мороз про Україну та народ. Філософське звучання лірики.		
41.	2	Іван Малкович. «Свічечка букви І», «Музика, що пішла» Глибокі роздуми сучасного поета про те, якою повинна бути людина, щоб уберегти себе, своїх близьких, свою мову, душевне багатство від зла.		
42.		Іван Малкович. «З янголом на плечі» Оптимістичний пафос, віра в перемогу добра.		Напам'ять: «З янголом на плечі»
43.	4	НАЦІОНАЛЬНА ДРАМА Іван Карпенко-Карий. «Сто тисяч». Короткі відомості про життя і творчість видатного українського драматурга XIX ст., про театр «корифеїв».		
44.		Іван Карпенко-Карий. Трагікомедія «Сто тисяч» (скорочено) — класичний вірєць українського «театру корифеїв». Проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи.		
45.		Іван Карпенко-Карий. Проблема влади грошей — наскрізна і «вічна» у світовому мистецтві. Засоби сатиричного змалювання в драмі «Сто тисяч».		
46.		Іван Карпенко-Карий. «Сто тисяч». Характеристика образів. ТЛ: драматичний твір (поглиблено), комедія, трагікомедія.		
47.		РЗМ № 3. Інсценізація уривків із драми «Сто тисяч» з подальшим обговоренням побаченого.		
48.	12 3	ТЕМА № 5. З УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ Михайло Коцюбинський. «Дорогою ціною» (скорочено) Пригодницький, романтичний сюжет повісті. Вічний тип шукача правди.		

№	Кількість годин	Зміст уроку	Дата	Примітки
49.		Михайло Коцюбинський. «Дорогою ціною» Протест Остапа і Соломії проти кріпосницької наруги — протест проти кріпосницької наруги — протест проти будь-якого насильства над людиною. Проблема волі людини та можливостей її здобуття. Кохання Остапа і Соломії як центральний мотив у творі. Його непереможна сила, що рухає вчинками, поведінкою, вибором героїв.		
50.		Михайло Коцюбинський. «Дорогою ціною» Час і вічність у повісті, символічні образи. Романтичність, мужність і сила волі української жінки Соломії.		
51.	4	Осип Назарук. «Роксоляна» (скорочено). Події історичної доби XVI ст.		
52.		Осип Назарук. «Роксоляна» . Зміст твору.		
53.		Осип Назарук. «Роксоляна» . Проблема кохання і служіння народові в історичній повісті.		
54.		Осип Назарук. «Роксоляна» . Незалежна вдача, щирість у стосунках з людьми, природний розум і врода Роксоляни.		
55.		Урок позакласного читання. П. Загребельний. «Роксолана»		
56.	5	Володимир Дрозд. «Ирій», «Білий кінь Шептало» Іронічна, алегорично-хімерна проза сучасного прозаїка.		
57.		Володимир Дрозд. «Ирій» — хімерна повість про неповторний світ юності,		
58.		про вічне і швидкоплинне в житті людини. Уявне та реальне в повісті, їх роль в сюжеті твору.		
59.		Володимир Дрозд. «Білий кінь Шептало» Проблема людини в суспільстві, її знеособлення.		
60.		Володимир Дрозд. «Білий кінь Шептало» Питання свободи і неволі, особистості й натовпу, дійсності і мрії.		
61.	4	ТЕМА № 6. УКРАЇНСЬКИЙ ГУМОР І САТИРА		
	2	Володимир Самійленко. «Патріоти», «Ельдорадо» Коротко про митця. Гумор і сатира поета як поштовх до роздумів про справжній патріотизм, чесність, самовідданість, порядність та лицемірство, пристосуванство людини.		
62.		Володимир Самійленко. «Патріоти», «Ельдорадо» Засоби творення гумору та сатири. Сатирична іронія вірша. ТЛ: гумор і сатира (поглиблено), антитеза, іронія.		
63.		Урок виразного читання. Виразне читання поетичного сатиричного твору.		
64.	2	Євген Дудар. «Слон і мухи», «Лісова казка» Дотепні сатиричні оповіді сучасного письменника-гумориста як спонука до роздумів про довколишній світ і себе.		
65.		Євген Дудар. «Червона шапочка»		
66.		РЗМ № 4. Письмовий твір «Сюжет для шкільного «Єралашу» (розповідь про смішний випадок із життя учнів).		
67.		Література рідного краю. Вікторина за опрацьованими на уроках літератури рідного краю та прочитаними самостійно творами письменників рідного краю.		
68.		Урок позакласного читання. Олесь Гончар. «Берег любові».		
69.		Підсумковий урок. Бесіда про твори, що вивчалися упродовж року		
70.		й викликали найбільше роздумів, суперечок, зацікавлення.		

Додаток до календарно-тематичного планування
з української літератури

ЗРАЗОК ЗАПОВНЕННЯ СТОРІНОК ЖУРНАЛУ
за Інструкцією щодо ведення класного журналу учнів 5-11(12-х) класів загальноосвітніх
навчальних закладів (наказ МОН України від 03.06.2008 р., № 496)

Тема № 1												Тема № 2							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
						На пам'ять					Тематична								

Тема № 2				Тема № 3																
21		22		23	24	25	26	27	28	29	30	31		32	33		34			
	На пам'ять												На пам'ять			На пам'ять		Тематична	I семестр	Скоригована

Тема № 4											Тема № 5											
35	36	37	38	39	40	41	42		43	44	45	46	47		48	49	50	51	52	53	54	
								На пам'ять						Тематична								

Тема № 5							Тема № 6																						
55	56	57	58	59	60		61	62	63	64	65	66		67	68	69	70												
						Тематична							Твір					Зошит		Тематична	II семестр	Скоригована				Річна			

Примітка. При виставленні тематичної оцінки проведення окремої тематичної роботи дається на розсуд вчителя.

Календарно-тематичне планування з української мови і літератури та додаток до нього підготували:

С. А. СВІТКОВСЬКА,

зав. науково-методичного центру української мови та літератури, українознавства ООІУВ,

О. Г. МАКСЮТІНА,

вчитель-методист з української мови та літератури ЗОШ № 38 м. Одеси.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ — АКТУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

З метою реалізації потенціалу обдарованих дітей в державі щорічно проводяться різноманітні масові заходи на шкільному, районному (міському), обласному та Всеукраїнському рівнях.

Дедалі ширшою стає участь філологічно обдарованих дітей області у Всеукраїнських, обласних конкурсах з української мови та літератури, олімпіадах, Міжнародному конкурсі з української мови імені Петра Яцика, Міжна-

родному конкурсі з українознавства, численних інтелектуально-творчих змаганнях.

Так, у 2007 році учасниками I туру обласних інтелектуальних змагань з української мови та літератури стали 212 учнів 8–10-х класів шкіл області. Найбільш активними учасниками виявились наймолодші представники змагань — восьмикласники (94).

Майже всі райони, крім Біляївського та Овідіопольського, взяли участь в інтелектуаль-

ному марафоні. Проте ряд районів представили всього одного, двох чи трьох учасників (Тарутинський — 2 учні (минулого року їх було 62), Роздільнянський — 1 учень, Миколаївський — 1 учень, Кілійський — 3 учні, Іванівський — 3 учні, Білгород-Дністровський — 2 учні, Арцизький — 2 учні).

У II (заочному) турі змагань взяли участь 83 учні, з яких 28 було запрошено до участі у III (фінальному) етапі. Змагалися на завершальному етапі 24 юні філологи. **Переможцем** інтелектуальних змагань з української мови та літератури серед учнів сільських шкіл стала учениця 11-го класу Саф'янської ЗОШ Ізмаїльського району **Сердюченко Катерина** (вчитель Є. І. Чубар), друге місце посіла учениця 11-го класу Кислицької ЗОШ Ізмаїльського району **Бондар Олена** (вчитель С. І. Біловол), третє — **Котелевська Катерина**, учениця 9-го класу Плахтійівського НВК «ЗОШ I—III ст. — гімназія № 2» (вчитель В. В. Кошельник).

За непогані результати нагороджені грамотами **Соколова Анна**, учениця 10-го класу Дубинівської ЗОШ Савранського району (вчитель Л. Ф. Швець), **Мutowчийська Марія**, учениця 9-го класу Виноградівської ЗОШ Арцизького району (вчителі Л. П. Топал та С. О. Васильєва), **Кіров Г. Д.**, учень 9-го класу Новотроїнівського НВК Болградського району (вчитель Н. Г. Кірова), **Попряга Цвітана**, учениця 10-го класу Новотроїнівського НВК Болградського району (вчитель О. С. Попряга), **Бурковська Марина**, учениця 11-го класу Чорнянської ЗОШ Красноокнянського району (вчитель К. В. Корчинська).

Приємно відзначити, що переможці фінального туру інтелектуальних змагань з української мови та літератури завойовували призові місця на III і IV етапах Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури, на III етапі VIII Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Тому ми ще раз пересвідчуємось в необхідності проведення такого своєрідного заочно-очного інтелектуального марафону, який дає змогу обдарованій сільській дитині проявити себе, поглибити знання і досягти певних висот.

Цього навчального року в III (обласному) етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади взяли участь 159 учнів 8–11-х класів. Кращі результати показали учні спеціалізованих шкіл м. Одеси та Одеської області. На їх долю припадає 2 дипломи першого ступеня, 6 — другого, 20 — третього. Всього — 28. Серед 8-х класів абсолютним переможцем став учень Рішельєвського ліцею **Плюснєв Дмитро** (вчитель Т. Ю. Мазуренко), серед учнів 9-х класів — учениця Виноградівської ЗОШ Арцизького району **Мutowчийська Марія** (вчителі Л. П. Топал та С. О. Васильєва), серед 10-х — учениця СЗОШ № 40 м. Одеси **Вернигора Катерина** (вчитель С. Д. Лихошапка), серед 11-х — учениця Саф'янської ЗОШ Ізмаїльського

району **Сердюченко Катерина** (вчитель Є. І. Чубар). Другі місця завоювали: 8-й клас — Герасимчук Анастасія, учениця Авторської школи М. П. Гузика № 3 м. Южного (вчитель Л. Л. Третьякова), Кулик Ігор, учень СЗОШ № 40 м. Одеси (вчитель С. Д. Лихошапка); 9-й клас — Хлюстіна Валерія, учениця гімназії № 4 м. Одеси (вчитель Ж. Г. Золотаревська), Юник Юлія, учениця ЗОШ № 48 м. Одеси (вчитель Н. Й. Звягінцева); 10-й клас — Попряга Цвітана, учениця Новотроїнівського НВК Болградського району (вчитель О. С. Попряга), Хомова Анастасія, учениця СЗОШ № 117 м. Одеси (вчитель В. В. Ветлицька); 11-й клас — Каланча Світлана, учениця Української гімназії № 1 м. Іллічівська (вчитель Т. А. Татарчук), Суханова Ганна, учениця ЗОШ № 22 м. Одеси (вчитель О. Д. Смірнова).

За результатами проведення відбірково-тренувальних зборів кандидатів у члени команди Одеської області для участі в IV етапі Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури направлялась команда в такому складі:

— **Мutowчийська Марія**, учениця 9-го класу Виноградівської ЗОШ Арцизького району (вчителі Л. П. Топал та С. О. Васильєва);

— **Хлюстіна Валерія**, учениця 9-го класу гімназії № 4 м. Одеси (вчитель Ж. Г. Золотаревська);

— **Мартинюк Олександра**, учениця 9-го класу ЗОШ № 56 м. Одеси (вчитель Л. М. Склярчук);

— **Колоденко Валерія**, учениця 9-го класу СЗОШ № 117 м. Одеси (вчитель Н. М. Юракова);

— **Вернигора Катерина**, учениця 10-го класу СЗОШ № 40 м. Одеси (вчитель С. Д. Лихошапка);

— **Хомова Анастасія**, учениця 10-го класу СЗОШ № 117 м. Одеси (вчитель В. В. Ветлицька);

— **Сердюченко Катерина**, учениця 11-го класу Саф'янської ЗОШ Ізмаїльського району (вчитель Є. І. Чубар);

— **Каланча Світлана**, учениця 11-го класу Української гімназії № 1 м. Іллічівська (вчитель Т. А. Татарчук).

Цього року гостинно зустрів юних філологів з усіх куточків України славетний Івано-Франківськ. На всіх учасників олімпіади, крім участі в інтелектуальних змаганнях з української мови та літератури, чекало безліч цікавих зустрічей з творчими людьми Прикарпаття, а також захоплююча поїздка в гори. Багато вражень, нових знайомств. Але, звичайно, кожен юний філолог відчував тривогу й хвилювання, як перед початком I туру (література), так і перед II (мова), адже зібралися в Івано-Франківську кращі із кращих юних мовознавців та літературознавців. І кожен з учасників усвідомлював: шлях до перемоги буде нелегкий.

Проте, незважаючи на те, що більшість представників інших команд, а також керівни-

ки команд і навіть члени журі твердили, що в Одесі не було і немає української мови, ми довели, що в нашому регіоні не тільки є державна мова й література, а й наші учні посідають на Всеукраїнському етапі призові місця з цих дисциплін. Хіба не є показником те, що із восьми представників Одеської команди п'ятеро поверталось додому з перемогою. Серед усіх дев'ятикласників України, які брали участь в олімпіаді, найкраще справилася із завданнями **Мартинюк Олександра**, учениця ЗОШ № 56 м. Одеси, яка й посіла перше місце, і її кандидатура представлена на здобуття стипендії імені Тараса Шевченка. Також непогано справилися із завданнями **Мутівчійська Марія**, учениця 9-го класу Виноградівської ЗОШ Арцизького району, і **Колоденко Валерія**, учениця 9-го класу СЗОШ № 117 м. Одеси, які завоювали третє місце. І зовсім близько біля призового (на четвертому місці) **Хлюстіна Валерія**, учениця 9-го класу гімназії № 4 м. Одеси. Серед десятикласників привезла перемогу (третє місце) **Вернигора Катерина**, учениця СЗОШ № 40 м. Одеси, а серед одинадцятикласників третє місце посіла **Сердюченко Катерина**, учениця Саф'янської ЗОШ Ізмаїльського району. Кандидатура Сердюченко Катерини подана на призначення стипендії Кабінету Міністрів України.

21 грудня 2007 року на базі гімназії № 4 м. Одеси відбувся III (обласний) етап VIII Міжнародного конкурсу імені Петра Яцика. 100 учнів шкіл області змагалися в мовному марафоні. Переможцями стали 27 школярів, які й взяли участь у IV (фінальному) етапі конкурсу, який відбувся 26 січня 2008 року на базі ЗОШ № 1 м. Одеси.

686 учнів шкіл України змагалися між собою за звання бути кращим знавцем рідної мови. Серед них переможцями стали тільки 30 школярів 3–11-х класів. 9 березня 2008 року відбулося урочисте нагородження переможців VIII Міжнародного конкурсу імені Петра Яцика, які посіли II–III місця. Від нашої області до міста Києва на урочистості з нагоди нагородження запрошувались **Юник Юлія** (III місце), учениця 9-го класу ЗОШ № 48 м. Одеси, та вчитель, яка її підготувала, **Звягінцева Ніна Йосипівна**.

Цього навчального року було організовано участь загальноосвітніх закладів Одеської області у Міжнародному конкурсі з українознавства. У конкурсі взяли участь 11 загальноосвітніх закладів області, представлено на розгляд всеукраїнського журі 14 науково-дослідних робіт. За підсумками рецензування науково-дослідних робіт на заключний етап Міжнародного конкурсу з українознавства 26 березня 2008 року в м. Київ для виконання письмової конкурсної роботи, захисту науково-дослідних робіт та участі в Інтернет-олімпіаді запрошувались такі учні загальноосвітніх навчальних закладів:

— **Єлькін Ігор**, учень 9-го класу Новокапеланської ЗОШ Арцизького району;

— **Зубрицька Любов**, учениця 9-го класу Одеської санаторної ЗОШ-інтернату № 6;

— **Студентова Оксана**, учениця 10-го Вишнівської ЗОШ № 1 Білгород-Дністровського району;

— **Кондратюк Тетяна**, учениця 10-го класу ЗОШ м. Теплодара;

— **Дога Василь**, учень 11-го класу Шевченківської ЗОШ № 1 Кілійського району;

— **Остапенко Євген**, учень 11-го класу Шевченківської ЗОШ № 1 Кілійського району.

3 року в рік передається естафета конкурсу учнівської творчості «Ідея соборності України: творчість Тараса Шевченка; минуле, сучасне і майбутнє». На III (обласний) етап з номінації «Література» надійшло 95 робіт. Не представили на конкурс з невідомих причин роботи учні шкіл Малиновського та Приморського районів м. Одеси, м. Котовська, м. Южного, Балтського, Білгород-Дністровського, Кілійського, Комінтернівського, Любашівського, Роздільнянського, Тарутинського, Ширяєвського районів.

Переможцями III (обласного) етапу Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості «Ідея соборності України...» в номінації «Література» визнані такі учні:

— **Донда Ілля**, учень 7-го класу Нерушайської ЗОШ Татарбунарського району (вчитель Ж. Д. Донда);

— **Дяченко Катерина**, учениця 6-го класу Лиманської ЗОШ Татарбунарського району (вчитель А. А. Дяченко);

— **Козак Юлія**, учениця 11-го класу Коноплянської ЗОШ Іванівського району (вчитель Н. В. Іскра);

— **Палієнко Вікторія**, учениця 7-го класу Радісенської ЗОШ Іванівського району (вчитель С. М. Жукотонська);

— **Яровенко Анатолій**, учень 9-го класу ЗОШ № 81 м. Одеси (вчитель Л. В. Ковальова).

Роботи зазначених учнів були надіслані до м. Києва на розгляд журі Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості. Абсолютною переможницею конкурсу визнано **Палієнко Вікторію**, ученицю 7-го класу Радісенської ЗОШ Іванівського району, яку було запрошено разом із вчителькою, яка її підготувала, **Жукотонською Світлавою Михайлівною** на святкову церемонію нагородження. Урочистості з нагоди нагородження відбулися 22 травня 2008 року в Шевченківському національному заповіднику м. Канева.

З метою привернути увагу молоді до подвигу народу в Другій світовій війні, зокрема до подвигу українського народу; виховання почуття патріотизму, гордості за свій народ; виховання поваги до ветеранів війни, людей старшого покоління; виховання свідомих патріотів країни, любові до рідного краю проводився конкурс серед учнів 8–11-х класів на кращий

літературний твір «Безсмертний подвиг українського народу».

На III (обласний) етап конкурсу надійшло 79 учнівських робіт. Не взяли участі в конкурсі представники шкіл м. Южного, м. Теплодара, Білгород-Дністровського, Ізмаїльського, Любашівського, Овідіопольського, Ренійського, Тарутинського, Ширяєвського районів.

Переможцями обласного етапу конкурсу в номінації «Література» визнані:

— **Минза Анастасія**, учениця 10-го класу Татарбунарського НВК «ЗОШ I—III ступенів — гімназія» (вчитель А. А. Витовтова);

— **Ордановський Олександр**, учень 8-го класу ЗОШ № 38 м. Одеси (вчитель О. Г. Максютіна);

— **Погребнюк Ілля**, учень 9-го класу Балтського НВК «ЗОШ № 1 I—III ступенів імені Олесья Гончара — ліцей» (вчитель Н. Г. Погребнюк).

Ось і, можна сказати, підбиті підсумки роботи з обдарованою учнівською молоддю за поточний навчальний рік. І в тому, що в наших учнів такі високі досягнення, безперечно, заслуга їх наставників — вчителів. Вчені стверджують, і це підтверджує досвід, що на розвиток таланту (обдарованості) і на його продуктивну реалізацію впливають три основних чинники: суспільство, школа, сім'я. І важливість кожної складової в цьому трикутнику абсолютно очевидна. Бо ніколи суспільство, яке б досконало воно не було, не зможе замінити дитині сім'ю, а роль школи і вчителя не зможе нівелювати абсолютно ніяка технологічна система. Тож успіхів, наснаги, творчості, перемог Вам, учителі, в новому навчальному році!

О. В. ГАШИБАЯЗОВА,

методист науково-методичного центру української мови та літератури, українознавства ООІУВ.

О ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В 2008 /2009 УЧЕБНОМ ГОДУ

Обучение русскому языку и изучение литературы в школе на современном этапе способствует формированию культуросообразной личности школьника, отличающейся позитивным мировосприятием, высоким уровнем общечеловеческой культуры. Деятельность учителя-словесника должна быть направлена на развитие у учащихся уважительного отношения к языку и литературе как к духовной ценности народа, уникальному явлению национальной и мировой культуры.

В 2008/2009 учебном году обучение русскому языку и преподавание литературы продолжается по программам для 11-летней (9—11-е классы) и 12-летней (5—8-е классы) школы с русским и украинским языком обучения. Подробный перечень данных программ и соответствующих им учебников и учебно-методических пособий был опубликован в журнале «Наша школа» (№ 4, 2007 г.). С информацией об учебниках и учебно-методических пособиях по русскому языку и литературе для 8-х классов 12-летней школы можно ознакомиться в рекомендациях Министерства образования и науки Украины.

Оценивание учебных достижений учащихся в новом учебном году будет осуществляться согласно Критериям, утвержденным приказом МОН Украины от 05.05.2008 г. № 371. Подробное разъяснение параметров и процедуры оценивания, порядка ведения страниц классных журналов по русскому языку и литературе будет опубликовано в профессиональной педагогической прессе. Обращаем внимание учителей на необходимость, согласно Критериям оценивания, реализации компетентностного

подхода к оцениванию уровня языкового, речевого и литературного развития школьников. Напоминаем, что в обучении русскому языку и изучении литературы в современной школе особое внимание уделяется развитию коммуникативной и поликультурной компетентности учащихся. Считаем целесообразным при отборе содержания уроков русского языка и литературы, выборе обучающих видов работ, контрольных заданий ориентироваться на перечень соответствующих компетенций школьников, указанных в учебных программах.

В помощь учителям предлагаем некоторые рекомендации по изучению школьных курсов русского языка и литературы 8-го класса 12-летней школы. Приводим также возможные варианты распределения учебных часов для составления календарно-тематического планирования.

Русский язык

Основное содержание учебного материала по русскому языку в 8-м классе 12-летней школы как с русским, так и с украинским языком обучения составляет изучение систематического курса синтаксиса. Как известно, усвоение данного раздела школьного курса русского языка имеет огромное значение для речевого развития школьников, поскольку именно синтаксис непосредственно связан с формированием умения выражать мысли в ходе речевого общения. Углубляя, расширяя и систематизируя приобретенные учащимися знания о синтаксисе русского языка, учитель должен направить процесс обучения на:

1) усвоение учащимися грамматических связей и смысловых отношений между членами синтаксических конструкций, роли порядка слов и интонации как синтаксических средств связи и выражения смысловых отношений;

2) формирование у школьников представлений о стилистических функциях предложений;

3) развитие способности школьников использовать существующие в языке модели предложений для составления собственных речевых высказываний в конкретной ситуации общения;

4) развитие пунктуационных умений и навыков учащихся;

5) совершенствование владения средствами выразительности речи в ходе оформления устных речевых высказываний.

Обязательным условием прочного усвоения знаний, умений и навыков по русскому языку является развитие у учащихся способности распознавать языковые единицы, выявлять связи и отношения между ними. В этом важная роль принадлежит лингвистическому анализу. Поэтому при обучении синтаксису на уроках русского языка необходимо выполнять упражнения, в содержание заданий которых входит: а) полный синтаксический анализ предложения, б) составление предложения по заданной схеме в соответствии с коммуникативной задачей. Это обеспечит высокий уровень развития лингвистического мышления и речевых навыков учащихся.

Обращаем внимание учителей на то, что работа над усвоением учащимися синтаксиса русского языка также должна осуществляться во взаимосвязи с обогащением их словарного запаса, совершенствованием орфографических навыков.

В школах с русским языком обучения изучение синтаксиса предполагает работу над углублением языковых знаний школьников, развитием их лингвистического мышления. Это составляет основу глубокого осмысления языковых единиц и их функций в речи, обеспечивает свободное и осознанное владение языком как средством общения и мышления.

Для удобства составления календарно-тематического планирования приводим возможное распределение часов на изучение школьного курса русского языка 8 класса школ с русским языком обучения и осуществление контроля за уровнем учебных достижений школьников.

	За год	Семестры	
		I	II
Всего часов	87,5	32	55,5
Изучение языкового материала	52	16	36
Развитие связной речи	27,5	12	15,5
Повторение и обобщение изученного по теме. Контрольное аудирование	2	1	1
Повторение и обобщение изученного по теме. Контрольное чтение молча.	2	1	1
Зрительно-слуховой диктант	1	1	—
Диктант	—	—	1
Изложение	1	1	—
Сочинение	1	—	1

В школах с украинским языком обучения задача учителя состоит в формировании у учащихся основных понятий о синтаксисе русского языка в сопоставлении с украинским, выявлении общего и различного в синтаксической системе двух близкородственных языков, совершенствовании на данной основе языковых и речевых умений и навыков школьников.

Для удобства составления календарно-тематического планирования приводим возможное распределение часов на изучение школьного курса русского языка 8-го класса школ с украинским языком обучения и осуществление контроля за уровнем учебных достижений школьников:

	За год	Семестры	
		I	II
Всего часов	70	32	38
Изучение языкового материала	48	24	28
Развитие связной речи	11	5	6
Повторение и обобщение изученного по теме. Контрольное аудирование	2	1	1
Повторение и обобщение изученного по теме. Контрольное чтение молча.	2	1	1
Зрительно-слуховой диктант	1	1	—
Диктант	1	—	1
Сочинение	1	—	1

Литература

Курс литературы 8-го класса составлен по хронологическому принципу и предполагает формирование у учащихся первоначального представления о литературной эпохе, взаимосвязи исторического развития общества и литературы как его культурного наследия. Содержание курса направлено на углубление знаний школьников о русском фольклоре, знакомство со средневековой литературой народов Востока, эпохой Возрождения, русской и мировой литературой XIX—XX веков. Усвоение учебного материала, изучение учащимися шедевров русской и мировой классики должно быть организовано таким образом, чтобы обеспечить осознание ими взаимодействия литератур и культур разных народов, исторических эпох. Особенно важным является соблюдение принципа преемственности и контекстного изучения художественных произведений. Так, знакомство учащихся с эпохой Возрождения необходимо осуществлять на основе их знаний о культуре античности, приобретенных в курсе литературы 6-го класса. Для изучения средневековой поэзии Востока, творчества В. Шекспира целесообразно использовать культурологический контекст. Чтение и анализ произведений русских писателей XIX столетия требует обращения к историческому и биографическому контексту. Привлечение биографического контекста должно способствовать углублению знаний восьмиклассников о воплощении мировосприятия и мировоззрения писателя в художественном тексте.

В 8-м классе предполагается также углубление представлений школьников об особенностях художественного творчества, расширение их знаний о родовой и жанровой специфике литературных произведений, знакомство с драмой как родом литературы. Напоминаем, что изучение драматического произведения требует установления на уроках взаимосвязи литературы и театрального искусства. Этому может способствовать ознакомление учащихся со сценической историей изучаемого произведения, анализ драматического произведения в

сопоставлении с его сценической интерпретацией, исполнительский анализ пьесы, драматизация. Важно, чтобы деятельность учителя была направлена на формирование навыков сценической деятельности школьников, развитие их зрительской культуры.

Для удобства составления календарно-тематического планирования предлагаем возможный вариант распределения часов на изучение художественных произведений, развитие речи, уроки внеклассного чтения с указанием видов работ.

Тема	Уроки развития речи	Уроки внеклассного чтения	Всего часов
55	9	6	70
<i>I семестр</i>			
26	4	2	32
Введение (1 час) Русский фольклор (3 часа). Из средневековой поэзии Востока (6 часов)	Устное сообщение на литературную тему (1 час).	Ш. Руставели «Витязь в тигровой шкуре» (1 час).	12
Из литературы эпохи Возрождения (6 часов).	Письменное сообщение на литературную тему (1 час).	Дж. Свифт «Путешествие Гулливера» (1 час).	8
Из русской литературы XIX века: А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов (10 часов).	Подготовка к контрольному домашнему сочинению — характеристике героя художественного произведения (1 час). Контрольное сочинение-рассуждение по прочитанному произведению (1 час).	—	12
<i>II семестр</i>			
29	5	4	38
Из русской литературы XIX века: Н. В. Гоголь «Ревизор» (7 часов).	Обучение сочинению — групповой характеристики героев по изученному произведению (2 часа). Подготовка к контрольному домашнему сочинению. Отзыв на просмотренный спектакль /телеспектакль (1 час)	Н. В. Гоголь «Петербургские повести» (1 час)	11
Из русской литературы XIX века: И. С. Тургенев, Л. Н. Толстой (8 часов).	Контрольное сочинение-рассуждение по прочитанному произведению (1 час).	Л. Н. Толстой «Юность» (1 час).	10
Из русской и мировой литературы XX века: Александр Грин «Алые паруса», А. Р. Беляев «Человек-амфибия», Антуан де Сент-Экзюпери «Маленький принц» (12 часов).	Устная рецензия на прочитанное литературное произведение (1 час).	Е. Шварц «Обыкновенное чудо», «Дракон» (1 час). Русская лирика второй половины XX столетия (1 час).	15
Повторение и обобщение изученного за год			2

О содержании работы методических служб области с учителями-словесниками в 2008/2009 учебном году

Процесс обучения русскому языку и изучения литературы/зарубежной литературы в современной школе, претерпевая воздействия со стороны социальной сферы, требует постоянной модернизации. Направленность ее обусловливается необходимостью в формировании и развитии личности с поликультурным сознанием, высоким уровнем коммуникативной компетентности, эсте-

тического развития. В условиях допрофильной подготовки и профильного обучения школьников это возможно лишь при условии, если учитель-словесник выстраивает парадигму обучения с учетом познавательных потребностей и индивидуальных возможностей каждого ученика, осознает важнейшую роль гуманитарного образования во всестороннем развитии личности.

Указанные выше инновационные процессы в образовании требуют от современного учителя-словесника высокого уровня информационной культуры, способности действовать не по «шаблону», а в соответствии с конкретной педагогической ситуацией, перестраиваться вслед за непрерывно меняющимся образовательным процессом, а также инициировать данные изменения. Вслед за модернизацией учебно-воспитательного процесса модернизируется и деятельность учителя. Современный учитель русского языка и литературы/зарубежной литературы должен обладать способностями к:

- освоению педагогических технологий;
- разработке педагогических проектов: моделей, алгоритмов обучения и воспитания школьников, программ допрофильных и профильных курсов, учебно-методических комплексов и т. д.;
- участию в экспериментах;
- координации исследовательской деятельности школьников и т. д.

При этом важно, чтобы данная деятельность осуществлялась не по «наитию», а на основе глубоко осознанного подхода к обучению школьников. Поэтому возрастают требования к уровню теоретических знаний учителя, его аналитического, критического и творческого мышления.

Следует отметить, что между этими требованиями и уровнем педагогической культуры учителей-словесников существует определенное противоречие. Об этом свидетельствуют результаты входного диагностирования, контрольных работ на курсах повышения квалификации учителей русского языка и литературы, содержание курсовых проектов, уровень методических материалов, представляемых учителями на аттестацию педагогических кадров, творческие профессиональные конкурсы. Так, например, анализ входного диагностирования и контрольных работ, проведенных во время курсовой переподготовки, собеседования с учителями во время методических выездов в районы области показали, что значительная часть учителей русского языка и литературы/зарубежной литературы отличается низким уровнем:

- знаний а) основных законодательных и нормативных документов по вопросам языкового и литературного образованию школьников в Украине; б) структуры и содержания учебных программ по русскому языку и литературе, зарубежной литературе для 12-летней школы, дидактических принципов, положенных в основу данных программ; в) понятийного аппарата методики преподавания и теории учебных предметов; г) теоретических основ языкового и литературного образования;
- понимания сущности а) коммуникативного, социокультурного подходов в обучении школьников русскому языку и диалогического

принципа преподавания литературы; б) современных технологий обучения;

— умений выделять компоненты урока в ходе его самоанализа, обосновывать целесообразность отбора учебного материала и методов организации учебной деятельности школьников; навыков обобщения и систематизации.

Разрешение указанного выше противоречия возможно при условии совершенствования системы профессиональной переподготовки учителей. Важнейшей задачей повышения профессионального мастерства учителя является совершенствование его информационной культуры, развитие умений и навыков творческой, исследовательской деятельности.

Решению данной задачи может способствовать организация методической работы, основывающаяся на деятельностном, личностно ориентированном подходе к повышению профессионального мастерства педагога, осуществляющаяся в парадигме тех целей и задач, которые реализует конкретная школа с учетом личностных запросов учителя.

Это обуславливает необходимость переосмысления функций, структуры и содержания работы методических служб с учителями русского языка и литературы, зарубежной литературы. Важным становится создание условий, обеспечивающих непрерывное образование учителя, стимулирующих педагогов к творческому поиску, достижению максимальных результатов. К таким условиям следует отнести:

- информирование педагогических кадров об актуальных проблемах преподавания русского языка и литературы/зарубежной литературы;
- создание ситуации постоянного творческого общения учителей-словесников не только внутри образовательного учреждения, но и вне его (организация встреч, научных семинаров, конференций, «круглых столов» и т. п.);
- организационную, педагогическую и содержательную «поддержку» исследовательской, творческой деятельности педагогов;
- предоставление учителям свободы выбора направлений исследований, степени участия в них и форм исследовательской деятельности (работа в составе проблемных групп, творческих лабораторий, в парах или индивидуально);
- ознакомление учителей с методологическими основами педагогического исследования;
- включение педагогов в систему мирового информационного пространства;
- обеспечение гласности и объективной оценки результатов исследовательской работы педагогов (творческие отчеты, сообщения и т. д.);
- наличие системы поощрений.

В связи с необходимостью обеспечения данных условий все более актуальными становятся следующие функции методических служб:

- мотивация и координация деятельности педагога по совершенствованию своего профессионального мастерства;

- диагностика творческого потенциала учителей;
- определение направлений творческой и исследовательской деятельности педагогов;
- координация целей и задач, результатов исследования;
- структурирование программы исследования;
- обучение педагогов способам творческой, исследовательской деятельности;
- создание условий для педагогического взаимодействия;
- информационная поддержка, технологическое обеспечение творческой, исследовательской деятельности педагогов;
- экспертиза и внедрение результатов исследования.

С учетом данных функций должно осуществляться планирование деятельности методических служб. Хочется при этом подчеркнуть, что в выборе содержания и форм методической работы не может быть ничего случайного. Методисту следует руководствоваться определенной с помощью диагностики направленностью и уровнем творческой, исследовательской деятельности учителей, наличием кадровых, материальных и информационных ресурсов. Структура методической работы должна обеспечивать взаимодействие и взаимосвязь методических служб всех уровней. В связи с этим усиливается значение деятельности школьных и районных методических объединений, творческих (проектных) групп учителей, установления между ними профессиональных контактов. Целесообразно совместно с учителями, входящими в состав методических объединений и творческих групп всех уровней, выявить общую методическую проблему, область педагогического исследования, возможности интеграции методических служб, отобрать соответствующее содержание и формы методической работы. С этой целью планированию работы методических служб должно предшествовать проведение собеседований и «круглых столов».

Особая роль в организации творческой, исследовательской деятельности учителя и обеспечении взаимодействия методических служб принадлежит системе Интернет. Интернет как ресурс в деятельности районных и школьных методических служб можно задействовать для создания:

- базы данных;
- сети образовательных порталов;
- информационно-методических центров;
- среды профессионального общения учителей через образовательные форумы, межшкольные, межрегиональные методические Интернет-объединения и др.

Привлечение Интернета поможет обеспечить доступ каждого учителя в современное информационное образовательное пространство, создать условия для его непрерывного самообразования. Формирование среды про-

фессионального общения учителей-словесников в системе Интернет должно стать важнейшим направлением работы методиста по русскому языку, литературе, зарубежной литературе.

Способствовать высокому уровню организации творческой, исследовательской деятельности учителей-словесников может также внимательное изучение и внедрение позитивного опыта работы педагогов, деятельность которых в области самообразования отличается творческим, научным подходом, систематичностью, стремлением к постоянному самосовершенствованию, высоким уровнем результативности работы. Среди таких учителей следует особенно отметить заслуженного учителя Украины, учителя русского языка и зарубежной литературы **С. М. Козлова** (СООШ № 121, г. Одесса), заслуженного учителя Украины, учителя русского языка **Л. В. Тримбач** (гимназия № 2, г. Одесса), кандидата педагогических наук, учителя русского языка и литературы **Е. П. Коршко** (гимназия № 1 им. А. П. Быстриной, г. Одесса), лауреата Всеукраинского конкурса «Учитель года — 2001» в номинации «зарубежная литература», победителя Международного конкурса «Лучший учитель русской словесности — 2004» среди учителей стран Балтии и СНГ **В. А. Мухина** (УВК «Интеллект», г. Одесса), учителей-методистов русского языка и литературы, зарубежной литературы **Н. Д. Калишченко** (Мариинская гимназия, г. Одесса), **М. А. Заславскую** (гимназия № 1 им. А. П. Быстриной, г. Одесса), **И. В. Сухинину** (ООШ № 82 I—III ст., г. Одесса), **В. В. Курочкину** (Черноморская ООШ I—III ст., Коминтерновский район), **А. Н. Гайдаржи** (Кучурганская ООШ I—III ст., Раздельнянский район), **Н. Н. Субботину** (Кошарская ООШ I—III ст., Раздельнянский район), **Н. К. Петриченко** (Ананьевский УВК). Свой профессионализм названные выше учителя неоднократно демонстрировали на творческих конкурсах, во время проведения открытых уроков, практикумов на областных семинарах учителей русского языка и литературы, зарубежной литературы, на занятиях курсов повышения квалификации учителей. О результативности их профессиональной деятельности свидетельствует тот факт, что учащиеся данных учителей становились неоднократными призерами районных, областных, региональных олимпиад, конкурсов письменных творческих работ по русскому языку и литературе, зарубежной литературе.

Выявлению таких учителей способствуют творческие профессиональные конкурсы, на организацию и проведение которых считаем необходимым обратить особое внимание методистов по русскому языку и литературе/зарубежной литературе районных (городских) методических кабинетов. Так, в декабре 2007 года на выполнение Европейской хартии региональных языков или языков национальных

меньшинств научно-методической лабораторией языков и литератур национальных меньшинств впервые был проведен конкурс «Учитель года — 2008» в трех номинациях: «русский язык и литература», «молдавский язык и литература», «болгарский язык и литература». Также был организован и проведен II тур Всеукраинского конкурса «Учитель года — 2008» в номинации «зарубежная литература». В номинации «русский язык и литература» приняли участие 10 учителей русского языка и литературы: Е. В. Арабаджи (Новокапланская ООШ I—III ст., Арцизский район), И. С. Болгарина (УВК № 84, г. Одесса), А. Н. Гайдаржи (Кучурганская ООШ I—III ст., Раздельнянский район), С. В. Горянская (ООШ I—III ст. № 40, г. Одесса), Л. С. Любушкина (Русскоивановская ООШ I—III ст., Белгород-Днестровский район), А. В. Мухина (Ришельевский лицей, г. Одесса), Е. А. Платонова (Мариинская гимназия, г. Одесса), Н. Г. Станкова (Ореховская ООШ I—III ст., Болградский район), Н. П. Стречкул (ООШ I—III ст. № 7, г. Ильичевск), А. В. Цуркан (ООШ I—III ст. № 20, г. Одесса). Призерами конкурса стали учителя русского языка и литературы **И. С. Болгарина** (I место), **Е. А. Платонова** (II место), **А. В. Мухина** (III место). В номинации «зарубежная литература» приняли участие 9 учителей зарубежной литературы: М. И. Демчук (Усатовская ООШ I—III ст., Беляевский район), Н. И. Велева (ООШ I—III ст. № 8, г. Измаил), Н. С. Войтенко (ООШ I—III ст. № 32, г. Одесса), Е. С. Маковецкая (Великомихайлов-

ский УВК), Е. Н. Масюта (ООШ I—III ст. № 13, г. Одесса), Н. Т. Ротарь (Первомайская ООШ I—III ст., Измаильский район), О. А. Тысячная (Сенненский УВК, Балтский район), Е. Н. Трибой (Перекрестовский УВК, Фрунзовский район), С. Б. Чеботарева (ООШ I—III ст. № 69, г. Одесса). Призерами конкурса стали учителя зарубежной литературы **Е. Н. Трибой** (I место), **О. А. Тысячная** (II место), **Н. И. Велева** (III место). Творческие конкурсы учителей позволили выявить скрытые ресурсы позитивного педагогического опыта, которые можно использовать для активизации исследовательской деятельности учителей-словесников. Считаем целесообразным привлечь указанных выше учителей к проведению профессиональных мастер-классов, практических занятий на региональных и межрегиональных семинарах, к организации работы творческих (проектных) групп учителей русского языка и литературы, зарубежной литературы.

Полагаем, что работа методических служб в 2008/2009 учебному году с учетом данных рекомендаций будет способствовать повышению интереса учителей-словесников к педагогической деятельности, формированию единого научно-творческого сообщества педагогов, разработке и реализации методических исследовательских проектов.

Е. Ю. КРЮЧЕНКОВА,

заведующая научно-методической лабораторией языков и литератур национальных меньшинств ООИУУ.

ПРО ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 2008/ 2009 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Викладання зарубіжної літератури в сучасній школі спрямовано на формування і розвиток в учнів навичок літературного читання, що є одним із найважливіших засобів саморозвитку і самовдосконалення особистості, основою формування загальнонавчальних умінь і навичок. Важливо, щоб людина була здатна сприймати і розуміти художній текст як витвір мистецтва слова, естетичне перетворення реальності, явище культурно-знакове. Сформувати такого читача — завдання сучасної шкільної літературної освіти.

У 2008/2009 навчальному році учні 9—11-х класів вивчатимуть зарубіжну літературу за програмами 11-річної школи (ред. Б. Б. Шалагінов), 5—8-х класів — за програмами 12-річної школи (кер. авт. колективу Ю. І. Ковбасенко) з українською мовою навчання.

Оцінювання рівня навчальних досягнень учнів здійснюватиметься згідно з Критеріями, затвердженими наказом Міністерства освіти і

науки України від 05.05.2008 р., № 371. Роз'яснення щодо параметрів і процедури оцінювання, порядку ведення сторінок класного журналу із зарубіжної літератури будуть опубліковані в професійній педагогічній пресі.

З інформацією про підручники та навчально-методичні посібники із зарубіжної літератури для 8-х класів 12-річної школи можна буде познайомитися в рекомендаціях МОН України.

Звертаємо увагу вчителів на деякі аспекти викладання зарубіжної літератури в 8-му класі 12-річної школи. Курс 8-го класу побудований за хронологічним принципом, охоплює розвиток літератури від античності до доби Відродження і містить відомості про взаємодію і взаємовпливи національних літератур. Це передбачає формування в учнів уявлення про світовий літературний процес, про «незамкненість культури епох» (М. М. Бахтін), взаємозв'язок історичної і літературної доби. Забезпечити реалізацію змісту літературної осві-

ти школярів 8-х класів можливо лише за умови, коли складовою діяльності вчителя стане відбір навчального матеріалу і технологій викладання зарубіжної літератури з урахуванням принципів наступності і «діалогу культур», можливості зіставлення художніх текстів різних видів мистецтва в процесі шкільного аналізу літературного твору. На це слід орієн-

туватися під час підготовки і проведення уроків зарубіжної літератури.

Для полегшення укладання календарно-тематичного планування пропонуємо можливий варіант розподілу годин на вивчення художніх творів, розвиток зв'язного мовлення, позакласне читання.

Тема	Уроки розвитку зв'язного мовлення	Уроки позакласного читання	Всього годин
56	7	7	70
I семестр			
26	3	3	32
Вступ (4 години).	Усне повідомлення на літературну тему (1 година).	—	5
Людина та її світ у давніх літературах (15 годин).	Підготовка до контрольного домашнього твору — порівняльної характеристики літературних героїв (1 година). Контрольний твір-роздум за прочитаним літературним твором (1 година)	Плутарх «Порівняльні життєписи» (1 година). Еврипід «Медея» (1 година)	19
Жанрово-тематичне розмаїття середньовічної літератури (7 годин).	—	«Пісня про Нібелунгів» (1 година)	8
II семестр			
30	4	4	38
Жанрово-тематичне розмаїття середньовічної літератури (8 годин).	Підготовка до домашнього контрольного твору-роздуму за прочитаним літературним твором (1 година).	«Задонщина» (1 година)	10
Злет людського духу в літературі доби Відродження: Франческо Петрарка, Джованні Боккаччо (6 годин).	Письмове повідомлення на літературну тему (1 година).	Ф. Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель» (1 година).	8
Злет людського духу в літературі доби Відродження: Мігель де Сервантес Сааведра, Вільям Шекспір (14 годин)	Контрольний твір-характеристика героя літературного твору (1 година). Навчання складання відгуку на програмну виставу/телевиставу (1 година)	—	16
Узагальнення та систематизація матеріалу, вивченого протягом року		М. В. Гоголь «Вечори на хуторі біля Диканьки» (1 година). В. Биков «Знак біди» (1 година)	4

О. Ю. КРЮЧЕНКОВА,

завідувачка науково-методичної лабораторії мов і літератур національних меншин ООІУВ.

ПРО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У 2008/2009 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Сучасний зміст навчання іноземних мов має рівневий характер і зорієнтований на вимоги до оволодіння іноземною мовою, які зазначені в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти. У Державному стандарті базової і повної середньої освіти вимоги до рівня володіння іноземною мовою визначені з урахуванням рівнів, запропонованих Радою Європи.

Основною метою навчання іноземних мов є розвиток іншомовної комунікативної компетенції (мовленнєвої, мовної, соціокультурної, навчально-пізнавальної) та розвиток і виховання учнів засобами іноземної мови.

Компетентнісна освіта спрямовує учнів на досягнення практичних результатів, здобуття особистого досвіду. Навчання на сучасному етапі переорієнтовано на формування особистості учня, навичок самостійного оволодіння новими знаннями, інформацією, на розвиток критичного мислення.

Отже в учнів потрібно сформувати їх компетентність як загальну здатність, яка базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих в процесі навчання.

Навчальні програми для ЗНЗ визначають зміст навчання, обов'язковий мінімум, який кожний учень повинен отримати в навчальному закладі. Програми зорієнтовані на реалізацію особистісно орієнтованого, діяльнісного, комунікативного та соціокультурного підходів до вивчення іноземних мов. Ці підходи до навчання є концептуальними. Діяльнісна спрямованість навчання відображена в структурі програми: акцент зміщено на розвиток іншомовної комунікативної компетенції учнів в єдності всіх її складових.

У 8-му класі продовжується систематична робота щодо формування здатності реалізовувати іншомовне міжособистісне та міжкультурне спілкування з носієм мови. Цьому сприяє посилення культурознавчого змісту навчання іноземних мов. Учні продовжують пізнавати культуру іншого народу, носія цієї мови, та краще розуміти власну культуру і представляти її засобами іноземної мови. Моделювання на уроках ситуацій діалогу культур сприяє формуванню в учнів таких якостей, як соціокультурна спостережливість, тактовність, толерантність, готовність до спілкування та співробітництва в іншомовному оточенні.

Соціокультурна компетенція учнів 8-го класу удосконалюється внаслідок оволодіння знаннями культури іншомовної країни, пов'язаної з такими аспектами: соціальні правила поведінки, міжособистісні стосунки, повсякденне життя. В учнів потрібно сформувати розуміння необхідності враховувати традиційні правила ввічливості, прийняті в країні, мова якої вив-

чається, представляти рідну країну в іншомовному середовищі.

Програма з іноземних мов включає таку нову тематику для спілкування як кореспонденція, літературні жанри, улюблений письменник, літературні герої, періодичні видання, музика (стилі, композитори, виконавці, відвідування концерту), порівняльна характеристика України та країни, мова якої вивчається (географічне положення, клімат, населення) тощо. У 8-му класі основним змістом навчання мовлення може бути інформація з різних галузей, наприклад преси, мистецтва, літератури, науки, історії, географії. Необхідно продовжувати використовувати автентичні матеріали для забезпечення нормативного оволодіння мовою.

Особливу увагу слід приділити розвитку і формуванню інформаційної культури учнів у вивченні іноземної мови, що сприяє розвитку комунікативних пізнавальних умінь, а саме:

- самостійно організовувати свою пізнавальну діяльність в роботі з іншомовними джерелами;

- знаходити необхідну інформацію в іншомовних джерелах;

- вибирати знакові системи (текст, графік, таблиця) відповідно до навчальної ситуації та переводити інформацію з однієї знакової системи в іншу. Наприклад, з аудіо запису в текст, з тексту в таблицю;

- розуміти специфіку і працювати з текстами публіцистичного, ділового і художнього стилю;

- розуміти мову засобів масової інформації доступного рівня складності;

- вибирати вид читання (ознайомлювальне, пошукове, оглядове) в залежності від завдання.

Буде доцільним більш активно при вивченні іноземних мов впроваджувати в практику інформаційно-комунікативні технології для подальшого розвитку творчих здібностей учнів та створення умов для самоосвіти (електронні підручники, Інтернет-ресурси), що забезпечують розвиток умінь орієнтуватися в сучасному іншомовному інформаційному просторі, самостійно опрацьовувати і систематизувати інформацію; розвиток умінь спілкуватися у віртуальній мережі. На допомогу вчителю Інститут педагогічних інформаційних технологій підготував для 10–11-х класів педагогічні програмні засоби (ППЗ) з країнознавства та літератури (Великобританія, США).

ППЗ створено згідно з чинною навчальною програмою з англійської мови, затвердженою Міністерством освіти і науки України. ППЗ з країнознавства побудовані у вигляді уроків-тестів, які дозволяють здійснювати контроль, самоконтроль і самокорекцію набутого досві-

ду, а також поповнювати недостатній обсяг літературних і країнознавчих знань.

Щоб надати курсу літератури в спеціалізованій школі науковості та об'єктивності в літературознавчому, загальноосвітньому і художньо-естетичному плані, слід внести деякі корективи в його традиційну побудову. Вивчення кожного періоду літератури (Середньовіччя, Відродження, XVII століття, Просвітництво та інші) слід розпочинати з історико-соціального огляду епохи. В ППЗ з літератури Англії автори пропонують стислу характеристику конкретної епохи. У зв'язку з тим, що обмежено кількість годин, виділених навчальним планом на вивчення курсу, що не дозволяє ознайомити учнів з великими за обсягом творами, можна зосередити увагу лише на особливо яскравих представниках кожної епохи. Вивчення певного літературного циклу має здійснюватися за такою схемою:

1. Аналіз соціально-історичних особливостей епохи.

2. Ознайомлення з її літературним контекстом.

3. Вивчення творчості найбільш яскравих представників епохи.

4. Читання та аналіз літературних творів письменника.

Авторами ППЗ передбачені відео-уроки, побудовані на перегляді уривків з екранізації літературних творів письменників, які вивчаються. Вивчення курсу літератури закінчується підсумковим тестом.

Згідно з «Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» на кінець 8-го класу учні повинні оволодіти іноземною мовою відповідно до рівня A2, вміти активно використовувати мовленнєві ситуації, окреслені програмною тематикою спілкування. Рекомендуємо вчителям звернути увагу на те, що найбільш прийнятною технологією навчання є «навчання співпраці». Завдяки кооперативним технологіям учні навчаються в процесі взаємодії між собою, відчуваючи себе повноцінними учасниками навчального процесу, стають більш самостійними. Спілкування будується на мовному та мовленнєвому матеріалі, засвоєному в попередні роки навчання, і повинно відповідати цілям і завданням в межах програмної тематики ситуативного мовлення. Учні повинні вміти брати участь у діалогах різних типів, дотримуючись норм, прийнятих в країнах, мова яких вивчається, вести бесіду з однією чи кількома особами, висловлювати свою думку.

Для учнів 7-х та 11-х класів Інститут педагогічних інформаційних технологій пропонує електронний посібник «Англійська мова. Спілкуємось англійською мовою».

Письмне мовлення передбачає оволодіння навичками передачі змісту:

— почутого, прочитаного, побаченого;

— інформації, адекватної цілям, завданням спілкування (правильно оформляючи повідомлення залежно від його форми).

Учні мають вміти описувати предмет, особу, подію, явище, об'єкт. Тому вчителям необхідно збільшити кількість вправ, спрямованих на формування навичок зв'язного писемного мовлення.

У зв'язку зі зміною формату державної підсумкової атестації на зовнішнє незалежне оцінювання змінюється підхід до навчання іноземної мови. Особливістю сучасного екзамєну є той факт, що всі завдання подаються не в окремих реченнях, а в зв'язному контексті — тексті, в якому дотримується принцип комунікативної спрямованості та передаються конкретні життєві реалії. Відповідно до запланованої зміни внесено певні трансформації до критеріїв навчальних досягнень учнів. Для отримання високого балу з тестування (зовнішнє незалежне оцінювання) учень повинен вміти використовувати різноманітні стратегії аудіювання та читання, до того ж ці стратегії необхідні в реальному житті, в реальному спілкуванні. Зовнішнє незалежне оцінювання — це процедура, яка включає дві частини (письмову та усну). Письмова частина складається з аудіювання, використання мови, читання та письма. Усна частина має тільки одну складову — говоріння.

Для навчально-методичного забезпечення викладання іноземних мов можуть використовуватися лише навчальні комплекси, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік рекомендованої літератури оприлюднюється через «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України» та на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua.

Нагадуємо, що поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р., № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови з 1-го класу клас ділиться на групи з 8–10 учнів у кожній (не більше 3 груп); при вивченні іноземної, що не є мовою навчання, а вивчається як предмет, — клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на дві групи.

Основними видами оцінювання з іноземних мов є поточне, тематичне, семестрове, річне та підсумкова державна атестація. Більшість прийомів поточного оцінювання спрямовано на детальну перевірку засвоєння учнями окремих параметрів мови або вмінь мовлення, які щойно засвоїли. Тому тематичне оцінювання з іноземних мов потрібно проводити саме за результатами поточного оцінювання і виставляти єдиний тематичний бал. Не допускається проведення оцінювання з кожного виду мовленнєвої діяльності окремо і диференційоване виставлення оцінок за них.

При виставленні тематичного бала результати перевірки робочих зошитів не врахову-

ються. Вимоги до перевірки зошитів регламентуються Міністерством освіти і науки України.

Семестрове оцінювання з іноземних мов проводиться один раз наприкінці семестру за чотирима видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо). Оцінка за семестр виставляється на основі тематичного та семестрового оцінювання.

У 2008/2009 навчальному році, як і в попередні роки, основний зміст діяльності з навчання іноземних мов має бути зосереджений на збалансованому виконанні таких вимог:

1. Пріоритет комунікативної мети в навчанні.
2. Діяльнісний характер навчання.
3. Збалансоване взаємопов'язане навчання всіх видів мовленнєвої діяльності, активна опора на різноманітні форми і способи засвоєння навчального матеріалу з метою раціонального його використання в усному і писемному мовленні.
4. Врахування особистісних якостей учнів.

5. Диференційований підхід до навчального матеріалу з урахуванням перспектив його використання.

6. Опора на досвід, набутий учнями у вивченні рідної мови.

7. Використання різних технологій навчання, які не тільки урізноманітнюють навчальну діяльність, але й сприяють підвищенню її ефективності.

8. Пріоритети у використанні автентичних текстів і матеріалів.

9. Соціокультурне спрямування процесу навчання, що забезпечується відповідними вербальними та ілюстративними засобами.

Т. В. ЮРЧЕНКО,

завідуюча науково-методичним центром іноземних мов ООІУВ,

В. А. УЛЬЯНОВА,

методист науково-методичним центром іноземних мов ООІУВ.

НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВУ ВЕДЕННЯ ДІАЛОГУ

У 2007 році в Одеській і Полтавській областях розпочався українсько-нідерландський проект «Громадські платформи освітніх реформ в Україні», метою якого є продовження в Україні відкритого демократичного обговорення освітянських проблем. Координаторами проекту стали Роберт Міох, представник Міжнародного центру вдосконалення шкільництва (Нідерланди) та Георгій Касьянов, представник Міжнародного фонду «Відродження».

Громадська платформа — це постійно діючий форум експертів, освітян, батьків, громадськості та представників влади і органів управління освітою, яку було створено для обговорення і підготовки рекомендацій з актуальних проблем розвитку освіти.

У багатьох країнах Європи діти, батьки, вчителі, директори шкіл є ключовими фігурами, активними учасниками реформування шкільної освіти. Тому в рамках реалізації проекту в області основними учасниками відкритого діалогу стали саме батьки, учні та громадськість.

Першою проблемою, яку досліджував проект, є досить гостра проблема якості українських підручників. Основним методом дослідження було обрано діалог, оскільки саме діалог дає партнерам рівний шанс висловити свою точку зору, вислухати і головне почути співрозмовника.

Проект передбачає проведення діалогів з використанням спеціальних методів, які допо-

магають зібрати якомога більше інформації про розвиток освіти регіону. Організація проекту включає ідентифікацію проблем в освіті, тренінг експертів, опитування, проведення регіональних конференцій, підготовку експертних висновків та рекомендацій для органів влади і управління освітою.

Перший етап проекту розпочався 25 квітня 2007 року. Шпір Тендосхат, тренер з Міжнародного центру вдосконалення шкільництва (APS International) разом з Георгієм Касьяновим, українським координатором проекту, доктором історичних наук та Любов'ю Задорожною, регіональним керівником проекту, заступником директора ООІУВ, провели перший дводенний тренінг за темою «Підготовка конвенцій та діалог з органами влади і громадськістю». Під час тренінгу було підготовлено шість експертів з міст Балти, Білгорода-Дністровського, Ізмаїла та Одеси, завданням яких було створення локальних громадянських платформ для впровадження освітянських реформ.

У червні 2007 року відбулася друга зустріч учасників проекту з нідерландськими тренерами. Підготовлені фасілітатори, які провели на місцях серію діалогів за темою «Сучасній українській школі — якісний підручник», повідомили про результати роботи на місцях. Під час тренінгу була застосована методика «Відкритий простір», яка забезпечила учасникам можливість усвідомити потужний потенціал вільного діалогу. Ця методика застосовувалась для

подальшої роботи над створенням рекомендацій щодо розробки, видання та апробації вітчизняних підручників.

Для продовження діалогу на місцевому рівні кожен з підготовлених експертів-фасілітаторів організував і провів подальші діалоги з різними категоріями освітян, батьками та учнями.

Найактивніші учасники діалогів продовжували роботу з педагогічними колективами закладів освіти, в яких вони працюють. Таким чином в обговоренні проблеми взяли участь майже 600 осіб, що забезпечило можливість підготувати попередні експертні висновки щодо питання, яке обговорювалося.

Рекомендації, запропоновані на місцевому рівні, були обговорені на регіональній та національній конференціях.

Для обговорення на наступному етапі обрано тему «Школа майбутнього».

Для того, щоб розмова була успішною, необхідно зрозуміти, які основні параметри роботи школи повинні змінитися, як створити оптимальні умови для творчого розвитку учнів, тобто відповісти на ключове питання «Якою повинна бути школа XXI століття?». З грудня 2007 року учасники проекту нашої області вже розпочали обговорення. Були створені фокусні групи директорів шкіл та їх заступників, вчителів, бібліотекарів, учнів і батьків. В процесі обговорення було визначено питання, вирішення яких допоможе створити нову школу:

- Зміна концепції освіти, її мети та завдань згідно з потребами суспільства на сучасному етапі розвитку країни.
- Створення нової моделі випускника.
- Розробка нових програм і навчальних планів.
- Зміцнення матеріальної бази середньої освіти.

Розмова продовжувалась на семінарі «Проектування новітніх моделей — шлях до школи майбутнього» (презентація-захист моделей загальноосвітніх навчальних закладів нового типу), який відбувся 20 березня 2008 року в приміщенні Одеського обласного інституту удосконалення вчителів. Представники п'яти навчальних закладів запропонували своє бачення моделей закладів освіти різного типу. Н. С. Захаревська, старший викладач кафедри архітектури будівництва та споруд ОДАБА, звернула увагу присутніх на архітектуру будівель навчальних закладів як необхідну складову в створенні «Школи майбутнього».

В рамках цього проекту 14–15 квітня 2008 року відбулася чергова сесія учасників діалогу за темою «Школа майбутнього». На-

вчання мистецтву ведення діалогу триває. У діалозі взяли участь 27 небайдужих освітян з 9 районів Одеської області. До досвідчених фасілітаторів приєдналися нові члени діалогу, серед яких переважну більшість склали завідувачі районними методичними кабінетами, директори шкіл і вчителі. З нідерландської сторони тренерами були фахівці з міжнародного центру розвитку шкільництва Шпір Тендосхат та Альберт-Ян Крікке, які уважно стежили, як учасники сесії дотримувались правил ведення діалогу.

Під час квітневої сесії учасники уявили себе в 2028 році і з цього «близького далека» намагалися побачити життя випускників шкіл, їх звички, уподобання, передбачити яких саме спеціалістів потребуватиме суспільство; уявляли себе архітекторами, науковцями, які будуть створювати сучасні школи; правознавцями, які напишуть необхідні закони. В процесі дискусії обговорювалися різноманітні моделі школи майбутнього, для чого учасники малювали схеми, будували графіки.

Наприкінці сесії її учасники мали змогу ознайомитись з роботою одного із провідних ліцеїв міста — Рішельєвського. Ліцеїсти розповіли про своє бачення школи майбутнього, про демократичні стосунки між вчителем і учнем, про предмети, які вони вважають необхідним вивчати і про нові форми навчання. Крім того, учасники сесії мали можливість відвідати сучасний навчально-виховний комплекс в місті Овідіополі, до якого входять дитячий садок і середня загальноосвітня школа. Даний комплекс з точки зору як з архітектури, так і навчально-матеріальної бази можна назвати «закладом освіти майбутнього». Створення естетично оформленого середовища є необхідним для формування відчуття краси, гармонії, що сприяє позитивному і конструктивному відношенню підростаючого покоління до життя. Зацікавленість керівників управління освітою в проведенні регіональній сесії та обговоренні освітніх проблем дає підстави говорити про сформованість стабільної громадської платформи. Всіх небайдужих і зацікавлених запрошуємо до діалогу.

Л. К. ЗАДОРЖНА,

заст. директора з навчально-методичної роботи ООІУВ, канд. філософ. наук,

Т. В. ЮРЧЕНКО,

завідуюча науково-методичним центром іноземних мов ООІУВ,

Л. Я. РУСІНОВА,

методист науково-методичного центру іноземних мов ООІУВ.

ВІДНОВНИЙ ПІДХІД В ІСТОРІЇ: ЛАТЕНТНИЙ ТА ОСВІТНИЙ АСПЕКТИ

Історична зумовленість процесу розбудови функціонально спроможного громадянського суспільства в Україні вимагає від навчальної галузі «Суспільствознавство» пошуку нових відповідей на актуальні питання щодо розвитку соціуму.

Одним з таких питань, що постають сьогодні з огляду на постійне зростання рівня агресивності та конфліктності в нашому суспільстві, і в світі загалом, є необхідність формування **особистості, толерантної, терпимої** до думки інших, спроможної знаходити **конструктивні несилові** шляхи вирішення конфліктних ситуацій.

Віковий розвиток історії досить складний і напружений. Він насичений війнами і геноцидами, повстаннями і революціями. Все це призвело і може призвести до формування в учнів однобокого сприйняття історичного процесу як процесу насилля.

Сучасність теж надає невтішні факти домінування сильнішого над слабкішим, що на жаль підтверджує принцип **«право сили завжди сильніше за силу права»** (Кофі Анан). Втім, на теперішній час людство потребує вироблення певної системи заходів щодо подолання та уникнення в подальшому розвитку саме кризово-насильницьких ситуацій і тенденцій. Однією з таких систем, на наш погляд, є **відновний підхід у викладанні історії — науки, яка робить людину громадянином.**

Відновний підхід є таким **безпосереднім та опосередкованим** чинником, який використовувало і використовує людство протягом всього періоду свого розвитку.

Саме **опосередкованість застосування в історії відновного підходу** дозволяє нам стверджувати думку про його **латентні можливості** щодо подолання деструктивних явищ в національній і світовій спільноті та на міжнародній арені.

Крім того, виключно через розбіжність в розумінні політиками, істориками, соціологами, юристами та іншими фахівцями потенціалу відновного підходу він ще й сьогодні не став **освітньо значущим та необхідним.**

Враховуючи все вищезазначене, ми спробували розкрити відновний підхід як цілковиту систему заходів щодо подолання суперечностей між людьми й державами в історичному просторі на прикладі його застосування при викладанні вітчизняної та світової історії, зосередившись на виявленні та реалізації проблеми **«Відновний підхід в історії: латентний та освітній аспекти».**

Відновний підхід — доволі перспективний напрямок в педагогіці, реалізація якого відбувається як відповідно до загальносвітових тенденцій, так і забезпечення потреб українського суспільства.

Відновлювальне правосуддя, ресторативне правосуддя, відновний підхід — явище, яке виникло в **70-х роках минулого століття** в Канаді як альтернатива традиційній карній парадигмі юридичної відповідальності і з того часу **поширилось на 52 країни світу,** довівши свій конструктивний потенціал і в інших сферах суспільного життя, зокрема в освіті.

Програма відновного підходу розуміється як програма, що використовує відновний процес або спрямована на досягнення відновного результату, як це зазначено в резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН від 24 липня 2002 року про основні принципи застосування програм відновного правосуддя.

Термін **«відновний підхід»** багатозначний, і в загально-педагогічному контексті його можна розуміти як **спосіб вирішення конфлікту засобами діалогу між його учасниками і перетворення зіткнення між людьми на конструктивний процес вирішення проблеми в історичному та освітньому просторі.**

Усвідомлення історичного процесу і сучасних реалій суспільного життя через призму відновного підходу дозволяє учневі:

— **глибше розуміти природу конфліктних ситуацій та можливі шляхи їх вирішення;**

— **значно психологізує історію, даючи можливість повніше визначати рушійні мотиваційні чинники учасників історичних процесів;**

— **сприяє становленню життєвих принципів, відповідно до яких усвідомлюється конструктивність та позитивність несилових, альтернативних шляхів розв'язання конфліктів (тобто відбувається корекція застосування стратегій вирішення конфліктів: від протистояння до співпраці);**

— **потенціюється інтерес до історії як навчальної дисципліни.**

Ідеї відновного підходу набули поширення в **Україні з середини 90-х років минулого століття,** однак тематика досліджень фокусується переважно на способах здійснення правосуддя (обґрунтовується необхідність впровадження відновної парадигми), в той час як **«зміна об'єктиву» в історії — тобто розробка методології бачення історичного процесу через «відновну» призму тільки чекає на серйозного дослідника.**

У педагогічній практиці реалізація відновного підходу відбувається:

— в процесі проведення факультативних занять «**Основи відновного правосуддя**» (10-й кл.);

— під час вивчення курсу «**Основи правознавства**» (9-й кл.);

— на уроках з курсів історії України та всесвітньої історії;

— через позакласну та виховну роботу.

Курс «Основи відновного правосуддя» є інтегрованим і включає в себе елементи правознавства, історії, ювенальної юстиції, психології, конфліктології. Впровадження даного курсу в 10-му класі дає можливість:

— забезпечити учням знання про відновне правосуддя і форми практичного його втілення в світі та в Україні;

— сприяти формуванню комунікаційних та посередницьких вмінь, необхідних для несилового конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій в типових життєвих ситуаціях;

— формувати ідеї ненасильства, толерантності, прищеплювати культуру миру.

Великий потенціал мають принципи відновного правосуддя в організації виховної роботи, насамперед в розв'язанні шкільних конфліктів. Це практика проведення шкільних медіацій, які вже досить широко використовуються в загальноосвітніх навчальних закладах Одеської області і в даній школі, зокрема. Нагадаємо, що *медіація є однією з основних форм відновного правосуддя* і полягає в організації медіатором (незацікавленим посередником) зустрічі між сторонами конфлікту з метою досягнення примирення шляхом *самостійного пошуку взаємоприйнятних рішень сторонами протистояння*. Проведення як самих медіацій, так і інструктажу до них сприяє виробленню в учнів посередницьких навичок в подоланні міжособистісних протиріч.

У позакласних навчально-виховних заходах особливу увагу *фокусуємо на історичному конструктиві — прикладах порозуміння між людьми, соціальними групами, державами, позитивній спадщині історичних діячів* (як зразок — озвучення потенціалу теорії місцевого патріотизму В. К. Липинського для можливого вирішення деяких проблем суспільно-політичного життя сьогодення).

Виходячи з надмірно конфліктного потенціалу навчальних програм з історії (війни, завоювання, битви, вторгнення, знищення, поразки тощо), що є віддзеркалюванням змісту історії людства (з 3400 років, відслідкованих за допомогою письмових джерел, тільки 250 були мирними), «зміна об'єктиву» (за висловом Говарда Зера), або певне переакцентування (звичайно, в рамках програми) *змісту історичного матеріалу на користь більш ґрунтовного висвітлення прикладів цивілізованого розв'язання протиріч в історії має величезне виховне значення, оскільки виступає для учня орієнтиром (зразком) поведінки в повсякденному небезконфліктному житті*.

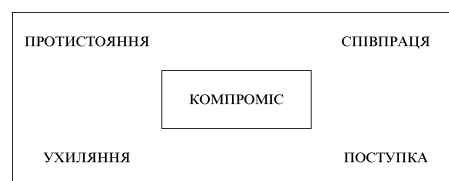
Прикладами застосування відновного підходу на уроках історії є модулі уроків:

- Основи політичної теорії та тактики М. Ганді.
- Рух неприєднання як конструктивна альтернатива холодній війні.
- Олімпійські ігри.

• Княжі з'їзди та співправління як приклад пошуку компромісу в умовах феодальних міжусобиць.

• Православна церква як посередник у вирішенні конфліктів в Київській Русі та ін.

Однак акцентування уваги учнів на несилових способах розв'язання конфліктів ні в якому випадку не повинно призвести до формування конформізму. Скажімо, модуль «Умиротворення як антиприклад способу розв'язання конфліктної ситуації» (10-й клас, все-світня історія) покликаний спонукати учнів раціонально визначати (обґрунтовувати) доцільність застосування тої чи іншої стратегії поведінки в конфлікті. Нагадаємо, що відповідно до сітки Томаса-Кілмана їх п'ять:



Ґрунтовніше розібратись в природі протистояння допомагає застосування методу графічної візуалізації конфлікту — *картографії*, що складається з двох етапів:

1) *створення динамічної карти-схеми* (за допомогою кругів зображуються учасники конфлікту, величина і розташування по вертикалі яких свідчить про рівень соціального статусу, а зміст відносин — співпраця (протистояння), позначається суцільною лінією (штрих — пунктиром) відповідно;

2) *створення карти потреб та інтересів* (механізм побудови пояснюється в одному з пропонуваніх уроків).

Застосування картографії конфлікту дозволяє глибше зрозуміти мотиви суб'єктів протистояння та вчить не створювати образ ворога — адже історія в ХХІ столітті має об'єднувати, а не роз'єднувати людей, народи, держави.

Вдалим для реалізації завдань відновного підходу є застосування технологій критичного мислення (*сенкан, гронування, діаграма Венна тощо*), адже це дає змогу критично осмислити та порівняти конструктив і деструктив історичних подій, явищ, персоналій.

Кращому розумінню мотивацій учасників конфліктів сприяє *психологізація історії* відповідно до методів пізнання історії повсякденності, тобто відновний підхід в даному випадку не обмежує себе рамками, а виступає каталізатором пошуку й співпраці з іншими як традиційними, так й інноваційними методиками для більш повного розуміння історичного процесу.

Результати впровадження відновного підходу однозначно свідчать про зростання інтересу учнів до предметів освітньої галузі «Суспільствознавство».

Якщо вчитель отримав потужний стимул до самоосвіти, то учні отримали можливість долучитись до історії певною мірою з прикладної сторони:

- А що варте (не варте) до застосування на сучасному етапі?

- Які наслідки — конструктивні чи деструктивні для розвитку людського суспільства це матиме?

Це головні питання, які постають перед учнями на уроках історії — адже не дарма стверджується, що «Історія — це не вивчення минулого, а навчання для майбутнього».

Застосування відновного підходу призводить до змін в світогляді учнів: виховуючись на позитивних, конструктивних прикладах поведінки, вони переносять цей алгоритм у повсякденне життя, нерідко вирішуючи побутові міжособистісні конфлікти, застосовуючи стратегію не протистояння, а співробітництва.

Звичайно, **впровадження відновного підходу** пов'язане з деякими **труднощами**, насамперед, відсутністю належно розробленої методологічної бази, **однак ця ж обставина є її притягальною, оскільки відкриває великі можливості для креативності вчителя**. Шляхом подолання цієї обставини є як постійна самоосвіта вчителя, так і співпраця з методичними осередками — науково-методичною лабораторією історії, правознавства та громадянської освіти Одеського ОІУВ, громадськими освітніми організаціями: Одеською обласною групою Медіації та Одеською обласною спілкою викладачів громадянської освіти, колегами.

В умовах деідеологізованого суспільства, наявності великої кількості різноманітних методик, які пропонуються кращими дидактами країни в багатьох фахових виданнях, пере-

сичний вчитель має достатні можливості для повноцінної професійної реалізації.

Сприяє цьому також бурхливе, останнім часом, впровадження інформаційних технологій. Однак до їх застосування потрібно підходити методично обґрунтовано, **бо комп'ютер може як звільнити свідомість вчителя, так і заволодіти нею — тоді педагог перетворюється лише на додаток до програмного забезпечення, а учні втрачають можливість почути історію через живе слово вчителя і діалог з ним**.

Сьогодні в істориків є альтернативи як у виборі методик викладання, так і дослідження історії. Саме **відновний підхід** у цьому контексті має великий латентний потенціал, тому що дозволяє якнайповніше зрозуміти та усвідомити суперечливість й багаторакурсність процесу людського розвитку. Об'єктивно мультиперспективний та контрверсійний характер процесу історії вимагає відповідного розміття способів свого бачення, оскільки сприяє формуванню позитивних загальнолюдських цінностей як учнями, так і педагогами.

На наше глибоке переконання, **варто більше навчати і розвивати здібності знаходити спільну мову з людьми, ніж будь-які інші здібності в цьому світі**.

І це завдання спроможна виконати як історична наука, так і історична освіта!

О. М. ЛЕВЧИШЕНА,

завідувачка науково-методичної лабораторії історії, правознавства та громадянської освіти ООІУВ,

А. М. ЛЕКАР,

вчитель історії Пасицелівської ЗОШ І-ІІІ ст. Балтського району, переможець обласного конкурсу «Вчитель року — 2008».

З ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Тема уроку

ПОЧАТОК ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Мета уроку:

— дослідити через призму відновного підходу природу I Світової війни та виявити можливі шляхи альтернативного розв'язання конфліктної ситуації;

— формувати навички графічної візуалізації (картографування), розвивати критичне мислення при опрацюванні історичних джерел;

— формувати цінності культури миру, неприйняття війни як способу продовження політики.

Тип уроку. Урок вивчення нових знань

Основні питання. 1. Причини I Світової війни: реалії та перспективи.

2. Привід та початок I Світової війни — рокова спадковість?

3. Бойові дії у 1914 р.: ейфорія та крах.

Науково-методичне забезпечення.

— Полянський П. Б. Всесвітня історія 1914—1939 рр.: Підручник для 10 класу;

— Комаров Ю. Історія епохи очима людини.

Обладнання. Атласи з всесвітньої історії.

Основні дати та події.

28 червня 1914 р. — вбивство в Сараєво.

23 липня 1914 р. — австро-угорський ультиматум Сербії.

28 липня 1914 р. — оголошення Австро-Угорщиною війни Сербії.

1 серпня 1914 р. — Німеччина оголошує війну Росії; початок I Світової війни.

Історичні особистості: Франц Фердинанд, Гаврило Принцип, Вільгельм II, Микола II.

Основні терміни та поняття

Конфлікт — суперечність, зіткнення супротивних, несумісних між собою тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда чи в стосунках індивідів, груп людей, пов'язане з гострими негативними переживаннями.

Міжнародний конфлікт — крайнє загострення суперечностей між державами, що виникає й розв'язується на основі зіткнення певних соціальних сил і тенденцій суспільного розвитку.

Війна — надзвичайний стан, до якого спонукають націю, державу чи світову спільноту міждержавні суперечності, що нагромадились на попередніх етапах суспільного розвитку. Крайнє загострення цих суперечностей, що не могли бути розв'язані іншими методами (політичними, дипломатичними, економічними), призводить до застосування зброї.

Війни поділяються на світові, міжетнічні, регіональні, національно-визвольні, локальні, громадянські та інш. Розрізняють війни загарбницькі та визвольні.

Загарбницька війна — це захоплення чужих земель, підкорення і пограбування незалежних, суверенних держав і народів.

Світова війна — організована збройна боротьба держав, націй за зміну системи міжнародних відносин, сфери впливу і панування.

Хід уроку

І. Організаційна частина

1. Привітання вчителя з учнями.
2. Установка на зосередженість та початок роботи в класі.

ІІ. Мотивація навчальної діяльності

1. Зв'язок із сучасністю.
— Згадайте, про який останній конфлікт територіально найближчий до України ви чули через ЗМІ? (*Сербія, Косово*).

2. Формулювання завдань уроку.

Так сталося, що I Світова війна почалася через конфлікт, який виник на початку ХХ століття саме в цьому регіоні.

Сьогодні ми будемо досліджувати причини, привід до I Світової з метою набуття досвіду конструктивного вирішення конфліктів, що є основою мирного співіснування в поліетнічному світі.

Наш світ далеко не безконфліктний. Історія людства в більшості своїй — це зіткнення протилежно спрямованих інтересів особистостей, соціальних груп, держав. Конфлікт має багато шляхів розв'язання й залежно від своєї динаміки та наслідків може бути або конструктивним, або деструктивним. Зовсім конфлікти ніколи не зникнуть, тому варто навчитися вирішувати конфліктні ситуації.

Тему «Початок I Світової війни» ми спробуємо розглянути через призму картографії,

що дозволить краще усвідомити природу I Світової та спроектувати набуті знання на більш глибоке розуміння конфліктних ситуацій сьогодення.

ІІІ. Вивчення нового матеріалу.

1. Картографія конфлікту. (Пояснення вчителем методу дослідження)

Картографія конфлікту — це метод графічного зображення конфліктної ситуації, в якому сторони конфлікту розміщуються залежно від ставлення до проблеми та один до одного; це візуальний прийом, який демонструє взаємовідносини між сторонами в конфлікті через визначання їхніх потреб, інтересів, побоювань.

Мета картографії конфлікту:

- шляхом аналізу краще зрозуміти ситуацію;
- розібратись у взаємовідносинах між сторонами;
- визначити, як розподілялась влада;
- з'ясувати, де знаходяться реальні або потенційні союзники;
- визначити можливості для дій;
- оцінити те, що було зроблено в конфлікті, побачивши цілісну картину.

Карта конфлікту може бути створена двома способами: динамічна карта-схема та картографія. (*Створення динамічної карти-схеми*)

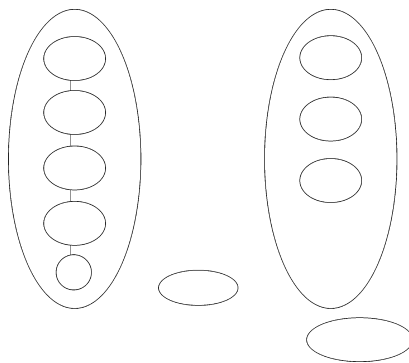
Нанесемо на карту всіх учасників конфлікту — всіх тих, хто якимось чином втягнутий у військовий конфлікт. Кожного учасника зобразимо у вигляді кола, розмір якого залежатиме від того, наскільки сильна позиція цього учасника конфлікту.

Взаємозв'язок між учасниками конфлікту позначимо лініями: суцільними — це підтримка чи співпраця; пунктирними — це протистояння, боротьба чи ворожість.

— Яку можливість дає нам таке зображення? (*наочне, системне, цілісне бачення розстановки сил учасників конфлікту, їхніх позицій*).

— Пропоную вам за підручником П. Б. Полянського «Всесвітня історія 1914—1939 рр.» на основі таблиці «Взаємні претензії» створити динамічну карту-схему конфліктної ситуації, що склалася напередодні I Світової війни «Хто з ким і хто проти кого».

2. Причини I Світової війни. (Самотійна робота учнів з підручником на основі таблиці «Взаємні претензії»).

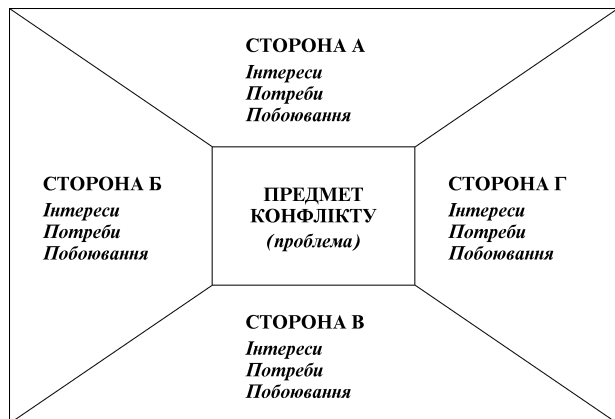


(Коментар вчителя)

Україна не була суб'єктом міжнародного права. Однак українське питання розкололо український політикум і таким чином воно стало аналогічним питанню суб'єктів міжнародного права, наприклад Туреччини.

На даному зображенні краще видно природу протиріч між державами Антанти та Троїстого Союзу, воно ілюструє двозначну позицію Італії, в якій відсутні явні протиріччя з Антантою.

З метою кращого усвідомлення причин I Світової війни скористаємося другим графічним способом — картографією конфлікту (зображення карти потреб та інтересів).



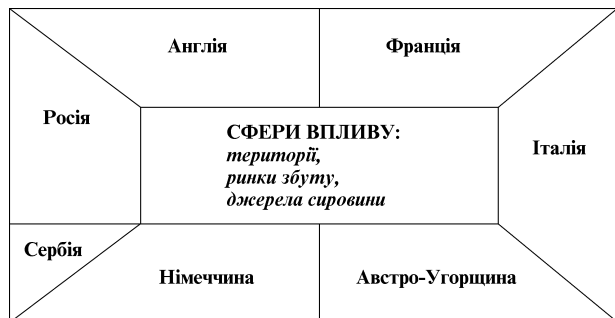
Для того, щоб скласти таку карту, необхідно чітко і об'єктивно визначити:

— проблему, предмет конфлікту (суть проблеми треба намагатися визначити однією фразою);

— сторони конфлікту (сторони зі спільними інтересами та потребами по відношенню до цього конфлікту можливо об'єднати);

— потреби та інтереси учасників конфлікту;
— побоювання учасників конфлікту (побоювання — зворотна сторона потреб, часто через визначення побоювань легше вийти на потреби).

3. Створення карти потреб та інтересів держав в конфліктній ситуації, що склалася напередодні I Світової війни (Робота в групах. Кожна група працює над визначенням потреб, інтересів, побоювань однієї із сторін конфлікту).



На допомогу вчителю

Франція

Інтереси — реванш за 1870 р.

Потреби — зберегти й збільшити колонії, статус великої держави.

Побоювання — посилення Німеччини, втрати колоній.

Англія

Інтереси — розширити сфери впливу й зберегти статус великої держави.

Потреби — збільшити військово-економічну міць.

Побоювання — що Німеччина її випередить у розвитку і розпочне війну.

Німеччина

Інтереси — розширити сфери впливу з метою отримання статусу великої держави.

Потреби — збільшити військово-економічну міць.

Побоювання — що Англія розпочне війну і випередить її.

Росія

Інтереси — розширення сфер впливу, закріпити свій статус.

Потреби — збільшити військову міць та економічний потенціал.

Побоювання — війна з Німеччиною.

Австро-Угорщина

Інтереси — розширення сфер політичного впливу на Південь і Схід.

Потреби — зберегти консервативний устрій.

Побоювання — втратити вплив і вступити у війну один на один.

Італія

Інтереси — розширити сфери впливу, отримати статус великої держави.

Потреби — завершити озброєння.

Побоювання — війна один на один.

Туреччина

Інтереси — відновити статус великої держави.

Потреби — збільшити міць економічну та політичну.

Побоювання — залишитися осторонь загальносвітових, загальноєвропейських процесів, залишаючись на другорядних позиціях; зіткнутися з Росією один на один без шансів хоча б на почесний мир.

!!! Країни до війни готувалися, але війна нікому не була потрібна.

Паралельно учні однієї групи працюють над створенням картографії потреб та інтересів населення країн-учасниць I Світової війни за посібником «Історія епохи очима людини», с. 53-55 «Світова війна і людський вимір».

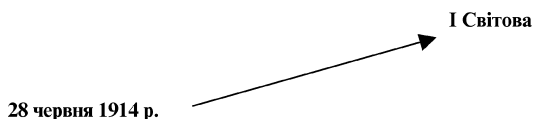
Презентація роботи груп.

!!! Зміна психологічної характеристики мас: ейфорія — розчарування — відроза (з визначенням причин таких змін).

4. Привід та початок I Світової війни (Пояснення вчителя)

Ми дослідили причини I Світової, а тепер відшукаємо привід. Пропоную відкрити схему підручника (П. Б. Полянський, с. 13), на якій

ми побачимо привід до війни та ескалацію конфлікту:



Приводом до початку I Світової війни стало вбивство 28 червня 1914 року в боснійському місті Сараєво (на той час частина Австро-Угорщини) спадкоємця австро-угорського престолу ерцгерцога Франца-Фердинанда та його дружини членом сербсько-хорватської націоналістичної групи Гаврилом Принципом — Угорщина відповідальність за трагедію поклала на Сербію, пред'явивши їй 23 липня ультиматум, розпочала приготування до війни. У конфлікт між двома державами одразу були втягнуті інші держави, пов'язані з ними союзницькими договорами.

Питання для обговорення.

1. Як ви відноситеся до такого способу вираження протесту, як терористичний акт?

2. Чи дійсно єдиною можливою відповіддю Австро-Угорщини на підтримку Сербією націоналістичного руху була тільки війна? (відповіді на запитання на основі матеріалів документів).

5. Бойові дії у 1914 р. (Коментар щодо виконання домашнього завдання)

На основі тексту підручника (пункт 4 «Бойові дії у 1914 р.») складіть хронологічну таблицю за зразком

Дата (рік, місяць)	Західний фронт	Східний фронт
--------------------	----------------	---------------

IV. Осмислення нових знань і умінь.

1. Історична задача

Уважно прочитайте запропоновані факти та встановіть між ними причинно-наслідкові зв'язки, розмістивши їх причина—наслідок.

З плану № 17 французького генштабу: «Як тільки оголосять війну, Франція в єдиному пориві піднімається в атаку і завершує її у Берліні!»

В цей час відбувається «переодягання «армії з червоних на сіро-зелені штани»

На початку I Світової війни французька армія була одягнута в червоні штани – вважалося, що червоний колір – колір дії, збудник до дії – і, оскільки погляд солдата (як і всіх людей) при погляді вперед падає під кутом дотолу (зокрема на штани командира), це мало справляти мобілізуючий вплив на солдата

За перші 2 тижні бойових дій французька армія втратила більше 350 тисяч чол. (з 2-х мільйонів)

Відповідь: 1, 2, 3, 4. Червоний колір відноситься до кольорової гамми, яка напрочуд добре спостерігається людським оком — німецькими солдатами — на великій відстані, що звичайно мало наслідком великі втрати серед особово-

го складу французької армії, яка була змушена «переодягнутися» в сіро-сині кольори.

2. Коментування вислову «Коли мовчать дипломати — говорять гармати».

3. Фронтальна бесіда.

— Яке ваше відношення до війни, як до засобу ведення політики?

— Які шляхи порозуміння сторін конфлікту напередодні I Світової війни запропонували б ви?

V. Підсумок уроку.

1. Констатація оціночних суджень.

Сьогодні ми побачили, що до війни «блискавичної», «легкої» держави готувалися, але розв'язання її не бажав ніхто. Та війна розпочалася. Реалії виявилися неспрогнозованими.

Загарбницький, імперіалістичний характер I Світової війни носила, як з боку держав Троїстого Союзу, так і з боку Антанти.

Війна призвела до глибоких деформацій в економічній, політичній, соціальній, культурній сферах всіх воюючих країн. І сприймати її треба як кризу цивілізації.

Світ вступив у суцільну бійню, найбільш динамічними кампаніями якої стали події 1914 року, про що ми дізнаємося на наступному уроці.

2. Характеристика роботи класу та коментування оцінок.

VI. Домашнє завдання.

1. Матеріал для обов'язкового вивчення за підручником.

2. Скласти хронологічну таблицю «Бойові дії у 1914 р.».

3. Творче завдання: історичне есе «Ненасилля, повага, сприйняття».

Тема уроку

УКРАЇНА В БОРОТЬБІ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Мета уроку:

— повторити, закріпити та узагальнити матеріал теми через призму відновного підходу, склавши ретроспективне бачення долі української державності вивченого періоду;

— розвивати вміння та навички роботи з історичними документами, на основі яких формувати особистісну позицію;

— виховувати в учнів почуття толерантності, порозуміння, патріотизму.

Тип уроку. Урок узагальнення та систематизації знань, вмінь, навичок

Форма уроку.

Науково-методичне забезпечення:

— Турченко Ф. Г. Новітня історія України, частина перша, 1914—1939: Підручник для 10 класу, — К.: Генеза, 2002;

— Історія епохи очима людини. Україна та Європа у 1900—1939 роках: Навчальний посібник для 10 класу.

— Грицак Я. Нарис історії України. — К.: Генеза, 1996;

— Хрестоматія з новітньої історії України (1917–1945 рр.): Навчальний посібник для 10 кл. серед. шк. — К.: Генеза, 1998.

Обладнання. Схема-таблиця «Україна в 1917–1920 рр.», атласи, карта.

Основні дати та події:

3 березня 1918 р. 29 квітня 1918 р.
1 листопада 1918 р. 13 листопада 1918 р.
14 листопада 1918 р. 14 грудня 1918 р.
11 листопада 1918 р. 22 листопада 1918 р.
грудень 1918 р. 6 січня 1919 р.
5 лютого 1919 р. березень 1919 р.
жовтень 1919 р. — січень 1920 р.

Історичні особистості. М. Грушевський, В. Винниченко, П. Скоропадський, С. Петлюра, Є. Петрушевич, К. Левицький, Х. Раковський, А. Денікін.

Основні терміни та поняття. Гетьманський переворот, Українська держава, Директорія, отаманщина, війна з радянською Росією, ЗУНР, УНР, УГА, Акт Злуки, радянська влада, «воєнний комунізм».

Хід уроку

I. Організаційна частина

1. Привітання вчителя з учнями.
2. Установа на зосередженість та початок роботи в класі.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів
Без знання про минуле не може бути точного уявлення про сьогодні (М. Грушевський)

1. Формулювання завдань уроку.

Історичний розвиток періоду 1917–1920 рр. дав негативну відповідь на питання: «Чи постає в світі незалежна Українська держава, здатна забезпечити своїм громадянам прийнятні політичні, соціально-економічні засади існування. Чому так сталося? Чому українські національно-визвольні змагання не увінчалися успіхом? Які наслідки мали ці події на подальший розвиток історії України?»

Реалії сьогодення України багато в чому пояснюються минулим. На основі історичних документів 1917–1920 рр. ми спробуємо створити ретроспективний погляд на події минулого, яке детермінує сучасність.

III. Актуалізація опорних знань

1. Робота з таблицею.

Вашій увазі пропонується загальна схема-таблиця «Україна у 1917–1920 рр.», яка демонструє динаміку неоднозначного процесу творення української державності.

— Згадайте хронологічні рамки періодів та поясніть запропоновані назви.

— Що бралось за основу назви кожного періоду?

— Запропонуйте альтернативні назви та обґрунтуйте свій вибір.

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Період трьох-владдя	I-й період ЦР	I-й період радянської влади	II-й період ЦР	Гетьманат	Директорія	I-й період радянської влади	Денікінщина	III-й період радянської влади
лютий-жовтень 1917	жовтень 1917–січень 1918	лютий 1918	березень–29 квітня 1918р.	29 квітня – 14 грудня 1918	грудень 1918 – березень 1919	березень – липень 1919	липень 1919 – лютий 1920	лютий 1920 – серпень 1991
					Листопад 1918 р. ЗУНР			

IV. Практична частина.

Проблемне завдання: простежте еволюцію поглядів на національно-державний статус України Центральної Ради, гетьмана П. Скоропадського, ЗУНР та більшовицького уряду — Народного секретаріату.

Колективна робота над складанням ретроспективної картографії (створення карти потреб та інтересів) конфлікту 1917–1920 рр. суб'єктів державотворчих змагань.

2. Робота в групах.

Учні класу об'єднуються в групи для роботи з історичними документами.

Завдання: опрацювати запропоновані документи та визначити позиції владних суб'єктів



стосовно їхнього бачення майбутнього національно-державного статусу України.

Група 1

З Першого універсалу Української Центральної Ради (10 червня 1917 р.)

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від усієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям.

(Історія української Конституції / Упоряд.: А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. — К.: Право, 1997. — С. 93).

З Другого універсалу Української Центральної Ради (3 липня 1917 р.)

Ми, Центральна Українська Рада, стоячи, як все, за тим, щоб не відривати України від Росії та щоб разом з усіма її народами змагати до піднесення й розвитку цілої Росії та до єдності її демократичних сил, з задоволенням приймаємо заклик правительства до єдності...

Ми рішуче відкидаємо проби самочинного здійснювання автономії України до Всеросійських Установчих Зборів.

(Історія української Конституції. — С. 96–97).

З Третього універсалу Української Центральної Ради (7 листопада 1917 р.)

Віднині Україна стає Українською Народною Республікою. Не відділяючись від Російської Республіки й зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Російська Республіка стала федерацією рівних і вільних народів.

(Історія української Конституції. — С. 98).

З Четвертого універсалу Української Центральної Ради (9 січня 1918 р.)

Віднині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу.

З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польшею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими ми бажано жити в згоді й приязні, але ніяка з них не може вмшуватися в життя самостійної Української Республіки.

(Історія української Конституції. — С. 102).

Група 2

З Основного Державного Закону Української Народної Республіки (осінь 1920 р.)

Артикул 1

Українська держава є самостійною та незалежною державою з демократично-республіканським, на основах парламентаризму, устроєм і має назву: Українська Народна Республіка.

(Історія української Конституції. — С. 128).

Звернення Директорії Української Народної Республіки від 22 січня 1919 р.

Іменем Української Народної Республіки Директорія оповіщає народ Український про велику подію в історії нашої землі української. 3-го січня 1919 року в м. Станіславові Українська Національна Рада Західної Української Народної Республіки, як виразник волі ук-

раїнців бувшої Австро-Угорської імперії і як найвищий їх законодавчий чинник, торжественно проголосила злуку Західної Української Народної Республіки — в одноцільну, суверенну Народну Республіку.

Вітаючи з великою радістю цей історичний крок західних братів наших, Директорія Української Народної Республіки ухвалила тую злуку прийняти і здійснити на умовах, які зазначені в постанові Західної Української Народної Республіки від 3-го січня 1919 року.

...Однині народ Український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружними зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну, самостійну Державу Українську на благо і щастя всього її трудового люду. 22 січня 1919 року, у м. Києві. Голова Директорії: Володимир Винниченко. Члени: Симон Петлюра, Андрій Макаренко, Панас Андрієвський, Федір Швець.

(Конституційні акти України 1917–1920. — С. 107).

Група 3

З Грамоти гетьмана П. Скоропадського про федерацію України з Росією (14 листопада 1918 р.)

На інших принципах, принципах федеративних повинна бути відновлена давня могутність і сила всеросійської держави. В цій федерації Україні належить зайняти одне з перших місць...

На тих принципах... збудована майбутня політика нашої України. Їй першій належить виступити в справі утворення всеросійської федерації, якої кінцевою метою буде відновлення великої Росії.

(Історія української Конституції. — С. 115).

З Грамоти до всього українського народу гетьмана П. Скоропадського (29 квітня 1918 р.)

...Українська Держава стояла коло краю загибелі.

Спаслася Вона дякуючи могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні твоєму слову, продовжують і по цей час боротись за цільність і спокій України...

Як вірний син України я рішив взяти на себе тимчасово всю повноту влади.

Цією Грамотою я оголошую себе Гетьманом усієї України.

(Історія української Конституції. — С. 116).

П. Скоропадський у розмові з німецьким послом в Україні.

Будуча політика України йтиме в дусі самостійності й відсутності великоросійських або польських тенденцій.

(Грицак Я. Нарис історії України... — С. 127).

Група 4

З Декларації Центрального Виконавчого Комітету Рад України (7 березня 1918 р.)

1. Ми ніколи не розглядали Українську Радянську Республіку як національну республі-

ку, а виключно як Радянську Республіку на території України.

2. Ми ніколи не підтримували точку зору цілковитої незалежності Української Народної Республіки, розглядаючи її як більш-менш самостійне ціле, зв'язане із загальноросійською Робітничо-Селянською Республікою федеративними зв'язками.

(Україна в ХХ столітті. 1900–2000: Зб. док. і матеріалів. — С. 54).

3 рішень Першого з'їзду КП(б)У (1918 р.)

1. Всі соціальні групи населення України поділилися на два основні табори: табір, що стоїть на боці соціалістичної революції, і табір контрреволюційний, що стоїть проти неї. Табір контрреволюційний, у свою чергу, має два основні підрозділи: по-перше, фінансово-капіталістично-поміщицький і, по-друге, дрібнобуржуазно-куркульсько-інтелігентський.

2. Відповідно до цього в Україні є три головні політичні центри притягання:

- а) німецько-гетьманський;
- б) націоналістичний центр решток Центральної ради;
- в) радянський.

...4. Влада гетьмана є не чим іншим, як утвердженням панування фінансового капіталу середньоевропейського центра, що поставив фінансово-капіталістичну буржуазію України в найтіснішу залежність від німецько-імперіалістичної держави.

5. Отже, державний переворот, учинений в Києві 29 квітня, є цілком природним продовженням того процесу поглинання України фінансовим капіталом німецької групи, який вперше цілком наочно проявився ще в Бресті під час сепаратних переговорів...

Виходячи з того, що:

1) Україна економічно нерозривно зв'язана з Росією;

2) економічна єдність України і Росії за останнє 10-ліття створила міцний базис для єдності боротьби пролетаріату України і Росії;

4) ідея «самостійності» України, під ширмою якої німецькі імперіалісти загарбували й поневолювали Україну під ярмо капіталістів та поміщиків, остаточно дискредитована в найширших трудових масах України;

5) повстання на Україні розгортається під лозунгом відновлення революційного возз'єднання України з Росією.

І з'їзд Комуністичної партії України вважає, що завданням нашої партії на Україні є: рішуче порвавши з помилками минулого, боротися за

революційне об'єднання України з Росією на засадах пролетарського централізму в межах Російської Радянської Соціалістичної Республіки, на шляху до утворення всесвітньої пролетарської комуни.

(Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — К., 1976. — Т. 1. — С. 14-15, 20).

3. Індивідуальне завдання.

Вчитель. Опрацюйте запропоновані причини поразки Української революції 1917-1918 рр. та національно-визвольних змагань 1918–1920 рр. і на їх основі методом дедукції (від загального до конкретного) визначте причини поразок УЦР, Директорії, ЗУНР, Гетьманату (якщо перелік причин на вашу гадку є неповним, доповніть його та впишіть до запропонованої таблиці):

- залежність від зовнішніх чинників;
- значна русифікованість (або полонізованість) міського населення;
- недостатня відданість ідеї державності з боку революційної еліти;
- відірваність лідерів від мас та слабка соціальна база українського національного руху;
- «отаманщина» та анархізм, які відлякували господарів від революційних ідей.

	УЦР	Гетьманат	Директорія	ЗУНР
--	-----	-----------	------------	------

Причини поразки

Заслуховування результатів роботи.

V. Підведення підсумків

Вчитель. Боротьба за незалежність знесилувалася жорсткою боротьбою суб'єктів визвольних змагань, але зусилля українців за власну державність, за відновлення територіальної цілісності своєї країни не були даремні.

Першим позитивним наслідком було зростання рівня національної свідомості... (*пропонується продовжити перелік позитивних надбань*)

VI. Інструктаж домашнього завдання

1. Повторити матеріал теми, опрацювати параграф 40, с. 207–213.

2. Творче завдання: історичне есе «Толерантність, порозуміння, злагода».

Уроки підготував

А. М. ЛЕКАР,

вчитель історії Пасицелівської ЗОШ І–ІІІ ст. Балтського району, переможець обласного конкурсу «Вчитель року — 2008».

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ В КОНТЕКСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА СВІТОВОЇ

Рідну землю треба не тільки любити, її треба знати.
Максим Рильський

Написання даної статті зумовлено щонайменше наступними чинниками: освітнім та загальнокультурним. Адже процес пізнання свого минулого — це перший крок до збереження та утвердження своєї ідентичності як на індивідуальному і регіональному, так і на загальнодержавному та міжнародному рівнях. Це особливо актуально сьогодні, в період глобалізації, коли Україна утверджується в конкурентному світі.

За останні декілька років зусиллями вчених, перш за все Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова та Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, в науковий обіг введено значну кількість матеріалів з історії нашого краю. Всі вони суттєво розширили широкому загалу горизонти для пізнання минулого нашої спільної малої Батьківщини, збільшили наукове забезпечення історичного краєзнавства:

- Історія Одеси (під загальною редакцією С. Р. Гриневецького)
- Історія Одеси та Одещини (Ф. О. Самойлов)
- Народознавство Одещини (В. Г. Кушнір)

- Ми — одесити (під загальною редакцією С. В. Козицького).

Разом з тим, ці матеріали спонукали вчителів історії, методистів області до пошуку шляхів ретрансляції наукових здобутків вчених на рівень шкільного історичного краєзнавства. Свідченням цього є досвід роботи вчителів історії:

- Росецької Наталії Вікторівни (Ананьївський НВК «ЗОШ I—III ст. — ліцей»);
- Кищенко Лариси Олександрівни (ЗОШ № 47 I—III м. Одеси);
- Чеглатонева Степана Івановича (Червоноармійський НВК Болградського району);
- Таран Наталії Федорівни (СЗОШ № 69 I-III ст.).

Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії дає змогу більш детально, доступно і наочно розкрити історичні факти, події, ситуації та процеси.

Зважаючи на те, що у 2008/2009 н. р. учні 8-го класу вивчатимуть історію за новою програмою 12-річної школи пропонуємо алгоритм висвітлення історичних процесів, які характерні для локальної (місцевої), регіональної, вітчизняної та світової історії.

Історичні процеси	Локальна (місцева) історія	Історія Одещини (регіональна)	Історія України	Всесвітня історія
Передумови та виникнення національних держав через боротьбу з державними монархічними структурами	Культурний та архітектурний аспект: французький стиль Білгород-Дністровської фортеці; примітивний візантійський стиль молитовних будинків розкольників (старообрядців)	Історичний процес не завжди може відображатися в історичній ситуації в конкретному регіоні в зв'язку з відсутністю тут певних політичних структур, існуванням міст тощо	Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького	Англійська буржуазна революція
Взаємопроникнення цивілізацій чи процес зустрічі цивілізацій	Органічне поєднання культур і економічних дій представників різних етносів в умовах створення і розвитку конкретного міста/району	Політичний та культурний симбіоз в процесі заселення території Північного Причорномор'я	Допомога Франції в боротьбі з гугенотами під час 30-літньої війни українських козаків на чолі з Іваном Сірко	Колоніальна політика європейських держав щодо Америки, Африки, Азії

Краєзнавчий матеріал варто застосовувати не лише на тому уроці, тема якого є дотичною до історії рідного краю (як локальної, так і регіональної), а й організувати позаурочні заходи, що спрямовані на вивчення та дослідження історії рідного краю. Цінність їх особлива:

- учні поглиблюють та краще усвідомлюють загальноісторичні процеси;
- розвивають навички дослідної роботи та творчі здібності;
- формують ключові, галузеві та предметні компетенції.

Батьківщина для кожної людини починається з міста чи села, де він народився. З назвою населеного пункту, його історією були пов'язані долі наших предків, а значить і наші долі. Знання минулого, відчуття своїх коренів на рідній землі надихає людину на творчу працю, вселяє віру в майбутнє.

Розширенню знань про рідний край сприяє участь вчителів та учнів у спільному проєкті «Історія рідного краю», який започатковано науково-методичною лабораторією історії, правознавства та громадянської освіти Одеського ОІУВ. Дослідження містять наступну інформацію.

- I. Історико-географічна довідка району.
 1. Історія виникнення району/села.
 2. Географічне положення та природно-кліматичні умови.
 - II. Населення.
 1. Історія заселення території з найдавніших часів і до сьогодення.
 2. Кількісний та етнічний склад населення.
 3. Заняття населення.
 4. Традиційна обрядовість та знаряддя праці.
 - III. Освіта, культура, мистецтво.
 1. Освіта: вчора, сьогодні, завтра (в іменах, об'єктах, цифрах і фактах).
 2. Історичні та культурні пам'ятки району:
 - археологічні;
 - культури і мистецтва;
 - природно-ландшафтні.
 3. Скарбниця людської думки:
 - усна народна творчість;
 - наукова діяльність;
 - творчі здобутки.
 - IV. Топоніміка, геральдика, вексимологія, генеалогія.
 - V. Джерела вивчення історії рідного краю.
 - VI. Авторський колектив проекту.
- Матеріал з історії рідного краю є важливим для встановлення зв'язку історичного минулого з сучасністю в процесі пізнання проблем суспільних відносин, в розкритті буденної історії, особливостей співіснування різних

етносів в полікультурній спільноті (що досить характерно для Одещини).

Використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії України та всесвітньої історії дає змогу реалізувати завдання, які передбачено в пояснювальній записці до нової програми 12-річної школи:

- посилення інтересу учнів до історичної інформації;
- вивчення вітчизняної історії в контексті загальноєвропейської та світової історії;
- розуміння взаємозв'язку, взаємовпливу та діалогу культур різних народів;
- виховання патріотичних та державницьких почуттів.

Зважаючи, що пріоритетним напрямком державної політики щодо розвитку освіти є формування національних і загальнолюдських цінностей, саме історія покликана формувати особистість, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, шанобливо ставиться до власних національних святинь, до історії і культури всіх народів і національних меншин.

О. М. КОТЕНКО,

методист з історії науково-методичної лабораторії історії, правознавства та громадянської освіти ООІУВ.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЕТИКИ

Україна, яка стає повноправним членом глобалізованого світового суспільства, має втілювати в суспільне та індивідуальне життя своїх громадян цивілізовані основи життєустрою, що базуються на загальнолюдських цінностях та духовних, моральних і культурних засадах життя українського народу.

Молода людина не повинна втрачати свою індивідуальність, глибоке відчуття єдності з українським народом, повагу до його духовних, моральних і культурних надбань. Тому духовно-моральна вихованість підростаючого покоління сьогодні є головною метою всієї освітньої та виховної системи. Одним із засобів духовно-морального виховання молоді є християнська етика.

Методика духовно-морального виховання, зокрема навчання основ християнської етики, це предмет, необхідний кожному вчителю (вихователю), який бере на себе відповідальність за виховання підростаючого покоління українців на християнських цінностях. Цей предмет має займати провідне місце в системі підготовки вчителів з християнської етики.

Характеризуючи методику духовного виховання підлітків засобами християнської етики, слід підкреслити чотири головні складові, а саме:

- відстеження етичної проблеми на матеріалі біблійного тексту;
- осмислення та усвідомлення духовних цінностей, представлених в біблійних текстах;
- самооцінка та самоаналіз власної поведінки та її відповідність духовним зразкам;
- практика здобуття досвіду моральної поведінки.

У змісті уроків з християнської етики використовуються матеріали з різних галузей знань, але найчастіше це:

- історичні знання, приклади з історії українського народу, життя відомих особистостей минулого, моральні настанови та принципи життєустрою, що передавалися від батька до сина, з покоління в покоління;
- біблійні знання, тобто знання про високі моральні цінності, зокрема Божі заповіді, християнські чесноти, що є фундаментом характеру моральної особистості, знання про

Ісуса Христа — взірця моральної людини, друга, громадянина та більше того — Спасителя людства. Біблійні знання дають уявлення про Бога і показують шлях до особистої зустрічі з Ним, допомагають особистості ідентифікувати себе, визначати сенс свого життя. Біблійні знання сприяють вихованню високоморальної особистості і можуть використовуватися при викладанні інших предметів та в позакласній роботі;

— наукові знання, знання відкриті людством, що висвітлюють наукові факти з біблійної точки зору. Наукові знання часто ілюструють біблійні принципи життєустрою та моральної поведінки, допомагають здійснювати міжпредметні зв'язки;

— культурологічні знання про звичаї, традиції, мову, релігію, етику свого народу.

Зазначені знання допомагають учням ідентифікувати себе в суспільстві, знайти своє місце в культурному та міжконфесійному українському середовищі.

Методика занять з християнської етики передбачає декілька етапів.

Перший етап, організаційний, починається з привітання та налагодження з учнями контакту позитивного характеру. Створення теплої, довірливої атмосфери, в якій кожен учень відчуватиме себе бажаним, цікавим для інших, допоможе бути відвертим і сміливо висловлювати свою думку. Атмосфера може створюватися за допомогою гри, наприклад: «Посміхніся своєму товаришу по парті», «Скажи комплімент тому, з ким не порозумівся напередодні», «Підкресли позитивні зміни в поведінці нового однокласника» тощо. На цьому етапі уроку відзначаються нові якості окремих учнів і позитивні зміни в характері, стосунки між окремими учнями, а саме: проявлення приязні, уваги один до одного, ввічливого ставлення до оточення, участі в спільній та благодійній діяльності. Вчитель підкреслює всі позитиви і зрушення в поведінці учнів та висловлює сподівання на нові досягнення. Наприклад: «Ми очікуємо, що до наступної акції приєднаються всі ті, хто утримався цього разу». Після початкового етапу заняття повідомляється наступна тема уроку.

На **другому етапі** заняття учні розповідають про те, як вони застосовували набуті знання, отримані на минулому занятті. Таким чином можна пересвідчитися в тому, що одержані на занятті з християнської етики знання використовуються підлітками в їхньому житті, проаналізувати помилки і досягнення в застосуванні набутих знань, підбадьорити тих, хто не досяг певного успіху.

Перевірка може відбуватися за допомогою різних творчих методів, як-от: бесіда, звіт-бесіда, запитання для роздумів, запити-відповіді, ігри, складання характеристик, свідчення про пережите, спостереження закономірностей, ребуси, сценки із життя підлітків.

Третій етап — мотиваційний. Це момент зацікавлення підлітків визначеною проблемою, що була коротко сформульована в назві теми уроку. Мета полягає у визначенні рівня обізнаності учнів в даній проблемі та встановленні зв'язку їхніх знань з новою інформацією. Як засіб зацікавлення можна використовувати наступне: повідомлення цікавого факту з історії України, окремих історичних особистостей або сучасників; визначення поняття (Що таке мудрість?); історії з життя підлітків або випадки з життя дорослих, що містять приклади моральної поведінки; свідчення про певне наукове явище або надзвичайну подію; демонстрація історичного предмета (монети, одяг, світильники, терновий вінок); нагадування народної мудрості: приказки, звичаї, висловлювання видатних людей; малюнки, фотографії, художні твори тощо.

Зацікавити учнів можна, поставивши актуальне питання, відповідь на яке вони повинні дати в кінці уроку. Наприклад: «Чи залежить вияв турботливості про інших від матеріально-го достатку?»

Після оволодіння увагою учнів вчитель може запропонувати звернутися за вирішенням визначеної духовно-моральної проблеми до біблійного тексту як авторитетного джерела.

Четвертий етап заняття — знайомство з біблійним текстом або біблійним оповіданням, на базі якого відбувається вилучення певної духовної істини. Слід підібрати такий біблійний текст, в якому було б яскраво представлено досліджувану істину, і розповісти як історію. Перш ніж почати розповідь, бажано пояснити учням контекст: час та місце події, надати загальні відомості про головних персонажів, розтлумачити нові терміни і поняття, звичаї, обряди, правила, що зустрічалися в цій історії. Наприклад, обряд заручення Марії та Йосипа, очікування нареченого (притча про 10 дів), розподіл спадщини між дітьми (притча про блудного сина).

Для того щоб розповідь про біблійну історію була більш цікавою, її можна супроводжувати наочною, а саме: ілюстраціями з дитячої Біблії, ілюстраціями картин художників, схематичними малюнками, сценками на фланелеграфі, ляльками тощо.

Бажано пропонувати учням прочитати кульмінаційний момент історії безпосередньо в Біблії, підкреслюючи тим самим її авторитет. Перед зверненням до біблійного тексту слід повідомити про місце знаходження уривка, назву книги, номер розділу та віршів. Така методика сприяє сформуванню інтересу учнів до Святого Письма і навчанню вмінно вільно орієнтуватись в біблійному тексті.

Наступний етап — розгортання рефлексії (мислення, спрямованого на мотивацію вчинку) та волі суб'єкта. Щоб зрозуміти реакцію учнів на висвітлену проблему, слід пропонувати їм активно обговорювати почуте, дискутувати,

висловлювати своє бачення, свою позицію, доходити певних висновків, виконуючи завдання репродуктивного характеру, а саме: інтерв'ю з біблійними персонажами; бесіди, пантоміма з ляльками, інсценування, обговорення у формі дискусії, питання-відповіді, письмова відповідь на запитання; закінчити речення, скласти оповідання-загадку, порівняльну характеристику, причинно-наслідкову таблицю.

Основна **мета** цього етапу — направити обговорення на співставлення біблійних істин з життям і поведінкою сучасників, порівняти відчуття та переживання біблійних персонажів та людей нашого часу, провести паралелі між цінностями минулих часів та сьогодення, підкреслити усталеність та незмінність духовних законів в усі періоди існування людства. Тим самим підкреслюється мудрість Законодавця та відповідальність кожної людини перед Ним за виконання цих духовних законів.

На цьому етапі уроку авторитетом істини виступає конкретний **біблійний вірш**, що підкреслює означений біблійний принцип. Наприклад:

тема уроку:

біблійний вірш

- | | |
|--|---|
| <ol style="list-style-type: none"> 1. Вчитися володіти собою 2. Відповідальність за свої слова 3. Вірність переконанням | <p>«Нехай сонце не зайде у гніві вашому» (Єф. 4.26)</p> <p>«За всяке пусте слово, яке говоритимуть люди, та діла дадуть вони звіт» (Мт. 12.26)</p> <p>«Вірний у малому, і у великому вірний, а невірний у малому — невірний і у великому» (Лк. 16.10)</p> |
|--|---|

Бажано спочатку розтлумачити біблійний вірш, а потім пропонувати записати його в зошит або запам'ятати, щоб керуватися ним у власному житті.

Наступний етап — **практичне застосування** біблійної істини в житті. Якщо біблійна істина чи духовний принцип сприймаються учнями, бажано порадишити спроектувати його на власне життя. Завдання цього етапу творчого характеру і передбачають прийняття певних рішень або зобов'язань, визначення своєї позиції в дискусії, наприклад «Заради чого варто жити?»; складання повчальної історії, знаход-

ження вірної відповіді в тестах, надання порад іншому на тлі власного відкриття, створення малюнка, виготовлення буклету, виробу; вилучення моральних настанов з літературного твору, розв'язання кросворду.

Прояви практичного застосування духовних істин в житті підлітків найчастіше можуть виявлятися у формі:

- допомоги конкретній людині,
- зміни свого ставлення до обставин,
- примирення з певною особою,
- вибачення за проступок,
- прощення кривдника.

Підведення підсумків заняття — етап узагальнення вивченого на занятті та оцінки активності учнів у розв'язанні визначеної проблеми. Відсутність оцінювання знань учнів на уроках з християнської етики дозволяє учням вільно висловлювати свої думки і свою позицію, бути відвертими, щирими, навіть якщо ця позиція не сприймається іншими учнями.

Завдання додому. Методика уроків з християнської етики передбачає завдання такими, як:

1. Переказати зміст заняття в своїй родині.
2. Скласти план самовиховання і здійснювати його.
3. Керуватися вивченими істинами у власному житті.
4. Підготуватися до наступного семінару або доповіді на визначену тему.

Методика духовно-морального виховання підлітків засобами християнської етики передбачає використання інтерактивних методів навчання. Найпопулярніші — «мозковий штурм», метод інтерв'ю, метод оборони, дискусії, рольові ігри, коментування фахівця, метод групових дискусій, спілкування в парах, підготовка повідомлень, інсценізація, обговорення проблемних життєвих ситуацій.

На заняттях з християнської етики слід широко використовувати музику, співи, малювання, ліплення, виготовлення виробів певної тематики.

Т. В. САННІКОВА,

старший викладач кафедри менеджменту та розвитку освіти ООІУВ.

ПРАВОВА ОСВІТА ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Одним з основних завдань системи освіти в Україні є формування в учнівської молоді вміння керуватися правовими знаннями, а також діяти відповідно до вимог закону в сучасних умовах повсякденного життя.

Правова освіта має готувати учнівську молодь як до спілкування з найближчим оточенням, так і до компетентного вирішення життєвих або професійних ситуацій завдяки набутим в шкільні роки правовим знанням.

Сьогодні в школі вивчається майже два десятки обов'язкових предметів і лише один з них правового спрямування — основи правознавства (9-й клас).

Цілком зрозуміло, що для підготовки майбутнього громадянина до свідомої участі в житті держави 51 години з основ правознавства в навчальному плані школи недостатньо.

Частково допомагають вирішити проблему підготовки з правознавства учнів старшої школи курси за вибором (елективні курси).

Так чи інакше, але в складних умовах сьогодення для ефективного навчання правознавства, профільної та допрофільної підготовки учнів з цього предмета важливим є саме підготовленість вчителя, яка включає в себе три складові:

1. Досконале знання вчителем змісту основного та елективних правознавчих курсів.

2. Володіння інноваційними педагогічними технологіями.

3. Зацікавленість в самоосвіті.

Тому бажано (зазначається в Інструктивно-методичному листі Міністерства освіти та науки України «Про вивчення правознавства у 2007/2008 н.р.»), щоб курс «Основи правознавства» в загальноосвітніх навчальних закладах щорічно викладався одним і тим самим вчителем, а курси за вибором — фахівцями з юридичною освітою чи вчителями відповідно підготовленими через самоосвіту або систему післядипломної освіти.

Міністерство освіти та науки України робить акцент у цьому питанні саме на цілеспрямовану, ефективну роботу інститутів післядипломної освіти.

Відповідно до цих рекомендацій й побудована навчально-методична робота в науково-методичній лабораторії історії, права та громадянської освіти ООІУВ з вчителями, які викладають предмети правознавчого спрямування.

Методична служба з правознавства ООІУВ працює над проблемою «Нові методичні підходи до викладання правознавчих дисциплін в умовах реформування освіти та розбудови правової держави в Україні». Величезні зміни, що відбуваються в суспільстві сьогодні, стосуються перш за все тих, чіє завдання підготувати дітей до успішного життя в майбутньому.

Навчання права повинно бути побудовано не тільки на парадигмі засвоєння нових знань, умінь і навичок, а й на парадигмі розвитку, що забезпечує формування молодого людини як особистості.

Урок з основ правознавства, як і раніше, залишається основною формою навчального процесу і від того, як він буде побудований, чим насичений, наскільки цікавий, динамічний залежить коефіцієнт корисної діяльності вчителя.

Організація роботи з учнями на уроках права повинна породжувати у дітей бажання пізнавати щось нове, здобувати нові знання самостійно, отримувати задоволення від уміння застосовувати знання нормативно-правових актів для вирішення складних правових ситуацій.

Досвід викладання правознавства свідчить про те, що більшість дітей погано сприймають готову інформацію та висновки, в якій би гарній формі вони не подавалися. Учні люблять розмірковувати та охоче беруть участь в розв'язанні проблемних завдань на уроках, і тому вчителі правознавства повинні застосовувати на уроках такі форми і методи, які б розвивали творчість та забезпечували активність учнів на уроках. Саме використання інтерактивних методів на уроках дає змогу досягти цієї мети. Нові інтерактивні методи дають змогу закріпити набуті знання, аналізувати, вміти аргументовано переконувати, толерантно вести диспут, формувати свій власний погляд на події в суспільстві.

Складовою громадянської освіти в Україні є курс за вибором «Практичне право», який має пропедевтичний характер і не замінює обов'язковий курс «Основи правознавства»: він доповнює і розвиває правову освіченість школярів. З урахуванням вікових особливостей учнів 8(9)-го класу його мета забезпечити оволодіння ними лише найбільш важливими поняттями та термінами, сформувати навички правомірної поведінки учнів, озброїти їх умінням діяти в життєвих ситуаціях відповідно до вимог законів.

Саме ця проблема, яка пов'язана з новими методичними підходами у викладанні правознавчих дисциплін, впливає на впровадження серед учителів, методистів, слухачів курсів нових інтерактивних технологій навчання.

Слід зазначити, що «Практичне право» — перший в Україні навчальний курс, який повністю побудований на застосуванні інтерактивних методів викладання.

У 2001 році побачив світ навчальний посібник для учнів та методичний посібник для вчителів з курсу «Практичне право», які отримали гриф «Рекомендовано» Міністерством освіти і науки України.

З того часу підручник для учнів вже декілька раз перевидався, а курс «Практичне право» настільки став популярним серед учнів і вчителів, що згідно з інформаційно-методичним збірником Міністерства освіти і науки України № 14–15, 2007 р. (Типовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів, основна школа у структурі 12-річної. Правознавство. Практичний курс — 1 година у 9-му класі) він стає обов'язковим курсом, а вивчення основ правознавства — переноситься в 10-й клас.

На сьогоднішній день склалась така ситуація, що «чистого» вчителя з правознавства, або «суто правознавця» в вузах не готують. Тому МОН України акцентує увагу на роботі інститутів післядипломної освіти в фаховій підготовці вчителів правознавства.

У 2004 році гриф Міністерства освіти і науки України «Рекомендовано» отримав навчальний посібник «Світ права», який містить навчально-методичний матеріал з основ правознавства відповідно до діючої програми авт. І. Б. Усенко.

Якщо бути послідовними, а саме так і працювали провідні вчителі правознавства переходячи від програми «Практичне право» (яка завершила свою роботу) до організації «Вчителі за демократизацію та партнерство», над створенням якісно нового посібника для вчителів права, який би відрізнявся саме тим, що розрахований на вчителів які, по-перше, в 8-му класі вже викладали курс «Практичне право», побудований на інтерактивних методах, а по-друге, вивчаючи курс «Основи правознавства» в 9-му класі за допомогою тих же інтерактивних методів продовжували активізувати процес навчання та засвоєння правових знань учнів.

Наші вчителі охоче використовують матеріали цього посібника і в повсякденній праці, і під час відкритих занять. На жаль, посібник «Світ права» за редакцією доктора педагогічних наук, професора О. І. Пометун зараз не випускають, а попит серед вчителів на нього дуже великий!

Таким чином, підсумовуючи все вищесказане щодо викладання предмета «Основи правознавства» в навчальних закладах області, можна з впевненістю говорити про те, що методичною службою з правознавства НМЛ історії, правознавства та громадянської освіти використовуються практично всі можливості широкого застосування інтерактивних технологій, за яких вчителю основ правознавства відводиться провідна роль.

Зважаючи на недостатню кількість годин з правознавства, яка передбачена в структурі основної та старшої школи Типовим навчальним планом, Міністерство освіти і науки України в своїх рекомендаціях зазначає, що основною формою профільної підготовки з правознавства учнів старшої школи є курси за вибором (елективні курси).

Це можуть бути як курси, що забезпечують вивчення основного профільного предмета з правознавства, так і курси, що виконують функцію внутрішньо-профільної спеціалізації. До I виду відносяться спецкурси «Права людини», «Досліджуючи гуманітарне право» (для учнів 10–11 класів) та інші елективні курси, які мають повне методичне забезпечення (програму, посібник з відповідним грифом МОН України).

Впровадження в процес викладання зазначених вище правознавчих спецкурсів залежить сьогодні від двох чинників:

— по-перше, підготовленості вчителя до викладання зазначених курсів;

— по-друге, можливості та бажання адміністрації шкіл у викладанні цих курсів піти назустріч вчителям, батькам та учням.

Для того, щоб дійти згоди з адміністрацією школи в цьому питанні, є безліч порад вчителям правознавства, але перед усім слід пам'ятати: «За для того, щоб вам відчинили двері — потрібно постукати до них». Тому не чекайте, щоб хтось просив для вас години на викладання спецкурсів, використовуйте всі можливості продемонструвати свій фах, свою здатність їх викладати.

Чому доцільно впроваджувати в навчальний процес старшої школи саме ці спецкурси? Спецкурс «Права людини» — це логічне продовження вивчення права в 10-му класі, побудованого на використанні інтерактивних методів викладання, і це не випадково: авторами цього посібника є ті, хто причетний до створення посібника «Практичне право» (8-й клас), «Світ права» (9-й клас). Запропонований елективний курс є актуальним та практично значущим для учнів старшої школи через те, що має на меті формування у них основних знань про права і свободи людини, усвідомлення ними зв'язку між правами і обов'язками громадянина, здобуття досвіду захисту власних прав.

Статистика свідчить, що в минулому 2006/2007 н. р. спецкурс «Права людини» викладався лише в 4 навчальних закладах Одещини. У 2007/2008 н. р. як спецкурс він викладається в 15 навчальних закладах, як факультатив в 7 навчальних закладах.

Таке збільшення є результатом постійної роз'яснювальної роботи на курсах підвищення кваліфікації та індивідуальних консультацій методистів і вчителів.

Учням профільних груп і класів з поглибленим вивченням правознавства варто запропонувати елективний курс «Досліджуючи гуманітарне право», який забезпечує вивчення основного профільного предмета.

Головна ідея курсу — ознайомити учнів з міжнародним гуманітарним правом за допомогою колективних та індивідуальних досліджень. Перевага в курсі «Досліджуючи гуманітарне право» віддається кооперативній роботі учнів, тому передбачається, що на уроках вчителі широко використовуватимуть інтерактивні

педагогічні технології всіх типів: фронтальні — «мозковий штурм», обговорення в загальному колі; технології кооперативного навчання — робота в парах, трійках, малих групах; технології обговорення суперечливих питань — дискусії, методи «карусель», «займи позицію» тощо.

Досвід викладання цього курсу свідчить, що організація навчальної діяльності учнів у такий спосіб дає можливість максимально досягти запланованих результатів як кожного уроку, так і курсу загалом, сформувати такі компетенції учнів, як уміння аргументувати свою позицію, здобувати навички співпраці і взаємодії тощо.

Статистичні дані щодо викладання спецкурсу «Досліджуючи гуманітарне право» на Одещині свідчать: якщо в 2006/2007 н. р. спецкурс викладався в 20 навчальних закладах, то в 2007/2008 н. р. — у 8 навчальних закладах як спецкурс, у 7 навчальних закладах — як факультатив, решта інтегровано в інші предмети — правознавство, всесвітню історію, захист Вітчизни. Кількість вчителів, які викладають інтегровано цей курс з кожним роком зростає.

Приємним є той факт, що в області серед вчителів правознавства з'являються творчі вчителі. Серед них — В. В. Майорський, вчитель правознавства ЗОШ № 1 I–III ступенів м. Іллічівська, який викладає курс ДГП в 9-му класі, але його ноу-хау полягає в тому, що він одним з перших в Україні спробував викладати його за допомогою мультимедійних технологій.

Тенденція щорічного зростання в області кількості навчальних закладів, в яких правознавчі курси, побудовані на інтерактивних методах викладання такі, як «Практичне право», «Права людини», «ДГП», свідчить: по-перше, про цілеспрямовану роботу НМЛ історії, правознавства та громадянської освіти в плані активного впровадження цих курсів і, зрозуміло, інноваційних методик, на яких побудовано їх викладання; по-друге, про постійне збільшення в області вчителів правознавства, які викладають предмети правознавчого спрямування, активно використовуючи інноваційні педагогічні технології навчання.

Все вищесказане безпосередньо стосується тієї роботи, яка проводиться з вчителями області як на курсах підвищення кваліфікації вчителів, так і під час індивідуальних консультацій з усім учительським загалом та методичним корпусом РМК.

Плідною є робота створеної в області творчої групи вчителів правознавства, яка працює над проблемою: «Застосування інтерактивних методів та технологій на уроках з курсу «Практичне право».

Чому методичною службою з правознавства створена творча група, яка працює саме над цією проблемою? Ще у 2001 році ректорам інститутів післядипломної педагогічної освіти було надіслано листа за підписом П. Б. По-

лянського (тоді начальник головного управління змісту освіти) з проханням сприяти впровадженню курсу за вибором «Практичне право» для учнів 8-х класів в навчальних закладах. Підготовку вчителів до його викладання рекомендовано здійснювати шляхом організації спеціальних навчальних семінарів, а також включення відповідних занять до програм курсів підвищення кваліфікації вчителів при інститутах післядипломної педагогічної освіти. З 2005 року в робочий план курсів підвищення кваліфікації вчителів історії та правознавства були введені навчальні семінари (міні-тренінги) «Застосування інтерактивних методів та технологій на уроках суспільно-гуманітарного циклу». Потім до навчальної програми курсів введено 6-годинний факультатив з методики викладання права.

Але цього недостатньо для пропаганди та впровадження курсу «Практичне право».

Практика підказує, що постійні засідання обласної творчої групи з відповідною тематикою найбільше сприяють як впровадженню курсу «Практичне право» в навчальний процес, так і вдосконаленню підготовки вчителів правознавства до використання інноваційних педагогічних технологій навчання.

Статистичні дані по Одесі та Одеській області свідчать: якщо в 2006/2007 н. р. курс «Практичне право» викладався в 28 навчальних закладах (Арцизький, Болградський, Березівський, Любашівський, Ренійський, Красноокнянський райони, м. Іллічівськ, м. Білгород-Дністровський, м. Одеса), то у 2007/2008 н. р. кількість навчальних закладів збільшилася у 2,5 рази. Зокрема, в 40 навчальних закладах «Практичне право» викладається як спецкурс, а в 29 — як факультатив. Звичайно, є й проблеми, в м. Ізмаїлі, Ананівському, Іванівському, Миколаївському, Тарутинському районах немає жодного навчального закладу, де б вивчалось «Практичне право», а в м. Одесі (Малиновський, Приморський, Суворовський, Київський райони) — це лише поодинокі випадки викладання «Практичного права».

Одне з засідань обласної творчої групи (лютий 2008 року) було присвячено проблемі впровадження інноваційних педагогічних технологій під час викладання предметів правознавчого спрямування.

Члени обласної творчої групи жваво ділилися своїм досвідом. Аналіз поданої інформації свідчить про те, що її учасники (керівники районних МО (секцій) з правознавства, вчителі правознавства) особливу увагу приділяють способам організації навчальної діяльності учнів на уроках правознавства. Поряд з лекційними та фронтальними методами на уроках правознавства як в основній, так і старшій школі все частіше намагаються використовувати інтерактивні технології, за яких вчителю відводиться роль організатора процесу навчання.

На уроках правознавства успішно використовують ділові та рольові ігри вчителі — Л. В. Баранова (Нагірнянська ЗОШ І—ІІІ ст., Ренійський район), Т. В. Івашенко (Усатівська ЗОШ І—ІІІ ст., Біляївський район).

Моделювання життєвих ситуацій, суспільних, виробничих процесів та процедур на уроках з трудового, сімейного, цивільного, кримінального права здійснюють вчителі — Л. С. Коновалова (ЗОШ № 1 І—ІІІ ст., Малиновський район м. Одеси), О. І. Перчеклій (Петрівська ЗОШ І—ІІІ ст., Великомихайлівський район).

Груповий та індивідуальний аналіз правових ситуацій, взаємонавчання, імітацію спрощених судових засідань проводять з учнями на уроках правознавства вчителі В. С. Колесніченко (Мирнопільська ЗОШ І—ІІІ ст., Арцизький район), Н. М. Цеховська (Новосамарська ЗОШ І—ІІІ ст., Красноокнянський район), Ю. І. Чеботару (НВК «ЗОШ І—ІІІ ступенів-гімназія», Тарбунарський район).

Формування правових знань у молодших школярів за допомогою ігрових ситуацій, пізнавальних завдань, евристичних бесід здійснюють вчителі правознавства — М. М. Ігнатова-Харченко (Великодолинська гімназія, Овідіопольський район) та Т. А. Кобилева (Новопавлівська ЗОШ І—ІІІ ст., Фрунзівський район).

«Мозковий штурм», дебати, дискусії різних видів застосовують у своїй роботі вчителі — Т. В. Семіон (Долинська ЗОШ І—ІІІ ст., Ренійський район), К. І. Попаз (Ренійський НВК «школа І—ІІІ ступенів-лицей»), М. В. Зволинська (Слобідська ЗОШ І—ІІІ ст., Кодимський район).

Урізноманітнюються й типи уроків.

Уроки — юридичні практикуми, уроки з використанням мультимедійних технологій, уроки — робота з нормативно-правовими документами проводить вчитель правознавства, директор Арцизької ЗОШ № 5 І—ІІІ ст. Адзеріхо Анатолій Петрович, який вже три роки викладає спецкурс «Практичне право». За ці роки він набув досвіду успішного поєднання інтерактивних вправ та мультимедійних технологій на уроках для розв'язання учнями практичних вправ і життєвих ситуацій.

Інноваційні педагогічні технології використовуються вчителями правознавства не тільки під час занять та відкритих уроків.

В Арцизькому, Ренійському, Біляївському, Болградському, Великомихайлівському та інших районах вже постійними стали районні семінари для вчителів, заступників директорів шкіл з виховної роботи з проблеми «Використання інтерактивних методів навчання на уроках та в позаурочний час».

На сьогоднішній день методичною службою правознавства НМЛ історії, правознавства та громадянської освіти проводиться цілеспрямована робота щодо вдосконалення підготовки вчителів правознавства до використання інноваційних педагогічних технологій навчання.

Одним із напрямів роботи щодо вдосконалення підготовки вчителів правознавства до використання інноваційних педагогічних технологій є організація постійно діючого семінару для керівників МО (секцій) з правознавства.

Проведена певна роботи по визначенню керівників МО (секцій) з правознавства в кожному районі. 28 листопада 2007 року для них відбувся установчий семінар, в подальшому заплановано проведення 4 постійно діючих семінарів протягом року. Тематика двох семінарів — 5.05.08 «Основні інтерактивні методи та технологій на уроках з курсу «Практичне право» та 30.09.08 — «Використання інтерактивних методів і технологій на уроках правознавчого спрямування» — присвячена проблемам вдосконалення підготовки вчителів правознавства до використання інноваційних педагогічних технологій.

Серед керівників МО (секцій) з правознавства та членів обласної творчої групи є різні за своєю посадою в школі особи (викладачі правознавчих дисциплін, заступники директорів з виховної роботи, навіть директор школи), але об'єднує цих людей одне — це зацікавленість та відданість предмету «Основні правознавства» та новим правознавчим курсам і факультатавам, які хоча б частково допомагають сьогодні вирішити проблему недостатньої кількості годин, виділених Типовим навчальним планом на його викладання.

Досвід підтверджує, що саме вчитель є головною особою на уроці права, а тому саме від нього залежить успіх навчання дітей. Тільки від вчителя залежить, стане його предмет улюбленим чи ні, будуть його уроки активними, яскравими, такими, що захоплюють дітей. Результативність уроку залежить від уміння вчителя забезпечити логічний перехід від одного виду роботи до іншого, застосовувати різні форми і методи роботи.

Чим більше практичних вправ, завдань, тестів, правових задач виконують учні за урок, тим вища інтенсивність їх навчальної праці. Розвивати уміння критично мислити і спілкуватися з людьми, оволодівати практичними навичками, необхідними кожній людині для життя в сучасному суспільстві, викликати у дітей інтерес до навчання, отримувати від роботи на уроках інтелектуальне задоволення допомагають саме інтерактивні методи.

Вчителям, які викладають предмети правознавчого циклу, слід пам'ятати, що тільки розумне поєднання лекційних, фронтальних, мультимедійних, інтерактивних методів та технологій сприятиме максимальному досягненню запланованих навчальних результатів, формуванню загальних і спеціальних компетентностей учнів на уроках правознавства.

О. І. СТЕЦЕНКО,

методист правознавства науково-методичної лабораторії історії, правознавства та громадянської освіти ООІУВ.

МЕТОДИЧЕСКИ ПРЕПОРЪКИ ЗА УЧИТЕЛИТЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Резултати и перспективи на изучаването на български език и литература

2008 година е юбилейна година на видни български дейци, исторически дати, на просветни и духовни огнища, изиграли важна роля за запазването на националната идентичност на българската диаспора в Украйна. Навършват се 160 години от рождението на видния български поет и революционер Христо Ботев (учил в бивша Втора одеска гимназия, живял и работил в българското бесарабско село Задунаевка); 130 години от Освобождението на България от османско иго (в освободителната война стотици бесарабски българи се записват в българското Опълчение и отдават живота си за свободата на отечеството); 150 години от основаването на Болградската гимназия (това първо средно общообразователно българско учебно заведение «Св. Св. Кирил и Методий» през своя 20-годишен период на съществуване във втората половина на 19 век дава цяла плеяда видни политици, военни дейци и учени, взели активно участие в строителството на Следосвобожденска България); 170 години от освещаването на Болградската катедрала «Свето Преображение Господне» (построена със средства на бесарабските българи).

В най-новото време, през 2008–2009 г., се навършват двадесет години от момента на изучаването на български език в училищата с български състав ученици от Одеска област. Това е един дълъг период на къртовски труд на учителите, на българската общественост и държавни структури за развитието на българския език в учебната и общообразователна дейност.

Тези въпроси стават особено актуални след ратифицирането от Украйна на Европейската Харта на регионалните езици и езиците на националните малцинства, според която български език се явява един от 13-те регионални езици.

Изпълнявайки Конституцията на Украйна (член 10), Закона на Украйна «Про мови в Українській РСР», Закона на Украйна «Про освіту», Закона на Украйна «Про загальну середню освіту» от Областното управление на образованието при Одеската облдержадминистрация и Одеския областен институт за усъвършенстване на учителите се извършва систематична работа относно осигуряването на конституционните права на гражданите по изучаването на майчиния език и литература, използването на

родния език като средство за общуване, съхраняване и развитие на родната култура.

Проблемите и перспективите на развитието на изучаването на българския език в училищата с български състав ученици са главни теми в дейността на Лабораторията на езиците на националните малцинства при Одеския институт за усъвършенстване на учителите, насочена за развитието на родния език, в случай на българския.

За максимално осигуряване на изучаването на родния език от управлението и института са разработени и утвърдени от Министерството на образованието на Украйна «Регионални планове за общообразователни учебни заведения с обучение на български език през 2005–2010 г.».

Български език се учи в 42 училища в 9 района на Одеска област. От общия брой ученици 107 се обучават на български език, като предмет го изучават 10502 ученици, като факултатив — 2016. Един от съвременните подходи на обучението на държавен език е чрез обучението на роден език в началното училище. В Одеска област има училище, в което в началните класове учениците се обучават на български език с постепенен преход на държавен език. През 2007–2008 учебна година управлението и институтът съвместно с Асоциацията на българите в Украйна организираха три областни семинара на базата на Городненското училище, Болградски район, на базата на училищата и детските градини в Кулевча и Заря, Саратски район, на базата на Новоивановското училище, Арцизки район, по време на които директори и преподаватели се запознаха с новата перспективна методика и обсъждаха нейната реализация.

Систематично се извършва работа по повишаване квалификацията на учителите по български език и литература. На базата на нашия институт и в преквалификационните институти на България всяка година минават квалификация повече от 50 учители по български език.

Съгласно плана на реализацията на Европейската Харта на регионалните езици или езиците на националните малцинства за училищата с български състав ученици са подготвени книги по четене на български език за ученици от 1–4 класове, методически препоръки с типове уроци за учителите по български език.

Всяка година се организират масови мероприятия за учителите и учениците, които съдействат за популяризирането на родния език. През 2008 година бяха проведени мероприя-

тия, посветени на Деня на родния език, Деня на българската просвета и славянска писменост, седмици на български език в училищата.

Обобщавайки резултатите на дейността относно осигуряването на конституционните права на гражданите за изучаването на роден език, следва да се отбележи, че са създадени нормални условия за ученето на майчиния език.

Учебната дейност през 2008–2009 година в началния курс в училищата с български състав ученици ще се осъществява по програма по български език за 1–4 клас (В. М. Терзи, Т. Г. Бучацка). В 5–8 клас ще се работи по новата Програма по български език (5–12 клас), утвърдена от МОН на Украйна, 2005 г. (Л. Я. Романова, М. А. Матев); 9 клас по Програма по български език (В. М. Терзи, Л. В. Славова) вж. «Наша школа» брой № 3, 1997, с. 28–31.

Програмата по българска литература за 10–11 клас (И. Симеонов) е утвърдена от МОН на Украйна и е отпечатана в сп. «Наша школа» брой 4, 2000 г.

В 10–11 клас ще се използват граматическите теми от Програмата за изучаване на български език (В. М. Терзи, 1989) и старите учебници за 7–8 клас (В. М. Терзи, В. А. Колесник, 1989), издадени в гр. Киев.

При оценяването на устни и писмени работи учителите трябва да използват всички критерии и норми за оценяване от програмата по български език (5–12 клас), утвърдена от МОН на Украйна, 2005 г. (Л. Я. Романова, М. А. Матев) (с. 94–129). Да се отчитат изменените критерии, които са отпечатани в сборника приказки № 13–15 (с. 28–36).

Предлага се примерно разпределение на програмния материал за 4-ти клас (12-годишно обучение) по български език, съставен от М. С. Неделчева — учител висша категория в Городненското средно училище.

Тематично планиране по български език в 4 клас (12-годишно обучение), съставено въз основа на Програмата по български език за 1-4 клас (В. М. Терзи, Т. Г. Бучацка), МОН-Украйна, 2006 г.

№2	Съдържание на учебния материал	Брой
I семестър		
Тема: Текст. Синтаксис.		
1	Разширение на представите и знанията за текст: типове текст, структура, тема, главна мисъл, ключови думи. Развитие на уменията за определяне темата и главната мисъл на текста. Развитие на уменията за озаглавяване.	1
2	Рр. Преразказ «Закъснелите птици».	1
3	Монолог. Видове монологична реч: свързано изказване (пълно, разгърнато, завършено) с обем 7–8 изречения. Преодоляване на диалектните отклонения в устната речна практика на учениците (говорене).	1
4	Текст. Развитие на уменията и навиците за редактиране на текст. Диференциране на художествен и научен текст (на практическа основа).	1

№2	Съдържание на учебния материал	Брой
5	Писане. Усъвършенстване на писмената реч. Диктовка (70–90 думи).	1
6	Рр. Подробен преразказ «Птичка на мира» (с. 42).	1
7	Изречение (повторение и разширение). Главни членове на изречението. Обща представа за второстепенните членове на изречението: допълнение, определение (съгласувано, несъгласувано), обстоятелство. Обща представа за еднородните членове на изречението.	1
8	Развитие на аудитивните умения и навици. Аудирание на непознат художествен текст (2–3 мин.). Развитие на образното мислене.	1
9	Сложно изречение (начални знания). Употреба на съюзите <i>и</i> , <i>а</i> , <i>но</i> , пунктуация.	1
10	Рр. Преразказ «Мишката и мравките» (с. 42)	1
11	Писане. Усъвършенстване на писмената реч. Преразказ (70–100 думи).	1
12	Сложно изречение: употреба на съюзите, пунктуация. Начални знания за синтактичен анализ.	1
13	Монолог. Преразказване на текст. Описване на определени събития, описване на явления и обекти.	1
14	Рр. Разказ-описание за животно (с. 51) (устно).	1
15	Пряка реч. Авторски думи. Обръщение. Начални знания за синтактичен анализ.	1
16	Контролна работа.	1
Тема 2. Морфология.		
17	Грамматически признаци на частите на речта (повторение и разширение). Членна форма на съществителни, прилагателни, редици числителни. Образуване на членните форми в зависимост: — от граматически род; — от синтактичната функция.	1
18	Рр. Текст «Врабче» (с. 26. М.р).	1
19	Глагол: I, II, III, спрежение.	1
20	Аудирание на непознат научно-популярен текст (1–2 мин.). Развитие на вниманието и паметта.	1
21	Глагол: I, II, III, спрежение.	1
22	Рр. Подробен преразказ с творческо продължение «Вълшебният барабанчик» (с. 107).	1
23	Диалогична реч: съставяне на диалози от различен тип: диалог-обмяна на мисли; диалог-споразумение; диалог-разпитване (обемът на изказването на събеседника 4–5 реплики).	1
24	Глагол — сегашно и бъдеще време (повторение и разширение).	1
25	Рр. Съчинение-повествование по началото «В гората» (с. 125).	1
26	Минало свършено и минало несвършено време на глагола (на практическа основа).	1
27	Правила за редактиране на текст въз основа на освоените езикови знания и придобитите речевни умения и навици (съкращаване, замяна, допълнение, разместване).	1
28	Р/р Подробен преразказ «Сурвачката» (с. 35).	1
29	Глагол: повелително наклонение — прости и сложни форми.	1
30	Контролна работа (тематична).	1
31	Преговор на изученото.	1
32	Контролна работа (I семестър).	1
II семестър		
Тема 3. Морфология.		
33	Прилагателно име: род, число, членуване.	1
34	Развитие на речта. Преразказ «Славей».	1
35	Прилагателно име: степенуване. Правоговор и правопис.	1
36	Четене. Развитие на навиците за съзнателно четене (наглас и наум): верижно четене, избирателно, с инсцениране, преглеждане на текста с цел да се намерят отговори на	

№2	Съдържание на учебния материал	Брой
	въпросите, четене със задача (граматическа или литературна) формиране на интерес към четенето.	1
37	Числително име: бройни и редни числителни до 1000, членуване.	1
38	Развитие на речта. Кратък преразказ «Приказка за пуяка».	1
39	Диалогична реч: тематични ролеви игри.	1
40	Числително име: членуване, видове числителни по състав (прости, сложни, съставни).	1
41	Развитие на речта. Подробен преразказ «Речната мида».	1
42	Монолог. Описване на определени събития.	1
43	Местоимение. Разреди (лични, притежателни, възвратни, показателни, относителни. Употреба на пълни и кратки форми.	1
44	Развитие на речта. Съчинение (50–90думи) «Любима майчице».	1
45	Местоимение. Падежни форми. Морфологичен анализ на думата.	1
46	Контролна работа.	1
47	Анализ на контролна работа. Систематизация на изученото.	1
Тема 4. Състав на думата. Словообразуване.		
48	Обобщаване на знанията за строеж на думата: основа и окончание, корен на думата, представка, наставка, член.	1
49	Развитие на речта. Преразказ «Буря».	1
50	Четене. Формиране на уменията да се правят изводи по съдържанието на прочетеното, за разкриване на темата, изобразяване на героите и събитията. Възпитание на емоционално отношение към литературните произведения.	1
51	Словообразуване. Обобщение и разширение на знанията за словообразуване: производни думи, сродни думи, сложни думи.	1
52	Развитие на речта. Съчинение «Моите мечти»	1
53	Използване на различни форми на децата при съставяне на изречения.	1
54	Контролна работа.	1
55	Анализ на контролната работа. Систематизация на изученото.	1
Тема 5. Фонетика. Лексика. Преговор.		
56	Правоговор и правопис на съгласните.	1
57	Развитие на речта. Редактиране на текст «Пролет».	1
58	Правоговор и правопис на гласните.	1
59	Удвояване на съгласните.	1
60	Монолог. Описване на явления и обекти.	1
61	Развитие на речта. Преодоляване на диалектните отклонения в писмената речева практика на учениците. Съчинение «Дом за птиците».	1
62	Диалог. Инсцениране на прочетен текст.	1
63	Редуване я/е, ъ/о, е/о, о/ъ, ър/ръ, ъл/лъ. Корижиране на фонетичните грешки направени под влияние на говора.	1
64	Ударение в думата, словосъчетание, изречение (словесно, логическо). Развитие на навиците за преодоляване на диалектните отклонения в речевата практика на учениците (на фонетично равнище).	1
65	Развитие на речта. Съчинение по начало «Майчина обич».	1
66	Контролна работа за I семестър.	1
67	Лексика. Обща представа за синоними, антоними, омоними, фразеологизми.	1
68	Развитие на речта. Съчинение «Учителка моя...».	1
69	Контролна работа.	1
70	Анализ на контролна работа. Систематизиране на изученото.	1

Предлага се примерно разпределение на програмния материал за 8-ми клас (12-годишно обучение) по български език, съставен от Н. В. Кара — учител висша категория в Болградската гимназия «Георги С. Раковски».

Календарно-тематичното планиране по български език за 8 клас (12-годишно обучение) е изработено въз основа на Програмата за общообразователните учебни заведения с украински език на обучение. Л. Я. Романова, М. А. Матев, утвърдена от МОН на Украйна. (Издавателски дом «Букрек», 2005 година).

Разпределение на учебните часове: 2 часа седмично — 70 часа годишно.

От тях за проверка на отделните видове дейност се отделят: 4 часа — за проверка на езиковите умения и навици, 2 часа — за аудирание, 2 часа — за четене наум, 1 час — за зрително-слухова диктовка, 1 час — за слухова диктовка, 1 час — за писмено съчинение.

Говоренето (диалог, устен преразказ, устно съчинение) и четенето на глас се проверяват индивидуално — в продължение на учебната година (за тях отделни уроци не се отделят). Веднъж на семестър (два пъти в учебната година) се поставят оценки за тетрадките. Като речеви теми се разглеждат: България, Моят роден край, Български традиции и обичаи, професии, пътешествия и запознанства, годишни сезони и описания на природни картини.

№	Теми	Брой часове	Дата
I. Текст.		14	
1.	Слушане с разбор на текстове. България — европейска държава. Разлика между художествен и публицистичен текст.	1	
2.	Изразително четене. Избор на различни видове текст (научен, художествен, официално-делови).	1	
3.	Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.	1	
4.	Речева тема. Моят роден край. Съставяне на диалози.	1	
5.	Устно съчинение-повествование. Забележителностите на моя роден край.	2	
6.	Синтактично-стилистични особености на официално-деловия стил.	2	
7.	Различни начини на свързване на изреченията в текст.	1	
8.	Съставяне на документи. Молба, разписка, покана, обява.	2	
9.	Четене наум с разбор на художествени, научни, публицистични текстове.	1	
10.	Възпроизвеждане на прослушан или прочетен диалог (от художествен, научен, публицистичен, официално-делови текст).	1	
11.	Проверка на езиковите умения и навици. Тематична атестация по първа тема.	1	
II. Лексикология. Фразеология.		14	
1.	Жанрове на произведенията: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, басня, разказ, стихотворение, статия, народна песен, инструкция, дописка.	2	

№	Теми	Брой часове	Дата
3.	Речева тема. Български традиции и обичаи. Сравняване на българските и украинските обичаи.	1	
4.	Работа с книга: анотация.	1	
5.	Аудиране.	1	
6.	Лексикология. Промени в значенията на думите: стесняване и разширяване на лексикалното значение.	1	
7-8	Фразеология. Най-често употребяваните фразеологизми.	2	
9	Диалектизми, архаизми. Същност на диалектите, обогатяване на книжовния език с диалектите.	1	
10.	Диалекти и езикови литературни норми.	2	
11.	Редактиране на текстове.	2	
12.	Четене и разбор на статии от тълковен, синонимен, фразеологичен и енциклопедичен речник.	1	
13.	Зрително-слухова диктовка.	1	
14.	Проверка на езиковите умения и навици. Тематична атестация по втора тема.	1	
III. Морфология.		14	
1.	Речева тема. Професии.	1	
2.	Слухово възприемане и разбиране на прости и сложни изречения, свързани в текст. Обясняване на темата и съдържанието на текста.	1	
3-4.	Устен подробен преразказ-повествование (художествен или публицистичен текст). Съставяне на план.	2	
5-6.	Глагол. Лице, число и време на глагола	2	
7-8.	Сложни глаголни времена. Образование и употреба.	2	
9.	Причастията в български език. Видове	2	
10.	и употреба. Съответствия в български и украински езици.	2	
11.	Построяване на сложни изречения и	2	
12.	тяхното редактиране.	2	
13.	Слухова диктовка.	1	
14.	Проверка на езиковите умения и навици. Тематична атестация по трета тема.	1	
IV. Синтаксис. Изречение.		14	
1-2.	Слушане на текстове. Възприемане на текстове от различни стилове. Речева тема. Пътешествия и запознанства.	2	
3-4.	Писмено съчинение-разсъждение.	2	
5.	Пряка и непряка реч. Място на пряката реч в изречението. Трансформиране на пряката реч в непряка.	1	
6-7.	Сложни съставни изречения. Видове подчинени изречения.	2	
8-9.	Пунктуация и интонация при подчинителното свързване в сложното изречение.	1	
10.	Синтактична синонимия (формулиране	2	
11.	на една и съща мисъл с различни по строеж изречения).	2	
12.	Съставяне на сложни изречения по схеми.	1	
13.	Аудиране.	1	
14.	Проверка на езиковите умения и навици. Тематична атестация по четвърта тема.	1	
V. Повторение.		14	
1-2.	Речева тема. Годишни сезони и описания на природни картини.	2	
3-4.	Писмен преразказ със самостоятелно съставен план.	2	
5.	Основни изисквания до различните видове текст (художествен, публицистичен, научен, официално-делови).	1	
6.	Работа с различни речници (синонимични, фразеологични, за остарели и диалектни думи и др.).	1	

№	Теми	Брой часове	Дата
7.	Употреба на простите и сложните глаголни времена. Упражнения.	1	
8.	Четене наум.	1	
9.	Трансформиране на текстове (пряка-непряка реч).	1	
10.	Диктовка.	1	
11.	Редактиране на текстове. Видове редактиране.	1	
12.	Тренировъчни тестове — правила за	2	
13.	решаване на езикови тестове.	2	
14.	Проверка на езиковите умения и навици. Тематична атестация по пета тема.	1	

Резултатите от областната олимпиада по български език

Голяма роля се отделя на мероприятия, насочени за развитието на творческите способности и мислене на учениците, уменията им самостоятелно да придобиват знания. Сред тях важно място заема областната открита олимпиада по български език с участие на ученици от Одеска и Запорожка област и Крим, която се провежда вече 13-ти път. През тази година олимпиадата за първи път премина в Болградската гимназия «Г. С. Раковски». Най-много призови места спечели Болградската гимназия и Болградски район, след тях — Арцизки район, Приморският украино-български лицей, Таругински и Саратовски район.

Победители сред 11 класове са:

1 място — Вера Кишлалъ, Болградска гимназия «Г. С. Раковски»;

2 място — Евгения Зварич, Приморски украино-български лицей; Инеса Минкова, Болградска гимназия «Г. С. Раковски»;

3 място — Ирина Чувалска, Новотроянски УВК, Болградски район; Дина Дели, Виноградско СОУ, Арцизки район; Анна Кара, Приморски украино-български лицей; Алена Иванова, Виноградненско СОУ, Болградски район.

Победители сред 10 класове са:

1 място — Радмила Долга, Болградска гимназия «Г. С. Раковски»;

2 място- Юлия Станкова, Ореховско СОУ, Болградски район; Димитър Иванов, Болградска гимназия «Г. С. Раковски»;

3 място — Наталия Петрова, Главанско СОУ, Арцизки район; Алена Касим, Калчевско СОУ, Болградски район; Анастасия Настрадаин, Главанско СОУ, Арцизки район; Алена Димитрова, Приморски украино — български лицей.

Победители сред 9 класове са:

1 място — Марина Бурукова, Городненско СОУ, Болградски район;

2 място — Виктория Марчева, Болградска гимназия «Г. С. Раковски»; Алиса Стериополо, Ровненско СОУ, Таругински район;

3 място — Руслана Чебан, Виноградско СОУ, Арцизки район; Албина Попова, Ореховско СОУ, Болградски район; Наталия Желязкова, Виноградско СОУ, Арцизки район; Наталия Найдюк, Кулевчанско СОУ, Саратовски район.

По Заповед на Областното управление на образованието с Грамота на Одеското областно управление на образованието за добра подготовка на участниците в олимпиадата са наградени следните учители: И. С. Гайдаржи (Городненско училище), Н. Д. Волкова (Ровненско училище), Н. А. Арнаутова (Болградска гимназия), Н. Г. Богдева (Болградска гимназия), И. В. Иванова (Городненско училище), С. М. Иванов (Виноградовско училище), Л. П. Кара (Новотроянско училище), Н. В. Кара (Болградска гимназия), В. И. Кащи (Ровненско училище), В. А. Киса (Главанско училище), М. С. Попова (Ореховско училище), Е. И. Карагуца (Калчевско училище), Л. П. Кофова (Кулевчанско училище), Т. С. Михайлова (Виноградненско училище), Р. П. Николова (Приморски украинско-български лицей).

Резултатите от областния конкурс «Учител на годината-2008» по български език

За първи път през учебната 2007–2008 година в областния конкурс «Учител на годината» бе включена номинацията «Български език и литература». Организирана от Министерството на образованието и науката на Украйна, Управлението на образованието и научната дейност при Одеската областна държавна администрация, Одеския областен институт за усъвършенстване на учителите, областната надпревара премина в периода от 11 до 14 декември на базата на три училища в Измаилски район — Каменския УВК, Богатянското СОУ и Суворовското СОУ.

В областния конкурс в номинацията по български език взеха участие 6-ма дългогодишни и професионални преподаватели:

— Наталия Василевна Кара — заместник-директор на Болградската гимназия «Георги Раковски» и преподавател по български език;

— Валентина Ивановна Кащи — учителка по български език и литература от Ровненското училище, Таругински район;

— Светлана Викторовна Радолова — учителка по български език и литература от Каменския УВК-лицей Измаилски район;

— Таисия Фьодоровна Денова — учителка от Новоивановското училище, Арцизки район;

— Прасковия Василевна Русева — учителка по български език и литература от Червоноармейския УВК-лицей Болградски район.

— Светлана Ивановна Йоргова — учителка по български език и литература от Каменския УВК-лицей Измаилски район.

Всички номинанти с възвращение очакваха кулминационния момент — обявяване на резултатите. Първо място спечели Наталия Василевна Кара, на второ място е Валентина Ивановна Кащи и на трето — Светлана Викторовна Радолова.

Суперфиналът на областния конкурс «Учител на годината — 2008» премина на 21 декември 2007 година в Одеса, в който участваха 8 преподаватели по различни номинации от цялата област. С голяма гордост трябва да отбележим, че първо място в суперфинала на областния конкурс «Учител на годината-2008» спечели преподавателката по български език Наталия Василевна Кара в номинацията «Български език и литература».

Повишаване квалификацията на учителите по български език и литература

През 2009 г. ще се провеждат двуседмични курсове. Заявките се подават през септември. Задължително е заявката да се дублира в лабораторията от самите учители (*писмено и устно на телефон 729-41-12*).

На добър час на учителите и учениците в новата учебна 2008–2009 година!

Н. С. БУЗИЯН,

методист в научно-методическа лаборатория на езиците и литературите на националните малцинства в катедра «Методика на обучението на чуждестранни езици и езиците на националните малцинства в ООИУУ».

**STUDIAREA LIMBII MOLDOVENEȘTI ȘI LITERATURII
(MOLDOVENEȘTI ȘI UNIVERSALE) ÎN ANUL DE ÎNVĂȚĂMÎNT 2008/2009
Indicații metodice**

LIMBA MOLDOVENEASCĂ

Studierea limbii moldovenești în școala de bază și cea medie are drept obiectiv formarea generației tînere cu o cultură comunicativă înaltă o, generație capabilă să înțeleagă lumea, să comunice și să interacționeze cu semenii săi, să întrebuițeze, în mod eficient și creativ, capacitățile proprii pentru rezolvarea unor probleme concrete din viața cotidiană, să poată continua în orice moment al existenței sale procesul de învățare, să posede competențe comunicative și cunoștințe policulturale.

Un imperativ al sec. XXI-lea este cunoașterea limbii materne, care este coloana vertebrală a națiunii, este veșmîntul ființei oricărui popor, este un «mișcător al învățaturii și al înaintării» (A. Mateevici.)

Bogăția unei limbi, varietatea de expresie, abundența vocabularului, prezența tuturor stilurilor funcționale ne demonstrează un înalt nivel spiritual, social, moral, intelectual al societății respective.

Obiectivul principal al limbii moldovenești în școală este crearea unei personalități bogate spiritual, conștiente — posesorul deprinderilor și priceperilor de utilizare a diverselor mijloace ale limbii materne, ale stilurilor ei în timpul activității de comunicare: audiere, comunicare orală și scrisă, citire.

În conformitate cu obiectivul înaintat, problemele principale ale studierii și învățării limbii moldovenești sînt:

– *educarea tendinței conștiente de studiere a limbii moldovenești;*

– *formarea deprinderilor de utilizare în comunicare, în diverse situații, a mijloacelor lingvistice;*

– *crearea deprinderilor ortografice, ortoepice, stilistice, lexice;*

– *formarea lumii spirituale a elevilor, a concepțiilor generale despre lume, familiarizarea, prin intermediul limbii, cu patrimoniul cultural al poporului moldovenesc.*

Însușirea limbii se bazează pe principiul activității comunicative, care constă în aceea că studiarea faptelor de limbă începe cu supravegherea și analiza comunicării orale și continuă cu explicații, cu utilizarea exercițiilor practice și a regulilor.

Dezvoltarea priceperilor și deprinderilor de comunicare rămîne una din problemele primordiale ale Programei de limba

moldovenească. Principiul comunicativ poate fi realizat doar printr-un proces de perfecționare reciprocă și bine definită a celor patru forme ale activității comunicative a elevilor.

Expunerea, reproducerea materiei de studiu, familiarizarea elevilor cu noțiunile științifice, teoretice de comunicare, utilizarea lor practică, relațiile interdisciplinare alcătuiesc baza programei și a manualului de limba moldovenească.

În anul de învățămînt 2008/2009, începînd cu clasa a 5-a, cît și în clasele a 6–8, continuă introducerea programelor și manualelor la limba moldovenească pentru școala de 12 ani, întărite de Ministerul Învățămîntului și Științei din Ucraina.

Cele trei părți componente ale programei sînt:

a) expunerea noțiunilor lingvistice.

În clasa a 8-a se va trece la studiarea mai profundă a compartimentului «Sintaxa». Un element inovator al acestei părți îl constituie «Relațiile interdisciplinare», element care își propune îmbogățirea sistematică a vocabularului elevilor, permite compararea, aplicarea cunoștințelor atît în cazul studierii limbii, cît și a altor obiecte;

b) tipurile de comunicare.

Printre obiectivele de referință ce trebuie ținute în cîmpul atenției se numără următoarele: elevul va fi capabil să înțeleagă semnificația generală a mesajului oral, să sesizeze semnificația combinării elementelor verbale și a celor nonverbale într-un text, să înregistreze informații noi; să construiască dialoguri orale, să expună texte diverse ca stil, tip, gen, să asigure corectitudinea relațiilor sintactice la nivelul textului comunicat; să citească expresiv texte diverse, să sesizeze valoarea expresivă a mijloacelor de îmbogățire a vocabularului și a categoriilor semantice studiate; să elaboreze texte aparținînd diverselor stiluri funcționale ș.a.;

Cerințele față de cunoștințele și deprinderile elevilor: enumerarea cunoștințelor, priceperilor și deprinderilor pe care elevii trebuie să le posede în procesul studierii limbii.

O astfel de structură a programei de limba moldovenească permite atingerea sigură a obiectivelor formative și atitudinale, a competențelor comunicative.

Pornind de la definiția *competenței* — un ansamblu integrat de capacități care permite a stăpîni în mod spontan o situație de a reacționa la ea în mod adecvat —, profesorul va ține în cîmpul atenției formarea/ dezvoltarea competenței comunicative, prin asimilarea

diverselor modele de comportament verbal, de producere a textelor scrise și de comunicare orală. Competențele comunicative sînt o condiție pentru succesul postșcolar al elevului.

În clasa a 8-a se aprofundează studierea capitolului «Sintaxa». Se recomandă învățarea materialului lingvistic în baza exercițiilor, textului literar sau nonliterar, inclusiv din punct de vedere al valorilor stilistice, ceea ce este indispensabil, mai ales la studierea elementelor lexicului. Toate noțiunile liniei lingvistice vor fi predate și învățate din punct de vedere comunicativ-funcțional.

Progama are orientare comunicativ-pragmatică, adică nu simpla predare a «noțiunilor gramaticale», dar implementarea lor aplicativ-funcțională ca elemente care favorizează crearea unor mesaje efective și corecte de comunicare. În acest sens manualul de limba moldovenească recomandă exerciții de tip analitic (motivare, grupare, descriere științifică, diferențiere) și exerciții cu caracter creativ (exemplificarea, adăugarea, schimbarea).

Studierea teoriei de limbă la etapa actuală se însușește în baza exercițiilor și textelor cu tematică diferită. Textul servește pentru unirea principiilor de gramatică și situativ teoretice, care stau la baza studierii limbii prin comunicare. Din punct de vedere metodic el îndeplinește două funcții:

a) servește ca mijloc de dezvoltare a capacităților și deprinderilor comunicative;

b) lingvistice.

Astfel, textele servesc atît la dezvoltarea vorbirii orale și scrise, perfecționarea capacităților de înțelegere după auz și citire, cît și pentru analiza noțiunilor de limbă învățate, fapte de limbă.

Pentru profesor textul, exercițiile sînt mijlocul de formare a sistemelor de valori, iar pentru elev — izvor de informație, obiect de înțelegere și studiere. De aceea lucrul sistematic cu textul și exercițiile trebuie să fie componentul principal în studierea limbii în școală.

În procesul studierii limbii materne în clasa a 8-a este necesar să dezvoltăm capacitățile creatoare ale elevilor, gîndirea logică, capacitatea de completare a cunoștințelor și perfecționare, reînnoirea culturii de comunicare.

La studierea capitolului «Comunicarea» sau «Activitatea comunicativă» trebuie să se atragă atenție la formarea capacităților, deprinderilor practice, care se pot atinge în procesul exersării diferitor însărcinări. În același timp, profesorul trebuie să ieie în considerație deprinderile și capacitățile care pot fi formate numai cu condiția că elevii vor însuși anumite noțiuni de comunicare, de exemplu, tipuri de comunicare (verbală și nonverbală; oficială și neoficială; în grup, în echipe).

Lecțiile de limba moldovenească trebuie construite astfel ca orice activitate să contribuie la formarea posibilităților comunicative ale elevilor,

pentru ca aceștia să poată comunica liber, bazîndu-se pe cunoștințele despre text, stilurile funcționale, gen, situații de comunicare ș.a.

La etapa actuală, învățarea obiectului nu mai este privită ca un simplu proces de «predare», «comunicare», «transmitere» a cunoștințelor din partea profesorului, ci și de «preluare», de «asimilare» din partea elevului. Elevul nu mai este privit ca «obiect» al acțiunii educative, ci ca «subiect» care participă activ la formarea proprie. Elevul, sub conducerea profesorului, dobîndește cunoștințele, își formează capacități intelectuale și trăsături morale.

Abordarea contemporană a instruirii comunicative prevede, în primul rînd, creșterea funcției comunicative a limbii, căreia într-un mod sau altul se subordonează celelalte funcții.

Formarea competenței comunicative a personalității înlesnește realizarea următoarelor linii de conținut: comunicativă, lingvistică, socioculturală și strategică —, prevăzute de «Standardele de stat pentru școala de bază și școala medie» ale Ministerului Învățămîntului și Științei din Ucraina și sînt oglindite în programe.

Linia comunicativă de conținut este orientată spre formarea și perfecționarea deprinderilor, priceperilor și capacităților sub toate aspectele activității comunicative (audierea, vorbirea, scrierea, citirea).

Linia lingvistică asigură însușirea de către elevi a cunoștințelor despre diversele compartimente ale limbii (fonetic, lexical, gramatical, stilistic), formarea și dezvoltarea competențelor comunicative ca mijloace de exprimare a gîndurilor și sentimentelor elevului, precum și formarea deprinderilor și priceperilor lingvistice.

Linia socioculturală prevede însușirea valorilor spirituale ale poporului nostru și ale altor popoare, a normelor care reglementează relațiile dintre generații, favorizează dezvoltarea estetică și moral-etică a elevilor.

Linia strategică contribuie la formarea competențelor și a deprinderilor general-instructive ale elevilor, la stăpînirea strategiilor care determină activitatea comunicativă.

Este binevenit ca la lecțiile de limbă maternă să se aplice cît mai activ tehnologii contemporane de predare. Pentru aceasta procesul de învățămînt trebuie preconizat luîndu-se în considerație atît scopul învățării cît și succesele obținute de elevi referitor la acumularea cunoștințelor, precum și formarea capacităților și deprinderilor de a obține cunoștințe prin intermediul spiritului de activitate individuală.

Pentru a aplica în practică tehnologii noi este nevoie să se elaboreze material didactic corespunzător, sisteme de lecții. Hotărîtor în această activitate trebuie să fie lucrul în grup, jocuri pe roluri, cercetări coordonate și proiecte individuale, capacitatea de a susține discuții.

Activitatea comunicativă trebuie să se realizeze în procesul realizării sistemului de însărcinări scrise și orale în ordinea complicării lor. Pentru a educa și forma la elevi capacitatea de a susține o discuție liberă cu colegii fiind capabil să-și exprime opiniile proprii, să întrețină un dialog civilizat și tolerant, trebuie să se individualizeze și să se diferențieze sistemul lucrărilor scrise și orale.

Studierea limbii materne în clasa a 8-a școlii de 12 ani se va face în baza manualului «Limba moldovenească» autori V. Chiosea, L. Fetescu. Manualul este o carte a elevului, un instrument de lucru al acestuia. Ca și în cazul manualelor pentru clasa a 5-a, la baza manualului se află metoda interactivă, deoarece angajează activ elevii în procesul de dobândire a cunoștințelor și de formare a competențelor.

Tradițional, manualul de limba moldovenească pentru clasa a 8-a, ca și manualele precedente, oferă posibilități complexe de autoevaluare a rezultatelor predării-învățării, fiind în concordanță cu noul sistem de evaluare potrivit căruia se verifică nu volumul de cunoștințe, memoria, automatizarea unor deprinderi de lucru, dar gradul în care elevul poate opera cu cunoștințele dobândite.

Materia este organizată conversațional, pe baza unui dialog direct cu elevul, ceea ce permite obținerea unui flux sistematic de informații despre rezultatele obținute atât pentru elev cât și pentru profesor. Realizarea exercițiilor oferite de manual în cadrul fiecărei teme, plus suplimentarea acestora cu altele propuse de profesor, în funcție de nivelul clasei, vor contribui, cu siguranță, la atingerea rezultatelor stabilite prin standardele educaționale pentru clasa respectivă.

Fiecare temă se încheie cu un test de «Autoevaluare» conceput ca o sinteză a cunoștințelor dobândite în rezultatul studierii unei sau altei teme. Această modalitate de evaluare s-a propus în scopul de a-i obișnui pe elevi să se autoaprecieze, adică să-și aprecieze propriile achiziții școlare, dar și pentru a se pregăti pentru atestarea de stat la limba moldovenească. Profesorii pot folosi aceste teste de autoevaluare în mod diferit, având în vedere nivelul clasei la care lucrează. Astfel într-o clasă cu nivel înalt de învățare profesorul va recomanda elevilor să-și evalueze în mod independent nivelul de cunoștințe și competențe, după care se va asigura că sarcinile de lucru sînt clare și înțelese de toți elevii.

Într-o clasă cu nivel redus de învățare se va proceda altfel: lucrarea se va efectua pas cu pas în clasă, sub îndrumarea directă, explicîndu-se, la nevoie, sarcinile de lucru, modul de rezolvare a acestora. În ambele cazuri, rezultatele evaluării vor fi verificate și analizate de profesor.

În abordarea elementelor de limbă maternă s-au îmbibat două concepții: cea care vizează gramatica normativă, care este bazată pe reguli,

norme, care își propune studierea limbii prin observarea faptelor lingvistice, descrierea lor, clasificarea, etc., și cea care vizează gramatica structurală, potrivit căreia limba este un ansamblu de elemente între care se stabilesc anumite relații privind îndeplinirea unei funcții comune — cea de comunicare.

Scopul lecțiilor de limba moldovenească, am subliniat mai sus, este de a forma competențe lingvistice și comunicative. De aceea în manual prevalează aspectul practic al materiei de limbă. Teoria gramaticală, adică setul de cunoștințe considerate necesare pentru clasa a 8-a, este prezentată în forma unor repere teoretice. În baza reperelor teoretice, elevii vor fi capabili să rezolve sistemul de exerciții (propus pe niveluri în cadrul fiecărei teme), trecînd de la observarea faptelor de limbă la aplicarea, consolidarea, la activarea cunoștințelor în diverse contexte de realizare.

Procesul de predare-învățare a limbii materne trebuie organizat prin metode eficiente, active, urmărindu-se funcționa limbii în comunicare, formarea competențelor de lectură (audiere, scriere/interpretare a textelor, dezvoltarea tehnicilor de muncă intelectuală).

La etapa actuală este necesară modernizarea formelor și metodelor de învățare a limbii, abordarea materiei de limbă în baza unui demers comunicativ-funcțional, care să conducă la o învățare conștientă și eficientă. Tratarea conținuturilor de predare învățare se va face prin metode activ-participative: problematizare, argumentarea, descoperirea, activitatea în grup, pe echipe, interogarea multiprocesuală ș.a.

Termenul «interogare multiprocesuală» se compune din «interogare» — ceea ce semnifică un proces de utilizare a unor întrebări, și «multiprocesuală» — ce impune activizarea mai multor procese cognitive: memorie, percepție, gândire, imagine, limbaj.

Dacă profesorii sînt conștienți de tipurile de întrebări adresate, pot obține controlul asupra nivelurilor de gândire pe care le stimulează, iar elevii capabili să gîndească la niveluri diferite (*Interogarea multiprocesuală va fi abordată pe larg în broșura Despre studierea limbii moldovenești și literaturii (moldovenești și universale) în clasa a 8-a a școlii de 12 ani*).

Conform Planurilor de învățămînt 2008/2009 numărul de ore rezervat pentru studierea limbii materne și literaturii (moldovenească și universală) în școlile cu limba de predare moldovenească este următorul:

Școala de 12 ani (clasele 5–8)

Obiectele de studiu	Numărul de ore săptămînale pe clase			
	5	6	7	8
Limba moldovenească	3	2	2	2,5
Literatura (moldovenească și universală)	2	2	2	2

Școala de 11 ani (clasele 9–11)

Obiectele de studiu	Numărul de ore săptămânale pe clase			
		9	10	11
Limba moldovenească		2	1	1
Literatura (moldovenească și universală)		2	3	3

Conform Planurilor de învățămînt 2008/2009 numărul de ore rezervat în partea invariativă pentru studierea limbii materne ca obiect în școlile cu limba de predare ucraineană (clasele 5–8), este următorul:

Obiectele de studiu	Numărul de ore săptămânale pe clase				
		5	6	7	8
Limba moldovenească		2	2	1,5	2

Se recomandă ca în clasele cu limba de predare ucraineană, la studierea limbii moldovenești ca obiect în clasa a 7-a, să se deie 0, 5 ore din partea variativă a Planului de învățămînt pentru îndeplinirea programei.

În condițiile cînd se micșorează numărul de ore în Planurile de învățămînt, este necesar a se folosi resursele părții variative a Planului de învățămînt.

Ore pentru studierea limbii moldovenești în clasele 1–11(12) în școlile cu limba de predare rusă cu contingentul de elevi de origine moldoveni sînt rezervate în partea variativă a Planului de învățămînt. Limba moldovenească va fi studiată după aceeași programă ca și în școlile cu limba de predare moldovenească (revista «Nașa școla 4», 2007) luîndu-se în considerație că profesorul va pătrunde în mod creator în conținutul programei și o va adapta în așa mod, încît să corespundă cerințelor și metodicii de

studiere a limbii moldovenești ca obiect, menținînd conținutul, care se află la baza programelor sus numite întărită de Ministerul Învățămîntului și Științei din Ucraina.

În anul de învățămînt 2008/2009 începînd cu clasa a 5-a, cît și în clasele a 6-a–8-a, continuă introducerea programelor și manualelor la limba maternă și literatură (moldovenească și universală), care corespund instruirii în școala de 12 ani.

Instruirea în clasele 5–8 a școlii de 12 ani cît și instruirea în clasele 9–11 a școlii de 11 ani la literatură (moldovenească și universală) a instituțiilor de învățămînt general se va înfăptui în baza programelor și manualelor aprobate de Ministerul Învățămîntului și Științei din Ucraina enumerate în revista «Nașa școla 4» din anul 2007.

Succesul la învățătură al elevilor la limba moldovenească și literatură (moldovenească și universală) în aceste școli, vor fi evaluate în baza Criteriilor de apreciere a cunoștințelor la învățătură la sfîrșitul Programelor la limba moldovenească sau în broșura cu același nume, editura «Irpini» în 2004, Kiev, luîndu-se în considerare schimbările care au fost făcute de MÎȘ din Ucraina în anul 2008 (Anexa № 2, 3), care sînt publicate în «Zbirnik nakaziv № 13–14–15» din 2008.

Pentru formarea unui sistem efectiv de apreciere a ajunșurilor la învățătură ale elevilor la limba moldovenească în clasa a 5-a, un ajutor evident pentru profesori va fi borșura de «Teste pentru evaluarea tematică», aprobată de Ministerul Învățămîntului și Științei din Ucraina, care va apare către începutul anului școlar. Testele vor crea condiții favorabile pentru asimilarea materiei la limba maternă, astfel ușurînd munca profesorilor și elevilor.

Plănuirea calendaristico-tematică, orientativă, în clasa a 8-a a școlii de 12 ani, conform Programei de Limba Moldovenească, aprobată de Ministerul Învățămîntului și Științei din Ucraina

№ d/r	Conținutul materiei de studiu	№ d/ore
SEMESTRUL I		
1.	Tema № 1. Introducere. Evoluția limbii moldovenești.	1
2.	Repetarea și sistematizarea materiei studiate. <i>A.C. Audiere.</i>	2
3.	Sintaxa și punctuația. Îmbinările de cuvinte. Termenul regent și termenul subordonat. Relații de subordonare a cuvintelor în îmbinările de cuvinte. Acordul. <i>A.C. Expunerea orală a textelor publicistice.</i>	1
4.	Recțiunea, aderarea. <i>A.C. Expunerea orală a textelor publicistice.</i>	2
5.	<i>D.V./A.C. Expunerea detaliată a unui text cu elemente de descriere (a naturii, a persoanelor după un plan desfășurat (scris)).</i>	2
6.	Propoziția și importanța ei în vorbire. Clasificarea propozițiilor după scopul comunicării. Punctuația. <i>A.C. Citire cu voce.</i>	3
7.	Dictare vizual-auditivă cu însărcinări gramaticale. <i>A.C. Citire cu voce.</i>	1
8.	Clasificarea propozițiilor după intonație și după aspectul predicatului.	2
9.	<i>D.V. Compunere-raționament pe temă socială în (stil publicistic scris).</i>	1
10.	Clasificarea propozițiilor după structură. Propoziții dezvoltate și nedezvoltate. Propoziții bimembre personale hotărâte, personale nehotărâte, generalizatoare.	3
11.	Propoziții monomembre nominative și impersonale.	2
12.	<i>D.V. Proces-verbal (oral / scris).</i>	2

№ d/r	Conținutul materiei de studiu	№ d/ore
13.	Propoziții complete și eliptice.	2
14.	Punctuația în propoziții cu predicat-elpsă. A.C. Citire în gând.	1
15.	Tema № 2. Părțile principale și părțile secundare ale propoziției. Părțile principale ale propoziției. Subiectul unic și multiplu.	1
16.	Subiectul exprimat și neexprimat: inclus, subînțeles.	1
17.	Predicatul verbal simplu. Acordul subiectului cu predicatul verbal simplu. D.V. Expunerea orală a textelor științifice.	2
18.	Predicatul nominal. Acordul predicatului nominal cu subiectul. D.V. Expunerea orală a textelor științifice.	2
19.	D.V. Informație pe o temă lingvistică.	2
20.	Predicatul verbal compus. Acordul predicatului verbal compus cu subiectul.	2
21.	D.V. A.C. Antrenarea și susținerea dialogurilor.	1
22.	Părțile secundare ale propoziției. Atributul.	1
23.	Complementul direct și complementul indirect. A.C. Antrenarea și susținerea dialogurilor.	2
24.	Complementul circumstanțial de loc, de timp, de mod.	2
25.	Complementul circumstanțial de cauză, final și condițional. D.V. Compunere orală în baza unor tablouri.	3
26.	D.V. Compunere-descriere a localității (scris).	2
27.	Complementul circumstanțial concesiv și consecutiv. Punctuația în propozițiile cu subiecte multiple și părți secundare.	2
28.	Analiza sintactică a propozițiilor. A.C. Audiere.	1
29.	Tema № 3. Părțile omogene ale propoziției.	2
30.	D.V. Expunerea succintă a unui text cu elemente de descriere (scris).	2
31.	Conjunțiile care introduc părțile omogene în propoziție și semnele de punctuație utilizate. D.V. Citire cu voce a textelor și realizarea notițelor în procesul citirii/ ascultării.	3
32.	D.V. Compunere-descriere a monumentelor istorice sau culturale (scris).	2
33.	Cuvintele generalizatoare în propozițiile cu părți omogene.	2
34.	Semnele de punctuație utilizate în propoziția cu părți omogene și cuvinte generalizatoare. Analiza sintactică a propozițiilor cu părți omogene. D.V. Expunerea orală a textelor cu elemente de descriere a monumentelor.	3
35.	Dictare auditivă cu însărcinări gramaticale. A.C. Citire în gând.	1
36.	Tema № 4. Vorbirea directă. Semnele de punctuație utilizate în propoziția cu vorbire directă.	3
37.	D.V. Povestire în baza celor aflate cu încadrarea în subiect a persoanelor (oral/scris).	2
38.	Vorbirea indirectă.	2
39.	A.C. Compunere-raționament pe o temă etico-morală (scris).	2
40.	Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă. Punctuația.	2
41.	D.V. Expunere selectivă a unui text narativ cu elemente de descriere a persoanelor (scris).	2
42.	Dialogul și semnele de punctuație utilizate. A.C. Compunere-descriere orală a localității.	3
43.	D.V. Povestire în baza unui tablou cu includerea în text a dialogurilor.	2
44.	Citatul. Semnele de punctuație. Compunere-descriere orală a localității.	2
45.	Repetare la sfârșit de an.	3

LITERATURA (MOLDOVENEASCĂ ȘI UNIVERSALĂ)

La etapa actuală, învățământul este supus unor transformări care impun înnoirea nu numai a metodelor de studiere a obiectelor școlare, ci și a conținutului procesului instructiv-educativ. Factorul principal de educare și formare a tinerei generații îl constituie școala, iar literatura, creațiile artistice au menire să reflecte, în imagini artistice, obiectiv, realitatea.

Reforma școlii prevede folosirea bogăției literaturii artistice pentru educarea tinerei generații.

Obiectivul investigării didactico-metodice al literaturii, în viziune modernă, este literatura ca ramură a artei, precizare extrem de importantă pentru procesul restrukturării însușirii de către elevi a specificului artei, în general, și al literaturii, în special.

Obiectivele de bază ale cunoașterii literaturii în școală sînt formarea interesului elevilor

pentru lectura textelor literare și, pe această cale, modelarea gustului lor estetic. În obiectivul general se includ și alte obiective, cum ar fi: cultivarea gândirii, a imaginației creatoare, asociative, abstracte, logice precum și a spiritului de observație, a exprimării, educarea sentimentelor morale cît și formarea unei conduite civilizate în societate. Finalitatea principală a procesului de receptare a literaturii în școală este aceea de a forma din elevi cititori de literatură, în viitor oameni cu deprinderea de a citi zilnic, ceva interesant, capabili de a adopta o poziție personală față de lecturile lor.

Programele sînt alcătuite în conformitate cu „Standartele de stat pentru școala de bază și școala medie», care sînt prezentate prin trei linii de conținut: axiologică, care asigură studierea operei literare în unitatea dimensiunilor etice și estetice, orientarea lucrului asupra textului în vederea formării viziunilor valorice și a dezvoltării capacităților creative individuale;

cunoașterii literaturii care asigură însușirea celor mai importante cunoștințe teoretice și istorico-literare la analiza operei în contextul procesului literar; culturală care asigură conștientizarea literaturii ca parte componentă a culturii spirituale a poporului.

Conținutul componentei literare se va studia în baza pedagogiei și metodicii comparative, a didacticii generale axate pe particularitățile cunoașterii empirice și științifice, care antrenează în toate situațiile perspectiva comunicativ-funcțională a instruirii. Dezvoltarea gândirii logice și analitice la lecțiile de literatură va fi însoțită de elementele cunoașterii artistice.

În anul de învățământ 2008–2009 instruirea la literatură în clasele 5–8 a instituțiilor de învățământ general se va desfășura în baza programelor și manualelor întărite de Ministerul Învățământului și științei din Ucraina / Autori V. Silantieva, V. Chiosea, L. Fetescu, Cernăuți, «Bukrek», 2005, iar în clasele 9–11 a instituțiilor de învățământ general se va desfășura în baza programei întărită de Ministerul Învățământului și științei din Ucraina / Autor V. Chiosea, Lviv, «Svit», 2001.

Cursul de literatură este structurat pe capitole tematice; pentru fiecare capitol au fost selectate opere literare din patrimoniul literaturii moldovenești și universale, conținutul cărora corespunde temei pe care o reprezintă: «Creația populară orală», «Din literatura clasică. Critica metehnelor omenești, tema generației pierdute», «Din lit-ra sec XX. Tema internaționalismului, a recunoștinței și eternei amintiri despre eroii MRPAP, a relațiilor între generații, a relațiilor umane ș.a.», «Literatura universală».

O astfel de clasificare a operelor în programă permite realizarea următoarelor cerințe: sociale (participarea activă a persoanelor în societate, posibilitatea de a se afirma ca personalitate, dezvoltarea calităților de a comunica, formarea opiniilor, argumentarea lor); de motivare (dezvoltarea capacităților de a gândi critic, de a exprima opiniile proprii); funcționale: estetice, culturale, lingvistice, comunicative.

Fiecare text literar parcurs va fi o treaptă în formarea abilității de descifrare a mesajului și de asimilare a contextelor de comunicare.

Printre obiectivele de referință pentru clasa a 8-a se numără următoarele: elevul va fi capabil să interpreteze un text literar aplicând noțiunile de teorie literară învățate, să înregistreze textul literar în creația scriitorului, să identifice și să

comenteze rolul mijloacelor artistice în textul literar, să identifice valori etice și culturale într-un text, exprimându-și impresiile și preferințele, să demonstreze apartenența de gen și specie a textului literar studiat.

În total la studierea literaturii în clasele 5–9, în baza Planurilor de învățământ, se acordă 70 de ore (2 ore pe săptămână), iar în clasele 10–11 se acordă 105 ore (3 ore pe săptămână). În programă este dată repartizarea orientativă a orelor. Profesorilor le este permis să facă unele corecții privind repartizarea orelor la o temă sau alta; aceasta le va da posibilitate să lucreze în mod creator, realizând sarcinile studierii literaturii în școală.

Orele disponibile, rezervate pentru fiecare clasă, pot fi utilizate la realizarea, lucrărilor de control sau la studierea operelor.

Este necesar ca profesorul să aibă o temeinică pregătire de specialitate, să posede simț critic și sensibilitate artistică, să cunoască metodologia modernă a abordării textului literar și metode active de cooperare cu colectivele de elevi în timpul lecțiilor.

O cerință importantă față de conținutul instruirii și educației literar-artistice este corelarea optimă a tipurilor și formelor de activitate literar-artistice. Percepția, analiza literară, aprecierea și interpretarea sînt formele dominante de activitate la lecțiile de literatură în clasa a 8-a.

Profesorul, bazîndu-se pe virtuțile estetice ale textelor literare, trebuie să se preocupe de dezvoltarea gustului pentru frumosul artistic, adică să nu neglijeze raportarea, de cîte ori este cazul, operei literare la opere din alte domenii ale artei: muzică, pictură, sculptură, arhitectură, cinema, a gustului pentru frumosul din natură sau relațiile interumane. Pentru a înlesni munca cotidiană a profesorilor în această direcție, în programele pentru școala de 12 ani sînt introduse despărțiturile «Analogii în artă. Muzică», «Arta plastică», «Paralelism literar».

Un loc important în instruirea elevilor trebuie să ocupe și citirea operelor-componente ale rubricilor «Lectură individuală», «Paralelism literar», care vor contribui la lărgirea orizontului de cunoaștere al elevilor, îmbogățirea și aprofundarea cunoștințelor asupra unei sau altei teme sau creații literare, formarea competenței comunicative libere și adecvate în diferite situații de comunicare, capacitatea de a compara opere care au aceeași tematică.

**Plănuirea calendaristico-tematică, orientativă, în clasa a 8-a a școlii de 12 ani pentru
instruirea în instituțiile de învățământ cu limba de predare moldovenească conform
Programei de Literatură (moldovenească și universală), aprobată de Ministerul
Învățământului și Științei din Ucraina**

№ d/r	Conținutul materiei de studiu	№ d/ore
1.	Tema № 1. Introducere. Expunerea artistică a evenimentelor obștești, a vieții spirituale a poporului în literatura moldovenească.	1
2.	Creația populară orală. Cîntece istorice. «Cîntecul lui Ștefan — Vodă», «Cîntec despre Bogdan Hmelnițkii». Evocarea în imagini artistice a evenimentelor și figurilor istorice în cîntecele istorice. Citirea expresivă a cîntecelor. T. L. Cîntecul istoric.	2
3.	Cîntecul revoluționar. « Tatarbunăr ». Protestul poporului împotriva asuprii nemiloase. Bărbăția și dîrzenia oamenilor muncii în lupta pentru libertate. T. L. Cîntecul revoluționar.	1
4.	C.S. Compunere-raționament «Care prietenie e considerată frățească?»	1
5.	Cîntece despre viața din trecut. «Cîntecul săracului». Viața grea a moldovenilor și dorința de război. Bucuria și optimismul, dragostea față de patrie, munca liberă, modul de viață nou — temele cîntecelor noi. T. L. Doina-specie literară.	1
6.	DIN LITERATURA CLASICA. Gheorghe Asachi. «Momița la bal masche». Scurte date biografice despre G. Asachi. Aprofundarea cunoștințelor de citire expresivă a fabulelor.	1
7.	G. Asachi. «Momița la bal masche». Critica cosmopolitismului marii boierimi. Lipsa de cea mai elementară demnitate omenească a reprezentanților clasei dominante și superioritatea intelectualului. Morala fabulei. T. L. Arhaismele (repetare).	1
8.	Alexandru Donici. «Vulpea și bursucul». Scurte date biografice despre A. Donici. Citirea dialogată a fabulei. Modalități de exprimare a atitudinii scriitorului față de personajele fabulei.	1
9.	A. Donici. «Vulpea și bursucul». Analiza literară a fabulei. Caracterizarea paralelă a personajelor. T. L. Fabula (repetare).	1
10.	Tema № 2. (continuarea capitolului «Din literatura clasică») Vasile Alecsandri. «Concertul în luncă».	
	Scurte date biografice despre V. Alecsandri. Citirea expresivă a pastelului «Concertul în luncă». Compoziția. Surse emotive, valori etice ale poeziei.	1
11.	V. Alecsandri. «Concertul în luncă». Comentarea literară a pastelului.	1
12.	T. L. Contrastul (repetare). Enumerația.	1
13.	Mihai Eminescu. «Junii corupți». Scurte date biografice despre M. Eminescu. Citirea expresivă a diatribei. Satirizarea moralei tineretului burghez corupt și parazit.	1
14.	M. Eminescu. «Junii corupți». Comentarea literară a operei. T. L. Diatriba.	1
15.	Lectură individuală. Discuție în baza operelor citite independent.	1
16.	Ion Creangă. «Ivan Turbinca». Scurte date biografice despre I. Creangă. Lectura poveștii «Ivan Turbinca». Expunerea rezumativă a conținutului poveștii.	1
17.	I. Creangă. «Ivan Turbinca». Variante ale poveștii în folclorul altor popoare. Personajul central — întru chiparea binelui. Prezența umorului, ironiei, sarcasmului în operă.	1
18.	I. Creangă. «Ivan Turbinca». Comentarea literară a poveștii. T. L. Subiectul operei literare (aprofundare). Sarcasmul.	2
19.	C.O. Prezentarea orală a unui referat în baza unei surse literare cu referință la opera artistică a unui scriitor clasic.	1
20.	Tema № 3. Din literatura sec.XX. Literatura plaiului natal. Petre Darienco. «Bună ziua, Ucraina».	
	Scurte date biografice despre P. Darienco. Citirea expresivă a poeziei.	1
21.	Petre Darienco. «Bună ziua, Ucraina». Ideea înfrățirii dintre moldoveni și ucraineni în poezie. Rolul mijloacelor artistice la crearea atmosferei prietenești. T. L. Piciorul metric bisilabic (repetare).	1
22.	Aureliu Busuioc. «Pîinea». Scurte date biografice despre A. Busuioc. Citirea expresivă a poeziei. Ideea de bază a operei.	1
23.	A. Busuioc. «Pîinea». Comentarea literară a poeziei. T. L. Distihul.	1
24.	Liviu Damian. «Pîinea». Scurte date biografice despre L. Damian. Lectura și expunerea detaliată a operei. Rolul pîinii în istoria omenirii.	1
25.	L. Damian. «Pîinea». Comentariu analitic al operei publicistice. T. L. Opera publicistică.	1
26.	C.S. Expunerea detaliată a unui text literar însoțit de însărcinări de creație.	2
27.	Arhip Cibotaru. «Cizmarul». Scurte date biografice despre A. Cibotaru. Citirea expresivă a poeziei. Mesajul operei. Particularități de versificație.	2
28.	Lucrare de control în baza temelor № 1-3.	1

№ d/r	Conținutul materiei de studiu	№ d/ore
29.	Andrei Lupan. «Lucaefăr». Scurte date biografice despre A. Lupan. Citirea expresivă a poeziei. Cinstirea memoriei eroilor căzuți în Marele Război.	1
30.	A. Lupan. «Lucaefăr». Comentariu literar al poeziei. T. L. Distihul (repetare). Elegia.	1
31.	Tema № 4 (continuarea capitolului «Din literatura sec.XX.») Andrei Lupan. «Plecarea». Citirea expresivă a poeziei. Reinterpretarea artistică a valorilor operei crengiene.	1
32.	A. Lupan. «Plecarea». Comentariul analitic al poeziei. T. L. Inversiunea.	1
33.	Vasile Romanciuc. «Marii bărbați». Îndemnul de a cunoaște trecutul, istoria. Ideea legăturii între generații. T. L. Metafora (repetare). Valori etice ale operei.	2
34.	Grigore Vieru. «Legământ». Scurte date biografice despre G. Vieru. Citirea expresivă a poeziei. Dragostea și recunoștința poetului față de opera lui M. Eminescu.	1
35.	Gr. Vieru. «Legământ». Comentariu artistic al operei literare.	1
36.	Ion Druță . «Dor de oameni». Scurte date biografice despre I. Druță. Lectura nuvelei. Expunerea selectivă a conținutului.	1
37.	I. Druță . «Dor de oameni». Problema necesității vitale a omului de a se afla între oameni, în colectivitate. Ideile surprinse în monologul interior al eroului central.	1
38.	I. Druță . «Dor de oameni». Caracterizarea eroului principal al nuvelei. T. L. Nuvela (repetare).. Monologul interior.	1
39.	C.S. Comentariu literar desfășurat al nuvelei «Dor de oameni» de I. Druță.	1
40.	Mihail Sadoveanu. «În pădurea Petrișorului». Scurte date biografice despre M. Sadoveanu. Evocarea artistică a locurilor pitorești. Decorul fantastic al naturii. Caracterul și faptele personajelor. Expunerea rezumativă a operei. T. L. Evocarea.	1
41.	Tema № 5. Literatura universală. Șota Rustaveli. «Voinicul în piele de tigru». Scurte date biografice despre Ș. Rustaveli. Umanismul patetic al poemului.	1
42.	Ș. Rustaveli. «Voinicul în piele de tigru». Lectura interogativă a poemului.	2
43.	Ș. Rustaveli. «Voinicul în piele de tigru». Comentariu literar al poemului. T. L. Poemul epic.	2
44.	William Shakespeare. «Romeo și Julieta» Scurte date biografice despre W. Shakespeare. Popularitatea universală a tragediei.	1
45.	W. Shakespeare. «Romeo și Julieta». Lectura interogativă a tragediei.	2
46.	W. Shakespeare. «Romeo și Julieta». Comentariu literar al tragediei. T. L. Genul dramatic. Tragedia.	1
47.	Prosper Merime. «Karmen». Scurte date biografice despre P. Merime. Subiectul operei. «Karmen — operă dramatică»	1
48.	P. Merime. «Karmen». Lectura interogativă a operei.	2
49.	C.S. Recenzia unei opere citite independent (capitolul «Literatura universală»).	1
50.	Tema № 6 (continuarea capitolului «Literatura universală».) Aleksandr Tvardovskii. «Ție, Ucraina». Scurte date biografice despre A. Tvardovskii. Lectura comentată a poeziei.	2
51.	A. Tvardovskii. «Vasilii Tiorkin». Lectura comentată a poemului.	2
52.	A. Tvardovskii. «Vasilii Tiorkin». Tiorkin — întruchiparea celor mai bune calități ale poporului: rezistența, bărbăția, tăria sufletească. T. L. Poemul.	1
53.	Lectură individuală. Discuție în baza operelor citite independent (capitolul «Literatura universală»).	1
54.	Antoine de Saint-Exupery. «Micul prinț». Scurte date biografice despre A. S. Exupery. Poetica poveștii-allegorie. Lectura interogativă a poveștii.	1
55.	Antoine de Saint-Exupery. «Micul prinț». Lectura și expunerea fragmentară a poveștii.	2
56.	Antoine de Saint-Exupery. «Micul prinț». Viziunea scriitorului despre sensul vieții omului, despre bine, dreptate, Realul și fantasticul în operă.	1
57.	Lucrare de control în baza temelor № 5-6.	1
58.	Repetare la sfârșit de an.	1

Orele de limba moldovenească și citire în clasele primare se vor efectua în baza programelor și manualelor aprobate de Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina enumerate în revista «Nașa școla» № 4 din anul 2007. Ore pentru studierea limbii moldovenești (clasele 1–4) în școlile cu limba de predare ucraineană sînt rezervate în partea invariativă a Planului de învățămînt, iar pentru școlile cu

limba de predare rusă în partea variativă a Planului de învățămînt, deci limba moldovenească va fi studiată după aceeași programă ca și în școlile cu limba de predare moldovenească, ținînd cont de specificul metodicii de predare a limbii materne ca obiect.

Rezultatele însușirii limbii moldovenești de către elevii acestor școli, rezultatele citirii vor fi evaluate în baza *Criteriilor de apreciere a*

cunoștințelor la învățatură publicate în broșura omonimă, editată în 2003, editura «*Pocheatkova škola*», Kiev, luându-se în considerare schimbările care au fost introduse în criteriile de către MÎȘ din Ucraina în anul 2008.

În anul de studii 2008/2009 sînt propuse următoarele teme pentru dezbateri în cadrul întrunirilor metodice școlare, raionale, alături de cele anterioare, publicate în revista «*Nașa škola*» № 4 din anii anteriori:

- Metoda instruirii problematizate și folosirea ei la lecțiile de limba moldovenească și literatură.

- Rolul instruirii interactive în dezvoltarea competențelor comunicative ale elevilor.

- Ridicarea eficacității lecției de limba moldovenească prin intermediul folosirii metodelor interactive.

- Relații interdisciplinare ca sursă de activizare ideinico-estetică de înțelegere a textelor artistice și publicistice.

- Folosirea tehnologiilor informatoare în procesul predării limbii moldovenești.

- Jocul didactic ca sursă de dezvoltare a activității de cunoaștere a elevilor.

- Cerințele față de lecția contemporană și căile de realizare a lor.

- Forme, metode de lucru în organizarea activității creatoare la lecțiile de limba maternă, literatură și perspectivele lor.

Olimpiada regională, tradițională la limba și literatura moldovenească a avut loc în luna martie. Au participat 40 de elevi din 7 raioane ale regiunii, elevi ai școlilor cu limba de predare moldovenească și elevi care studiază limba moldovenească ca obiect. 18 elevi din numărul total al participanților au fost menționați cu diplome de gradul 1, 2, 3. Cunoștințe foarte bune au demonstrat elevii din raioanele:

Tatarbunar (Niculcea Dorina, ș. m. Borisovca,) și Ismail (Nivnea Milena, ș. m. Utconosovca). Prin ordinul Departamentului administrației regionale de stat al învățămîntului și științei № 187-OD din 27 martie 2008 au fost decorați cu diplome de merit următorii profesori: I. M. Stoian (ș.m. Borisovca, Tatarbunar), L. S. Arnaut, T. N. Calaraș, N. N. Caracaci (ș.m. Utconosovca, Ismail), M. P. Arnaut (ș.m. Oziornoe, Ismail), E. N. Ivanov (ș.m. Orlovca, Reni), M. C. Guțol (școala medie-liceu Novoselisc, Reni), L. P. Cimpoiș (ș.m. Limanscoe, Reni), V. G. Teșcu (școala medie-liceu Novosiolovca, Sarata), N. F. Lungu (ș.m. Prioziornoe, Chilia), L. N. Railean (ș.m. Crutoiarovca, Belgorod-Dnestrovskii).

Rezultatele olimpiadei 2008 au demonstrat încă o dată că școlile din regiune se mîndresc, se proslăvesc nu numai cu copii dotați, ci și cu profesori-filologi care lucrează în mod creator.

Pentru prima dată în regiune și în țară în anul de învățămînt 2007/ 2008 a avut loc concursul «Pedagogul anului — 2008», disciplinele «Limba moldovenească și literatura», gazda căruia a fost raionul Reni (ș.m. Limanscoe). Au concurat 6 profesori-filologi din 4 raioane: Reni, Ismail, Sarata, Tatarbunar.

Pe locul I s-a plasat — Strat Liuba Pavlovna (școala medie-liceu Novosiolovca, Sarata; locul II a fost ocupat de Diaconu Maria Pavlovna (ș.m. Oziornoe, Ismail); locul III i-a revenit profesoarei — Moroi Sofia Nicolaevna (ș.m. Dolinscoe, Reni);

L. I. FETESCU,
metodistă, laboratorul științifico-
metodic al limbilor și literaturilor
naționale, IPCDO.

Дисципліни природничо-математичного циклу

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗБЛИЖЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ І ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Актуальною проблемою сучасної освіти є дослідження конкретних форм впливу новітніх досягнень методології гуманітарного знання на становлення методологічних засад сучасної філософії освіти і навпаки. Особливо це стосується наукового вирішення питань про структуру філософії освіти, її основні риси, рівні та

елементи, а також усвідомлення того, яким чином основні аспекти філософії освіти відображаються в структурі освітньої діяльності, які ціннісно-пізнавальні орієнтації очікуються в процесі модернізації сучасної освіти. Ці та інші проблеми зумовили вибір теми, мети і конкретних завдань нашого дослідження.

Постійне відставання освіти від потреб суспільства, відсутність освітніх форм для трансляції головного здобуття сучасного наукового знання у формуванні людини XXI століття потребують обґрунтування методологічних засад філософії сучасної освіти як нового рівня дослідження і розв'язання багатьох проблем людського існування. Саме мотивуючим чинником питання, порушеного в даній статті, є нова соціокультурна реальність, яка характеризується: 1) суттєвими змінами в субординації системи цінностей, що обумовлено формуванням нового типу відносин в суспільстві, тобто потребою в новій світоглядній орієнтації; 2) новими явищами в культурі, які надають великі можливості для реалізації прихованого потенціалу особистості; 3) суттєвим розширенням поля диференціації життєвих потреб і здібностей; 4) початком діалогу між основними напрямками розвитку культури в сучасному світі. Все це вимагає нового рівня рефлексії самого поняття «освіта», змісту, соціокультурних особливостей, визначення сучасного аксіологічного підґрунтя освіти, ролі та місця в суспільстві XXI століття і перспектив його розвитку. Тому найважливішого значення набуває питання про становлення сучасних методологічних засад такої галузі дослідження як філософія освіти, що є основою для здійснення комплексного підходу до вирішення проблем сучасної освіти, в першу чергу до виконання завдань щодо її гуманізації.

В Україні актуальність таких досліджень пов'язана, зокрема, з виходом освіти на якісно новий рівень, зумовлений змінами в суспільно-політичному житті, що дуже важливо для вирішення нагальних завдань розбудови української державності, духовного відродження нації тощо [1–3].

Отже, основна мета нашої роботи — виділити ту особливість гуманітарних знань, яка саме і буде зумовлювати конкретний аспект і контекст дослідження визначеного в заголовку статті. Зокрема, становлення і використання продуктивних методологічних принципів в гуманітарних науках супроводжується зростанням ролі аксіологічних факторів, що стає однією з головних рис філософії освіти, і тому потребує окремого методологічного обґрунтування. Цей фактор не завжди враховується в переважній більшості педагогічних концепцій, особливо в процесі викладання природничо-математичних і технічних наук.

Мета дослідження полягала в тому, щоб визначити найновіші методологічні засади філософії освіти як пріоритетної галузі гуманітарного знання, які мають визначальний вплив на зміну ціннісних орієнтацій сучасної освіти і за допомогою яких можливий синтез сциєнтично-технократичного і гуманітарного напрямів освіти.

Відповідно до поставленої мети в роботі вирішувалися наступні завдання: а) з'ясувати

специфіку сучасної концепції взаємодії гуманітарного і природничого знання, що відображає особливості становлення сучасної філософії освіти; б) розглянути освіту як динамічне соціокультурне явище і предмет сучасного філософського дослідження, скерованого на формування креативної особистості; в) сформулювати сучасні методологічні засади філософії освіти та узагальнити особливості їх становлення.

Об'єктом дослідження є створення системи методологічних засад філософії сучасної освіти.

Предмет дослідження пов'язаний з усвідомленням трансформації аспектів, рівнів, парадоксів сучасної філософії освіти в конкретні методичні концепції.

У дослідженні при розв'язанні поставлених завдань були використані наступні методи: системно-структурний щодо вивчення феномена філософії освіти, компаративний аналіз різних концепцій в межах філософії освіти; метод статистичної обробки експериментальних даних навчально-виховного процесу.

Представники різних галузей наукового знання дійшли висновку, що в освіті XXI століття увага сучасної людини повинна акцентуватися на гуманізації [4–7]. Проблема гуманізації освіти досить часто зводиться в основному до критичних випадів у бік технократичного напрямку та звинувачення його в загостренні проблем людства. Процеси гуманізації освіти, набуваючи ознак антисциєнтичного характеру, на практиці звелися до формалізму — до зменшення годин, що відводяться на викладання дисциплін природничого і технічного циклу, або, навпаки, збільшення годин для вивчення суспільних дисциплін. Зрозуміло, що в межах попередніх парадигм неможливо подолати розрив між сциєнтично-технократичною і гуманітарною спрямованістю в освіті та досягти їх синтезу. Але загострення глобальних і деяких інших проблем сучасного людства свідчить про необхідність самого суттєвого прискорення становлення нової соціокультурної реальності, де найважливішу роль повинна відігравати сучасна система освіти (не випадково ЮНЕСКО проголосило XXI століття — століттям освіти).

Основна ідея нашого дослідження полягає в тому, щоб на основі усвідомлення тенденцій становлення методологічних засад пріоритетних галузей гуманітарного знання визначити найновіші методологічні засади філософії освіти, що сприятимуть подоланню розриву між сциєнтично-технократичною і гуманітарною спрямованістю в освіті та односторонніх методологічних орієнтацій, впровадження яких деформує напрями і зміст конструктивної діяльності в сфері гуманітарного знання загалом.

Слід зауважити, що в науковій, науково-методичній літературі можна виділити декілька основних напрямів, у межах яких розглядаються різноманітні підходи, аспекти і трактування окресленої проблеми [5–7].

Перше. В сучасних течіях зарубіжної філософії розгляд галузей гуманітарного знання пов'язується з наявністю розвинутих методологічних концепцій (М. Хайдеггер, Г. Гадамер, П. Ріквор, Е. Бетті, М. Бубер, Р. Нібур, Ж.-П. Сартр, М. Мерло-Понті, М. Шелер та ін.). У працях цих філософів гуманізація розглядається як один із напрямів самореалізації особистості. Значний внесок в обґрунтування методологічних засад гуманітарної сфери знання вніс видатний французький філософ М. Фуко, який ввів поняття «археологія знання», щоб уникнути певної історичної послідовності, неперервності досліджень. При цьому, на думку вченого, відбувається радикальна зміна пізнавальної установки дослідника. М. Фуко висуває на перший план не пошук істини, а життя згідно з істиною, що стверджує входження науки в новий режим мислення дискурсу, в якому має значення не внутрішній зміст знання, а те, яким чином воно функціонує, піддається зовнішнім впливам, а інколи й зазнає глобальної трансформації. Це вплинуло на попередню схему осмислення дійсності, коли випадок протиставляли структурі, внутрішній завершеності, тоді як випадкове ототожнюється із сферою ірраціонального. Поряд з концепцією М. Фуко відомі в світі організатори та методологи освіти В. Капра, А. Тоффлер, Е. де Боно в своїх роботах орієнтуються на створення нової парадигми людського існування, ідеї якої можуть бути закладені в підґрунтя сучасної концепції освіти та доведені до нових педагогічних технологій.

Друге. Представники практичної філософії (К.-О. Апель, Д. Бьолер, Ю. Габермас, В. Гьосле, В. Кульман, П. Ульріх та ін.) розробили основні варіанти сучасної західноєвропейської комунікативної парадигми та обґрунтували значення принципів комунікативної етики відповідальності для ціннісної переорієнтації та духовно-морального оновлення суспільства, розв'язання політичних і етнічних конфліктів, вирішення екологічних проблем. На думку Апеля, запропонована ними парадигма спрямована на вирішення головного протиріччя сучасної філософії — між аналітичною філософією та екзистенціалізмом, тобто між сциентизмом і гуманізмом [6].

Третє. У сучасній українській і російській філософії та філософії науки відомі вчені — В. Андрущенко, М. Бахтін, В. Біблер, Д. Богоявленська, Б. Бітінос, В. Горохов, І. Зязюн, Л. Кузнецова, В. Лутай, М. Мамардашвілі, Л. Мікешина, В. Стьопін, Н. Юліна та інші розглянули взаємопов'язані загальні проблеми сучасної філософської методології та технології освіти, визначили шляхи її конкретизації у вирішенні проблем дидактики. В. Бородин, П. Заботін, М. Злобін, В. Ільїн, О. Калінкін, В. Карпенко, С. Кемеров, В. Кохановський, М. Михальченко, О. Ракітов, С. Розова, Є. Семенов, Є. Фейнберг та інші дослідили особли-

вості взаємовпливу методологічних підходів природничих та гуманітарних наук у зв'язку з необхідністю обґрунтування нових галузей гуманітарного знання (гуманітаристики, фольклористики, філософії творчості, філософії освіти) [8].

Між іншим, розвиток науки в цілому і окремих наукових дисциплін, зокрема, перехід наукового пізнання на якісно новий («постнекласичний») етап обумовлюють широке застосування науки в усіх галузях суспільного життя. Представники іншого напрямку (К. Делюкар, Г. Малінецький, М. Моїсєєв, О. Князева, С. Курдюмов, І. Пригожин, Г. Рузавін, І. Стенгерс, Г. Хакен та ін.) пропонують вважати новою методологією соціального пізнання та філософії освіти синергетику [8–11]. Запропонована ними методологія спрямована на діалектичне злиття основних здобутків класичної і неокласичної парадигм на підставі плюралізму істин. При цьому стверджується, що, на відміну від постнекласичної епістемології, істина сьогодні може тлумачитись не лише як відтворення об'єкта в знанні, а насамперед, як характеристика способу діяльності з ним. Таким чином, підкреслюється необхідність зближення природничих і гуманітарних наук, їх методологічне взаємозабезпечення.

Серед основних напрямів сучасних зарубіжних досліджень, які проголошують необхідність змін в сучасній освіті, впровадження нового освітнього ідеалу — творчої особистості, можна виділити наступні концепції: 1) розробка і впровадження системи творчого (латерального) мислення, суть якої полягає у використанні оригінальної методики «інтелектуального інсайту» для розвитку в людини здібностей інтуїтивного мислення (Едвард де Боно); 2) дослідження поєднання навчально-виховного процесу з науковою діяльністю, співвідношення ідеалів та норм науки з ідеалами художньої творчості (Дж. Алєн, К. Уїлфорд, Р. Дьордер, С. Гроссман, М. Кінг та ін.); 3) впровадження в умовах відкритого суспільства в стратегію життя і бізнесу ключових філософських концепцій недосконалої та рефлексивності (Дж. Сорос).

У вітчизняній філософській науці до цього часу спостерігається відсутність наукових досліджень, спрямованих на вивчення впливу взаємодії зазначених вище тенденцій в методології гуманітарних наук на становлення філософії освіти як однієї з пріоритетних галузей гуманітарного знання, зокрема, на їх важливе значення у формуванні загальної парадигми філософії освіти.

Зазначені концепції гуманітарного знання відіграватимуть найважливішу роль в становленні методології формування творчої особистості XXI століття, оскільки розроблялися на перетині таких важливих зрізів людського буття, як праця, мова і життя. Методологічний аналіз, відображений в наукових працях відо-

мих мислителів, частіше торкався мовних конструкцій (Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ж. Бодрійяр, Х. Блум, Ж.-П. Ліотар, М. Фуко та ін.), оскільки мета застосування структурних методів полягала в позбавленні в галузі гуманітарного пізнання ілюзій суб'єктивізму, антропоцентризму та психологізму. На сучасному етапі таке бачення частково спростовується у зв'язку з появою нових галузей гуманітарного знання — гуманітаристики, фольклористики, філософії освіти, філософії культури та інших. Сутність нового підходу є наслідком розуміння співвідношення ідеалів людини та норм освіти, які по-різному взаємодоповнюють один одного в ренесансній, класичній та сучасній системі.

Ми запропонували пізнавальну концепцію формування і застосування гуманістично-синтетичної парадигми, яка поєднує зарубіжні концепції М. Хайдеггера, Г. Гадамера, М. Фуко, Е. де Боно, А. Тоффлера та інших з конструктивним вітчизняним досвідом і стає філософською основою реформування сучасної педагогіки.

Основні положення цієї концепції в наступному:

— філософія освіти має розглядатися як реалізація теоретично обґрунтованих і практично впроваджених моделей та цінностей гуманітарного знання, які орієнтовані на креативний рівень діяльності, створюючи підґрунтя для методологічних схем у гуманітарній сфері;

— сучасна філософія освіти є системою, елементами якої виступають рівні, тенденції, напрями, проблеми, аспекти та парадокси, які набувають цілісності в межах конкретних методичних концепцій (нормативної, орієнтуючої, конструктивної або продуктивної);

— методологічні засади філософії освіти формуються з теоретичних і прагматичних джерел, які інтегрують особливості діяльності різних рівнів — емпіричного (конкретні педагогічні процеси), теоретичного (психологія і соціологія освіти) та методологічного (філософська рефлексія проблем освіти);

— еволюція філософії освіти як галузі гуманітарного знання відбувається шляхом визначення та усвідомлення парадоксів, які виникають на емпіричному і теоретичному рівнях з метою подальшого вирішення, яким чином і за рахунок чого здійснюється реалізація методологічного потенціалу в процесі створення методичних концепцій;

— застосування методологічних засад сучасної філософії освіти дозволяє розкрити синтетичну тенденцію розвитку нового гуманітарного знання і створює умови для аналізу системи впливу аксіологічних орієнтацій на освітянську діяльність.

Отже, практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування в процесі введення сучасних стандартів державної освіти, у викладенні та оновленні змісту освітніх програм з філософських, педа-

гогічних та соціологічних дисциплін у плані реалізації, наприклад, Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті. Результати дослідження можуть бути використані в Одеському інституті підвищення кваліфікації вчителів на кафедрах природничо-математичного циклу, педагогіки і психології в межах певної науково-дослідницької теми.

Основні положення цього дослідження обговорювалися на об'єднаному методологічному семінарі кафедр природничого циклу (теоретичної фізики, загальної фізики, методики викладання фізики та мультимедійних засобів навчання тощо) Інституту фізики і математики ПУДПУ ім. К. Д. Ушинського (2004–2008), на «Днях науки» філософського факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова (2006), на практичних семінарах студентів філософського відділення факультету психологія ПУДПУ ім. К. Д. Ушинського (2007/2008 н. р.), практичних заняттях магістрантів факультету іноземних мов ПУДПУ ім. К. Д. Ушинського (2007/2008 н. р.).

Підкреслимо, що розглядаючи становлення методологічних засад сучасного гуманітарного пізнання, необхідно здійснювати порівняльний філософський аналіз основних методологічних концепцій гуманітарного знання, наприклад тих, що відображені в працях М. Хайдеггера, Г. Гадамера, М. Бахтіна, М. Фуко, А. Тоффлера та інших. Зауважимо, що методологічні концепції гуманітарного знання не повинні копіювати методологію природознавства, оскільки досвід пізнання людиною духу та світу включає безпосередність переживань, різні форми практичного та естетичного опосередкування реальності (Г. Гадамер). Отже, гуманітарні дисципліни послугуються способами осягнення, що знаходяться за межами сциєнтизму в науці, тобто користуються досвідом філософії, мистецтва, історії тощо. Такі способи осягнення, через які говорить про себе істина, не підлягають верифікації методологічними сциєнтичними засобами науки, оскільки водночас виступають трьома позанауковими формами зв'язку людини зі світом або вимірами, в яких розгортається людське буття поза межами науки та її методів. Процес осягнення, що відбувається в розумінні, здійснюється в мовній формі. У процесі мовленевої комунікації відбувається взаємодомовленість учасників акту, що передбачає взаєморозуміння. В процесі аналізу методологічних концепцій гуманітарних наук наголошується на діалогічному та полілогічному характері сучасного гуманітарного дослідження. Звертається увага на те, що в природничих науках найчастіше використовується монологічна форма пізнання. Завдання методології гуманітарних наук — вирішити, перш за все, інтерсуб'єктивності як проблеми можливості діалогу, за умови, що він закладений у засади гуманітарної науковості. Нами доведено, що специфіка гуманітарних наук полягає у невід'ємній належності людини

до предмета пізнання. Історичний досвід розвитку наукової думки показує, що починаючи з XIX століття логічна самосвідомість вчених знаходиться під впливом зразків природничих наук. На думку авторів, у гуманітарному пізнанні мова розглядається не у просторово-часових параметрах, а є носієм суті та змісту втілення значення «поза межею» цих параметрів, символом прояву людини, де світ наданий людині духовно-смысловим чином як ціннісна сутність, яку потрібно зрозуміти і пояснити. Таким чином, цінності та смислові життєві компоненти в гуманітарних науках безпосередньо входять до змісту знання, тоді як у природничих науках вони здебільшого залишаються зовнішніми.

Останнім часом отримали своє обґрунтування методології без чіткого методу (Е. де Бона), а також деякі галузі гуманітарного знання — гуманітаристика, фольклористика, філософія культури, філософія освіти та інші. У межах цих наук на рівні екзистенції та інтуїції розкривається сутність і сенс людських дій. Осягнення й усвідомлення істини згідно зі специфічною методологією цих пріоритетних галузей гуманітарного знання відбувається за умов опанування свідомістю людини певних форм сприймання буття.

Оглядовий аналіз основних методологічних концепцій галузей гуманітарного пізнання та особливостей взаємовпливу методологічних підходів у природничих і гуманітарних науках показав, що пріоритети в галузі гуманітарного знання надають наснаги сучасній людині в осягненні нових горизонтів людської творчості, змінюють ціннісні ідеали і стверджують аксіологічну орієнтацію сучасного пізнання.

Доведено, що джерелом і метою творчої діяльності сучасної людини виступає самовдосконалення, яке стає предметом розгляду у філософії освіти. Порівняння концепцій «наукової творчості» та «наукового потенціалу» дозволяє стверджувати, що змістом радикальних зрушень в методології є те, що нові методологічні принципи як підстава методологічних схем, формуються в опосередкованому середовищі, зумовленому загальнолюдськими цінностями та науково-інтелектуальним потенціалом суспільства. В той же час штучне введення методичних принципів і методологічних схем на основі діяльності і підведення методологічних підвалин під схеми діяльності детермінує творчий, евристичний за суттю та гуманістичний за скерованістю процес впровадження цілей в контекст цінностей і пріоритетів.

Ми провели порівняльний аналіз діяльності вченого і викладача вузу, останній з них у своїй праці поєднує науково-дослідну і навчально-виховну роботу. Синтез якісних і кількісних характеристик професійних здібностей, розглянутих на прикладі праць сучасних зарубіжних дослідників (Алена, Уїлфрда, Гроссмана, Кінга), окреслює риси викладача

сучасного рівня. Ці ознаки певним чином скординовані методичною концепцією, яка домінує у вищій школі конкретної доби чи історичного періоду. Отже, творча співпраця між головними суб'єктами педагогічного процесу у вищому закладі освіти відбувається через втілення певних інновацій викладачем, а також через здійснення самоконтролю та самовиховання з боку студента, породжуючи «людину культури» як продукт освітнього процесу. Таким чином, навчальний процес у вищих закладах може стати джерелом і метою творчої діяльності як для викладача, так і для студента. Це переконливо доводить галузь гуманітарного знання — філософія освіти, оскільки до її наукової сфери входить розгляд питання про людину як творчу особистість.

Якщо розглянути соціокультурні аспекти освіти як предмет філософського дослідження, проаналізувати зміну філософських поглядів на освіту, її функції та принципи, то можна простежити закономірну залежність поглядів на освіту від певної «парадигми суспільствознавства» (античної, середньовічної, індустріальної та постіндустріальної). Між іншим, простеживши зворотний вплив системи освіти на зміну парадигм, що набуває суттєвого значення, починаючи з епохи Просвітництва, коли доробки передових мислителів і вчених (теорії, наукові ідеї тощо) через освіту передаються всьому суспільству, що дозволяє вирішувати світоглядні і практичні завдання, формувати еталон наукового мислення.

Проведений аналіз дозволив нам висловити низку наступних стверджень. Існування різноманітних культурних традицій з певними віруваннями та поглядами на людину та сенс її буття обумовлюють те, що жодна з філософських систем не може охоплювати повною мірою світоглядні основи сучасної освіти. Кожного разу, коли філософи звертаються до проблем освіти, постає питання щодо наукового уточнення понять, пов'язаних з переосмисленням розуміння місця людини в сучасному світі.

Таким чином, в сучасній педагогіці відбувається перегляд власне методологічних засад, тому зараз педагоги активно порушують проблеми щодо зміни парадигм у навчанні та вихованні, користуючись методами філософії освіти. Здійснений нами огляд історії педагогічних систем дає можливість простежити, як кожна дидактична модель виникає в процесі прояснення змісту тієї чи іншої проблемної ситуації в освіті. Через такі моделі відбувається трансляція знання від покоління до покоління. З часом наукою накопичується такий новий обсяг знання, який вже не може транслюватися через застарілу форму дидактичної моделі. Це стає неможливим через невідповідність обсягу та якості нової інформації розмірності і метриці старого дидактичного простору. Таким чином, новий зміст освіти може ефективно

трансляватись лише через формування адекватної йому дидактичної моделі.

Відповідно до мети дослідження ми простежували аксіологічну спрямованість формування взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу. Більшість освітян вважає, що дитина є не тільки об'єктом педагогічного процесу, але й його суб'єктом, що відповідає сучасному ідеалу освіченості людини — ідеалу творчої людини або «людини культури». З цього приводу педагоги активно порушують питання щодо втілення в практику методик розкриття творчого потенціалу людини, плекання цього дару в кожній дитині.

Визначення сутності багатьох пропозицій педагогів щодо розв'язання проблем освіти дозволяє стверджувати, що існують два підходи до їх вирішення, а саме: 1) орієнтація на вирішення проблеми традиційними методами теорії педагогіки; 2) усвідомлення необхідності цілеспрямованих зрушень у напрямку пріоритетної галузі гуманітарного знання — філософії освіти.

Аналіз соціально-психологічного аспекту дослідження освітянської системи показав, що увагу психологів і соціологів привертає проблема повернення в освіту ціннісних орієнтирів, оскільки, на думку Ш. Амонашвілі, «освіта перетворилася на утилітарно спрямоване навчання». Підкреслюється, що ціннісні орієнтації визначають напрям еволюції людини, орієнтують на включення її до соціуму. Зростаюча міра соціальності, що означає новий зміст досвіду переживань життя, не зникає по мірі втрати поточних ціннісних орієнтацій. Зростання активної соціальності є процесом формування нових рівнів рефлексії, що дозволяє виявити новий зміст у наявному живому знанні людини. При цьому завжди залишається частина неусвідомленого знання, не виявленого або ірраціонального. Розуміння освіти з боку соціологічних та психологічних наук доповнює і розширює знання про освітнє поле, надає можливість проаналізувати і синтезувати його для утвердження нових форм освіти на підставі якісно іншої методологічної парадигми.

Якщо говорити про методологічні засади філософії освіти як пріоритетної галузі сучасного гуманітарного знання, можна зазначити наступне. Становлення методологічних засад філософії освіти вимагає звернення до філософського аналізу протиріч та парадоксів, що існують в сучасній освіті. Стверджується, що відсутність єдиної методологічної системи, яка б охоплювала й об'єднувала все сучасне освітнє знання (знання освітнього процесу), призводить до того, що кожне фактично нове відкриття у будь-якій з галузей, що стикаються з освітніми процесами людини та виходять за межі простого накопичення деталей, спонукає до створення власної теорії, своєї системи для пояснення і розуміння отриманих фактів і взаємозалежностей. Це, у свою чергу, ще більше загострює

проблеми освіти в напрямку зростання хаотичного плюралізму різних концепцій, невизначеності і плутанини їх основних понять. Ретельне вивчення матеріалів дослідження освітньої діяльності та сфери освіти взагалі дозволяє сформулювати три специфічних рівні рефлексії, які сформувалися в процесі еволюції освіти: 1) емпіричний (конкретні педагогічні процеси), 2) теоретичний (психологія та соціологія освіти), 3) методологічний (філософський рівень рефлексії проблем освіти).

Розглядаючи сучасну освітню парадигму, можна зафіксувати наступні протиріччя і парадокси освітньої діяльності: суперечності між людиною та культурою як її крайньою формою буття; між світом дійсним і реальним; між суттю освіти та наявно існуючою її формою тощо. Підкреслюються протиріччя вищої школи: 1) між абстрактним характером предмета навчально-пізнавальної діяльності та реальним предметом майбутньої професійної діяльності; 2) між системою використання знань, вмінь та переконань у формуванні необхідного рівня професійності і «розкиданість» їх для засвоєння за допомогою різних навчальних дисциплін; 3) між індивідуальним способом набуття знань в процесі навчання і колективним характером професійної праці; 4) між залученням до процесу трудової діяльності особистості фахівця в той час, коли допомагає в навчанні інтелект студента; 5) між програмно-цільовим формуванням знань та стихійно-фрагментарним опануванням цінностями духовної культури.

Розкривається необхідність переходу засобами філософії освіти до перетворення протиріч у дидактичні принципи нової концепції освіти, оскільки вдосконалення навчального процесу стає можливим завдяки свідомому використанню принципів, які знаходяться в основі сучасних концепцій навчання (науковість, зв'язок теорії з практикою, системність навчання, наочність, урахування специфічних особливостей аудиторії тощо).

Згідно з філософським принципом аналогії поряд з трьома рівнями рефлексії проблем освіти, що сформувалися в процесі її еволюції, виділяються три методологічні концепції, які властиві кожному з рівнів: 1) нормативна, 2) орієнтуюча, 3) конструктивна. Кожній конкретній методологічній концепції відповідає своя сукупність методичних парадоксів, які народжуються в контексті педагогічної діяльності вищої школи. Так, умовно названі парадокси «авторитету», «канону», «втаємничення» властиві нормативній методиці; парадокси «методиста», «алгоритму», «роботи» — орієнтуючій методиці; парадокси «заглиблення», «екстремальності», «пріоритетів» — конструктивній методиці.

Доведено, що саме на рівні філософії освіти людина усвідомлює парадоксальність життя, оскільки світ постійно відкривається перед нами в своїй багатовимірності. З іншого боку,

існуючі протиріччя та парадокси в освіті демонструють невідповідність сучасного ідеалу освіченої людини тим нормам, через які відбувається педагогічний процес. Цей стан в освіті ще раз підкреслює потребу переглянути в сучасній науковій парадигмі поняття норми. Це положення органічно підходить до впровадження сучасного ідеалу освіченої людини — «людини творчої», з огляду на те, що поняття «творчість» не можна обмежити жорсткими рамками будь-якої форми.

Розглядаючи результати рефлексивного аналізу співвідношення існуючих трьох основних концепцій освіти (гармонійної цілісності, релятивісько-плюралістичної та синтетичної), можна констатувати, що остання з них покликана долати в собі обмеженість двох попередніх і, таким чином, привести освіту у відповідність до потреб сучасного суспільства та нового ідеалу освіченої людини, що відіграє суттєву роль в розвитку сучасної філософії освіти.

Аналіз наведеного матеріалу показав, що основними рисами філософії освіти є: загальність, інтегральність, креативність. Структура філософії освіти полягає в наявності трьох специфічних рівнів дослідження освіти: емпіричного, теоретичного та методологічного; парадоксів та протиріч, що властиві кожному з них; напрямів філософії освіти — гармонійної цілісності, релятивісько-плюралістичного та синтетичного.

Органічний зв'язок наукового знання стосовно освіти дає змогу філософії освіти розвивати в своїх межах певні аспекти дослідження цього явища: методологічний, світоглядний, логічний, психологічний, аксіологічний та інші.

На прикладі науково-дослідних робіт, проведених серед студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, показано рівень методологічної рефлексії принципів змін в навчальному процесі, які відображають спектр соціально-політичних, економічних та духовних орієнтирів і приймають форму методичної концепції нового підходу в освіті. Розроблені загальні рекомендації щодо створення умов розвитку інтелектуальних можливостей студентів в процесі навчання, які максимально наближені до вимог сучасної парадигми освіти. Про це свідчать такі позиції вищої освіти: фундаментальність, гуманітаризація, професіоналізація навчальної дисципліни, поліваріантність методів навчання та форм контролю за навчальним процесом. Головний акцент робиться на ціннісно-пізнавальній орієнтації процесу сучасної освіти.

Висновки проведеної роботи можна систематизувати у такий спосіб.

1. Соціальна зумовленість досліджень в галузі гуманітарних наук та освітній практиці дозволяє виділити дві головні обставини: а) поява філософії освіти як однієї з пріоритетних галузей гуманітарного знання з гнучкою мето-

дологією але без чітко усвідомленого і обґрунтованого методу; б) необхідність в межах педагогіки, психології та соціології освіти досягти нового рефлексивного рівня для вирішення існуючих проблем, перш за все креативного типу.

2. Одна з найважливіших тенденцій освітньої діяльності полягає у формуванні чітких уявлень про те, що істина стає ознакою не тільки пізнання, а й буття. Усвідомлення сутності цієї тенденції відбувається в контексті вирішення ділеми: продуктивність методології гуманітарного знання зумовлює розуміння ролі аксіологічного фактору чи, навпаки, розуміння ролі аксіологічних чинників зумовлює продуктивність методологічних концепцій в гуманітарній сфері.

3. Пріоритетними напрямками розвитку гуманітарного знання є філософія культури, філософія освіти, гуманітаристика загалом та інші гнучкі методології певних тенденцій, які в сучасній епістемі претендують на утворення нового рівня дослідження і пояснення актуальних проблем людства. При цьому розкривається необхідність створення нового рівня дослідження освіти, у зв'язку зі зміною ідеалу освіченості, від якого залежить розуміння загального ідеалу сучасної людини.

4. Внаслідок неузгодженості між метою освіти і метою культури як граничною формою буття людини виникають методичні парадокси, протиріччя та стереотипи, подолання яких вимагає адекватних концепцій і методів, що зумовлює соціокультурний смисл філософії освіти. В освітній практиці запропоновано використовувати метод інтуїтивного переобґрунтування доступної інформації (Едвард де Боно), який завдяки зміні стереотипів сприяє розвитку творчого потенціалу людини.

5. Наявність трьох рівнів рефлексії щодо проблем освіти дозволяє виділити відповідні методично-методологічні концепції, які зумовлюють специфіку кожного з них: нормативну, орієнтуючу і конструктивну. Показано на прикладі педагогічної діяльності вищої школи, що в межах кожної методологічної концепції має місце певна сукупність методичних парадоксів.

6. Напрямами і тенденціями філософії освіти як галузі гуманітарного знання ґрунтуються на сучасних філософських концепціях. Відповідно до цих концепцій впроваджуються наступні принципи: для холістичної філософії принцип тотожності протилежностей у нескінченному (єдність різних типів світогляду); для релятивіської філософії принцип плюралізму, що надає більшої ефективності різним спеціалізованим видам діяльності; для синтетичної концепції філософії, що орієнтує на поєднання в собі досягнень двох попередніх, принцип діалогічної закономірності взаємозв'язку загального з частковим.

Можливість розвитку в межах філософії освіти, методологічного, світоглядного, логічного,

аксіологічного, психологічного та інших аспектів дослідження освіти забезпечується органічним поєднанням соціокультурних чинників та наукового знання стосовно проблем освіти.

Література

1. *Петрова І. А.* Німецька філософська антропологія і французький структуралізм у вирішенні проблеми освіти людини // Вісник Харківського університету. — 1999. — № 14. — С. 96–101.
2. *Сухова Н. М.* Особливості творчої діяльності у науці та освіті // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. — 2000. — № 2. — С. 92–100.
3. *Сидорова Н. К.* Парадигма «логічних основ» у сучасній філософії освіти // Вісник Харківського національного університету. — 2001. — № 30. — С. 86–90.
4. Педагогічні технології та педагогічно-орієнтовані програмні системи: предметно-орієнтований підхід // О. В. Співаковський, М. С. Львов, Г. М. Кравцов та ін. // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2002. — № 2 (20). — С. 17–21.
5. *Роджерс К.* Взгляд на психотерапию, становление человека: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1994. — 222 с.
6. *Смульсон М. Л.* Психология развития интеллекту. — К.: Нора-друк, 2003. — 222 с.
7. *Абрамова Ю. Г.* Психология среды: источники и направления развития // Вопросы психологии. — 1995. — № 2. — С. 12–17.
8. *Пригожин И.* От существующего к возникающему. — М.: Мир, 1985. — 327 с.
9. *Хакен Г.* Синергетика. — М.: Мир, 1980. — 404 с.
10. *Хакен Г.* Синергетика. Иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. — М.: Мир, 1985. — 419 с.
11. *Моїсєєв Л. М., Ковальчук В. В.* Мезомеханіка регулярного деформаційного рельєфу. — К.: ВД «Професіонал», 2004. — 298 с.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню проблеми становлення методологічних засад однієї з пріоритетних галузей гуманітарного знання — філософії освіти. Запропоновано концепцію методологічних засад філософії освіти, на рівні якої передбачається подолання проблем сучасної освітньої діяльності та розвиток гуманітарного знання в цілому, оскільки поняття «освіта людини» є точкою пересічення між собою різних галузей знання. Суть концепції полягає у формулюванні структурних елементів філософії освіти на основі виявлення та аналізу існуючих протиріч і парадоксів в сучасній освітній діяльності.

Ключові слова: гуманітарне пізнання, методологічні засади, ціннісні орієнтації, аспекти освіти, протиріччя,

парадокси, структура, самовдосконалення, творчість, творчий потенціал.

Аннотация

Статья посвящена исследованию проблемы становления методологических принципов одной из приоритетных отраслей гуманитарного знания — философии образования. Предложена концепция методологических принципов философии образования, на уровне которой предусматривается преодоление проблем современной образовательной деятельности и развитие гуманитарного знания в целом, поскольку понятие «образование человека» является точкой пересечения между собой разных отраслей знания. Суть концепции заключается в формулировке структурных элементов философии образования на основе выявления и анализа существующих противоречий и парадоксов в современной образовательной деятельности.

Ключевые слова: гуманитарное познание, методологические основы, ценностные ориентации, аспекты образования, противоречия, парадоксы, структура, самосовершенствование, творчество, творческий потенциал.

Summary

The article is dedicated to the research of the problem of the formation of methodological foundations one of the field of humane knowledge that takes priority philosophy of education. The concept of methodological reasons philosophy of education is worked out. The overcoming of the problems of modern educational activities and the development of humane sphere as a whole is supposed as long as human education as the point of intersection of different fields of knowledge. The concept essence is depicted in formation of the structural elements of philosophy of education on the basis of determination and analysis of existing contradictions and paradoxes in the educational activities.

Key words: humane cognition, methodological foundation, value orientation, educational aspect, contradiction, paradox, structure, self-perfection, creative work, creative potential.

В. В. КОВАЛЬЧУК,

кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри теоретичної фізики
ПУДПУ ім. К. Д. Ушинського,

М. О. ЦАРЕНКО,

кандидат технічних наук, доцент
ПУДПУ ім. К. Д. Ушинського,

М. І. ПАНЬКОВ,

декан факультету іноземних мов,
доцент ПУДПУ ім. К. Д. Ушинського.

ВРАХУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ

Визначення типів темпераменту, їх характеристика та особливості прояву і врахування в навчальній діяльності

В умовах гуманізації і демократизації освіти вчитель і учень змінюються, взаємодіють і разом беруть участь в оновленні шкільного життя. Дуже часто причиною навчальної неуспішності

старшокласників є нерозуміння вчителем індивідуальних, в тому числі і психологічних особливостей учнів або невірне їх трактування. В результаті цього при традиційній системі навчання такі учні рідко можуть почуватись гідно та бути успішними. Звідси низька самооцінка, негативні думки щодо власних розумових здібностей, впевненість в тому, що вони не

можуть досягати успіху та несформовані в повній мірі життєві компетенції.

Мрією будь-якого педагогічного колективу і окремого вчителя є найбільш повне розкриття можливостей і здібностей кожного учня, розвиток його неповторної індивідуальності. Шлях до здійснення цієї мрії — це розвиток в собі і впровадження в педагогічній діяльності якостей успішного вчителя. До основних характеристик діяльності успішного вчителя слід віднести його спрямованість на успіх кожного учня; вміння створювати позитивну навчальну атмосферу, де учні навчаються на засадах самоуправління та співпраці; використання індивідуального підходу в навчанні.

Таким чином, щоб стати успішним вчителем, треба знати не лише дидактику й методику викладання обраного предмета, адекватно оцінювати свої професійні можливості й здатності, але й поповнювати знання про індивідуальні та психологічні особливості учнів і систематично використовувати ці знання в педагогічній діяльності.

Педагог, який використовує індивідуальний підхід у навчанні:

- Знає індивідуальні особливості своїх учнів, такі як: темперамент, сімейна культура, особливості розвитку.

- Визнає, що кожен учень розвивається у власному темпі і має індивідуальні особливості.

- Використовує знання індивідуальних особливостей учнів для планування навчальних завдань, очікуваних навчальних результатів.

- Організовує навчальне середовище, яке відображає індивідуальні особливості учнів у класі.

- Планує навчальні цілі, враховуючи зону найближчого розвитку для кожного учня.

- Використовує різні форми навчання (робота в малих групах, робота в парах тощо) для застосування індивідуального підходу.

- Рішення стосовно навчальних завдань базуються не лише на рекомендаціях державних навчальних програм, а й на спостереженнях вчителя за дітьми та їх оцінці.

- Володіє та використовує навички спостереження для моніторингу індивідуального прогресу кожного учня.

У даній статті вчителям пропонується матеріал, який розширить їх уявлення про тип темпераменту, якість нервової системи (сила — слабкість, рухливість — інертність), особливості домінуючої модальності, особливості домінуючої мозкової півкулі та особливості навчання дітей з різними категоріями інтелекту.

Певні відомості щодо типу темпераменту вчителі мають ще із студентських років. Темперамент є важливою детермінантою індивідуальності будь-якої людини. Під час роботи з будь-яким класом щодо врахування типу темпераменту слід пам'ятати:

- не можна перебільшувати значення темпераменту, наприклад, пояснювати відсутність елементарного самоконтролю та навичок саморегуляції спадковою зумовленістю;

- не можна ігнорувати типологічні особливості, заперечувати їх значення як важливого фактора життєдіяльності людини;

- у будь-якому класі є представники всіх типів темпераменту;

- темперамент не є жорстко і однозначно детермінуючим поведінку фактором, однак він суттєво впливає на особливості навчальної діяльності учнів, їх взаємовідношення з іншими, способи виходу із стресових ситуацій;

- формування установки на вибір адекватних прийомів і стратегії взаємодії з учнями, що вирізняються за типами темпераментів, є життєво необхідним у педагогічній діяльності;

- розуміння вчителем власного типу темпераменту та його впливу на поведінку, в тому числі і педагогічну, відношення з оточуючими, переважний стиль діяльності сприяє формуванню компетентісно орієнтованого підходу до здійснення професійних обов'язків.

Традиційно визначення психологічних особливостей починається з визначення типу темпераменту. Основу цієї традиції було закладено ще у глибоку давнину, коли почався пошук загальних причин, що визначають індивідуальні відмінності людей. Вчені Древньої Греції прагнули віднайти фактори, що роблять людей несхожими одне на одного. Емпедокл намагався вивести стійкі індивідуальні особливості людей із співвідношення чотирьох оточуючих стихій: вода, земля, вогонь та повітря.

Латинське «темпераментум» — «пропорція, відповідне співвідношення частин». Цей термін запропонували римські лікарі. Так римський анатом і лікар Гален вперше дав розгорнуту класифікацію темпераментів, що включала 13 типів. Він спирався на думки Гіппократа (V ст. до н. е.), який вважав, що стан організму залежить від кількісного співвідношення «соків» чи рідин, що циркулюють в тілі: крові, лімфи та жовчі. Саме типи, виділені Гіппократом, виявилися найбільш життєздатними, стали основою сучасних уявлень про типологічні особливості індивідів.

Представники античної науки прийшли до висновку, що найбільш поширеними є чотири типи темпераменту, що визначаються домінуючою рідиною в організмі людини. Переважання в організмі крові (від лат. «сангвін») визначає сангвінічний темперамент. Суміш рідин, в якій переважає лімфа (від лат. «флегма» — слиз), задає флегматичний темперамент. Переважання жовтої жовчі (від грецької «хале» — жовч) відповідає холеричному темпераменту. Суміш з переважанням чорної жовчі (відповідно «меланна хале») визначає меланхолічний темперамент.

Аристотель вважав, що типологічні особливості людини визначаються якістю його крові різної густоти і теплоти. Ця точка зору перева-

жала в науці до середини XVIII століття. Її прихильником був німецький філософ І. Кант, який розширив психологічні характеристики типів темпераменту. Він вважав, що у флегматиків недостатньо моральних почуттів, вони прагнуть до стабільності, спокою. Меланхоліки добродісні, але схильні до смуту і туги. У холериків більш за все розвинуто почуття честі, їх гідність, мстивість, честолюбство, енергійність та наполегливість не знають меж. У сангвініків переважає почуття прекрасного, їм притаманне прагнення до насолоди у поєднанні з легкою збудливістю.

П. Ф. Лесгафт пояснював відмінності в темпераменті особливостями кровообігу, які залежать від діаметру кровоносних судин, товщини та гнучкості їх стінок. У сангвініків — найбільший діаметр стінок, меланхолікам властиві великі отвори і товсті стінки, флегматикам притаманні великі отвори і тонкі стінки судин.

В середині XVI століття починає активно розвиватися напрямок, що пов'язує типологічні особливості людини з морфо-соматичною будовою її тіла. Щоправда, посилення на це є ще в роботах Платона, який виділяв в якості головних частин душі три складові — розум, мужність та бажання — і вважав, що вони розміщуються у відповідних частинах тіла (голові, грудній клітині та черевній порожнині). Переважання однієї частини над іншою викликає певні індивідуальні особливості. В наш час виявилось, що до певної міри він був правий. Деякі ознаки, що визначають той чи інший темперамент (реактивність, емоційна врівноваженість, чутливість), дійсно залежать від функціонування гормональної системи. Дехто з вчених, наприклад японський вчений Т. Фуракава, пропонують діагностувати тип темпераменту за хімічним складом крові, відшукуючи кореляційні залежності між психічними особливостями людини та групою її крові.

З середини XVIII століття інтенсивно розвивався напрямок, відповідно до якого основні типологічні особливості людини залежать і від її соматичних ознак (будови тіла), і від особливостей нервової системи. Активно розвиваються типології, що пов'язують психологічні особливості людини з будовою її тіла. Наприклад, Е. Ледо припускав, що будова тіла людини відповідає загалом п'яти геометричним фігурам: чотирикутнику, кругу, овалу, трикутнику та конусу. Він вважав, що кожен тип включає в себе приховані здібності, інстинкти та пристрасті, що приходять у дію або залишаються нереалізованими в залежності від розвитку особистості, її життєвого шляху.

К. Сіго до певної міри поєднав погляди Платона та Е. Ледо і виділив чотири основні типи будови тіла: дихальний, травний, м'язний та мозковий. Е. Кречмер запропонував теорію залежності психічного складу індивіда від тіла

будови, тілесної конституції, хімічного складу крові та гормонів, що виділяються органами внутрішньої секреції. Він виділив чотири конституційні типи: лептосоматик (або астеник), пікнік, атлетик, диспластик.

У. Шелдон вважав, що будова тіла і темперамент неподільні. На його думку психічні якості людини визначаються переважанням функцій певних органів тіла, причому ці відмінності починають закладатися ще в період розвитку людського ембріону.

Б. Г. Ананьєв та М. М. Обозов довели, що працездатність, мобільність та ригідність поведінки багато в чому залежить від тілобудови.

І. І. Павлов вважав темперамент однією з головних характеристик індивідуальних особливостей людини, яка здійснює вплив на його поведінку та діяльність. Будь-який темперамент за І. І. Павловим характеризують три фактори: сила та рухливість нервових процесів, врівноваженість між процесами збудження та гальмування.

У наступних дослідженнях психологів проблема природних основ темпераменту набула подальшого розвитку. Б. В. Тетов, В. Д. Небілицин вважали за потрібне додати до базових якостей, виділених І. І. Павловим, такі якості як лабільність та динамічність.

В. М. Русол виділив окремі конституції: нейродинамічну, фізіологічну, біохімічну, тілесну та хромосомну.

В. С. Мерлін довів, що будь-які індивідуальні відмінності людини не є результатом прямого впливу певних детермінант, а виникають в процесі їх комплексної багаторівневої інтеграції.

В. І. Куліков розробив відповідну морфологію типів темпераменту.

У дослідженнях останніх десятиліть показано, що основою темпераменту є не лише якості нервової системи, але й інші показники. Було виявлено взаємозв'язок функціонування центральної нервової системи з ендокринною та гуморальною системами організму. Це є ознакою комплексної природи темпераменту. В той же час продовжуються дослідження, що виділяють співвідношення вроджених та придбаних якостей. Отримані переконливі аргументи на користь того, що особа може придбати якості, які належать до певного темпераменту в результаті впливу умов життя.

ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ (М. М. Обозов)

Інструкція.

Вам пропонують вибрати одну з чотирьох характеристик поведінки, яка найчастіше проявляється у Вас. У бланку відповідей поставте хрестик в клітинці, що йде під номером: 1, 2, 3, 4.

№	Характеристика поведінки	Тип темпераменту			
		1	2	3	4
1	Врівноваженість	Неврівноважений	Врівноважений	Дуже врівноважений	Дуже неврівноважений
2	Емоційні переживання	Сильні, короткочасні	Поверхневі, короткочасні	Слабкі	Глибокі, тривалі
3	Настрій	Нестійкий, з переважанням бадьорого	Стійкий, життєрадісний, веселий	Стійкий без особливих радощів і смутку	Нестійкий, з переважанням песимізму
4	Мова	Дуже гучна	Гучна	Монотонна	Тиха з задиханням
5	Терпіння	Слабке	Стримане	Дуже велике	Дуже слабке
6	Адаптація	Добра	Відмінна	Повільна	Складна
7	Товариськість	Нерівномірно товариський	Рівномірно товариський	Нетовариський	Відлюдний
8	Агресивність	Агресивна в поведінці	Миролюбна	Стримана	Істерична (обурення і відхід у конфлікті)

Обробка результатів. Після заповнення бланка підрахуйте в стовпчиках кількість хрестиків. Відносне переважання хрестиків в одному з чотирьох стовпчиків вказує на тип темпераменту: 1 — холерик, 2 — сангвінік, 3 — флегматик, 4 — меланхолік.

Прояви темпераменту в навчальній діяльності

Сангвінік — найчастіше це жвавий, допитливий, рухливий учень, надзвичайно життєрадісний і оптимістичний. Любить жартувати, беззлобно посміятися над іншими, хоча не завжди схильний прийняти критику і жарти на власну адресу. Однак його емоції не завжди стійкі. Він досить легко піддається почуттям, заражається настроєм навколишніх. Досить швидко забуває образи. Невдачі зазвичай виводять його із себе, але він не схильний довго віддаватися зневірі й розпачу. Новий вид діяльності, цікаве заняття, новий об'єкт захоплення здатні швидко повернути колишнє життєрадісне світосприяння. Особливо помітно в навчальній діяльності його прагнення займатися тільки тими справами, що не викликають негативні емоції. Неприємних ситуацій (суперечки, з'ясування відносин) він звичайно намагається уникнути. Тому, якщо навчальний матеріал йому цікавий, зрозумілий, його вивчення відбувається легко, без особливих зусиль. Учень-сангвінік «схоплює» все на льоту. Швидко асимілює нові знання, співвідносить із наявними, добре запам'ятовує. Якщо ж навчальний матеріал йому здається нецікавим, то він погано засвоює його, постійно відволікається на інші заняття, зрештою кидає працювати над ним. Сангвініку не подобається тривала, напружена і нецікава робота не тому, що він втомлюється, а просто йому стає нудно.

Люди сангвінічного типу — це скоріш за все колективісти. Їм важко тривалий час перебувати на самоті. Вони легко встановлюють контакти, товариські, доброзичливі, привітні.

Це приємні співрозмовники, з якими легко й цікаво.

Зворотним боком цього темпераменту є деяка легковажність, відсутність порядку в роботі, непослідовність у підготовці до занять, зайва безпечність і безтурботність. Сангвінік звичайно відкладає все, що йому не подобається або вимагає додаткових зусиль, «на потім». За три дні перед іспитами він повністю здатний надолужити все упущене за рік, прекрасно здати іспит і відразу викинути з голови все, що стосується даного предмета, в тому числі й знання.

Швидко захоплюючись, сангвінік так само швидко й остигає. Найбільша продуктивність спостерігається при динамічній і різноманітній роботі, що вимагає швидкої реакції в сполученні з врівноваженістю. Однак давати йому навантаження, що вимагають щоденної копійкої роботи, формалізації відносин (наприклад, когось перевіряти, контролювати, вести документацію), — справа досить ризикована. Може постраждати якість роботи аж до повного завалу.

Флегматик — учень звичайно спокійний, неквапливий. Він найчастіше зовні незворушний, врівноважений, рівний в спілкуванні. Його поводження найбільш точно можна визначити як «солідне»: він не розтрачує себе на дріб'язкові речі, не любить пусті балачки, розраховує свої сили й доводить будь-яку справу до кінця, навіть якщо вона здається йому нецікавою. Взагалі для флегматика питання емоційного плану як би відступають на задній план, він воліє керуватися критеріями необхідності та обов'язку. Виявившись в ситуації, що вимагає швидких дій (зрозуміти новий матеріал, згадати те, що вивчали раніше, зміркувати, швидко щось зробити), флегматик може створити неприємне для себе враження. Це особливо помітно в умовах дефіциту навчального часу. Багато учнів-флегматиків в силу своїх зовнішніх особливостей користуються у викладачів репутацією «тугодумів», посередності. Фіксуючи

їхню ситуаційну безпорадність, викладачі нерідко не зауважують багатьох коштовних якостей флегматиків: запам'ятовування навчального матеріалу міцно й надовго, ґрунтовно, доведення будь-якої справи до кінця, посидючості, діловитості, наполегливості. Однак для реалізації цих якостей флегматик має потребу в порядку, в чітких інструкціях і вказівках, стабільності відносин і умов праці. Будь-яка зміна обстановки (особливо необхідність вступати в контакт з новими, незнайомими людьми, проявляти при цьому ініціативу) приносить флегматикові додатковий дискомфорт.

Повільність і зовнішня байдужність флегматика нерідко «провокує» навколишніх зробити його об'єктом для самоствердження. На ньому вигострюються жарти, отрутні репліки, його можуть піддразнювати, дорікати в лінощах, пасивності, байдужості. Дійсно, довгий час здається, що він взагалі не здатний ні на що реагувати. Однак одного чудового дня терпіння флегматика виснажується, і тоді він зовсім втрачає над собою контроль. Зупинити розлютованого флегматика найчастіше неможливо — він втрачає всяку розсудливість, здатність тверезо контролювати ситуацію.

Флегматик в обстановці, що вимагає швидкого реагування, може виявитися майже безпомічним. Його стихія — тривалі, виснажливі, одноманітні, важкі види діяльності, із працею стерпні представниками інших типів.

Працюючи разом із сангвініками й холериками (більш динамічними), флегматик може зводити їх з розуму своєю байдужністю й повільністю. У той же час це найбільш вдалий партнер для меланхоліка, що черпає в ньому відчуття сили й впевненості.

Холерик — людина, що відрізняється високою поривчастістю, збудливістю. Його рухи звичайно швидкі (іноді аж до гарячкості), а його реакції протікають швидко, інтенсивно. В усіх його діях і вчинках проявляється прямолінійність, запальність, агресивність. Це найбільш енергійний і дієвий тип. Він з пристрасстю приймається за справу, працює з підйомом, найчастіше прагне стати лідером, схильний проявляти ініціативу, віддається роботі без залишку, надзвичайно захоплюється. У той же час його поведінці властива така циклічність: після, в буквальному значенні слова, скаженого натиску, сплеску активності наступає період занепаду, сили виснажуються, віра в свої можливості падає. Справа в тому, що холерик звичайно кидає в справу всі свої ресурси, не замислюючись про наслідки, тому його енергія швидко витрачається. Це особливо наочно проявляється, якщо виконувана робота одноманітна, вимагає тривалих зусиль і терпіння. У момент занепаду настроїв холерика різко падає, він стає нервовим, дратівливим, не терпить ніяких заперечень і зауважень.

При спілкуванні навіть у хвилини підйому холерик схильний допускати різкість, за-

пальність, дратівливість, брутальність. Він легко впадає в стан афекту — особливо якщо навколишні його не розуміють або не погоджуються з ним. Холерик-учень може братися за всі доручення, захоплюватися ними, однак не терпить критики навіть у вигляді дружніх зауважень. У подібних ситуаціях він ображається й може кинути все, що почав, заявивши: «Ну, якщо вам не подобається, робіть самі». Буває, що він може спалахнути з незначного приводу, наговорити зухвалостей. Навіть каючись потім у своєму поведженні, він з гордості й самолюбства не зробить першого кроку до примирення. А в аналогічній ситуації буде поводитися так само зухвало, оскільки нічого з собою поробити не може. Працювати з холериком «в одній упряжці» — значить заздалегідь настроюватися на те, що доведеться терпіти його окремі спалахи, прагнення вчиняти в усьому по-своєму. Холерик зовсім не схильний до дипломатії: він спочатку висловлюється, а потім починає думати. Це приводить до частих сварок з однокласниками.

Разом з тим холерики — незамінні ватажки там, де справа вимагає енергії, активності, ініціативності й самовідданості. Вони не бояться брати на себе відповідальність і здатні заряджати своєю енергією навколишніх, мобілізувати їх на дію, повести за собою. Проте вони часто необ'єктивні у своїх оцінках, тому, швидко створюючи згуртовану команду, згодом втрачають своїх однопумців, керівника. Навіть те, що він готовий у важку хвилину кинути всі сили на допомогу їм, не рятує положення, тому що не кожний може витримати створюваної ним шохвилинної напруги.

Особи меланхолійного темпераменту в спілкуванні з холериком постійно одержують травми, тоді як сам він при цьому навіть не підозрює, що щось відбулося, не зауважує ні своєї нетактовності, ні реакції співрозмовника. Благополучніше йде взаємодія із сангвініками, які в силу своїх особливостей трохи поверхово ставляться до того, що відбувається, схильні прощати й забувати образи. У взаємодії з флегматиками холерик може допекти до живо-го, зважаючи, що той діє так уповільнено з єдиною метою — насолити йому. У свою чергу його безцеремонність може стати фактором, що визначає нагромадження у флегматика образи з наступним емоційним зривом.

Меланхолік — найбільш тендітне й легко раниме створення. Люди такого типу важко реагують на сильні подразники, які не просто поступово виснажують їхні сили, але взагалі можуть споконвічно блокувати реакцію, робити її неможливою. Гальмування у меланхоліка хоча й невисоке по силі, але виникає з будь-якого приводу, тому його діяльність або здійснюється в уповільненому темпі або швидко припиняється. Меланхоліки стомлюються набагато швидше, ніж представники інших типів. Вони найчастіше сором'язливі й боязкі,

необхідність вступати в контакт із незнайомими людьми, особами більш високого соціального й професійного статусу для них украй хвороблива. У новій обстановці вони звичайно проявляють незручність і незграбність, почувають себе некомфортно. У звичних і спокійних умовах вони почувають себе більш упевнено й працюють досить продуктивно. Хоча їхні емоційні стани розвиваються повільно, однак відрізняються глибиною й тривалістю переживань, особливо негативного плану. Багато меланхоліків мають такі риси, як хворобливе відчуття, пригніченість, перевага похмурості, песимізму, мінливості в настрої. Вони звичайно потайливі, тому що не завжди впевнені в добрих намірах навколишніх. У колективі (особливо на початкових етапах його становлення) почувають себе вкрай непевно, намагаються триматися осторонь, хоча й страждають від своєї ізольованості.

Меланхолік-учень може болісно заздрити своїм більш розкутим однокласникам, він одночасно хотів би бути з ними, брати участь у спільних справах — і боїться, що його не зрозуміють, скривдять, побоюється виглядати в їхніх очах неспритним, недотепним. З найменшого приводу він поринає у власні переживання, болісно реагує на нереальні й уявні невдачі. Будь-які зауваження сприймаються вкрай загострено, він схильний подовгу «застривати» на його осмисленні, на розгляді всіляких аспектів відповідної ситуації. Меланхолік схильний культивувати в собі почуття неповноцінності, провини, постійно комплексувати.

Взаємодія вчителя з учнями — представниками різних темпераментів

В процесі взаємодії не слід ставити перед собою завдання змінити той чи інший темперамент на більш «зручний» або «ефективний». Завдання вчителя — знаходити оптимальні інструментовки відносин з учнями в залежності від їх типологічних якостей. Для вчителя важливо організувати навчальну діяльність та міжособистісні стосунки з учнями таким чином, щоб повніше спиратися на сильні сторони і не активізувати ті якості, які можуть стати на заваді ефективного навчання. Останнім часом вчителі використовують активні та інтерактивні методи, які передбачають групові форми роботи. Але часто вчителі, незнайомі з проблемою індивідуально-типологічних особливостей, організують процес взаємодії, виходячи з власних інтересів та уподобань. Якщо ж в ході виконання завдання хтось з учнів буде мати певні утруднення, такий вчитель скоріш за все буде вважати, що в цьому винен сам учень, а не неефективна для учня форма навчальної діяльності.

Найчастіше серед тих, чия навчальна діяльність недооцінюється вчителями, опиняються флегматики та меланхоліки. Флегматики

не встигають за ритмом навчального процесу, їм необхідно більше часу для обмірковування. Це часто виводить вчителя з себе, тому він вважає за краще спілкуватися з таким учнем в крайніх випадках, в результаті чого флегматик взагалі практично не має можливості виявити себе і замикається. Меланхоліки теж часто не витримують навантажень, які для них є занадто великими; в кінці уроку їх активність різко знижується.

Проте встановлено, що представники всіх типів здатні добиватися високих результатів в навчальній діяльності. Так учні слабого типу досягають високих результатів, коли тривалість роботи не дуже велика. Тоді вони в змозі виявити такі свої риси, як підвищена реактивність, чутливість до проблеми. Вони більше уваги приділяють підготовчому етапу і контрольним діям (наприклад, самоперевірці), додатковій проробці виконаних завдань. Представники сильних типів більше занурені в безпосередній процес виконання, можуть досить довго працювати, однак взагалі нехтують питаннями планування, розподілу в часі та остаточній перевірці. Тому в деяких видах навчальних дій представники слабкої нервової системи до певної міри мають навіть переваги. Однак там, де потрібно мати діло з великими навантаженнями, вони справляються з ними ціною власного здоров'я або не справляються взагалі.

Учні холеричного темпераменту більш за все потребують формування в них здібностей до самоконтролю, тому стосунки з ними повинні бути перш за все рівними, спокійними. Вчитель повинен зважувати репліки, проголошені в його адресу, демонструючи стриманість в оцінках і висловлюваннях. Оскільки холерик найчастіше перебуває в афективному стані, розмова з ним різким, підвищеним голосом буде лише сприяти нагнітання нових негативних емоцій. Закликаючи холерика до послідовності, порядку в роботі, слід пам'ятати, що він менш за все схильний займатися одноманітною копіткою роботою і, крім того, не терпить, коли його повчають. Тому дуже можливо, що він почне спростовувати загалом розумні вимоги і незаперечні доводи, посилаючись на факти, що зовсім не стосуються справи. Учитель, який розуміє, що це лише засіб психологічного захисту, спокійно повторить свою вимогу, не вдаючись до дискусії. Недосвідчений же вчитель спробує або спростовувати аргументи холерика як неслухні, або сам впаде в стан афекту. І в тому, і в іншому випадку холерик отримає особливе задоволення від власної перемоги.

Учні-сангвініки здебільшого не викликають у вчителя особливих утруднень. Вони охоче вступають в спілкування, схильні прийняти точку зору співрозмовника, не ображаються на дурниці, завжди готові включитися в нове цікаве діло. Однак сангвінік як ніхто інший

схильний переоцінювати свої сили. Даючи сангвініку будь-яке доручення, слід мати на увазі, що у нього вже може бути набрана ціла купа всляких доручень і навантажень, про наявність яких він зараз просто забув. Крім того, він може так же швидко охолонути до справи, а тому зробити її як-небудь. Нерідко вчителі, обладіні ентузіазмом і запевненнями сангвініка, певні, що і результати будуть їм повністю відповідати, розчаровуються, схильні суворо звинувачувати сангвініка в легковажності, хвалькуватості. Треба виходити з того, що всі обіцянки і запевнення сангвініка завжди ширі. Взаємодіючи з людиною такого типу, особливо даючи доручення, просто необхідно привчати його до елементів розумного планування, співвідношення власних сил і можливостей з реальними навантаженнями.

При взаємодії з меланхоліком слід перш за все потурбуватися про те, щоб відповідна ситуація не сприймалась ним як загрозна. Педагог має запевнити його у власній щирості, доброзичливості. В ході навчальних занять необхідно давати їм більше можливостей проявити себе. Це завдання вкрай складне, оскільки будь-яке виявлення власної ініціативи або пропозиція вчителя меланхоліком розцінюється як така, що потенційно несе в собі загрозу. Важливо умовити меланхоліка, що навіть можливі помилки не знижують загальної цінності відповіді або дії, що свідчить про прагнення пізнати істину, творчий, неординарний підхід. По відношенню до меланхоліка важко переборщити в схваленнях, підбадьореннях, бо він сам настільки невпевнений в собі, що подібні знаки з боку вчителя слугують лише засобом зниження ситуативної напруги, а не фактором, що негативно впливає на самооцінку.

При роботі з флегматиками слід пам'ятати, що квапити їх, збільшувати темп роботи — діло явно безнадійне. Треба заздалегідь заpastись терпінням, особливо на початку роботи. Важливо своєчасно зрозуміти, що при взаємодії з класом саме флегматики залишаються поза педагогічною увагою, бо вони, як правило, спокійні, педантичні, старанні. Однак слід пам'ятати, що якщо у флегматика вже сформувався якісь погляд, ставлення, система знань, то змінити їх навіть у випадку явної помилковості дуже важко. Тому по відношенню до учнів флегматичного темпераменту повинна виявлятися особлива стратегія активізації, залучання їх до спілкування, подолання інертності думок і особливо почуттів, формування емоційно підкріпленого ставлення і до професійної підготовки в цілому, і до поточних занять.

Подолання недоліків, притаманних тому чи іншому темпераменту, здійснюється за рахунок формування цілеспрямованого впливу вчителя на характер навчальної діяльності. Було доведено, що представники різних типів здатні досягти максимально ефективної продуктив-

ності за рахунок різних засобів, сукупність яких і складає відповідний стиль діяльності.

Вважається, що **сангвінікам** і **холерикам** (як високо реактивним) притаманні такі загальні ознаки щодо процесу діяльності.

1. Вони менш ефективно працюють в умовах чітко регламентованої діяльності.

2. При наявності регламентації швидше втомляються.

3. Віддають перевагу нечітко визначеній кінцевій меті і мінімуму додаткових вказівок.

4. Ефективно працюють тривалий час без перерви і з малою кількістю помилок за умов, що від них потребуються неоднорідні, різноманітні дії з можливостями їх довільних змін, припинення або чергування.

5. Підвищують ефективність роботи при зміні об'єкта спілкування, ритму життя, задач щодо розв'язання, при завданнях вище середнього рівня складності.

6. Здатні до змінення стратегії діяльності, більш оптимально працюють при зниженні зайвої стимуляції.

7. Найчастіше виявляють нереалістичний (завищений або занижений) рівень домагань.

Флегматикам і **меланхолікам** (низько реактивним типам) притаманні такі особливості:

1. Ефективно і продуктивно працюють в умовах чіткої регламентації діяльності.

2. Віддають перевагу вимогливим інструкціям з подробицями, з конкретно і чітко визначеними цілями.

3. Віддають перевагу більш простим, стереотипним способам дій, пунктуальності, діям зі статичними позами, нескладними і плавними рухами.

4. З метою забезпечення необхідного рівня мотивації потребують (особливо меланхоліки) завдань з більшою вірогідністю успіху в розв'язанні.

5. Характеризуються значною реалістичністю рівня домагань.

Тип темпераменту вчителя

Зрозуміло, що будь-який вчитель сам має певний тип темпераменту і підсвідомо очікує від оточуючих відповідного відношення. Однак специфіка педагогічної діяльності ставить його в позицію, коли саме він має подолати свої природні спонукання, імпульсивні дії та оптимізувати свої стосунки з учнями.

Вчитель-сангвінік зазвичай любить спілкуватися з учнями не лише відповідно до навчальних проблем, розпитувати їх про життя, отримувати задоволення, відчуваючи власну популярність. В ситуації формальних стосунків він прагне спочатку оживити обстановку, тому нерідко представникам інших типів він здається легковажним. Отримавши зауваження або переконавшись, що його зусилля марні, він «в»яне», втрачає свою дотепність, жвавість. Не любить працювати за конспектом, віддає перевагу імпрровізації. Іноді на за-

няттях його «заносить»: він виходить далеко за рамки і програми, і власних намірів.

Вчитель-холерик зазвичай нетерпимо ставиться до помилок учнів, щиро нездатний зрозуміти, чому їм не все ясно в його дисципліні, не усвідомлює, що своєю манерою спілкування часто блокує їх активність, що деякі з його учнів починають його просто побоюватися (побоюються стати об'єктом різких, нетактовних зауважень, підпасти під знищуючу їх гідність в'їдливу критику).

Серед **вчителів флегматичний** темперамент може виявлятися і в загальній байдужості, «відбуванні» на роботі, коли ніхто і ніщо їх не цікавить. Однак набагато частіше — це невтомні трудівники, готові взяти на себе набагато більше навантаження, ніж виконують інші, і при цьому вважають це звичайною річчю. Проте несправедливо ображений флегматик стає злопам'ятним. Він не схильний так легко, як сангвінік, змінювати партнерів по спілкуванню або забувати про непорозуміння. Спілкуючись з флегматиком, слід бути обережним, щоб не зачепити його життєві цінності. При зовнішній байдужості він буде довго пам'ятати про протиріччя, розбіжності поглядів, нетактовність на свою адресу. Але це тоді, коли відповідні вчинки оточуючих перевищили певну межу його терпіння.

Вчитель-меланхолік при незначній невдачі схильний перебільшувати розмір і значущість того, що відбулось, обвинувачувати себе в недостатній компетентності, робити висновки про хибний вибір професії. В сприятливих умовах (затишній, спокійній обстановці, товариському оточенні, цікавій роботі) вчитель-меланхолік несподівано розкриває свої найбільш цінні в порівнянні з представниками інших типів якості: вразливість, високу емоційність, чутливість, м'якість, тактовність, делікатність. Серед меланхоліків багато творчо обдарованих людей, музикантів, художників, поетів. Саме витонченість сприйняття дозволяє їм краще за інших схоплювати делікатні відтінки оточуючого світу, відношення і почуття інших людей. Однак види діяльності, пов'язані із спілкуванням з широким колом осіб, даються їм важко. Зазвичай це прекрасні педагоги, які поєднують високу відповідальність з якістю роботи.

Кваліфікований вчитель має враховувати в своїй діяльності особливості власного темпераменту. Для **вчителя-холерика** досить важливо навчитись долати ситуативну і загальну запальність, різкість, дратівливість, нетерпимість. Для **вчителя-сангвініка** актуальним є формування послідовності, подолання імпульсивних спонукань, посилення самокритичності, здатності до планування і самоконтролю. **Вчитель-флегматик** повинен розуміти, що темп роботи, який він задає, явно непридатний для людей з іншим типом темпераменту, формувати в собі готовність до більш ва-

ріативної діяльності. **Вчитель-меланхолік** повинен долати свою невимогливість, податливість, в'ялість, нерішучість.

Формули взаємодії вчителя з кожним типом темпераменту

1. Сангвінік — з ним треба співпрацювати під девізом «Довіряй, але перевірй».

Його плюси: життєрадісність, захопленість, комунікабельність, чуйність.

Його мінуси: схильність до хвалькуватості, безладність, легковажність, нерозбірлива дружелюбність, ненадійність.

Схильний до обіцянок, щоб не образити іншого відмовою, але не завжди виконує їх. Може набрати купу справ, з якими через непосидючість не в змозі упоратися. Тому потребує контролю, мотиваційного підкріплення виданих завдань.

2. Холерик — взаємодія з ним краще всього здійснюється під девізом «Ані хвилини спокою».

Його плюси: енергійність, пристрасна захопленість, рухливість, цілеспрямованість.

Його мінуси: запальність, агресивність, нестриманість, гарячкуватість, конфліктність.

Спроможність холерика спрямовувати свою активність на колектив і руйнувати його зсередини потребує, щоб він весь час був зайнятий певним ділом.

3. Флегматик — з ним краще працювати за принципом «Не підганяй».

Його плюси: тривкість, сталість, активність, терплячість, самовладання, надійність.

Його мінуси: загальмованість, байдужість, «товстошкірність», сухість.

Нездатність флегматика працювати в режимі дефіциту часу, наявність власного повільного, але безперервного індивідуального темпу виключає необхідність підганяти його, він сам розраховує свій час і зробить вчасно справу.

4. Меланхолік — взаємодія з ним будується за принципом «Не нашкодь».

Його плюси: висока чутливість, м'якість, людяність, доброзичливість, здатність до співпереживання.

Його мінуси: відносно низька працездатність, підозрілість, вразливість, замкненість, сором'язливість.

На нього ні в якому разі не можна підвищувати голос (а тим більше кричати), занадто тиснути, видавати різкі і жорсткі вказівки, оскільки він занадто чутливий до інтонацій і дуже вразливий.

Глосарій

Активність — ступінь енергійності, напору, з яким людина прагне впливати на оточуючий світ, підкоряти його власному впливу, перетворювати, долати окремі перепони. Протилежний полюс даної якості полягає в швидкому пасуванні перед труднощами, прагненні уникати будь-якого зусилля, небажанні взяти відпо-

відальність за те, що відбувається та підкорити власному контролю.

Атлетик (athlon — боротьба). Зовнішні ознаки: гарно розвинута мускулатура, міцна будова тіла, високий або середній зріст, широкі плечі, вузькі стегна, опуклі лицеві кістки. Це проміжний тип будови тіла та реактивності, тому в діяльності цих людей складно виділити якийсь певний стиль. Найчастіше ці люди займаються спортом, досягаючи значних результатів.

Динамізм рухів, моторики в цілому — прудкість, різкість, ритм, амплітуда м'язових рухів (включаючи мову).

Диспластик (dys — погано, platos — сформовані). Зовнішні ознаки: будова тіла безформна, неправильна, спостерігаються різні деформації будови тіла (наприклад, занадто маленький або високий зріст).

Екстраверсія — переважаюче реагування на зовнішні подразники.

Емоційність — сприйнятливність до впливу середовища, емоційне реагування на поточні події, включення емоцій в контур саморегуляції, швидкість зміни одних емоцій та стану іншими. Емоційна збудливість відображає силу подразника, необхідного для виникнення емоційної реакції.

Інтроверсія — підвищена фіксація людини на власних переживаннях, думках, відносна настороженість (замкненість на собі) від зовнішніх дій.

Лабільність — швидкість виникнення і протікання процесів збудження та гальмування.

Лептосоматик (астенік) (leptos — слабкий, soma — тіло). Тендітна будова тіла, високий зріст, довгі верхні та нижні кінцівки, худорлявість, видовжене обличчя, довгий ніс. Довготривале запам'ятовування. Подобається робота, що потребує тривалих роздумів, класифікації фактів, систематизації розрізнених фактів. В роботі вони потребують тривалого розкачування, але потім рідко роблять паузи.

Меланхолік (слабкий) — нестійкий, неконтактний, стриманий, песимістичний, неподатливий, драгівливий, інтровертований.

Пікнік (рукнос — товстий, повний). Велика кількість жирової тканини, зайва огрядність, малий або середній зріст, великий живіт, кругла голова, коротка шия, широке обличчя. Легко перемикаються з одного діла на інше, вступають в контакт з іншими людьми. Гарна короткочасна пам'ять. Швидко і енергійно беруться за роботу, але швидко втомлюються.

Пластичність — показник легкості та швидкості пристосовування людини до зовнішніх впливів. Протилежним до нього є ригідність — ознака косності, стереотипності реагування, виникнення суттєвих складностей при необхідності зміни звички або судження, умов життя та діяльності.

Резистентність — можливість чинити опір несприятливим обставинам. Найбільш наочно проявляється в напруженій діяльності, стресо-

вих ситуаціях. Відомо, що одна людина швидко реагує на будь-які несподівані зміни життєдіяльності, активно і продуктивно діє при надзвичайних обставинах, в той час, як інші люди в таких випадках розгублюються, впадають в паніку, втрачають здатність діяти, хоча в звичайних і навіть важких умовах працюють надійно та ефективно.

Реактивність — показник, що віддзеркалює силу та енергію, з якою людина реагує на ту чи іншу дію.

Сенситивність (чутливість) — та найменша сила впливу, коли у людини виникає певна психічна реакція, а також швидкість виникнення цієї реакції.

Темп реакцій — швидкість протікання та зміни психічних процесів і реакцій.

Темперамент — це узагальнена динамічна характеристика реактивності особистості в її свідомій діяльності.

Сангвінік (сильний, врівноважений, рухливий) — стійкий, відкритий, балакучий, привабливий, доступний, живий, безтурботний, люблячий, ініціативний, екстравертований.

Холерик (сильний, неврівноважений) — нестійкий, вразливий, неспокійний, агресивний, збуджений, імпульсивний з мінливим настроєм, екстравертований.

Флегматик (сильний, врівноважений, інертний) — стійкий, спокійний, розмірений, надійний, миролюбний, вдумливий, старанний, пасивний, інтровертований.

Література

1. Гільбух Ю. З. Темперамент і пізнавальні здібності школяра: Діагностика, педагогіка. — К., 1992.
2. Куликов В. И. Индивидуальный тест «Словесный портрет». — Владивосток: Изд-во мед. ин-та.
3. Мерлин В. С. Очерк теории темперамента. — М.: Просвещение, 1964.
4. Обозов Н. Н. Психологическая культура отношений. — С.Пб., 1998.
5. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. — К., 2007. — 144 с.
6. Семиченко В. А. Психология личности. — К.: Видавець О. М. Ешке, 2001. — 427 с.
7. Семиченко В. А. Психология: Темперамент. — К.: Видавець О. М. Ешке, 2006. — 200 с.
8. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. — М., 1982.
9. Фридман Л. М., Пушкина Т. А., Каплунович И. Я. Изучение личности учащегося и ученических коллективов. — М., 1990.
10. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: Пособие для учителя. — М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. — 383 с.
11. Шевандрин Н. И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности в педагогической практике. — Ростов н/Д, 1992.
12. Щекин Г. В. Визуальная психодиагностика и ее методы. — К.: МАУП, 1996.
13. Як стати майстерним педагогом: Навч.-метод. посіб. / В. І. Ковальчук, Л. М. Сергеева та ін.; За заг. ред. Л. І. Даниленко. — К., 2007.

О. І. ПАПАЧ,

завідуюча кафедрою методики викладання природничо-математичних дисциплін ООІУВ, канд. пед. наук.

ДЕЯКІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО СТАНУ ФІЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ НА 12-РІЧНИЙ ТЕРМІН НАВЧАННЯ

Зміна освітньої парадигми пов'язана з переходом до постіндустріального суспільства, в якому освіченість стає одним з найважливіших суспільних і особистих ресурсів, висуває до школи нові жорсткі вимоги щодо освітньої діяльності і відповідальності за неї. Відповідно до цього вибудовується державна політика в сфері освіти, рівень реалізації якої залежить від ступеня розуміння працівниками освіти її принципів. У минулому 2007/2008 навчальному році розпочався перехід на нові програми з фізики 12-річної школи, які відображають потреби сьогодення щодо оновлення змісту шкільної освіти, в тому числі і природничої, компонентом якої є освіта фізична [1; 2]. Протягом попередніх років тривав період підготовки вчителів фізики області до роботи в нових умовах. На це були спрямовані відповідні заходи, які проводились як на місцевому рівні, так і в масштабах області. Певним підсумком цієї роботи можна вважати обласну науково-практичну конференцію вчителів природничих дисциплін «Реалізація природничої компоненти державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти в змісті навчальних програм з природничих дисциплін 12-річної школи», яка відбувалася 30–31 жовтня 2007 року. Творчі групи вчителів фізики, які протягом року опрацьовували питання, пов'язані з проблемою конференції, представили широкому загалу вчителів свої доробки. Вагомішими з них були презентації відомих майстрів своєї справи, вчителів-методистів С. П. Міхрякова (Ренійський район), О. Є. Коваль, І. В. Юрганової (Київський район), В. А. Димитрова, А. І. Цоева (Болградський район), які безпосередньо стосувались саме забезпечення ефективних умов вивчення фізики за новими програмами, втілення принципів компетентнісного підходу, який дозволяє вибудовувати цілі і зміст навчання відповідно до сучасних потреб. Зазначимо, що саме в Болградському районі робота вчителів фізики щодо реалізації принципів компетентнісної освіти носить системний характер, у чому мали нагоду ще раз пересвідчитись учасники обласного семінару «Технологічне забезпечення діяльнісно-орієнтованих методів навчання природничих дисциплін». Про необхідність спрямування методичної роботи на реалізацію в навчанні фізики компетентнісного підходу підкреслювалось в методичних рекомендаціях ООІУВ у попередні роки [3; 4]. До цієї ж проблеми методичні об'єднання мають повернутися сьогодні, опрацьовуючи оновлені критерії оцінювання навчальних досягнень учнів в системі загальної середньої освіти (Наказ МОН України від 05.05.2008 р. № 371, додатки 1, 12). Виокремлюючи як ключову компе-

тентність уміння вчитися, або навчальну компетентність, її визначають як здатність організувати процес вчення і обирати власну траєкторію освіти, розв'язувати навчальні та самоосвітні проблеми, використовувати власний навчальний досвід для досягнення успішного результату. Зважаючи на це, вчитель повинен добре розуміти такі особливості учнівської навчальної діяльності як спрямованість на оволодіння іншими видами людської діяльності (практичної, пізнавальної, ціннісно-орієнтованої), а також самою навчальною діяльністю — «вчись вчитися», її індивідуальність (вона завжди спрямована «на себе»), інноваційність (постійне здобуття нового для того, хто вчиться, розширення його особистого досвіду) і в той же час обмеженість особистісного цілепокладання — адже цілі навчальної діяльності здебільшого задаються ззовні [5]. Відповідно важливим є й розуміння особливостей власної педагогічної діяльності, яка має створювати умови для самостійного навчання, розвитку особистості учнів, їх самореалізації, тобто формування компетентностей особистості.

Важливим моментом в роботі вчителя є оцінка реально отриманих результатів навчальної діяльності з їх прогнозом, зробленим в зоні найближчого розвитку учня. Саме прогностична діяльність сприяє підвищенню майстерності педагога щодо формування мотивації учнів до навчання. Сьогодні це є одним з найскладніших завдань для вчителя, але саме мотивація — фактор, що сприяє результативності навчання і підвищенню якості освіти.

Оскільки урок залишається основною формою організації освітнього процесу в школі, кожен вчитель має розуміти вимоги до сучасного уроку [6; 7] (уроку фізики, зокрема), головними з яких є:

- знання сукупності класичних і нетрадиційних дидактичних принципів та їх ієрархії;
- знання кожним вчителем типології уроків, обґрунтований вибір такого типу уроку, що найкраще відповідає особливостям конкретного класу, теми, розділу;
- вміння вчителя самостійно проектувати власні уроки, точно і водночас творче виконання програмово-методичних вимог до уроку;
- комплексне планування задач за трьома групами: педагогічні цілі (навчання, виховання, розвиток і соціалізація особистості); цілі розвитку освітнього процесу (для поліпшення його якості); цілі саморозвитку вчителя (професійного, особистісного);
- безумовне врахування навченості, здатності до навчання, навчальних можливостей учнів різних вікових категорій, класів, груп, індивідуальних схильностей та запитів;

— вміння виділяти в змісті навчального матеріалу об'єкт міцного засвоєння, тобто головне, суттєве, відпрацювання на уроці саме цього матеріалу;

— продумування та формулювання (хоча б для себе) ціннісних основ вибору змісту і трактування матеріалу на уроці;

— опора на міжпредметні зв'язки з метою їх використання для формування в учнів цілісних уявлень про систему знань, оточуючий світ, здійснення вчителем міжпредметної координації навчального матеріалу;

— безумовне забезпечення практичної спрямованості навчального процесу, створення реальних можливостей для застосування учнями отриманих знань, умінь, навичок. Здійснення переходу від людини, що знає — до людини, що знає, розуміє та діє;

— прагнення допомогти дітям розкрити для себе особистісний сенс навчального матеріалу уроку;

— спеціально продумана робота вчителя щодо мотивації навчальної діяльності учнів;

— спеціально спланована робота вчителя щодо формування надпредметних способів навчальної діяльності;

— вміння перебудувувати хід уроку при зміні навчальних ситуацій, вміння переходити до запасних методичних варіантів, попереднє продумування яких повинно перетворитись у звичку;

— регулярний аналіз отриманих на уроці результатів навчання, виховання і розвитку.

Саме ці вимоги, на думку багатьох науковців та кращих педагогів-практиків, притаманні школі початку ХХІ століття.

Вважаємо, що опрацювання окреслених питань як вчителями, так і особами та структурами, які безпосередньо організують методичну роботу з педагогічними кадрами, сприятимуть оновленню всіх напрямків підвищення кваліфікації вчителів, які викладають фізику: їх світоглядної, дидактичної, методичної, психологічної підготовки.

Все це набуває особливої актуальності в умовах, коли певну частину навчального року доводиться працювати без відповідного навчально-методичного забезпечення: із запізненням надходять підручники, методичний апарат деяких з них, на жаль, досить недосконалий, існують проблеми щодо вибору додаткових навчальних посібників, які не завжди проходять відповідну науково-методичну експертизу. Тому велика увага має приділятися рівню усвідомлення вчителями не тільки змісту навчального матеріалу, а й усвідомленню системоутворюючих факторів, які дають змогу структурувати навчальний матеріал, виділяючи цілісний об'єкт, який є предметом вивчення. Це дає змогу визначати зовнішні і внутрішні зв'язки системи знань та визначатись щодо вибору типів уроків в рамках вивчення тієї чи іншої теми [8]. У ролі таких системоутворюючих

факторів можуть виступати певні складові змістових ліній Держстандарту (речовина і поле: розвиток уявлень про будову речовини; рух і взаємодії: види взаємодій в природі; закони і закономірності природи: закони збереження при вивченні різних видів взаємодій), також можуть визначатись з інших міркувань: так при вивченні першого блоку розділу 2 «Взаємодія тіл» системоутворюючим фактором можна вважати розвиток уявлень про силу як характеристику взаємодії тіл та особливості цієї характеристики.

Важливим фактором, що безпосередньо впливає на повноту засвоєння навчального матеріалу учнями, є рівень володіння вчителем державними вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів. Виявилось, що є певна частина вчителів, які при переході до роботи за новими програмами не вважають за необхідне керуватись саме цими вимогами і визначають вагомість тієї чи іншої частини навчального матеріалу на власний розсуд, що неприпустимо в умовах забезпечення державного контролю за якістю освіти.

Зрозуміло, що фахова компетентність конкретного вчителя значною мірою залежить від рівня його теоретичної та методичної підготовки, загальної культури, ерудиції та прагнення до їх підвищення і вдосконалення. Важливе значення в цьому належить, поряд з самоосвітою, професійному спілкуванню вчителів, їх активній діяльності в складі шкільних та районних методичних об'єднань.

Вивчення стану методичної роботи, яке в різний спосіб проводиться науково-методичною лабораторією природничих дисциплін ООІУВ, показує, що існує ряд проблем, які заважають здійсненню методичної роботи відповідно до завдань сьогодення. Здебільшого планування методичної роботи проводиться без вивчення конкретних потреб вчителів, які входять до складу МО, врахування фаху вчителів, які викладають фізику (в окремих районах кількість вчителів, які не мають фахової освіти, складає 20–25%), відсутній аналіз фахового рівня вчителів, які викладають фізику, не маючи фізичної освіти, стану методичного супроводу викладання фізики в загальноосвітніх навчальних закладах. Звідси — формалізм у роботі багатьох районних методичних об'єднань, про що свідчать як плани роботи районних методичних кабінетів, так і матеріали РМО, які аналізуються працівниками ООІУВ під час методичних виїздів. Ще більш формальними, і тобто такими, що не відповідають сучасним потребам, можна вважати підходи до організації роботи шкільних методичних об'єднань в тих навчальних закладах, де вчителі природничих дисциплін працюють окремо один від одного (і ще добре, якщо взагалі працюють у складі якихось ШМО), коли в планах роботи ШМО присутні лише питання, пов'язані з організацією традиційних заходів: проведення

шкільних учнівських олімпіад, тижнів науки. Як наслідок, низький рівень обізнаності вчителів із завданнями, які вони мають розв'язувати сьогодні, слабкі знання державних вимог щодо якості фізичної освіти, які зазначені в навчальних програмах як «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів», невисокий рівень навчальних досягнень учнів з фізики, неспівпадання оцінок, які виставляють самі вчителі та експерти, які проводять повторну перевірку робіт, виконаних на зрізах знань. Прикрим є й те, що навіть рівень робіт, які представляють вчителі для отримання (або навіть підтвердження) звання «вчитель-методист» не завжди відповідає вимогам, які затверджені «Положенням про атестацію педагогічних працівників», що також є свідченням незадовільного стану методичної роботи на місцях. Саме ці проблеми і заважають підвищенню якості фізичної освіти.

Отже нагальною потребою часу є перебудова системи методичної роботи з вчителями природничих дисциплін, в тому числі і з вчителями фізики, особливо з погляду на те, що у наступному навчальному році вчителі фізики

мають взяти участь у конкурсі фахової майстерності «Вчитель року 2009» та обласному Ярмарку педагогічних ідей і технологій.

Натхнення й творчості Вам, шановні колеги!

Література

1. Державна національна програма «Освіта». Україна XXI століття.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті.
3. Ятвецька Л. І. Про реалізацію завдань сучасної фізичної та астрономічної освіти (методичні поради до нового навчального року) // Наша школа. — 2005. — № 4. — С. 127–130.
4. Ятвецька Л. І. Про особливості сучасного етапу шкільної фізичної освіти // Наша школа. — 2007. — № 4. — С. 177–179.
5. Новиков А. М. Методология учебной деятельности. — М., 2005.
6. Шарко В. Д. Сучасний урок фізики. — К., 2005.
7. Поташич М. М. Требования к современному уроку. — М., 2007.
8. Малафійк І. В. Урок в сучасній школі: питання теорії і практики. — Рівне, 1997.

Л. І. ЯТВЕЦЬКА,

завідувачка науково-методичної лабораторії природничих дисциплін ООІУВ.

ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВИМОГ — ПОТРЕБА ЧАСУ

Актуальні проблеми сьогодення: енергетичні, сировинні, екологічні — привернули увагу світової спільноти до питань підвищення якості природничої освіти. У міжнародному порівняльному дослідженні якості природничої освіти, яке проводилось за підтримки проекту світового банку «Рівний доступ до якісної освіти в Україні» 2007 року, вперше взяли участь учні 4-х та 8-х класів нашої країни. Провідне завдання дослідження — відстежити зв'язок між рівнем навчальних досягнень учнів та чинниками, які на нього впливають. Цій проблемі приділяє увагу і Одеський обласний інститут удосконалення вчителів. Науково-методичною лабораторією природничих дисциплін було запропоновано методичним службам області активізувати роботу вчителів природничих дисциплін щодо забезпечення Державного стандарту освітньої галузі «Природознавство». У містах і районах області були створені творчі групи різного напрямку і складу: предметні і міжпредметні, в межах окремого навчального закладу або районного методичного об'єднання. Кожна творча група, як і кожний вчитель, мали нагоду презентувати свій дорожок на обласній науково-практичній конференції «Реалізація природничого компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти в змісті навчальних програм з природничих дисциплін 12-річної шко-

ли», яка відбулась 30–31 жовтня 2007 року. Протягом двох днів в стінах гостинного закладу ОЗОШ № 81 м. Одеси понад 100 учасників конференції, в тому числі 19 методистів РМК, 30 керівників районних методичних об'єднань і 55 вчителів біології, фізики, хімії та тих, які викладають природознавство, обговорювали шляхи забезпечення державних вимог та завдань природничої освіти на сучасному етапі. На пленарному засіданні і в роботі відповідних секцій були представлені педагогічні колективи більшості міст та районів області. Найбільш повним було представництво вчительського активу міста Іллічівська, Білгород-Дністровського та Миколаївського районів. На жаль, керівники методичних служб міст Ізмаїла, Котовська та Красноокнянського району легковажно поставились до запропонованої проблеми — на конференції не було представлено жодної роботи.

Своїми думками щодо зв'язку фізичного компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти 12-річної школи з вимогами до абітурієнтів поділився Ю. Ф. Ваксман, доктор фізико-математичних наук, професор, декан фізичного факультету. Наук. бачення якісної хімічної освіти запропонувала Н. М. Малахова, доцент хімічного факультету, біологічної освіти — старший викладач біологічного факультету О. В. Чернявський

(всі — представники ОНУ імені І. І. Мечникова).

Інформацію щодо організації зовнішнього незалежного оцінювання присутні отримали від директора Одеського регіонального центру оцінювання якості освіти, кандидата педагогічних наук А. Ю. Анісімова. Свій погляд на державні вимоги до навчальної літератури та їх реалізацію в підручнику «Фізика — 7» представила його авторка О. О. Кирюхіна (м. Харків). Ця робота викликала жвавий інтерес не тільки у вчителів фізики. Можливості впливу питань енергозбереження та екології на формування ключових компетентностей школярів представила О. В. Мельникова, президент екологічного клубу «Еремурус» (м. Київ).

Разом з керівниками творчих груп, районних методичних об'єднань та методистами з природничих дисциплін (фізика, хімія, біологія, природознавство) вони взяли участь в обговоренні проблем сучасної природничої освіти.

Відповіді учасників конференції на запитання анонімної анкети дозволяють зробити попередні висновки щодо результативності їхньої роботи. Всі представники педагогічної спільноти визначили проблему, яка запропонована для обговорення, як своєчасну і актуальну.

Цікавим та корисним 36% опитуваних вважають обговорення ідей наступності та доступності в зв'язку із впровадженням інтегрованого пропедевтичного курсу «Природознавство», проблеми міжпредметної інтеграції в природничій освіті. Запропонований до обговорення учасниками конференції досвід формування базових компетентностей через організацію різних видів і форм активної пізнавальної діяльності школярів, як-то: індивідуальної і групової, в тому числі з використанням особистісно орієнтованих та інформаційних комп'ютерних технологій, 55% опитуваних визначили таким, який хотілось би використовувати у власній педагогічній діяльності. Ще 7% опитуваних корисними для себе вважають всі питання,

які були розглянуто: реалізація державної програми рівного доступу до якісної освіти, формування життєвих компетентностей школярів засобами фізики, хімії, біології як навчальних предметів, в тому числі через питання енергозбереження та екологічної освіти. 90% учасників оцінили рівень організації конференції як високий.

У ході пленарного та секційних засідань учасниками конференції було підготовлено проєкт ухвали щодо забезпечення Державного стандарту в освітній галузі «Природознавство» в 12-річній школі, який визначає першочергові завдання вчителів природничих дисциплін та інших педагогічних працівників всіх ланок щодо опанування освітніми технологіями, які відображають реалізацію наступності, активної пізнавальної діяльності, інтегративності та інших принципів особистісно орієнтованого навчання.

У проєкті ухвали звертається увага місцевих органів виконавчої влади та керівників закладів освіти на необхідність розвитку навчально-матеріальної бази шкільних кабінетів біології, фізики, хімії та природознавства; розробки перспективних планів розвитку навчально-методичних комплексів з природничих дисциплін з метою забезпечення якості природничої освіти в основній та профільній школі.

Л. М. КОНОНЕНКО,

методист науково-методичної лабораторії природничих дисциплін Одеського обласного інституту удосконалення вчителів,

Н. П. ШАПІРОВА,

методист науково-методичної лабораторії природничих дисциплін Одеського обласного інституту удосконалення вчителів,

Л. І. ЯТВЕЦЬКА,

завідувачка науково-методичної лабораторії природничих дисциплін Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

ПРИРОДОЗНАВСТВО ЯК ФУНДАМЕНТ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ

Природнича освіта в сучасних умовах розвитку суспільства Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті визначена в числі пріоритетів, які складають стратегічну основу майбутнього держави. Протягом останніх 3 років в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється процес оновлення змісту та структури природничої освіти, складовою якого є запровадження в 5–6-х класах основної школи пропедевтичного інтегрованого курсу «Природознавство», який створює підґрунтя для формування в учнів цілісної науково-природничої картини світу.

Курс «Природознавство» закладає фундамент природничих знань, що знайшло своє подальше відбиття в програмах з біології, фізики, хімії для 7–9-х класів 12-річної школи. Саме тому протягом останніх трьох років під пильною увагою управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів знаходилось питання щодо реалізації завдань природничої освіти на II етапі виконання Постанови Кабінету Міністрів України від 16.11.2000 р., № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних за-

кладів на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання».

Вивчення стану впровадження та організаційно-методичного супроводу курсу «Природознавство» показало, що в області існують як певні досягнення, так і проблеми, які потребують невідкладного вирішення.

Позитивним слід вважати той факт, що серед освітян-природознавців сформувався розуміння значення цього курсу у вирішенні завдань природничої освіти. Це було виявлено при анкетуванні вчителів природознавства як в ході моніторингу стану впровадження курсу, так і під час роботи обласної науково-практичної конференції «Реалізація природничого компонента Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти у змісті навчальних програм з природничих дисциплін 12-річної школи». У містах та районах області створені і працюють методичні об'єднання вчителів, які викладають природознавство. Порівняно з минулим роком збільшилась кількість вчителів, які пройшли курси підвищення кваліфікації при ООІУВ як вчителі природознавства.

Актуальні питання щодо викладання природознавства розглядалися під час обласних семінарів, які проводились науково-методичною лабораторією природничих дисциплін ООІУВ на базі ЗОШ № 4 м. Іллічівська, Болградського НВК «СЗОШ I—III ступенів — лицей» та самого ООІУВ. Проводиться системна робота щодо методичного супроводу курсу «Природознавство» в Овідіопольському районі, містах Білгороді-Дністровському та Іллічівську. На засіданнях міських і районних методичних об'єднань розглянуто питання наступності в природничій освіті, проведені семінари, на яких опрацьовані питання використання активних та інтерактивних методів навчання на уроках природознавства. В Овідіопольському районі питання «Про стан викладання природознавства» розглядалось радою РМК. В м. Іллічівську міське методичне об'єднання вчителів природознавства працює з листопада 2005 року, тобто з першого року введення цього курсу. Викладають цей предмет тільки вчителі природничих дисциплін, що дає змогу ефективно реалізовувати принцип наступності природничої освіти. У рамках ММО працюють дві творчі групи з проблем «Використання сучасних інформаційних технологій на уроках природознавства» та «Апробація підручника «Природознавство». 6 клас». Вчителі природознавства беруть участь не тільки в міських семінарах, але й в заходах обласного рівня, які спрямовані на покращання методичного супроводу цього курсу. Важливим напрямком роботи методкабінету м. Іллічівська і міського методичного об'єднання є діагностика якості викладання природознавства через визначення рівня навчальних досягнень учнів. Ця робота здійснюється за певною схемою, відповідно до якої наказом по відділу освіти визначається єдиний день і час

проведення контрольних зрізів, відповідальні із штатних працівників МВО і ММК, створюється група вчителів-експертів. Наступного дня після перевірки робіт в школі експертна група здійснює вибірккову перевірку поданих робіт, що фіксується у відповідних протоколах. За результатами моніторингу готується довідка для внесення коректив в роботу вчителів природознавства. Досвід роботи кращих вчителів м. Іллічівська був презентований на обласній науково-практичній конференції в жовтні 2007 року та узагальнений в методичному бюлетені, який видано міським методичним кабінетом в грудні 2007 року.

В той же час існують проблеми, які суттєво впливають на результативність вивчення природознавства. Це стосується, в першу чергу, питань організаційно-методичного супроводу впровадження курсу «Природознавство». Про необхідність роботи в цьому напрямку свідчить динаміка зміни кадрового складу вчителів, які викладають цей курс. Анкетування вчителів показало зменшення кількості вчителів за фахом «Географія» з 50% (в середньому по області 2006 р.) до 33,3% (2007 р.), збільшення фахівців біологічного напрямку (біологія, біологія-психологія, біологія-географія, біологія-хімія) з 20% (2006 р.) до 47% (9,8%; 2,9%; 34,5% відповідно, 2007 р.); зменшення кількості вчителів хімії — з 7% до 3,5%. В середньому стабільним залишилась кількість вчителів фізики — 7–8% та вчителів, які не мають природничої освіти — 8–10%. Для останньої категорії цей показник коливається від нуля (м. Котовськ, м. Білгород-Дністровський) до 10–20% (Тарутинський, Фрунзівський, Овідіопольський райони).

Про постійні зміни в кадровому забезпеченні свідчить також стаж викладання предмета: тільки 32 із 185 опитуваних (17,3%) викладають предмет третій рік (5 кл.); другий рік працюють в 6-х класах 72 вчителів (40%, максимальний термін). Водночас постійно змінюється склад вчителів, які працюють в 5-х класах: другий рік — 57 вчителів (31%), перший — 55 вчителів (30%). Вперше викладають курс у 2007/2008 році 69 вчителів, що становить 37% від числа опитуваних.

Зрозуміло, що така динаміка змін у кадровому складі вчителів, які викладають природознавство, потребує від районних методичних служб та керівників закладів освіти пильної уваги і допомоги. Анкетування показало, що інструктивно-методичними матеріалами Міністерства освіти і науки України та обласного інституту удосконалення вчителів володіють лише 61% та 34% вчителів. Заходи, які запропоновані окремими районними методичними кабінетами, більшість вчителів не вважають для себе корисними: 25% в Київському районі, 57% в Тарутинському, 60% в Біляївському, 75–80% в Суворовському і Малиновському районах м. Одеси (в середньому по

області 44%). При цьому тільки в м. Білгороді-Дністровському всі опитувані назвали конкретну форму своєї участі в роботі РМО, в той час як представники Суворовського (69%), Малиновського (80%) районів м. Одеси, Фрунзівського (69%), Тарутинського (66%) районів області ніяк не визначили власну активну участь в районних заходах, що є свідченням недостатнього рівня організаційно-інформаційної роботи відповідних методичних служб.

В той же час вчителі, які викладають природознавство, в анкетах заявили про свою готовність до підвищення фахового рівня через участь в семінарах — 46% (104 особи), навчання на курсах підвищення кваліфікації при ООІУВ — 29% (54 особи), участь в роботі творчих груп — 18,5% (34 особи).

Найбільш оперативно впливати на якість викладання природознавства та його зв'язок з базовими дисциплінами мають шкільні методичні об'єднання, в роботі яких проблеми міжпредметної інтеграції та наступності у викладанні природничих дисциплін майже не відображені. У багатьох випадках в ЗНЗ взагалі не існує методичних об'єднань вчителів природознавства, що не сприяє розв'язанню тих завдань, які визначені пріоритетними в природничій освіті. Відповідальність за такий стан лежить на адміністрації навчальних закладів.

Шкільне керівництво і контроль здебільшого спрямовані на традиційні проблеми адаптації п'ятикласників в основній школі, тому цілі відвідування уроків стосуються питань класно-узагальнюючого контролю, а питання викладання курсу «Природознавство» як інтегрованого пропедевтичного практично не розглядаються.

Підставою для такого твердження може бути також аналіз змісту завдань для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів при підготовці та використанні якого вчителі нехтують:

- предметним науковим змістом;
- вимогами Держстандарту, зазначеними в навчальній програмі;
- основами тестології.

Прикладом цього можуть бути завдання для оцінювання з теми «Тіла і речовини, що оточують людину», які пропонувалися учням 5-х класів в одній із шкіл (друкується мовою оригіналу):

І варіант

Обери правильну відповідь.

1. Виміряти — означає:
 - а) визначити розміри тіл;
 - б) визначити масу тіла;
 - в) порівняти з еталоном.

2. Дівчинка, збираючись на дискотеку, вилила на себе мамини парфюми. Яке фізичне явище дозволило мамі, яка готувала обід на кухні, здогадатися, що трапилось?

- а) телепатія;
- б) інтуїція;
- в) дифузія.

3. *Обери правильну відповідь.*

- а) атом а) все, що існує в природі складається з речовин;
- б) молекула б) найдрібніша хімічно неподільна частинка речовини, носій її властивостей;
- в) речовина в) мікрочастинка речовини, яка утворена з атомів.

4. *Встав пропущене слово.*

Способи розділення..... відстоювання; просіювання; фільтрування; випаровування.

5. *Обери правильну відповідь.*

До складу органічних речовин входять атоми Н,, (Н, Сl, С, Fe, О).

Пропонуємо читачеві самостійно визначити, які саме Державні вимоги може виміряти цей «тест», адже науковий зміст завдань (особливо 1, 2, 3, 5) сумнівний, практична спрямованість ніяка. Структура та формулювання завдань не відповідають вимогам тестології. Відсутня цілісність, системність та послідовність, що ілюструє нерозуміння вчителем тесту як педагогічної системи.

Зрозуміло, що використання таких невалідних завдань дає недостовірний результат і не дозволяє говорити про рівень навчальних досягнень учнів з предмета. Оцінки за роботу з таким «тестом» вводять в оману дітей, їх батьків, колег, які будуть працювати з цими дітьми в 7-му класі.

Таким чином, є всі підстави вважати, що інтегрований пропедевтичний курс «Природознавство» має залишатись об'єктом системної роботи щодо забезпечення якісної базової природничої освіти. Вважаємо, що в цій роботі в нагоді стануть всі розробки та рекомендації Міністерства освіти і науки України, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів та напрацювання методичного активу області протягом 2005–2008 років.

Н. А. КОПТЯЄВА,
методист методичного кабінету
м. Іллічівська,

Н. П. ШАПІРОВА,
методист науково-методичної лабораторії природничих дисциплін ООІУВ,

Л. І. ЯТВЕЦЬКА,
завідувачка науково-методичної лабораторії природничих дисциплін ООІУВ.

ХІМІЧНА ОСВІТА В 12-РІЧНІЙ ШКОЛІ

Соціально-економічні та політичні зміни в світовій спільноті зумовили необхідність докорінного переосмислення освітніх процесів в нашій державі. Сьогодні країні потрібна конкурентоспроможна, професійно і соціально мобільна людина, в якій сформована мотивація до неперервної освіти і духовного самовдосконалення. Саме через освіту ми повинні виховати людину, здатну творити і сприймати зміни, нововведення. Тому провідне завдання 12-річної школи — створити умови для оволодіння кожною молодою людиною ключовими компетентностями, а рівень їх сформованості визначає якість сучасної освіти.

Загальні ідеї і питання компетентнісної освіти, проблеми формування базових компетентностей засобами хімії як навчальної дисципліни були предметом обговорення вчителями хімії під час роботи на курсах і семінарах при Одеському обласному інституті удосконалення вчителів, на засіданнях районних методичних вчителів, творчих груп. Якщо протягом останніх років ця робота носила інформаційно-рекомендаційний характер, то сьогодні завдання щодо формування базових компетентностей висвітлені в наказі Міністерства освіти і науки України № 371 від 05.05.2008 р. «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».

Ретельний і вдумливий аналіз цього документа дає можливість зрозуміти, що виконати замовлення держави спроможний тільки той вчитель хімії, який усвідомлює мету своєї професійної діяльності в контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи, здатний вибудовувати таку власну цілісну систему навчання і виховання, яка враховувала б та розвивала індивідуальні здібності учнів, їхні інтереси і потреби, окремого учня та суспільства в цілому. Така система потребує від вчителя уміння продуктивно, нестандартно організувати і здійснювати навчання й виховання, забезпечуючи розвиток творчості дітей через використання інноваційних технологій, що в свою чергу передбачає застосування форм і методів інноваційного навчання, яке неможливе без урахування особистого досвіду і мотивів вихованців, використання доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки. Необхідною складовою цієї системи є уміння вчителя адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців, здатність бачити позитивний розвиток учнів.

Саме ці якості притаманні вчителям інноваційного спрямування, в тому числі вчителям хімії. Інноваційна діяльність наших колег проявилась через:

— самостійну дослідну, творчу роботу над темою, проблемою: О. С. Медведєва (Автор-

ська школа М. П. Гузика, м. Южне), О. Л. Лазарева (Чорноморська ЗОШ, Комінтернівський район), Т. С. Леонтєва (ОЗОШ № 8, м. Оdesa), О. Й. Кассірска (ОЗОШ № 118, м. Оdesa), В. Г. Журмій (ЗОШ № 4, м. Роздільна), Л. І. Загорянська (Мар'янівська ЗОШ, Ширяєвський район);

— в матеріалах по узагальненню власного досвіду: І. М. Карандіна (ОЗОШ № 31, м. Оdesa), Т. П. Лимаренко (ЗОШ № 3, м. Білгород-Дністровський), Л. С. Рудіна (ЗОШ № 4, м. Іллічівськ).

Уважний читач бачить знайомі прізвиська — про них ми вже говорили на шпальтах нашого видання. Цього року творчий доробок кожної названої вчительки схвалений Одеським обласним інститутом удосконалення вчителів.

Інноваційний досвід роботи вчителів хімії м. Одеси, Іллічівська, Білгород-Дністровського, Болградського, Комінтернівського, Любашівського, Миколаївського, Татарбунарського районів також було презентовано під час пленарного та секційного засідань в ході обласної науково-практичної конференції, на якій розглядалися шляхи забезпечення Державного стандарту хімічної компоненти освітньої галузі «Природознавство».

Ми сподіваємось на те, що в інших районах активізується інноваційна творча діяльність вчителів хімії через цілеспрямовану роботу в методичних об'єднаннях (як шкільних, так і районних), адже відомо, що саме інноваційна педагогічна діяльність кожного вчителя є основою оновлення навчальних закладів, створення якісно нової педагогічної практики — авторського закладу або радикального реформування всієї освітньої системи області.

Загальну специфіку інноваційного навчання можна визначити характерними рисами: відкритість — навчання майбутньому, формування здатності для передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, формування здатності до сумісних (спільних) дій в нових ситуаціях. Власне навчання (навчальна діяльність) складається з таких структурних компонентів як мотивація, цілевстановлення, навчальні дії, контроль і самоконтроль, корекція і самокорекція, оцінка і самооцінка. Така структура повністю відповідає змістовим, процесуальним і мотиваційним компонентам змісту освіти, на основі оволодіння якими формується компетентність як інтегрований результат індивідуальної навчальної діяльності учнів.

Зважаючи на проблеми навчання хімії, які потребують вирішення, першою слід назвати формування мотивації учнів до навчання та самоосвіти. Втрата частиною учнів мотивації до навчання, зацікавленості в результатах — перешкода на шляху до якісної освіти. Саме від осмислення вчителем значення цього структур-

ного елемента уроку залежить кінцевий результат його діяльності. Створюючи ситуацію мотивації, вчитель має забезпечувати на уроці комфортний психологічний мікроклімат, умови для самоконтролю та самооцінки, сприяти формуванню цінностей. Засоби реалізації цього завдання залежать від дитячих потреб, умов, в яких працює вчитель, його методичних уподобань. Один вчитель використовує дитячу зацікавленість в поєднанні старих і нових знань; інший вводить в канву уроку ефект загадки або індивідуальної творчості дітей, що пробуджує в учнях бажання вирішувати навчальні завдання, які перед ними поставив вчитель. Іноді до пошуку пояснень підштовхують протиріччя (суперечності). Діти прагнуть осмислювати і впорядковувати навколишній світ. Коли вони стикаються з протиріччями, то намагаються дати їм пояснення. Якщо вам пощастить поставити під сумнів доступну учням логіку пояснення, розкрити або продемонструвати в навчальному матеріалі суперечності, тоді ви пробудите в них інтерес до пізнання істини.

Основною все ж залишається проблема внутрішньої мотивації.

На жаль, сьогодні в закладах освіти переважає підтримування зовнішньої мотивації у вигляді контролю. Може саме тому дехто з вчителів скаржиться: «Я їм даю (розповідаю, пояснюю, показую), а вони не хочуть вчитись». Таким чином учні реагують на ситуації, в яких «Я» кожного з них не знаходить виходу. Пропонуємо цю проблему для опрацювання в складі творчих груп і внесення конкретних рекомендацій вчителям хімії області, адже справжнє інноваційне навчання неможливе без всебічної підтримки всіх проявів внутрішніх прагнень учнів, повної реалізації ідей і принципів гуманістичної педагогіки.

Заслугує на увагу також питання змістового аспекту хімічної освіти. Здається, речі відомі: є навчальні програми, які визначають зміст і структуру навчального матеріалу, є Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, а результати контрольних замірів знань з хімії свідчать про необхідність напруженої роботи вчительської спільноти області щодо забезпечення учнів міцними і системними знаннями.

Проблема ґрунтовності базисних знань та умінь може бути вирішена тільки шляхом багаторазового і безперервного повторення вивченого в нових ситуаціях і зв'язках доти, доки дії не будуть доведені до автоматизму і не будуть при кожному відтворенні вимагати участі розуму і волі. Для вчителя це завжди означає пов'язувати вивчення нового з раніше вивченим, повторювати старе в новому. Справжній вчитель тільки те й робить, що повторює, додаючи щоразу невелику дециду нових знань. Саме ця теза знайшла відображення в наших рекомендаціях минулих років щодо необхідності залучення опорних знань на уроках різних типів.

Для того, щоб знання й уміння учнів стали повними та міцними, вчителю разом з дітьми треба не тільки виділяти головні знання, уміння, відмовитися від незначущих, а широті змісту, безперервному збільшенню обсягів знань протиставляти структурування — згортання інформації в короткі висновки, алгоритми, принципи, опанування яких звільняє учня від заучування багатьох положень, а потім домагатися глибокого і міцного засвоєння кожним учнем не всього, що вивчається, а головного. Міцно засвоєне, воно стане надійною основою для подальшого свідомого навчання. При цьому вчителю необхідно контролювати логіку в подачі навчального матеріалу. Знання і переконання, логічно пов'язані між собою, засвоюються краще, ніж розрізнені відомості, тому стають глибокими і системними.

Ця рекомендація особливо стане в нагоді тим із колег, які працюють в 7-х та 8-х класах за новими підручниками, які знаходяться в стадії апробації. Наші експерти відзначають, що іноді навчальний матеріал підручників структурований інакше, ніж в чинній програмі, перевантажений додатковою інформацією. Тому до роботи за підручниками хімії для 12-річної школи вчителю треба поставитись дуже відповідально. Звертаємо увагу вчителів також на методичний апарат нової навчальної літератури, який в цілому дозволяє забезпечити вимоги щодо компетентнісної освіти. Відвідування уроків хімії, аналіз деяких «методичних розробок» деякого з колег спонукає до необхідності переглянути ставлення вчителів до такого етапу навчання як формування (закріплення) знань, умінь — на практиці воно часто реалізується у формі фронтального опитування. Нагадуємо, що доречно здійснювати закріплення і зміцнення знань, умінь у логічно цілісних структурах; необхідно знаходити нові схеми повторення вивченого, надавати учням можливість розглядати матеріал з різних сторін, під різними кутами зору. Зважаючи на те, що складовою компетентностей є не тільки знання, уміння, мотивація, а й цінності і ставлення, рекомендуємо проводити повторення і закріплення вивченого таким чином, щоб активізувати не лише пам'ять, а й мислення, почуття, емоції школярів. Це викликає потребу відмовитися від одноманітних видів роботи учнів: вони мало розвивають і швидко стомлюють. Необхідно підбирати вправи таким чином, щоб вони мали розвивальний характер. Виконання вправ, розв'язання задач тоді ефективні, коли вимагають активних роздумів, пошуку раціональних розв'язків, перевірки шляхом зіставлення результатів із заданими умовами.

До речі, наші пропозиції щодо підвищення якості хімічної освіти в області повністю співвідносяться з такими специфічними принципами хімії, як мінімізація та типовість об'єктів вивчення, які рекомендується застосовувати при вивченні всіх тем шкільного курсу

хімії. Результат їх використання — формування свідомості і системності мислення школярів, розвиток їх умінь пояснювати, узагальнювати та прогнозувати властивості речовин і явищ, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Саме такі критерії навчальних досягнень учнів достатнього та високого (частково) рівня затверджені відповідним наказом МОН України.

Визначаючи завдання хімічної освіти на майбутнє, не можна не зробити наголос на таких складових навчальних дій, як контроль і самоконтроль, корекція і самокорекція, оцінка і самооцінка. Від того, в який спосіб і наскільки якісно вони будуть забезпечені, залежить відношення учнів до людей, явищ, до процесу пізнання. Ми розуміємо вчителів хімії, які через незалежні від них причини не мають стандартизованих вимірників навчальних досягнень учнів (не тільки в нашій області) і змушені на власний розсуд складати завдання для тематичного оцінювання, використовуючи всі доступні джерела. Така самодіяльність частіше за все призводить до порушення принципу послідовності в розміщенні завдань, порушення вимог Держстандарту хімічної освіти. До того ж часто кількість однотипних завдань не сприяє загальній якості та валідності вимірювання. Певна кількість вчителів використовують готові тексти на друкованій основі, які містять завдання на визначення знання школярами «формальної» хімії, не виявляють когнітивних аспектів досягнень учнів або виходять за межі шкільної програми. Тому вносимо ще одну пропозицію щодо роботи РМО вчителів хімії: проаналізувати зміст тематичного оцінювання, скоригувати його відповідно до вимог науки.

Вчені стверджують, що будь-яка нова технологія сама мало що вирішить. Реалізація кожної технології відбувається на уроці, за яким зберігається статус основної форми організації навчально-виховного процесу, і практично повністю залежить від професійної компетентності вчителя. На допомогу вчителю пропонуємо орієнтовне планування уроків хімії в 8-му класі 12-річної школи, в якому враховані 10 годин резервного часу, розподіл мате-

ріалу за календарними датами, методичні рекомендації щодо організації тематичного оцінювання та державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів (додаток).

Сподіваємось, що цей матеріал допоможе вчителю визначити та відібрати такі форми учнівської (і власної) діяльності, які оптимальним чином забезпечують вимоги до сучасної організації навчання хімії та відповідно до Державного стандарту хімічної освіти.

Література

1. Про деякі аспекти до зовнішнього оцінювання якості природничої освіти / А. Ю. Анісімов, Н. П. Шапірова, В. М. Ятвецький, Л. І. Ятвецька // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. — 2007. — № 4. — С. 16–19.
2. Голубченко М. Проектна діяльність у школі. — К.: Шк. світ, 2007. — 128 с.
3. Єресько О. Використання тестових технологій на уроках природничих дисциплін: Метод. рекомендації // Хімія. — 2007. — № 15 (519). — С. 16–19.
4. Зовнішнє незалежне оцінювання з хімії 2008 року // Педагогічна преса. — 2008. — № 2 (66). — С. 56.
5. Лікарчук А. Основні аспекти сучасних педагогічних технологій // Педагогічна преса. — 2008. — № 2 (66). — С. 56.
6. Наказ МОНУ № 371 від 05.05.2008 «Про затвердження критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти».
7. Новиков А. М. Методология учебной деятельности. — М.: Эгвес, 2005. — 176 с.
8. Паращенко Л. та ін. Система тестування учнів у середній школі: Метод. посіб. — К.: Шк. світ, 2007. — № 16-18 (310-312).
9. Савчин М., Бунь Н. Рівні предметних компетентностей з хімії (12-річна школа) // Педагогічна преса. — 2008. — № 1 (65). — С. 56.
10. Середа Л., Титаренко Н. Про результати зовнішнього незалежного оцінювання з хімії 2007 року // Педагогічна преса. — 2008. — № 2 (66). — С. 56.
11. Страхов В. Г., Шапірова Н. П. Деякі підсумки роботи вчителів хімії Одещини за 2005/2006 навчальний рік та завдання на новий навчальний рік // Наша школа. — 2006. — № 4. — С. 139–142.
12. Сиротинко Г. Навчання: Нові стратегії розвитку. — К.: Шк. світ, 2007. — 128 с.
13. Шапірова Н. П. Про деякі аспекти організації навчання хімії // Наша школа. — 2005. — № 4. — С. 135–139.
14. Шапірова Н. П. Деякі питання щодо забезпечення якості хімічної освіти в сучасних умовах // Наша школа. — 2007. — № 4. — С. 185–188.

Додаток

Орієнтовне планування уроків хімії в 8-му класі 12-річної школи

№	Зміст уроку	Тип уроку	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
Повторення основних понять курсу хімії 7 класу (3 год.)			
1.	Повторення основних понять: — правила поведінки учнів в кабінеті хімії; — прості та складні речовини; — чисті речовини і суміші; — валентність.		
2.	Хімічні явища; реакції, ознаки хім. реакцій, закон збереження маси речовини, хімічні рівняння. Прості речовини метали і неметали; кисень і залізо.		
3.	Відносна атомна маса, відносна молекулярна маса. Масова частка елемента.		

№	Зміст уроку	Тип уроку	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
---	-------------	-----------	---

ТЕМА 1. Кількість речовини. Розрахунки за хімічними формулами (8 год.)

4.	Кількість речовини. Моль — одиниця кількості речовини. Число Авогадро.		<i>Називає:</i> одиницю вимірювання кількості речовини, число Авогадро. <i>Пояснює:</i> сутність фізичної величини, кількість речовини. <i>Обчислює:</i> число атомів (молекул) в певній кількості речовини.
5.	Молярна маса		<i>Встановлює</i> взаємозв'язок між фізичними величинами (масою, молярною масою, кількістю речовини).
6.	Молярний об'єм газів		<i>Обчислює:</i> кількість речовини, об'єм газу за н.у., відносну густину газу.
7.	Відносна густина газів		<i>Обчислює:</i> відносну густину газу.
8-9.	Розрахунки за хім. формулами		<i>Встановлює</i> взаємозв'язок між фізичними величинами (масою, молярною масою, молярним об'ємом, об'ємом, кількістю речовини). <i>Обчислює:</i> кількість речовини, масу, об'єм газу за н.у., відносну густину газу.
10.	Тематичне оцінювання		
11.	Урок корекції навчальних досягнень учнів		

ТЕМА 2. Основні класи неорганічних сполук (28 год.)

Підтема 1. Оксиди. Кислоти (10 год.)

12.	Оксиди, їх склад, назви. Основи, їх склад, назви.		<i>Називає</i> оксиди, основи, складає формули цих сполук, наводить приклади основних оксидів та основ.
13.	Кислоти, їх склад, назви. Солі, їх склад, назви		<i>Називає</i> кислоти, солі за сучасною науковою українською номенклатурою, наводить приклади кислотних оксидів, кислот і солей. <i>Складає</i> формули цих сполук.
14.	Оксиди: класифікація оксидів. Фізичні		<i>Розрізняє:</i> основні і кислотні оксиди, кислоти, основи, солі.
15.	та хімічні властивості оксидів		<i>Характеризує:</i> фізичні та хімічні властивості оксидів.
16.	Оксиди в природі. Використання оксидів		<i>Описує:</i> поширеність в природі оксидів. <i>Оцінює:</i> значення оксидів.
17.	Кислоти: класифікація кислоти, фізичні та хімічні властивості. Реакції заміщення. Поняття про ряд активності металів. Заходи безпеки під час роботи з кислотами.		<i>Розрізняє</i> реакції заміщення, характеризує фіз. та хім. властивості кислот. <i>Складає</i> рівняння хім. реакцій. <i>Прогнозує:</i> перебіг хім. реакцій кислот з Me, використовуючи ряд активності. <i>Розпізнає</i> кислоти за допомогою індикатора.
18.	Кислоти: хімічні властивості, реакції обміну з основними оксидами, основами, солями. Реакції обміну.		<i>Наводить</i> приклади оксигеновмісних та безоксигенових одно-, дво- і триосновних кислот.
19.	Використання кислот		<i>Дотримується</i> запобіжних заходів під час роботи з кислотами та лугами. <i>Обчислює</i> за рівнянням хім. реакцій кількість речовини, масу, об'єм газу.
20.	Узагальнення та систематизація знань про оксиди та кислоти		<i>Класифікує</i> неорганічні речовини. <i>Встановлює</i> генетичний зв'язок між простими та складними речовинами.
21.	Оцінювання з підтеми «Оксиди. Кислоти»		

Підтема 2. Основи. Амфотерні гідроксиди (7 год.)

22.	Основи: фізичні властивості. Класифікація. Хімічні властивості лугів. Реакція нейтралізації. Розкладання нерозчинних основ при нагріванні. Заходи безпеки під час роботи з лугами.		<i>Називає:</i> основи за сучасною українською номенклатурою наводить приклади розчинних і нерозчинних основ, амфотерних гідроксидів. <i>Складає</i> формули цих сполук.
23.	Хімічні властивості основ.		<i>Розрізняє:</i> реакції нейтралізації, розчинні і нерозчинні основи, амфотерні гідроксиди.
24.	Поняття про амфотерні гідроксиди.		<i>Характеризує</i> фіз. та хім. властивості основ.
25.	Систематизація знань про основи, оксиди, кислоти.		<i>Складає</i> відповідні рівняння реакцій.
26.	Розв'язування задач.		<i>Класифікує</i> неорганічні речовини.
27.	Оцінювання з підтеми «Основи. Амфотерні гідроксиди».		<i>Оцінює</i> значення неорганічних речовин.
28.	Урок корекції навчальних досягнень учнів.		<i>Розпізнає</i> дослідним шляхом луги за допомогою індикаторів. <i>Дотримується</i> запобіжних заходів під час роботи з лугами. <i>Висловлює</i> судження про вплив речовин на навколишнє середовище.

№	Зміст уроку	Тип уроку	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
---	-------------	-----------	---

**Підтема 3. Солі. Узагальнення знань
про основні класи неорганічних сполук (11 год.)**

- | | | | |
|-----|--|--|--|
| 29. | Солі. Фізичні та хімічні властивості середніх солей. | | <i>Називає</i> солі (середні) за сучасною українською номенклатурою. |
| 30. | Поширення солей у природі та їхнє практичне значення. | | <i>Наводить</i> приклади солей, складає формули солей.
<i>Розрізняє</i> середні солі.
<i>Характеризує</i> фізичні та хімічні властивості солей.
<i>Складає</i> відповідні рівняння реакцій.
<i>Прогнозує</i> перебіг хім. реакцій солей з металами, використовуючи ряд активності.
<i>Описує</i> : поширеність солей у природі. |
| 31. | Генетичні зв'язки між класами неорганічних | | <i>Класифікує</i> : неорганічні речовини. |
| 32. | Генетичні зв'язки між класами неорганічних сполук. Розв'язування кількісних та якісних задач. | | <i>Встановлює</i> генетичний зв'язок між простими та складними речовинами, класами неорганічних речовин. |
| 33. | Загальні способи добування оксидів, кислот, основ, солей. | | <i>Оцінює</i> значення неорганічних сполук. |
| 34. | Загальні способи добування оксидів, кислот, основ, солей. Розв'язування кількісних та якісних задач. | | <i>Обгрунтовує</i> залежність між складом, властивостями та застосуванням речовин.
<i>Обчислює</i> : за рівнянням хімічних реакцій кількість речовини, масу та об'єм (н. у.) за відомою масою, кількістю речовини одного із реагентів чи продуктів реакції. |
| 35. | Практична робота № 2. Розв'язування експериментальних задач. | | <i>Складає</i> план експерименту, проводить його, робить висновки. |
| 36. | Значення експериментального методу в хімії. | | <i>Розв'язує</i> експериментальні задачі. |
| 37. | Узагальнення та систематизація знань про основні класи неорганічних сполук. | | <i>Висловлює</i> судження про значення хімічного експерименту як джерела знань. |
| 38. | Тематичне оцінювання «Основні класи неорганічних сполук». | | <i>Оцінює</i> значення неорганічних сполук. |
| 39. | Урок корекції навчальних досягнень учнів. | | <i>Висловлює</i> : судження про вплив речовин на навколишнє середовище і здоров'я людини. |

**ТЕМА 3. Періодичний закон і Періодична система хімічних елементів
Д. І. Менделєєва. Будова атома (17 год.)**

**Підтема 1. Періодичний закон і Періодична система
хімічних елементів Д. І. Менделєєва. Будова атома (9 год.)**

- | | | | |
|-----|--|--|--|
| 40. | Історичні відомості про спроби класифікації хімічних елементів. Поняття про лужні, інертні елементи, галогени. | | <i>Наводить</i> приклади лужних, інертних елементів, галогенів. <i>Характеризує</i> сутність прийому класифікації та його роль в науці. |
| 41. | Періодичний закон та періодична система хімічних елементів. | | <i>Характеризує</i> сутність закону як форми наукових знань про природу. |
| 42. | Будова атома: ядро і електронна оболонка. Склад атомних ядер (протони і нейтрони). Протонне число. Нуклонне число. | | <i>Аналізує</i> інформацію, закладену в ПСХЕ. |
| 43. | Сучасне формулювання періодичного закону. Ізотопи (стабільні та радіоактивні). | | <i>Формулює</i> визначення Періодичного закону.
<i>Наводить</i> приклади стабільних та радіоактивних нуклідів. |
| 44. | Будова електронних оболонок атомів хімічних елементів. Поняття про радіус атома. | | <i>Усвідомлює</i> значення та безпеку радіонуклідів. |
| 45. | Стан електронів в атомі. Енергетичні рівні | | <i>Аналізує</i> інформацію, закладену в ПСХЕ. |
| 46. | та підрівні. | | <i>Характеризує</i> стан електронів в атомах і будову атомів (№ 1 — № 20). |
| 47. | Структура періодичної системи. | | <i>Складає</i> електронні та графічні електронні формули атомів.
<i>Описує</i> структуру періодичної системи. |
| 48. | Оцінювання з підтеми. | | <i>Пояснює</i> закономірності ПСХЕ Д. І. Менделєєва, залежність властивостей елементів від електронної структури атомів.
<i>Обгрунтовує</i> фізичну суть періодичного закону. |

**Підтема 2. Періодична система хімічних елементів
Д. І. Менделєєва. Будова атома (10 год.)**

- | | | | |
|-----|--|--|--|
| 49. | Взаємозв'язок між розміщенням елементів | | <i>Пояснює</i> залежність властивостей елементів |
| 50. | у ПСХЕ та властивостями хімічних елементів, простих речовин, сполук елементів з Гідрогеном та Оксигеном. | | від електронної структури атомів. |

№	Зміст уроку	Тип уроку	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
51.	Характеристика хімічних елементів малих періодів за їх місцем у ПСХЕ та будовою атома.		<i>Аналізує</i> інформацію, закладену в ПСХЕ Д. І. Менделєєва та використовує її для характеристики хімічного елемента.
52.			<i>Характеризує</i> елемент за його положенням в періодичній системі.
53.	Значення Періодичного закону.		<i>Характеризує</i> сутність закону як форми вираження наукових знань про природу.
54.	Життя і наукова діяльність Д. І. Менделєєва.		<i>Оцінює</i> значення періодичного закону.
55.	Узагальнення та систематизація знань з теми.		
56.	Тематичне оцінювання «Періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва. Будова атома».		
ТЕМА 4. Хімічний зв'язок і будова речовин (12 год.)			
57.	Електронна природа хімічного зв'язку. Поняття про електронегативність елементів.		<i>Обґрунтовує</i> електронну природу хімічних зв'язків.
58.	Ковалентний зв'язок, його види — полярний		<i>Наводить</i> приклади сполук із ковалентним хімічним зв'язком.
59.	і неполярний утворення ковалентного неполярного та ковалентного полярного зв'язку. Електронні формули молекул речовин.		<i>Визначає</i> тип хімічного зв'язку в типових випадках. <i>Пояснює</i> утворення ковалентного полярного та ковалентного неполярного зв'язку. <i>Використовує</i> поняття електронегативність.
60.	Йонний зв'язок.		<i>Наводить</i> приклади сполук з йонним хімічним зв'язком. <i>Визначає</i> вид хімічного зв'язку в типовому випадку. <i>Пояснює</i> утворення йонного зв'язку. <i>Характеризує</i> особливості йонного зв'язку.
61.	Кристалічні ґратки. Атомні, молекулярні		<i>Прогнозує</i> властивості речовин залежно від виду хімічного зв'язку і типу кристалічної ґратки.
62.	та йонні кристали. Залежність фізичних властивостей речовин від типів.		
63.	Ступінь окиснення. Визначення ступеня окиснення атома елемента за хімічною формулою сполуки.		<i>Визначає</i> ступінь окиснення атомів елементів при складанні хімічних формул. <i>Використовує</i> поняття електронегативності при складанні хімічних формул. <i>Складає</i> бінарні формули речовин за ступенями окиснення атомів елементів.
64.	Складання формули сполуки за відомими ступенями окиснення атомів елементів.		
65.	Узагальнення та систематизація знань з теми «Хімічний зв'язок і будова речовини».		
66.	Тематичне оцінювання «Хімічний зв'язок і будова речовини».		
67.	Корекція рівня навчальних досягнень.		
68.	Екскурсія.		
69.			

Н. П. ШАПІРОВА,

методист науково-методичної лабораторії природничих дисциплін ООІУВ.

БІОЛОГІЧНА ОСВІТА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Пріоритетним завданням сучасної школи є пошук нових педагогічних ідей і технологій, поширення і запровадження перспективного педагогічного досвіду.

У 2007/2008 навчальному році вчителі біології Одещини мали змогу поділитися своїм досвідом в рамках Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року». На обласному етапі цього фахового конкурсу свою педагогічну майстерність продемонстрували 14 вчителів. Це представники чотирьох міст (м. Одеса, м. Южне, м. Білгород-Дністровський, м. Ізмаїл) та

восьми районів Одеської області (Балтський, Болградський, Великомихайлівський, Кодимський, Котовський, Ізмаїльський, Овідіопольський і Тарутинський).

Відомо, що досвід як якісний показник роботи вчителя не завжди пов'язаний з кількісним показником — стажем роботи педагога. Адже творчий злет та натхнення, бажання постійно самовдосконалюватись, яке ще й має високе фахове підґрунтя, не має вікового обмеження. За стажем роботи учасники обласного етапу конкурсу розподілились таким чи-

ном: до 10 років — 4 вчителя; до 20 років — 4 вчителя; до 30 років — 4 вчителя; більше 30 років — 2 вчителя. За кваліфікаційними категоріями та званнями конкурсанти були представлені наступним чином: 8 вчителів — вищої кваліфікаційної категорії, серед них 2 вчителя мають звання «Старший вчитель» та 3 вчителя — звання «Вчитель-методист». Разом з тим в конкурсі взяли участь 4 вчителя II категорії та 2 вчителя I категорії.

Мета конкурсів — виявити серед досвідчених фахівців лідерів, творчо працюючих педагогів. Журі конкурсу, до складу якого входили кандидати біологічних та педагогічних наук, методисти, вчителі творчої групи Одещини, гідно оцінило прагнення конкурсантів до перемоги перш за все над собою, адже лише в достойній конкуренції особистість проявляє свої таланти. Для сучасного педагога, насамперед, важливо:

- встановлення стосунків з учнями на основі паритетності;
- високий фаховий рівень;
- вміння сформулювати увагу учнів до розуміння даного предмета.

Журі оцінювало якість матеріалів конкурсантів та вміння їх презентувати. Найголовніше в творчих роботах вчителів — це системність та глибоке розкриття обраної методичної проблеми. Будь-яка система в природі не може розвиватися багатовекторно. Має бути пріоритетний напрямок, в якому кожна частинка системи працює на вирішення єдиної проблеми. Лише при досягненні очікуваних результатів та аналізу попередньої діяльності можливо рухатись далі. Теми творчих робіт вчителів, презентовані на конкурсі, сучасні, цікаві.

Це проблеми інтерактивного навчання; використання комп'ютерних технологій на уроках біології; ігрова діяльність; формування в учнів ключових компетенцій; проблеми інтеграції.

Фахове тестування підтвердило майстерність вчителів як біологів. 72% конкурсантів виконали необхідний обсяг завдань.

Переможцями конкурсу стали: **Г. О. Діденко** — диплом I ступеня (авторська М. П. Гузика школа-комплекс, м. Южне), **Ю. М. Димитрова** — диплом II ступеня (Болградський НВК «СЗОШ I—III ступенів — ліцей», м. Болград), **О. В. Бендерська** — диплом III ступеня (спеціалізована загальноосвітня школа-інтернат № 2, м. Одеса).

Одещину на заключному етапі Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року — 2008» в номінації «Біологія» гідно представила **Г. О. Діденко**. Її творча робота «Впровадження моделі персоналізованого та індивідуалізованого навчання біології», конкурсний урок в 9-му класі «Раси. Нації. Народності» та комунікабельність вчительки, прагнення постійно вдосконалюватись були відзначені журі. Результат — перемога! (Диплом III ступеня).

Тільки творчий вчитель може залучати учня до вивчення предмета в більшому обсязі, ніж того вимагає Держстандарт та програма. Для таких вчителів та їх вихованців в нашій області проводяться інтелектуальні змагання. У 2007/2008 навчальному році з 160 учнів, які взяли участь в інтелектуальних змаганнях, п'ятеро стали переможцями: **Лерер Ванда** (Приморська ЗОШ, Кілійський район), **Ляскун Сергій** (Дубинівська ЗОШ, Савранський район), **Богдан Костянтин** (Вилківський НВК, Кілійський район), **Штеніков Микола** (ЗОШ с. Червоний Кут, Ширяєвський район), **Кудлач Олеся** (Троїцький НВК, Любашівський район).

У Всеукраїнській олімпіаді з біології, яка в цьому році відбулася в м. Луцьку, переможцями IV етапу стали: **Тельніс Валерій** — диплом I ступеня (Деленська ЗОШ, Арцизький район), **Молчанова Марія** — диплом II ступеня (гімназія № 5, м. Одеса), **Чернишова Яна** — диплом III ступеня (Рішельєвський ліцей). Команда Одеської області підняла свій рейтинг завдяки плідній роботі вчителів, які підготували своїх вихованців. Це **Гасанова Ірина Володимирівна**, вчитель гімназії № 5 м. Одеси, **Серкелі Віра Григорівна**, вчитель Деленської ЗОШ Арцизького району, **Родіонов Денис Борисович**, вчитель Рішельєвського ліцею.

Ще одним видом інтелектуальних змагань серед юних біологів є Інтернет-олімпіада, яка традиційно протягом декількох років проводиться в м. Одесі. У 2007/2008 навчальному році **Молчанова Марія** (гімназія № 5 м. Одеси) разом з представниками Харківщини та Волині стала переможцем фінального очного туру змагань з біології.

В нашій області протягом двох років здійснювалася апробація підручників «Біологія. 7 клас». У попередній інформації, яка надійшла від навчальних закладів, що були охоплені апробацією, відзначається відповідність підручників вимогам Держстандарту та програми, але є необхідність в доопрацюванні деяких тем. Тому вчителям, які викладають курс біології в 7-му класі, доцільно познайомитись з усіма підручниками з грифом МОН України (Ільченко В. Р., Рибалко Л. М., Півень Т. О. «Біологія. 7 клас»; Соболь В. І. «Біологія. 7 клас»; Мусієнко М. М., Славний П. С., Балан П. Г. «Біологія. 7 клас») і, дотримуючись принципів наступності та системності у викладанні біології, якомога результативніше використовувати навчальну літературу на уроках.

Підручник є одним із джерел інформації для учнів. Вчитель, який володіє сучасними педагогічними технологіями, спроможний залучити учнів до діяльності, до створення проектів, презентацій, пошуку інформації з різних джерел. Найголовніше завдання сучасного педагога — разом зі своїми учнями відібрати необхідний матеріал і таку інформацію, яка знадобиться в реальному житті. Сучасна людина

має бути компетентною особистістю. Вона повинна вміти застосовувати набуті знання в нестандартних життєвих ситуаціях.

У 2008/2009 навчальному році майбутні восьмикласники розпочнуть вивчати такі розділи: VI — «Тварини», VII — «Різноманітність тварин», VIII — «Організми та середовище існування» за програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Біологія. 7–11 класи» (К.: Ірпінь, 2005) 12-річної школи. Крім цієї програми діють також програма 2001 року для 9-х класів та програма для профільного навчання 2004 року для 10–11-х класів 11-річної школи.

Слід звернути увагу, що особливості будови і процеси життєдіяльності представників царства Тварини вивчаються з метою з'ясування пристосування організмів до середовища, їх ролі в природі й житті людини. Як і під час вивчення біології в 7 класі, велике значення має практична складова навчального процесу. Лабораторні роботи №№ 1–14 вчитель може проводити на певних етапах відповідного уроку (лише лабораторну роботу № 10 можна замінити демонструванням). Відповідні записи діти заносять до робочого зошита, який ведуть власноруч, або ж користуються зошитами з друкованою основою, що рекомендовані МОН України.

Одним із завдань шкільного предмета «Біологія» є утвердження принципів здорового способу життя. Вивчаючи тварин-паразитів та збудників різних хвороб, слід зауважувати на дотриманні правил особистої гігієни та профілактики захворювань.

Десять резервних годин вчитель може використовувати на свій розсуд. Але сьогодення вимагає від вчителя практикувати під час вивчення теми вступні та узагальнюючі уроки. На вступних уроках має здійснюватись «ліквідація чистого аркуша», мотивація на сприйняття матеріалу, активізація пізнавальної діяльності. Уроки узагальнення та систематизації знань необхідно проводити перед тематичним оцінюванням, щоб забезпечити реалізацію змісту біологічної освіти: використання системно-структурного та функціонального підходу, формування уявлення про організм та живу природу як цілісну систему. Під час вивчення основних груп тваринного світу в кінці кожної теми обов'язковим є вивчення ролі тварин в екосистемах, значення тварин для людини та необхідність їх охорони. Вчителям рекомендовано творчо використовувати дані теми уроків, на яких учні можуть бути основними дієвими суб'єктами навчання. Разом з тим можна використовувати різні методи навчання, що допоможуть узагальнити та закріпити на даних уроках вивчений матеріал всієї теми.

Тривалий час головним при визначенні змісту освіти був принцип уніфікації, тобто озброєння різних учнів однаковим набором знань. Недооцінка таких важливих компо-

нентів змісту освіти, як розвиток творчих можливостей особистості та формування емоційно-ціннісного ставлення до світу, які забезпечуються не лише одним засвоєнням певної суми знань, спричинили проблеми з їх реалізацією в нестандартних ситуаціях. Орієнтація виключно на академічну науку призводить до деформації в свідомості людини реальної картини світу. Сучасна людина повинна бути інформованою, творчо та критично мислячою. Та найголовніше, бути більш мотивованою до пізнання себе та оточуючого світу.

Сьогодення спонукає до змін у підходах щодо оцінювання результатів навчальних досягнень школярів. Вчителі, учні та їх батьки мають усвідомити, що будь-який рівень навчальних досягнень та конкретний бал, передусім ґрунтуються на позитивному принципі: від умінь називати і наводити приклади до встановлення зв'язків та висловлювання власної думки із сформованими висновками. В цей час вчитель, відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень, встановлює та аргументує рівень досягнень даного учня, а не констатує його недоліки. До чинної програми, в якій у 2005 році внесені критерії оцінювання, вчителям слід додати доопрацьовані критерії (Наказ МОН України від 05.05.2008 р. № 371) та в наступному навчальному році керуватися ними.

Вчитель тільки тоді залишається вчителем, коли постійно самовдосконалюється, займається самоосвітою, адаптується разом зі своїми вихованцями до змін у суспільстві. Завдання педагогіки полягає не в передачі інформації від вчителя до учня в процесі навчання та виховання, а в творчому розвитку обох суб'єктів навчання.

Робота методичних об'єднань, творчих груп вчителів біології спрямована на постійний творчий пошук, обмін досвідом. Разом із впровадженням нових педагогічних технологій не слід відмовлятися від класичних методів навчання. Лідери серед творчо працюючих вчителів розробляють цікавий дидактичний матеріал, пропонують до впровадження власні педагогічні знахідки. Вчитель-методист Т. С. Бредихіна (ОЗОШ № 51) та вчитель вищої категорії І. М. Іщенко (ОЗОШ № 33) розробили дидактичне забезпечення уроків узагальнення та систематизації знань для курсу «Біологія. 7 клас». Актуальність роботи полягає в реалізації принципів наступності та системного підходу до вивчення біології. Саме такі типи уроків дають змогу реалізувати міжпредметну інтеграцію та забезпечити формування цілісної картини світу. Велике значення у вихованні компетентної особистості має діяльнісний аспект саме на уроках закріплення вивченого матеріалу. На таких уроках доцільно впроваджувати такі методи навчання, як метод взаємоконтролю та самоконтролю, практичний метод, евристичний метод, метод «навчаю — навча-

юсь», визначення та вирішення проблемних ситуацій. Доцільно організувати роботу в групах (парах). Звісно, що ігрові методи роботи стимулюють учнів до пізнавальної діяльності, тому їх слід використовувати не лише на уроках узагальнення знань, а й на інших.

Щоб бути ефективним сьогодні, вчитель має використовувати як повсякденний інструментарій навчання на основі багатосторонньої партнерської комунікації, коли учні активно залучаються до дискусії між собою та вчителем. Моделювання, дослідження, експерименти допомагають учням на уроках біології створити ситуацію успіху. Коли навчання активне, учень знаходиться в постійному творчому пошуку, що сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу. Тільки те, що народжується в дебатах, почуте, побачене та обмірковане поєднується в єдине ціле та стає

надалі інструментом для вирішення життєво важливих питань. Без можливості обговорювати, ставити питання, опрацьовувати, навчати іншого, знаходити відображення в реальному житті, осмислене засвоєння не відбудеться.

Література

1. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Біологія. 7-11 класи. — К.: Ірпінь, 2005.
2. Єресько О. В. Книга вчителя біології. — Харків, 2006.
3. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. — К., 2007.
4. Химинець В. В. Інновації в сучасній школі. — Ужгород, 2007.
5. Кияновський А. О. Довідник по педагогічній психології. — Херсон, 2006.

Л. М. КОНОНЕНКО,

методист науково-методичної лабораторії природничих дисциплін ООІУВ.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ В 2007/2008 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Суттєвою складовою сучасної загальнолюдської культури є розуміння сутності екологічних проблем, ролі географії в їх вирішенні та прогнозуванні розвитку взаємодії між природою і людиною. Це важливо як в професійній і навчальній, так і в побутовій діяльності людини.

Кожна людина, яка має середню освіту, повинна не тільки знати та розуміти що собою являє географічна оболонка та її складові як об'єкти вивчення, чому та як вони змінюються в часі та просторі, але й, разом з тим, обмірковувати свою поведінку в навколишньому природному та соціально-економічному середовищі. Ще в середині минулого сторіччя видатний вчений, засновник науки про біосферу, Володимир Вернадський попереджав: «Перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо вона зрозуміє це і не стане використовувати свій розум і свою працю на самознищення».

Вчителю важливо навчити учня не тільки застосовувати знання та вміння, але й свідомо орієнтуватися як у природному, так і суспільно-економічному навколишньому середовищі. Це повинно відбуватися не тільки на локальному, але й на регіональному та планетарному рівнях.

Значна частина вчителів Одещини творчо працюють над вирішенням проблем сучасної шкільної географічної освіти. Серед них особливо потрібно відзначити вчителя географії Одеської ЗОШ № 61 I—III ступенів **Т. Г. Жукову**. Тіна Григорівна Жукова вважає, що формування мотиваційної компетентності як одного із шляхів позитивного ставлення учнів

до навчання неможливо без використання краєзнавчого та екологічного принципів навчання. Головним в педагогічній діяльності вчителя є формування екологічної культури особистості. Це стало можливим завдяки організації еколого-краєзнавчого клубу «Одсей», який існує вже багато років. Стати його членом може кожний учень школи. Активну участь в роботі клубу беруть практично всі вчителі школи та значна кількість батьків учнів.

Багаторічна педагогічна діяльність переконала вчителя, що використання клубної роботи дозволяє об'єднати не тільки творчо працюючих вчителів та учнів, але й їх батьків, що сприяє найбільш ефективному розвитку творчого потенціалу, формуванню активної громадянської позиції та створенню позитивного мікроклімату в учнівському колективі.

Тенденція останніх років полягає в скороченні годин на викладання географії в школі. Профільне навчання з предмета дає можливість забезпечити вивчення географії в старшій школі в більш широкому обсязі (як сукупність базового, профільного та елективного курсів) та сприяє розвитку в учнів міждисциплінарного і просторового мислення. Важливим також є те, що поглиблення знань з профільних предметів, занурення в нове інформаційне поле є ефективним стимулом до навчання.

Недостатня кількість навчального часу, що виділяється на вивчення географії в старшій школі, не може задовольнити потреби учнів в географічних знаннях. Тому зміст базових дис-

циплін доцільно доповнювати курсами за вибором. Програми цих курсів надруковані в збірнику «Географія, 10–11 кл.: Програми для профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» (Н. Бескова, В. Бойко, С. Кобернік та ін. — К.: Пед. преса, 2005. — 172 с.). Вони рекомендовані Міністерством освіти і науки України і в подальшому немає потреби затверджувати їх в ООІУВ. (Узгодження вимагають тільки програми, що були розроблені вчителем самостійно. В основному це факультативні курси для учнів 6–9-х класів.)

Суттєвою перешкодою на шляху ефективного впровадження профільного навчання є те, що не всі курси мають в повному обсязі необхідне навчально-методичне забезпечення. Серед вчителів, які з честю знайшли вихід з такого становища, необхідно назвати **В. А. Борцавецького**, вчителя географії Новоселівської ЗОШ Великомихайлівського району. Вадим Анатолійович на основі багаторічного досвіду та у відповідності до програми профільного курсу «Географія культури світу» (10–11 класи) створив навчальний посібник для вчителів і учнів 10–11-х профільних класів загальноосвітніх шкіл.

У посібнику розглядаються особливості культур різних географічних регіонів земної кулі, країн світу, формуються уявлення про територіальну цілісність культури, пов'язану з певним географічним середовищем, проведена систематизація та узагальнення навчального матеріалу з цього курсу. Наприкінці кожної теми пропонується певний перелік завдань для учнів, які можуть бути практичною роботою на уроці або домашнім завданням. Даний досвід доцільно рекомендувати не тільки для розповсюдження на засіданнях методичного об'єднання вчителів, семінарах, конференціях, але й до друку з метою подальшого використання вчителями географії та учнями при вивченні курсу «Географія культури світу».

Профільна освіта також сприяє підготовці старшокласників до життя. Вчитель географії Одеської ЗОШ № 49 **Соломіна Ніна Романівна** розглядає профорієнтаційну спрямованість географічної науки як невід'ємну частину своєї педагогічної діяльності та вважає, що географічна наука має дуже великий потенціал щодо формування знань про широке коло професій. Разом зі своїми учнями вона провела копітку роботу по виявленню механізму та технології формування пріоритетів щодо вибору майбутньої професії.

Головною метою цього дослідження вчитель вважає забезпечити розуміння суті формування настрою і з'ясування проблем, що виникають в учнів при виборі професії, та допомогти випускникам зробити свідомий вибір майбутньої професії. В процесі роботи над даною проблемою нею була проаналізована динаміка сучасних процесів, які пов'язані з вибором професії, а також створено банк даних вищих та середніх професійних навчальних закладів Одещини.

Ніна Романівна вважає, що зміст освіти, особливо в старших класах, раціонально будувати з урахуванням індивідуальних запитів та інтересів тих, хто навчається. Школа повинна допомогти учням зробити свідомий вибір майбутньої професії. Розкриття творчого потенціалу людини ще в школі — це можливість успішно реалізувати себе і після її закінчення.

Зважаючи на те, що соціальним замовленням суспільства є формування всебічно розвинутої людини, яка здатна самостійно здобувати знання протягом всього життя, головним завданням освіти в наш час є створення умов для розвитку і самореалізації кожної людини.

Географічна інформація стає не метою, а засобом творчого розвитку особистості. В цей час як ніколи актуальний відомий японський вислів: «Освіта — це те, що залишається коли все забуто». Сучасній людині потрібно не стільки знання фактичного матеріалу, скільки вміння працювати над розв'язанням різноманітних проблем, розуміти взаємозв'язки компонентів складних природних і виробничих систем і застосовувати їх на практиці; тренувати свої інтелектуальні можливості для виявлення та вирішення проблем.

Але, на жаль, географія в школі стає все більш складною, і тенденція на ускладнення шкільних курсів географії зберігається. Починаючи вже з 5-го класу (курс «Природознавство») школярів знайомлять з надто складними для них географічними поняттями та закономірностями. Безумовно, шкільна географія не може розвиватися у відриві від географічної науки, але вона не повинна розглядатися як проєкція науки на школу.

Зважаючи на це, головним для вчителя географії є вміння в своїй педагогічній діяльності застосовувати такі прийоми та методи, щоб «приспосувати наукову географію до потреб шкільного навчання, зробити з наукової географії шкільний предмет» (М. М. Баранський).

Аналіз результатів навчальної діяльності учнів області з географії, який здійснювався при проведенні зрізів знань, вивчення шкільної документації, результатів участі учнів в олімпіадах та конкурсах з географії показує, що більшість учнів досягли середнього і достатнього рівня. Біло виявлено, що учні виконують, в основному, завдання I та II рівнів. Творчий рівень викликає труднощі. Часто учні тільки констатують факти, але не вміють їх аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки, прогнози, порівняння, перспективи розвитку, визначати принципи розміщення виробництва. Складною є також робота з картографічним матеріалом. Все це доводить, що учні в основному працюють на репродуктивному рівні.

Вищесказане можна також віднести і до аналізу участі учнів в олімпіадах і різноманітних змаганнях з географії. Роботи учасників обласної олімпіади та інтелектуальних змагань

з географії мало відрізняються від звичайних контрольних робіт в загальноосвітніх навчальних закладах. Більшість учасників не виявляють творчого підходу, часто їх роботи — просто перелік фактичного матеріалу. Результатом цього є якість участі учнів Одещини в різноманітних змаганнях всеукраїнського рівня. Так, наприклад, у 2007/2008 навчальному році команда Одеської області здобула тільки одне призове місце на IV етапі Всеукраїнської олімпіади з географії. Призером олімпіади став **Іванов Олексій** (вчитель — **Л. П. Толкаченко**), учень 8-го класу гімназії № 8 м. Одеси.

Безумовно, дієвим стимулом до навчання є підвищення пізнавального інтересу учнів до предмета. Прикладом одного з таких засобів може стати використання географічних задач. Географія є слабоформалізованою дисципліною, і тому словосполучення «задача з географії» звучить дещо незвично. Часто вчителі використовують розрахункові та цікаві завдання, які не вимагають від учня складної розумової діяльності, а іноді і знання з основ предмета.

Пропонуємо до вашої уваги перелік критеріїв, яким повинна відповідати сучасна задача з географії (за А. С. Наумовим):

1. Задача відрізняється від запитання тим, що вимагає від учнів інтерпретації, а не простої репродукції отриманих знань. Умови деяких задач допускають, що учень може щось забути, але він знайде правильне рішення за умови відповідних логічних роздумів та проведення необхідного аналізу.

2. Сучасна географічна наука допускає два рівноправні види задач, а саме: описові та системні. Перший тип в більшій мірі відповідає традиції географічної науки. Це завдання, що направлені на розпізнавання образу території за її властивостями, побудовані на літературних, картографічних та інших джерелах, а також задачі на класифікацію та районування. До них також можна віднести задачі на асоціації. Наприклад: «Іспанія — це маленька Африка», «Байкал — це Австралія прісних вод» і т. ін.

3. Системні задачі — це найбільш складні задачі міждисциплінарного характеру. Деякі з них вимагають інженерного рішення та моделювання конкретної екологічної ситуації, розміщення міста, заводу на відповідній території, задачі на прогнозування еволюції природи та суспільства.

Наведемо декілька прикладів таких завдань: «Уявіть, що вам доручили провести експертизу щодо можливостей вирощування в Україні та подальшого використання в харчовій промисловості генетично модифікованих культур. Складіть звіт про проведені дослідження. Як ви вважаєте, чим класичні генетичні методи, які здавна використовуються в селекції, відрізняються від нових, трансгенних? Проаналізуйте, в яких країнах світу широко викорис-

товують ці культури, а в яких, навпаки, вони заборонені? Поясніть чому?»

«Однією з найбільших проблем виробників комп'ютерної техніки є її утилізація. В зв'язку з надзвичайно швидкими темпами розвитку цієї галузі щорічно велика кількість комп'ютерів опиняються на звалищах. Як вирішується ця проблема в різних країнах світу, яку загрозу вона несе суспільству. Запропонуйте власні шляхи її вирішення».

«В місцевості N знаходяться два озера. На березі одного з них збудували гараж, а на березі другого — висипали мінеральні добрива. Які процеси почалися в озерах? Чим вони відрізняються та чим вони закінчатся? Наведіть приклади виникнення таких процесів в різних регіонах світу».

Такі задачі часто не мають кінцевої кількості рішень: це завдання «відкритого типу». Для їх перевірки необхідно мати чіткий перелік критеріїв оцінювання.

Наведемо одну з таких задач з можливими варіантами розв'язку: «Головна проблема Азовського та Чорного морів — це зменшення їх біологічної продуктивності. Запропонуйте декілька варіантів розв'язання цієї проблеми та проаналізуйте їх позитивні і негативні наслідки». При відповіді на це питання учні можуть запропонувати такі варіанти:

а) Необхідно збільшити об'єм річкового стоку в море. Перекинути частину води з північних річок через Дніпро або через Волгу та Дон.

б) Побудувати в Керченській протоці регулюючий гідровузол, зробити шлюзи для проходу суден та міграції риби.

в) Стабілізувати солоність, побудувавши водоймище для нагулу цінних риб в одній із заток. Потрібно відновити коси: Довгу та Білосарайську, які закривають вихід прісної води, тоді риба буде почуватися добре.

г) Головна проблема Чорного моря — шар сірководню, який постійно збільшується. Швидкість його накопичення залежить в тому числі й від швидкості обміну води, для підвищення якого необхідно збільшити річковий стік Дніпра та Дунаю за допомогою таких заходів: заборонити забір води для потреб сільського господарства, закрити всі промислові об'єкти на берегах річок та ін.

д) За пропозицією професора Р. Ахмедова: прокачати заражену сірководнем воду через спеціальні модулі, спалюючи сірководень, отримати чисту сірку та електричну енергію, а очищену воду повернути в море.

Не всі запропоновані варіанти мають чинність та можливі для використання в житті, але виконання подібних завдань є ефективним для розвитку географічного мислення учнів.

3. Іноді при складанні задач доцільно використовувати такі підходи, що провокують інтерес в учня до її виконання. За просто цікавою

формою іноді приховується складний науковий зміст. Наприклад:

«—Подивіться, подвійна райдуга! — сказала Юля, коли діти підійшли до річки.

— Буває й потрійна! — спокійно відповів Максим.

— А батько розповідав, що бачив одразу чотири райдуги! — не відставав від них Андрійко.

— Яка яскрава! — із захопленням продовжувала Юля. — Особливо та, перша. Раніше я бачила райдугу, але тьмяну.

— Здивувала. Ось я бачив райдугу перекинуту догори рогами, — заявив Максим.

— А ми з батьком в літаку бачили райдугу у вигляді повного кола! — сказав Андрійко.

— А я бачив навіть білу райдугу і не тільки влітку, але й взимку, — захотів всіх здивувати Максим.

— А ми з мамою бачили райдугу вночі! — похвалялась Юля.

Які з наведених дітьми випадків дійсно можуть трапитись? Якими чинниками це зумовлено?»

Для всіх вчителів, які зацікавляться наведеною інформацією, рекомендуємо посібник: Географія: от уроку к экзамену: Сб. задач: Кн. для учителя / А. С. Наумов, С. И. Болысов и др.; Под. ред. А. С. Наумова. — М.: Просвещение, 1999. — 112 с., переглянути завдання інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл та Інтернет-олімпіади з географії, що були створені лабораторією географії та економічних знань ООІУВ.

Окремо необхідно наголосити на тому, що ще одним надзвичайно важливим шляхом удосконалення навчального процесу є створення ефективної системи оцінювання навчальних досягнень учнів. Саме оцінювання є тим інтегруючим фактором шкільного навчального простору, яке слугує основним засобом діагностики проблем навчання та необхідне для зворотного зв'язку.

Зважаючи на те, що компетентнісний підхід до навчання передбачає зміни в оцінюванні навчальних досягнень учнів, пропонуємо ще раз звернути увагу на основні підходи до створення системи оцінювання. Нагадуємо, що її ефективність залежить від урахування таких принципів, як:

- **Нормативність.** Цей принцип вимагає від учителя складання переліку знань та вмінь (згідно з вимогами програми), що підлягають контролю, обов'язкових до оволодіння кожним учнем.

- **Плановість.** Згідно з цим принципом вчителю необхідно визначити чіткі межі, зміст та форми контролю.

- **Головна ланка.** Цей принцип вимагає вносити на перевірку тільки основні питання програми, що повинні бути засвоєні кожним учнем в обов'язковому порядку.

- **Об'єктивність.** Вчителю необхідно довести до відома учнів відповідні критерії оцінювання навчальних досягнень на початку вивчення теми. Ці критерії повинні бути чіткі і зрозумілі не тільки вчителю, але й учням.

- **Індивідуалізація.** Цей принцип вимагає враховувати індивідуальні особливості учнів при виборі форм та забезпеченні періодичності контролю.

- **Системність.** Система контролю знань та вмінь учнів повинна включати різноманітні етапи контролю.

Нагадуємо, що кваліфіковане виконання вчителем географії всіх нормативних положень неможливе без раціонального керівництва методичними службами районів. Але аналіз планів роботи методичних служб районних методичних кабінетів виявив, що це керівництво не завжди є ефективним. Серед недоліків окремо необхідно відзначити односторонність планування. Деякі райони запланували тільки семінарську діяльність, інші зробили акцент на роботі творчих груп. Часто при плануванні заходів не вказана тематика, дата і місце проведення та відповідальні особи. Деякі райони запланували по одному методичному заходу на весь рік, наприклад, протягом року планується проведення одного засідання творчої групи вчителів або одного засідання РМО. Ці факти свідчать про формальний підхід і неефективність методичної роботи в районах області та вимагають усунення.

На завершення дозволяємо побажати всім вчителям географії міцного здоров'я і творчої наснаги в творчій педагогічній діяльності.

І. П. ТЕРТИЧНА,

завідувачка науково-методичної лабораторії географії та економічних знань ООІУВ.

РОЛЬ ШКІЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУЧАСНОГО УЧНЯ

Сьогодні наша держава переходить на новий рівень соціально-економічного та політичного розвитку. І тому реалії вимагають від сучасної молоді людини розвитку таких особистих якостей, завдяки яким можливо було б вирішувати найгостріші проблеми XXI століття. Саме сьогоднішні учні і будуть визначати в недалекому майбутньому якість життя в нашій країні. Одним із найголовніших показників рівня соціально-економічного розвитку країни є заснований в рамках ПРООН у 1965 році індекс людського розвитку (ІЛР) — кількісний показник, який поєднує тривалість життя при народженні, грамотність дорослих, показник ВВП на душу населення за паритетами купівельної спроможності. Зараз Україна посідає за цим показником 76 місце в світі. Не вельми чільне місце. Всі сукупні кількісні показники соціально-економічного розвитку нашої країни залежать від навченості та освіченості її громадян, від уміння критично мислити, швидко адаптуватися до мінливих життєвих ситуацій, використовувати набуті знання та вміння для вибору і розв'язання конкретних завдань, уміння самостійно добувати та переробляти інформацію, застосовувати її для самовдосконалення протягом всього життєвого шляху, здатності до вибору альтернатив, які пропонує сучасне життя, уміння визначати своє кредо та без збитків виходити з будь-яких конфліктних ситуацій, дбайливо ставитись до свого здоров'я та здоров'я природи і суспільства, тобто наше майбутнє знаходиться в прямій залежності від ефективності роботи українських освітян, від нашої з вами роботи.

Якісна освіта є сьогодні одним із індикаторів високого рівня життя, чинником соціальної злагоди та економічного зростання суспільства. Рівень загальної освіченості населення та якість підготовки вчителів прямо і опосередковано впливають на показники економічного розвитку країни. Ускладнення структури економіки потребує більш ефективної структури освіти. І тому від учителя, рівня його фахової та загальнокультурної кваліфікації, бажання постійно підвищувати свій інтелектуальний потенціал, усвідомлення особливості економічної ролі своєї праці залежить гармонійність та комфортність подальшого життя в Україні.

В цілісній системі освіти економічна освіта повинна займати одне з чільних місць. В умовах становлення та розвитку ринкових відносин в нашій країні економічна грамотність стала невід'ємною складовою освіти громадянина, економічна освіта і культура населення — необхідною умовою розбудови економічно міцної та незалежної держави. Саме якісна економічна освіта визначає розвиток життєвої компетентності сучасного учня, яка допомагає йому активно і творчо розвивати себе і своє середо-

вище згідно з власними цінностями, нормами моралі. Налаштовуючи своє індивідуальне життя, кожна людина водночас створює і суспільні форми буття. Тому дуже важливо, щоб життєві компетенції сучасного учня формувалися завдяки суб'єкт-суб'єктивним відносинам «вчитель — учень». Для цього сучасний вчитель економіки сам повинен бути не тільки висококваліфікованим фахівцем, але й творчою людиною, здатною створювати в своєму навчальному закладі систему економічної освіти.

Говорячи про якісний склад вчителів економіки, варто відзначити, що в загальноосвітніх навчальних закладах області цей складний предмет викладають різні за фахом вчителі: географи, історики, математики, філологи і навіть вчителі початкових класів, і тільки 1% — вчителі економіки. Економіка, як і всі інші предмети, має особливості методики викладання. Для вчителів-нефахівців методичні аспекти планування та організаційні форми проведення уроку економіки викликають певні труднощі.

Шляхом їх подолання може стати навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів економіки Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, участь в роботі обласних семінарів, районних методичних об'єднань, творчих груп. Що стосується участі вчителів економіки в роботі семінарів, які проводяться науково-методичною лабораторією географії та економічних знань ООІУВ, то освітяни області дуже активно співпрацюють з працівниками інституту та між собою.

Що ж до інших форм підвищення кваліфікації вчителів економіки — ситуація неоднозначна і складна. У 2008 році навчальним відділом ООІУВ не було заплановано проведення курсів підвищення кваліфікації вчителів економіки. Причина — несвоєчасне подання заявок від районних методичних кабінетів, нерозуміння деякими керівниками РМК значущості навчання нефахових викладачів економіки, хибна думка: якщо базовий навчальний курс з основ економіки вивчається в 10-му класі старшої школи на рівні стандарту в класах всіх профілів навчання 35 годин, то і витратити державні гроші на навчання вчителів недоцільно.

Крім того, аналізуючи плани роботи районних методичних кабінетів області на 2008 рік, можна сказати, що більшість районів зовсім не запланували методичну роботу з економіки, за винятком Іллічівського, Білгород-Дністровського ММК, Арцизького, Ізмаїльського, Красноокнянського, Кодимського, Овідіопольського РМК та Київського РМК м. Одеси, або запланували по одному методичному заходу на рік (Березівський, Біляївський, Миколаївський, Ренійський РМК та інші), що свідчить про неефективність методичної роботи. Складається враження, що цей предмет взагалі не викла-

дається в школах області та не існує вчителів економіки. Як результат — участь районних команд у III етапі Всеукраїнської олімпіади з економіки у 2007/2008 навчальному році. В цих інтелектуальних змаганнях взяли участь 102 учні 9–11-х класів, у тому числі 39 учнів, які представляли загальноосвітні навчальні заклади м. Одеси, та 63 учні — представники загальноосвітніх навчальних закладів п'яти міст і тільки п'ятнадцяти районів Одеської області. Команди Ананівського, Великомихайлівського, Іванівського, Ізмаїльського, Кілійського, Комінтернівського, Красноокнянського, Любашівського, Саратського, Ширяєвського районів вже майже традиційно не були представлені на цих змаганнях.

Крім Всеукраїнських учнівських олімпіад з економіки, в області проводяться й інші види змагань серед учнів. Так 20 жовтня 2007 року відбувся обласний, а з 27 по 31 жовтня в Черкасах — фінальний етап III Всеукраїнського турніру юних економістів, в якому брали участь три команди Одеської області: «РЛ-3» та «РЛ-БІ» Рішельєвського ліцею і «Приморський ліцей» м. Одеси. Члени команд продемонстрували високий рівень теоретичної підготовки з економіки і загальнокультурний рівень, злагоджену командну гру та повагу до суперників. В запеклій боротьбі команда «РЛ-3» (керівник А. О. Трач) виборола диплом II ступеня, а команда «РЛ-БІ» (керівник К. О. Шишкін) — диплом III ступеня. Також члени команд та керівники були відзначені дипломами в різних номінаціях особового заліку.

Сучасне суспільство, ринок праці, соціальні перетворення вимагають від системи освіти нових підходів та знань, що сприятимуть формуванню свідомого громадянина, здатного жити та діяти в сучасному світі, який швидко змінюється. Цьому сприяє участь учнів у різних економічних конкурсах Всеукраїнського рівня. 29 березня 2008 року Міжнародним благодійним фондом «Україна 3000» в Києві проводився фінальний етап II Всеукраїнського молодіжного конкурсу «Новітній інтелект України», в якому брала участь учениця 10-го класу Економічного ліцею м. Одеси **Феткулова Анастасія**. Її проект «Енергія сонця — енергетичне майбутнє України» отримав гран-прі і найвищу оцінку компетентного журі. Крім того, проект має велике практичне значення як енергозберігаюча технологія в галузі використання альтернативних джерел енергії на фоні світового зростання цін на енергоносії. Це дійсно успіх не тільки учениці, а й її наукового керівника — вчителя економіки та історії Економічного ліцею **Сергія Володимировича Журби**.

Але успіх не приходять до людини знезацька. Ще Публій Сир сказав: «Шлях до слави прокладається працею». Ефективність праці вчителя визначається рівнем бажання учня до самовдосконалення протягом всього життя.

Для того, щоб виховати у майбутнього покоління високу економічну культуру, потрібно починати економічне виховання дітей ще з старшого дошкільного віку. Результати досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених в галузі психології, соціології та педагогіки дають підстави стверджувати, що старший дошкільний вік — найбільш чутливий для засвоєння початкових економічних понять, категорій, початку формування економічних якостей особистості, насамперед ощадливості та бережливості — структурних компонентів процесу соціалізації. Економічне виховання дитини є важливою складовою всебічного розвитку особистості. Існує декілька програм з економічного виховання для дошкільнят, які можна використовувати в педагогічній діяльності: «Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку» (автори Р. Жадан, Г. Григоренко), «Азбука економіки» (автори О. А. Куріпко, Н. А. Постольська). Актуальність представлених програм полягає в забезпеченні можливості надати навчання інтегрованого, розвиваючого характеру, забезпечити максимальну активність дітей в процесі пізнання, розвинути в них інтерес до економічних знань.

Подальше вивчення економіки вже в початковій школі позитивно впливає на розвиток особистості, допомагає розвинути економічне мислення, засвоїти понятійний апарат, оволодіти елементарними навичками моральної поведінки в умовах ринку, формувати багаж знань і практичних навичок, цілісно сприймати навколишній світ. Тому, створюючи систему економічної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі, слід починати вивчення економіки з початкової школи. Для учнів 2–4-х класів доцільним є запровадження курсу за вибором «Початки економіки» (автор О. В. Варецька), який має навчально-методичне забезпечення. Дана програма закладає базу для продовження вивчення економіки на наступних сходинках освіти, виховання духовно-економічної культури, формування життєвої компетенції учнів. Програмою передбачено на вивчення економіки 105 годин протягом 3 років (1 година на тиждень). Зважаючи на те, що курс є варіативним, він може викладатися по 0,5 години на тиждень. При цьому вчителю надається право самостійно планувати зміст уроків. Частина матеріалів, які вчитель не може висвітлити з причини обмеженості часу, можна використовувати на інших уроках, здійснюючи міжпредметні зв'язки.

У 5–6-х класах рекомендується викладати варіативний курс «Подорож у світ економіки» (автор Т. Г. Гілберг), який розраховано на 68 годин на весь курс навчання. Даний курс продовжує знайомити учнів з основами економічних знань, сприяє формуванню в них економічного мислення, здатності орієнтуватись у повсякденному житті та приймати обґрунтовані рішення.

Наступною сходинкою системи економічної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі може стати впровадження в 7–9-х класах елективних курсів «Підприємництво в дії» (за редакцією І. Ф. Радіонової), «Міжнародний ринок» (за редакцією І. Ф. Радіонової), «Ділова активність» (Джуніор Ечівмент, Україна). Вони допомагають учням ознайомитись з основними характеристиками ринкової економіки, місцем підприємництва в економічній системі країни, важливістю природних, людських і капітальних ресурсів для різних країн, розвинути ділові якості. Також впровадження в навчально-виховний процес елективних курсів з економіки сприяє професійній орієнтації учнів, вибору ними напряму профільного навчання в старшій школі.

В 10-х класах базовий навчальний курс з основ економіки (1 година на тиждень) може бути збільшений за рахунок варіативної частини навчального плану. Реалізація профільного навчання економіки в 10–11-х класах забезпечується системою курсів за вибором, факультативів, спецкурсів, гуртків.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок: до виховання патріотів, економічно освічених громадян, підготовлених до життя і праці в світі, що постійно змінюється, до формування економічної освіти і виховання дітей потрібно підходити виважено і цілеспрямовано, вибудовуючи цілісну систему економічного навчання і виховання підростаючого покоління, починаючи з дошкільних дитячих закладів і закінчуючи в старшій школі.

Література

1. Бескова Н. В., Проценко В. М. Довідник учителя економіки в запитаннях та відповідях. — Х.: Ранок, 2006.
2. Бескова Н. В., Проценко В. М. Книга вчителя економіки. — Х.: Торсінг плюс, 2006.
3. Економіка. Програми для профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Програми спецкурсів і факультативів. — Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003.

Л. В. ХОЛОСТЕНКО,

методист науково-методичної лабораторії географії та економічних знань ООІУВ.

ПРО СТАН ВИКЛАДАННЯ ТА РІВЕНЬ ЗНАТЬ З МАТЕМАТИКИ УЧНІВ ШКІЛ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В сучасних умовах все більше спеціальностей вимагають високої якості математичної освіти. Збільшується кількість учнів, для яких математика стає професійно значущим предметом.

Вирішальне значення для системи шкільної освіти має формуючий аспект предмета математики, широкі можливості його для інтелектуального розвитку особистості. Вивчення математики сприяє розвитку логічного мислення, пам'яті, уваги, алгоритмічної культури, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між окремими фактами, обґрунтовувати твердження, математизувати реальні ситуації.

Мета вивчення шкільного курсу математики передбачає оволодіння учнями системою математичних знань, умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті та майбутній професійній діяльності.

Вивчення стану викладання та рівня знань учнів з математики в школах Болградського, Великомихайлівського, Саратського, Арцизького, Ізмаїльського районів та м. Іллічівська і Южного, а також аналіз моніторингу знань учнів 5, 6, 7-х класів дають можливість зробити деякі висновки.

У кожному районі міста та області є багато творчо працюючих вчителів математики, які дають учням ґрунтовні знання. Серед них можна назвати Л. К. Попову (ліцей «Приморський»), А. В. Пропшт (ОЗОШ № 31), Л. Т. Таранець (ОЗОШ № 63), О. В. Кузнецову (гімназія № 1), Б. Ю. Гаузнер (гімназія № 2), О. І. Філіппову (ОЗОШ № 49), В. В. Ковінчук (гімназія № 4), Л. Н. Шаніну (ліцей № 53), Л. Д. Сакали (Червоноармійський ліцей Болградського району), Г. Г. Догару (ЗОШ № 2 м. Ізмаїла), Т. О. Угріну (Великомихайлівська ЗОШ № 1), Н. В. Шкарубську (АШГ м. Южного), О. О. Лелеко (ЗОШ № 3 м. Іллічівська), Є. В. Шевченко (Українська гімназія № 1 м. Іллічівська), Г. Л. Мартиненко (Петровський НВК Комінтернівського району), Л. Д. Колісниченко (Нерубайська ЗОШ № 2 Біляївського району) та ін.

Збільшення навчального навантаження на учнів і зменшення годин на вивчення математики вимагають від вчителя використання ефективних методів навчання, таких засобів, які б активізували навчальну діяльність школярів, викликали в них інтерес до вивчення математики, стимулювали їх самостійну роботу. Тому дуже важливо використовувати в навчальному процесі нові педагогічні технології, такі як: особистісно орієнтована; модульна; вертикальне навчання; інтерактивна; рейтингова; інформаційна та ін.

Такі вчителі, як С. В. Григорова (ОЗОШ № 19), О. Р. Поліщук (Марійська гімназія), Н. М. Стоянова (Татарбунарський НВК), Л. А. Видріна (ОЗОШ № 48), О. Д. Русан (Новосельський НВК «Школа-ліцей» Ренійського району), Н. Ф. Гончарова (ЗОШ № 1 м. Білго-

рода-Дністровського), Н. О. Гавришук (Білгород-Дністровський районний ліцей), К. О. Туриця (Кам'янський НВК Ізмаїльського району), М. К. Кюркчу, О. С. Іванчогло (Дмитрівська ЗОШ Болградського району) використовують інноваційні технології.

Методичний кабінет — це організаційна форма науково-методичної роботи з педагогічними кадрами району. Він забезпечує підвищення педагогічної майстерності викладачів, проводить роботу щодо оволодіння інноваційними технологіями навчання та впровадження їх у навчально-виховний процес. Кваліфіковану допомогу надають вчителям математики такі методисти РМК та ММК: О. М. Богуш (м. Іллічівськ), С. Ф. Рубанець (Ширяєвський РМК), які, використовуючи комп'ютерні технології, готують на допомогу вчителям математики методичні бюлетені. Велику увагу приділяють підвищенню ефективності викладання математики в Київському (методист РМК І. В. Рудик), Приморському (методист Л. М. Ільчук), Болградському (методист С. І. Хаджиогло), Великомихайлівському (методист Д. П. Ободовська), Ізмаїльському (методист С. Г. Вировська), Арцизькому (методист Н. Д. Малюк) районах.

• Важливе значення мають районні методичні об'єднання вчителів математики. Заслужує на увагу робота, яка проводиться з вчителями Приморського району (керівник Б. Ю. Гаузнер), м. Іллічівська (керівник О. В. Біленко), Великомихайлівського району (керівник Т. О. Угріна), Тарутинського району (керівник В. П. Волков). Планом роботи цих методичних об'єднань передбачені різні форми: ділові ігри, моделювання уроків, творчі звіти, «круглі столи» та інші. Зміст їх спрямований на вдосконалення уроку та підвищення майстерності кожного вчителя, на розвиток їх творчості.

• Широкого впровадження в області набувають такі форми методичної роботи, які спрямовані перш за все на виявлення, пропаганду і поширення перспективного досвіду: творчі звіти, декади педагогічної майстерності, Ярмарки педагогічних ідей, робота творчих груп, конкурс «Учитель року». Все це позитивно впливає як на ріст педагогічної майстерності вчителя, так і на якість знань учнів.

Учасники обласного туру конкурсу «Учитель року — 2007» показали глибоку обізнаність з сучасними досягненнями психолого-педагогічної науки і методики викладання математики.

При проведенні уроків і виконанні творчих завдань конкурсанти показали себе фахівцями високого рівня — педагогами, здатними творчо реалізувати як традиційні форми і методи навчання, так і новітні освітні технології. За підсумками II туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2007» його переможцями стали:

— *Лелеко Олена Олександрівна*, вчитель ЗОШ № 3 м. Іллічівська (третє місце);

— *Догару Ганна Георгіївна*, вчитель ЗОШ № 2 м. Ізмаїла (друге місце);

— *Цейтлін Ольга Ігорівна*, вчитель СЗОШ № 35 м. Одеси, стала лауреатом III етапу Всеукраїнського конкурсу «Учитель року — 2007» в номінації «Математика».

• Заслужує на увагу досвід роботи вчителів математики Рішельєвського ліцею І. М. Мітельмана, С. І. Маліса; Білгород-Дністровського ліцею — О. М. Штиволоки; Петрівської ЗОШ Комінтернівського району — Г. Л. Мартиненко; Червоноармійського НВК Болградського району — Л. Д. Сакали, С. Т. Буюклі, К. М. Буюклі; ЗОШ № 7 м. Іллічівська — Л. П. Гавдур, Л. В. Соловей з розвитку розумових здібностей дітей. Їх вихованці люблять математику, знають її на поглибленому рівні, в них сформований і розвинутий інтерес до предмета, про що свідчать результати проведених зрізів знань учнів, зовнішнього оцінювання та виступи учнів на обласних олімпіадах.

Однак в роботі вчителів математики є суттєві недоліки і прорахунки, які впливають на якість знань учнів. Аналіз зрізів знань свідчить, що переважна більшість учнів в основному засвоїла навчальний матеріал на низькому та середньому рівні, може розв'язувати завдання лише на репродуктивному рівні.

Аналіз зрізів знань учнів 9-х класів з алгебри показав низький рівень засвоєння таких видів діяльності:

1. Перетворення виразів, які містять алгебраїчні дроби.

2. Читання графіків лінійної та квадратичної функцій.

3. Текстові задачі.

4. Розв'язування задач підвищеної складності.

79,7% учнів 9-х класів м. Южного засвоїли матеріал з геометрії на початковому та середньому рівні, завдання достатнього рівня виконали 17% учнів, завдання високого рівня не виконав жоден учень. 57,4% учнів Великомихайлівського району засвоїли матеріал на початковому та середньому рівні, на достатньому рівні — 42,6%, завдання високого рівня теж не виконав жоден учень.

Аналіз виконаних завдань з геометрії в 9-му класі показав, що учні допускають помилки при застосуванні теореми Піфагора, теореми косинусів, синусів, не вміють знаходити сторони подібного многокутника. Особливо низький рівень знань з математики в 11-х класах. Середній бал засвоєння програмного матеріалу з алгебри та початків аналізу знаходиться в межах від 4,98 до 7,2 балів, а з геометрії ще нижче. Тільки деякі учні, які навчаються в класах математичного та фізико-математичного профілів, яких по області дуже мало, мають високий рівень знань.

Учні 11-х класів на низькому рівні засвоїли: — знаходження області визначення тригонометричних функцій;

— знаходження проміжків зростання та спадання функцій за знаком похідної;

— виключення сторонніх коренів при розв'язуванні тригонометричних, ірраціональних і логарифмічних рівнянь;

— складання загального виду функції за заданими умовами.

Вже протягом трьох років проводиться моніторинг знань учнів з математики, які навчаються за новою 12-річною програмою та новими підручниками. Результати моніторингу свідчать про те, що рівень знань учнів стає з кожним роком все нижче й нижче.

Середній бал по області учнів 5-х класів (2005/2006 н. р.) — 7

Середній бал тих самих учнів 6-х класів (2006/2007 н. р.) — 6,4

Середній бал учнів 7-х класів з алгебри (2007/2008 н. р.) — 6,0

Середній бал учнів 7-х класів з геометрії (2007/2008 н. р.) — 6,1

Таким чином, основна маса учнів навчається на низькому та середньому рівні. В основному учні зовсім не розв'язують завдання високого рівня. Прикладом цього може служити й те, що з 37 учасників 9-го класу обласної олімпіади з математики 11 учнів отримали 0 балів, 14 учнів — 1 бал, що складає 67,6%, з 38 учасників 10-го класу — 16 учнів отримали 0 балів, 7 учнів — 1 бал, що складає 60,5%, з 46 учасників 11-го класу — 13 учнів отримали 0 балів, 6 учасників — 1 бал, 8 учасників — 2 бала, що складає 58,7%. Учні Іванівського, Тарутинського, Фрунзівського та Красноокнянського районів зовсім не брали участь в математичній олімпіаді.

На наш погляд, причини слабких знань учнів з математики наступні:

- Немає мотивації навчання (неможливість вступити до вищих навчальних закладів, якщо ж поступив і закінчив — неможливість знайти роботу за спеціальністю).

- Відсутність протягом 8 років належного контролю за рівнем знань учнів на виході 9-х та 11-х класів, особливо з геометрії (відсутність обов'язкового екзамену з математики).

- Кількість годин математики на тиждень не відповідає обсягу вивчаемого матеріалу.

- Слабка матеріальна база шкіл.

- Відсутня інтеграція шкільних предметів.

- В школах не використовуються можливості спецкурсів, факультативів з математики, особливо в класах гуманітарного та універсального профілів.

- Районні відділи освіти не стимулюють відкриття класів фізико-математичного та математичного профілів. Дозволяється вчителю залишити цей профіль і переходити на інший.

- Немає стабільного забезпечення підручниками. Наприклад, 5-ті класи навчались за підручником А. Г. Мерзляка, В. Б. Полонського, М. С. Якіра, ті ж самі діти в 6-му класі навчались за підручником авторів Г. П. Бевз,

В. Г. Бевз, у 7-му класі — за підручником Галини Янченко, Василя Кравчука.

- Недостатній контроль за викладанням математики з боку районних відділів освіти та адміністрацій шкіл.

- Вчителі недостатньо працюють над поглибленням знань учнів, має місце значне завищення оцінок, не використовують додатковий матеріал, а обмежуються простим відтворенням матеріалу шкільного підручника.

- Несистематично проводиться робота з обдарованими дітьми.

- У переважній більшості контроль за учнівськими зошитами з боку вчителів формальний, відсутній аналіз проведених тематичних контрольних робіт, не аналізуються причини низького рівня знань, відсутня цілеспрямована робота щодо ліквідації прогалин в знаннях учнів та пропедевтика підвищення рівня навчальних досягнень.

- При проведенні тематичної атестації учнів використовуються друковані збірки різних видавництв, а особисті надбання відсутні. Як правило, пропонується робота у двох варіантах, іноді в чотирьох, а не для кожного особисто. При складанні завдань не враховуються можливості та інтереси учнів.

Поради районним відділам освіти

1. Розширити кількість класів з поглибленим вивченням математики та класів фізико-математичного і природничого профілів. Стимулювати вчителів, які працюють в цих класах.

2. Для учнів 9, 10, 11-х класів, які будуть поступати у вищі навчальні заклади і писати ЗНТ з математики, особливо для класів гуманітарного профілю, обов'язково планувати проведення спецкурсів, факультативів.

3. Обов'язково постійно проводити (за I і II семестр) моніторингові дослідження якості знань учнів 9-х, 11-х класів та учнів, які навчаються за новою 12-річною програмою і новими підручниками.

4. Здійснювати чіткий контроль за якістю виконання навчальних планів і програм з математики в навчальних закладах району.

Поради методичним службам

1. На серпневих засіданнях районних та шкільних методичних об'єднань проаналізувати рівень знань учнів 9-х, 11-х класів за результатами державної атестації та ЗНТ, виявити причини низьких знань та визначити заходи щодо поліпшення навчання учнів.

2. На семінарах, засіданнях творчих груп, школи молодого вчителя розглядати питання застосування на уроках математики сучасних педагогічних технологій з метою підвищення ефективності викладання математики.

3. Вивчати можливості (наявність досвідченого педагога, матеріальна база кабінету)

відкриття класів математичного та фізико-математичного профілів в школах району.

4. Звернути особливу увагу на викладання математики в 5–8-х класах за новою 12-річною програмою та новим підручникам з метою надання методичної допомоги вчителям, які працюють в цих класах.

Поради вчителям математики

1. Забезпечувати належний методичний рівень викладання математики, застосовуючи інноваційні технології, ефективні форми та методи для розвитку творчих здібностей школярів.

2. Систематично й наполегливо працювати над підвищенням рівня самоосвітньої роботи.

3. Звернути особливу увагу на роботу з обдарованими учнями. На факультативних за-

няттях, гуртках розв'язувати конкурсні та олімпіадні задачі, стимулювати учнів сільських шкіл до участі в олімпіадах, інтелектуальних змаганнях, які проводить ООІУВ та Міжнародному конкурсі «Кенгуру».

4. Постійно аналізувати рівень знань учнів, знаходити причини низького рівня знань, здійснювати корекцію знань учнів, використовуючи рекомендації ООІУВ.

5. Посилити контроль за виконанням учнями домашнього завдання, систематично перевіряти учнівські зошити.

В. В. ГРІНЧУК,

завідувачка науково-методичної лабораторії математики та інформатики ООІУВ.

МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗНАНЬ УЧНІВ 7-Х КЛАСІВ З МАТЕМАТИКИ У 2007/2008 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Одним із засобів сучасної педагогічної діагностики є моніторингове тестування. Воно дозволяє визначити динаміку навчальних досягнень всіх учнів або окремого учня, знайти причини навчальних недоліків, здійснити корегування.

З перших днів свого навчання людина стикається з тестами, спочатку як з елементами гри, потім як формою перевірки її знань, вмінь, навичок з конкретного питання. У шкільному навчанні тестові форми завдань виконують не тільки функцію контролю та оцінювання знань, але й виховання. Впровадження в школі тестування як форми перевірки знань допомагає учням молодших та середніх класів звикнути до виконання тестових завдань, які широко використовуються при моніторингових дослідженнях знань, проведенні державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання знань учнів.

Вже третій рік науково-методична лабораторія математики та інформатики ООІУВ за допомогою тестів проводить моніторингові дослідження знань учнів, які вивчають математику за новими програмами та підручниками. В цьому навчальному році дослідження проводилося на базі 7-х класів, учні яких вже третій рік опановують нову програму з математики. Головною метою цього моніторингу було визначення якості засвоєння учнями 7-х класів навчального матеріалу з алгебри та геометрії, сформованості в них певних видів навчальної діяльності, вміння використовувати їх при виконанні завдань прикладного характеру, з'ясування можливих причини низьких результатів навчання учнів, корекція їх знань.

Дослідження навчальних досягнень учнів з алгебри проходили в два етапи за I та II півріччя, а з геометрії — за весь навчальний рік разом.

Завдання для моніторингу добиралися згідно з вивченим на час проведення моніторингу програмним матеріалом. Робота складалася з 8 завдань, за рівнями складності — 1°–5° початкового та середнього рівнів складності, правильне виконання яких оцінювалося 6 балами за 12-бальною системою оцінювання, 6, 7 — достатнього рівня складності, при повному та правильному виконанні 1°–7° завдань учень отримував максимально 9 балів, та 8* — завдання високого рівня складності, при повному та правильному виконанні всієї роботи учень максимально отримував 12 балів.

Завдання 1°–5° мають форму тестів з чотирма відповідями, лише одна з яких є вірною; учень, вибравши вірну на свій розсуд правильну відповідь, до контрольного аркушу записує лише номер завдання та букву вибраної відповіді. Розв'язування завдання 6, 7 та 8* передбачає часткове або повне пояснення, обґрунтування, записані у вигляді послідовності логічних дій, якщо необхідно виконання креслень, графіків, відповідь.

При розв'язуванні завдань 1°–5° від учнів вимагається стандартне використання програмного матеріалу; завдання 6, 7 — використання програмного матеріалу в змінених і удосконалених ситуаціях; 8* — нестандартні форми використання програмного матеріалу.

Моніторинговими дослідженнями з алгебри було охоплено 24 380 учнів, з геометрії роботу виконували 24 311 учнів.

Результати проведеного дослідження показали, що якість засвоєння програмного матеріалу та сформованості умінь і навичок учнів 7-х класів області з алгебри становить 50,8%, а з геометрії — 51,1%. Більш детальні дані наведені в таблицях 1 та 2.

Процент якості виконання завдань за рівнями складності.
7-й клас, алгебра

	Низький—середній		Низький—достатній		Низький—достатній		Загальний % виконання роботи		Середній бал за виконану роботу	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Півріччя										
По районах області	84,3	77,6	69,0	77,1	67,3	73,1	49,21	50,9	5,90	6,1
По містах області	79,8	77,1	71,0	74,5	58,8	72,5	49	53	5,88	6,3
м. Одеса	77,5	86,8	70,0	75,8	66,3	74,4	49,5	54,3	5,93	6,5
Всього по області	82,0	80,0	69,6	76,3	65,7	73,5	49,2	52,3	5,9	6,3

Таблиця 2

Процент якості виконання завдань за рівнями складності.
7-й клас, геометрія

	Низький—середній		Низький—достатній		Низький—достатній		Загальний % виконання роботи		Середній бал за виконану роботу	
	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
По районах області	78,7		73,6		75,3		50,1		60	
По містах області	81,0		71,3		72,9		51,9		6,2	
м. Одеса	86,8		73,1		75,3		57,6		6,3	
Всього по області	81,0		73,1		75,9		51,1		6,1	

Слід зазначити, що у 41,7% учнів, знання з алгебри яких підлягали моніторинговим дослідженням, основні вміння і навички сформовані на середньому рівні, 51,5% учнів можуть застосовувати набуті в процесі навчання вміння та навички для розв'язування завдань достатнього рівня та лише 10,1% учнів виконували завдання високого рівня складності.

Значно нижчий за середній по області рівень знань з алгебри показали учні Арцизького, Балтського (5,9 б.), Великомихайлівського (5,8 б.), Ізмаїльського (5,7 б.), Красноокнянського, Миколаївського (5,6 б.), Комінтернівського (5,5 б.), Татарбунарського (5,4 б.), Іванівського (5,2 б.) районів області, учні м. Ізмаїла (5,99 б.) та м. Южного (5,7 б.).

Добре впоралися з моніторинговими завданнями з алгебри учні Біляївського, Савранського, Фрунзівського (7 б.) Березівського, Кілійського (6,7 б.) районів області, м. Котовська (7 б.), м. Білгорода-Дністровського (6,7 б.), Приморського (6,8 б.) та Київського (7 б.) районів м. Одеси.

Аналіз робіт з алгебри свідчить про те, що найбільші труднощі в учнів викликали завдання, пов'язані з перетворенням раціональних виразів, застосуванням формул скороченого множення, розв'язування тестових задач на складання систем лінійних рівнянь з двома змінними, задач на відсоткові розрахунки, доведення тотожності, при з'ясуванні окремих характеристик функції за її графіком.

При виконанні завдань з геометрії визначилась така картина розподілу набутих знань, вмінь та навичок: 39% учнів виконували завдання лише середнього рівня складності,

51,3% — середнього та достатнього рівнів та 9,6% — високого рівня складності.

Низькі результати з геометрії показали учні Ізмаїльського, Овідіопольського (5,9 б.), Білгород-Дністровського, Великомихайлівського, Любашівського, Роздільнянського, Татарбунарського (5,8 б.), Балтського (5,7 б.), Ширяєвського, Красноокнянського (5,6 б.), Комінтернівського (5,4 б.), Іванівського (5,1 б.) районів області, учні м. Ізмаїла (5,95 б.) та м. Южного (5,6 б.).

Вищий за середній бал успішності з геометрії по області показали учні Ренійського району та м. Котовська (7 б.).

Аналіз виконаних учнями робіт з геометрії показав, що в своїй більшості учні володіють основними поняттями курсу геометрії 7-го класу, застосовують їх при виконанні запропонованих завдань тестового характеру, але при виконанні завдань достатнього і високого рівнів складності допускають помилки при побудові кута рівного даному, проведенні висоти з вершини гострого кута тупокутного трикутника, розв'язуванні задач на знаходження невідомих елементів круга. Учні не бачать відповідності між умовою задачі та її геометричною інтерпретацією, не здійснюють обґрунтування розв'язку.

Результати моніторингу показують, що в цілому показники якості знань і навичок з алгебри та геометрії дещо кращі в учнів міст області та міста Одеси, а в учнів сільської місцевості гірші. На мій погляд, причинами такої ситуації можуть бути як соціально-економічні, так і матеріально-технічні фактори.

Розподіл рівнів успішності виконання завдань з алгебри та геометрії наведено в таблицях 3 та 4.

Рівні навчальних досягнень учнів 7-х класів з алгебри

Рівні успішності	Високий			Достатній			Середній			Початковий		
	12 б.	11 б.	10 б.	9 б.	8 б.	7 б.	6 б.	5 б.	4 б.	3 б.	2 б.	1 б.
Р-ни області												
К-ть учнів 13699	122	211	550	1442	1624	1900	2317	2003	1767	878	582	303
%		6,4			36,3			44,4			12,9	
Міста області												
К-ть учнів 3026	34	46	110	343	402	496	554	408	377	151	68	36
%		6,3			41,0			44,2			8,4	
м. Одеса												
К-ть учнів 7663	86	131	279	932	1190	1148	1467	987	867	317	182	77
%		6,5			42,7			43,3			7,5	
По області												
К-т учнів 23885	242	389	939	2717	3216	3544	4338	3398	3011	1346	832	416
%		6,4			38,9			44,1			10,6	

Таблиця 4

Рівні навчальних досягнень учнів 7-х класів з геометрії

Рівні успішності	Високий			Достатній			Середній			Початковий		
	12 б.	11 б.	10 б.	9 б.	8 б.	7 б.	6 б.	5 б.	4 б.	3 б.	2 б.	1 б.
Р-ни області												
К-ть учнів 13630	77	171	484	954	1509	2371	2882	2170	1622	683	465	242
%		5,4			35,5			49			10,2	
Міста області												
К-ть учнів 3028	22	40	110	176	349	612	776	439	328	107	47	22
%		5,7			37,5			51			5,8	
м. Одеса												
К-ть учнів 7645	56	123	223	508	1020	1469	1893	1190	721	224	150	68
%		5,3			39,2			49,8			5,8	
По області												
К-т учнів 24303	155	334	817	1638	2878	4452	5551	3799	2671	1014	662	332
%		5,4			36,9			49,5			8,3	

Таким чином, моніторингові дослідження показали, що програма і підручники з алгебри та геометрії, за якими навчаються учні 7-х класів, відповідають вимогам Державного стандарту базової освіти.

Результати виконання завдань моніторингу з алгебри та геометрії виявили:

- недостатній рівень сформованості в учнів елементів логічного та абстрактного мислення;
- невміння здійснювати аналіз умов завдання;
- невміння робити обґрунтовані висновки, пояснення;
- низький рівень сформованості навичок виконання геометричних побудов;
- недостатній рівень сформованості навичок при застосуванні формул скороченого мно-

ження, розв'язуванні рівнянь та їх систем, текстових задач та задач на відсоткові розрахунки.

Для усунення недоліків та підвищення якості знань учнів рекомендується протягом всього часу навчання здійснювати повторення попередньо вивченого навчального матеріалу, більше уваги приділяти опорним та найважчим завданням вивченої теми, систематично проводити корекцію знань учнів. Вчителям математики потрібно більше уваги приділяти самоосвіті та впровадженню сучасних інтерактивних технологій навчання.

В. Ю. ПОТЬОМКІНА,

методист лабораторії математики та інформатики ООІУВ.

ВЧИТЕЛЯМ ІНФОРМАТИКИ

Закінчився 2007/2008 навчальний рік. Проаналізуємо основні події року.

6–7 грудня 2007 р. на базі науково-технічного підрозділу Одеського обласного гуманітарного центру позашкільної освіти та виховання, Одеського обласного інституту удосконалення вчителів та Одеської спеціалізованої загальноосвітньої школи № 94 I–III ступенів з поглибленим вивченням івриту та інформатики був проведений обласний конкурс юних програмістів, в якому взяли участь 62 учня з ЗОШ, ліцеїв, гімназій м. Одеси, Білгорода-Дністровського, Ізмаїла, Іллічівська, Болградського, Іванівського, Овідіопольського, Ізмаїльського, Березівського районів області.

Конкурс виявив талановитих дітей, поширив інформованість учнів в обчислювальній техніці та програмуванні, ознайомив з новинками в області апаратного і програмного забезпечення.

Головним завданням конкурсу було виявлення фундаментальних знань школярів в області програмування, використання структурних базових алгоритмів, уміння працювати зі строкою та файловою структурою.

Завдання були трьох рівнів.

1. Базовий рівень — задачі на розгалуження. З завданнями цього рівня впоралася більшість учасників.

2. Середній рівень. Учень повинен уміти працювати з операторами циклу і масивами.

3. Високий рівень. Робота з рядками й файлами.

Отже, конкурс був розрахований на учнів середніх шкіл з непрофільним вивченням інформатики, тому учні ліцеїв, гімназій та інших навчальних закладів, де математика й інформатика вивчаються не на базовому рівні, брали участь поза конкурсом.

Таблиця 1

Результати обласного конкурсу юних програмістів (6–7 грудня 2007 р.)

№ п/п	Назва району, міста	Клас учасників			Кількість		За ступенями дипломів			Рейтинг
		8–9	10	11	учасників	переможців	I	II	III	
1.	м. Одеса Київський	1	4	5	10	2	0	1	1	0,4
2.	м. Одеса Приморський	5	7	5	17	4	1	1	2	0,59
3.	м. Одеса Суворовський	2	1	6	9	5	1	0	4	1
4.	м. Білгород-Дністровський	1		3	4	2	0	1	1	1
5.	м. Ізмаїл			6	6	0	0	0	0	0
6.	м. Іллічівськ			3	3	3	1	1	1	3
7.	Березівський р-н (ЗОШ)			2	2	0	0	0	0	0
8.	Болградський р-н (ЗОШ)	1	3	4	8	3	1	0	2	0,88
9.	Іванівський р-н (ЗОШ)	2			2	1	0	1	0	1,5
10.	Ізмаїльський р-н (ЗОШ)	1	1	3	5	1	0	1	0	0,6
11.	Овідіопольський р-н (ЗОШ)			2	2	0	0	0	0	0

Основні труднощі виникали в учасників при виконанні завдань середнього та високого рівня. Якщо більша частина учнів показала вміння працювати з масивами, то при роботі з файлами вони не змогли виконати завдання.

1–2 лютого 2007 року на базі Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова,

Південноукраїнського педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського та Рішельєвського ліцею міста Одеси був проведений фінальний тур III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформатики, в якому взяли участь 54 учня 8–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів області.

Таблиця 2

Результати Всеукраїнської учнівської олімпіади з інформатики (1–2 лютого 2007 р.)

№ п/п	Назва району, міста	Клас			Кількість		За ступенями дипломів			Рейтинг
		8–9	10	11	учасників	переможців	I	II	III	
1.	м. Одеса, Київський район	1	2	1	4	2	1	0	1	1,5
2.	м. Одеса, Приморський район	7	7	8	22	11	2	3	6	1,13636
3.	м. Одеса, Малиновський район	3	2	2	7	4	1	1	2	1,42857
4.	м. Одеса, Суворовський район	1	2		3	0	0	0	0	0
5.	м. Білгород-Дністровський	1		3	4	2	0	0	2	0,5
6.	м. Ізмаїл	1	2	1	4	2	0	1	1	1
7.	м. Іллічівськ			2	2	1	0	0	1	0,5
8.	Ананівський р-н (ЗОШ)			1	1	0	0	0	0	0
9.	Білгород-Дністровський р-н (ЗОШ)	2		3	5	0	0	0	0	0
10.	Болградський р-н (ЗОШ)			1	1	0	0	0	0	0
11.	Великомихайлівський р-н (ЗОШ)		1	1	2	0	0	0	0	0
12.	Іванівський р-н (ЗОШ)	1			1	0	0	0	0	0

№ п/п	Назва району, міста	Клас			Кількість		За ступенями дипломів			Рейтинг
		8–9	10	11	учасників	переможців	I	II	III	
13.	Кодимський р-н (ЗОШ)			1	1	0	0	0	0	0
14.	Котовський р-н (ЗОШ)			1	1	0	0	0	0	0
15.	Овідіопольський р-н (ЗОШ)		1	1	2	0	0	0	0	0
16.	Ренійський р-н (ЗОШ)		1	1	2	0	0	0	0	0
17.	Роздільнянський р-н (ЗОШ)			2	2	1	0	0	1	0,5
18.	Савранський р-н (ЗОШ)		1	1	2	0	0	0	0	0

11–16 лютого 2008 року на базі Маріїнської гімназії міста Одеси були проведені відбірково-тренувальні збори для кандидатів у члени команди, яка братиме участь в IV етапі Всеукраїнської олімпіади з інформатики. На збори були запрошені учні, які отримали перше та друге місце в III етапі олімпіади.

До програми відбірково-тренувальних зборів включено лекції з актуальних для учасників олімпіад високого рівня розділів програмування та практичні заняття з техніки розв'язування олімпіадних завдань.

Для визначення складу збірної команди було передбачено проведення двох відбіркових турів тривалістю 4 і 5 годин по 3 завдання. Стилїстика та рівень завдань повністю відповідали параметрам завдань IV етапу Всеукраїнської олімпіади з інформатики та інших учнівських змагань аналогічного рівня.

Програмою також було передбачено виконання членами команди домашніх завдань для засвоєння ними знань та закріплення вмінь, одержаних на заняттях з деяких особливо складних тем. Результати їх виконання враховувались при остаточному визначенні складу команди.

Роботи учасників зборів перевірялися та оцінювалися науковим керівником зборів, заступником директора Інституту математики, економіки і механіки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова І. Є. Мазурком, членами журі відбірково-тренувальних зборів: аспі-

рантом Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова П. Г. Обуховим та студентом ОНУ ім. І. І. Мечникова К. В. Чекановим.

Перевірка робіт здійснювалась двома способами. Спочатку учасники туру проходили автоматичне тестування (цей спосіб перевірки використовується на IV етапі), а потім переглядався алгоритм та програма.

За підсумками III етапу Всеукраїнської олімпіади та результатами відбірково-тренувальних зборів була сформована команда в складі:

1. Мшанецький Володимир — учень 9-го класу ОЗОШ № 72 м. Одеси.

2. Монастиршин Юрій — учень 10-го класу лицю № 53 м. Одеси.

3. Кривонос Олександр — учень 11-го класу лицю № 53 м. Одеси.

І остання олімпіада з інформаційних технологій була проведена 20 березня 2008 року на базі Одеського інституту удосконалення вчителів та спеціалізованої загальноосвітньої школи № 94 I–III ступенів м. Одеси з поглибленим вивченням івриту та інформаційних технологій.

В олімпіаді взяли участь учні загальноосвітніх навчальних закладів Одеської області, які мали глибокі знання з інформаційних технологій, навички роботи з середовищами MS Office (Word, Excel, Power Point, Access) та графічними програмами, а також уміли організувати пошук потрібної інформації в мережі Інтернет. Форма участі в олімпіаді — командна. Склад команди — 2–3 учні та керівник.

Таблиця 3

Результати олімпіади з інформаційних технологій (20 березня 2008 р.)

№ п/п	Назва району, міста	Клас			Кількість		За ступенями дипломів			Рейтинг
		8–9	10	11	учасників	переможців	I	II	III	
1.	м. Одеса, Приморський р-н		2	1	3	3	0	0	3	1
2.	м. Одеса, Суворовський р-н			2	2	2	0	2	0	3
3.	м. Білгород-Дністровський		2	4	6	3	0	0	3	0,5
4.	м. Ізмаїл			3	3	3	3	0	0	5
5.	Арцизький р-н (ЗОШ)	2	1		3	0	0	0	0	0
6.	Великомихайлівський р-н (ЗОШ)		1		1	0	0	0	0	0
7.	Кодимський р-н (ЗОШ)			3	3	3	0	0	3	1
8.	Ренійський р-н (ЗОШ)			3	3	3	0	3	0	3

Таким чином, протягом 2007/2008 навчального року ООУУВ були проведені один конкурс та дві олімпіади, в яких взяли участь 158 учнів мм. Одеси, Білгорода-Дністровсько-

го, Ізмаїла, Іллічівська, Ананївського, Арцизького, Білгород-Дністровського, Березівського, Болградського, Великомихайлівського, Іванівського, Овідіопольського, Ізмаїльського, Ко-

димського, Котовського, Ренійського, Роздільнянського та Савранського районів області. На жаль, інші райони не брали участі в цих масових заходах.

Як видно на таблицях, рейтинги не дуже високі. Основні причини, на мій погляд:

- Низький матеріальний та інтелектуальний базовий рівень.

- Немає зацікавленості учасників та їхніх викладачів. (Дуже часто діти закінчили свою роботу, викладачі їх забрали й виїхали. Їх не цікавлять оцінки, помилки.)

- Діти приїжджають «не на свій конкурс». Часто дитина створює чудові сайти, працює з графікою, а його надсилають на олімпіаду по програмуванню, що свідчить про неінформованість вчителів.

Поради районним методкабінетам

- Шкільна програма припускає в середньому 10-12 годин програмування. Цього недостатньо, щоб підготувати учня до олімпіади або конкурсу, тому необхідно вводити факультативи й спецкурси, на яких будуть вирішуватися олімпіадні завдання.

- Стимулювати роботу вчителів.

- Проводити семінари, майстер-класи для вчителів, які бажають працювати з обдарованими дітьми.

- Організувати літні табори для дітей — учасників олімпіад.

Поради викладачам

- Здійснювати творчий підхід до навчання обдарованих дітей.

- Своєчасно діагностувати їхні здатності, більше використовувати завдання високого рівня.

- Постійно працювати над самовдосконаленням.

- Використовувати інформаційні ресурси Інтернету, щоб володіти інформацією.

Надаємо перелік деяких сайтів (російських та українських).

Один із найбільших архівів задач з інформатики з онлайнною системою тестування: <http://acm.uva.es>

Міжнародні олімпіади учнів з інформатики: <http://olympiads.win.tue.nl/oi>

Кировский областной Центр дополнительного образования одаренных школьников: <http://www.kirov.ru/~center/>

Костромской Центр дополнительного образования одаренных школьников: <http://www.ceemat.ru/cdoosh/>

Центр развития дополнительного образования имени Бернулли (Краснодар): <http://crdo-bernoulli.kubannet.ru/>
Открытый лицей «Всероссийская заочная многопредметная школа» (ОЛ ВЗМШ): <http://vzms.relline.ru/index.php>

«Видавнична група BVH», яка є одним із провідних видавництв, що випускають комп'ютерну та ділову літературу: <http://www.bhv.kiev.ua>

Пропонуємо список літератури, яка допоможе при роботі з обдарованою дитиною

1. Рождение победителя: Методические рекомендации по подготовке учащихся к олимпиадам по предметам естественно-математического цикла. — Белгород: БРИПКППС, 2005.

2. Барулин В. В. Одарённость. Проблемы и исследования // Лучшие страницы педагогической прессы. — 2003. — № 6. — С. 83–92.

3. Коротаева Е. В. Обучающие технологии в познавательной деятельности школьников. — М.: Сентябрь, 2003.

4. Психологические проблемы самореализации личности. Вып. 5 / Под ред. Г. С. Никифорова, Л. А. Коростылёвой. — С.Пб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2001.

5. Савенков А. И. Содержание и организация исследовательского обучения школьников. — М.: Сентябрь, 2003.

6. Хабибуллин К. Я. Обучение учащихся творческой деятельности в процессе решения задач // Школьные технологии. — 2002. — № 4. — С. 115–119.

7. Хоменко Н. Н. Теория решения изобретательских задач — ТРИЗ // Школьные технологии. — 2000. — № 5. — С. 215–218.

8. Ширяева В. А. К вопросу о том, как мы учим: «скрытая» задача сегодня — «открытая» задача завтра // Школьные технологии. — 2002. — № 4. — С. 174–188.

О. Ю. ГАПОНОВА,

методист лабораторії математики та інформатики ООІУВ.

Вчителям шкіл-інтернатів усіх типів

ПЕДАГОГІЧНИМ ПРАЦІВНИКАМ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

У минулому навчальному році педагогічні колективи шкіл-інтернатів досить ґрунтовно опрацьовували нормативно-правові документи з питань утримання, виховання, навчання та охорони прав вихованців, вирішували новітні освітні та виховні питання різного ступеня складності. Важливою умовою досягнення успіхів в навчально-виховній роботі шкіл-інтернатів виявилась координація зусиль вчи-

телів, вихователів, керівництва, бібліотекаря, керівників гуртків, медичних працівників та батьків.

Виховання в школах-інтернатах спрямовано на прищеплення школярам любові до рідного краю, свого народу, його традицій і духовної культури, формування національної самосвідомості і гідності, виховання поваги до старших та однолітків.

Кожна школа-інтернат обласного підпорядкування створила атмосферу родини. В спальних кімнатах затишно. Для культурного відпочинку обладнані ігрові. В кімнатах соціально-побутової орієнтації учні в урочний і позаурочний час мають можливість готувати святкові страви, вчитись сервірувати стіл, виготовляти дрібні вироби — зразки дитячої художньої майстерності на дні іменинників і дарувати їх дітям, спонсорам та улюбленим наставникам.

Організація самопідготовки та дозвілля вихованців в школах-інтернатах № 6, № 87, № 93 м. Одеси відбувається за сталим режимом дня і розкладом при безпосередньому керівництві вихователів. При проведенні самопідготовки широко використовується надання учням самостійності та індивідуальної допомоги. Характерні особливості виховної роботи в цих школах-інтернатах — практична спрямованість в формуванні навчальних навичок, навичок моральної поведінки, використання різноманітних форм і засобів виховання, індивідуальний підхід і диференційоване навантаження вихованців на підставі вивченої картки здоров'я кожного.

Важливим в організації навчання і виховання є активізація розумової діяльності школярів. Досвідчені вчителі і вихователі шкіл-інтернатів № 6, № 87, № 93 зосереджують увагу на формуванні в учнів умінь і навичок самостійної роботи, забезпечують корекцію пізнавальних процесів.

Педагоги чітко визначають форму самостійної роботи, її зміст і обсяг, забезпечують доступність завдань та послідовність в нарадованні трудощів, диференціюють та індивідуалізують завдання; формулюють завдання та інструкції щодо його виконання, визначають засоби перевірки. Вважають, що для розвитку мислення учнів важливо забезпечення послідовного підбору завдань, розвиток в них уваги та активності.

Слід зазначити, що окремі вихователі не враховують особливості розумового розвитку дезадаптованих вихованців шкіл-інтернатів. Вивчення навчального матеріалу відбувається без чіткого спрямування на запам'ятовування. Повторення матеріалу недостатньо послідовно контролюється з боку заступників директорів. Педагоги мало працюють над покращанням пам'яті школярів, не застосовують вчасно засоби її зміцнення.

Не надається належне значення створенню сприятливих умов для розвитку мислення і розв'язування розумових задач, які повинні бути визначені наявною метою та пошуками засобів її досягнення. Мовлення, що нерозривно пов'язано з процесом мислення, ще не стало предметом постійної уваги педагогів шкіл-інтернатів і систематичної роботи над розвитком монологічного та діалогічного мовлення. Учні не навчаються вмінню користуватися планом, викладають матеріал логічно, послідовно.

Недостатньо приділяється уваги розвитку писемного мовлення дітей з особливими потребами. Саме тому дуже мало учнів шкіл-інтернатів серед учасників обласних предметних олімпіад. Учнів шкіл-інтернатів, а особливо спецшкіл-інтернатів, треба навчати вмінню висловлювати свою думку, враховуючи особливості психофізичного розвитку.

Кожного вихованця треба навчити проговорювати про себе відповідь, писати план відповіді, який полегшить підготовку до висловлення думки.

Чітко продумані дії педагога і вчасно проконтрольована керівниками шкіл-інтернатів робота з розвитку мовлення учнів сприятиме кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу, досягненню успіхів в навчанні, житті.

На жаль, не всі педагоги володіють навичками використання пам'яток, інструктажів під час навчання, підготовки учнями домашніх завдань; не враховують особливості розумового розвитку дітей, рівень їх підготовки до сприймання і запам'ятовування навчального матеріалу.

Підкреслюємо, що в щоденниках учнів повинна бути власноруч записана пам'ятка, як виконувати домашнє завдання, пам'ятка-інструкція, як розподіляти час на підготовку кожного навчального предмета.

На початку самопідготовки вихователь інструктує учнів, в якій послідовності виконувати домашні завдання. У кожного учня повинна бути пам'ятка, як провести самоперевірку і взаємоперевірку виконаних завдань. Вихователь контролює використання пам'яток.

Слід зазначити, що в окремих школах-інтернатах не здійснюється належний контроль за раціональним поєднанням видів діяльності, що викликає зростання фізичного та психічного навантаження в ході навчально-виховного процесу. Незадовільною виявилась робота окремих педколективів по формуванню в учнів навичок здорового способу життя.

Багато часу і зусиль в навчальному році використано на зміцнення навчально-методичної бази методичних кабінетів шкіл-інтернатів, інтенсифікації роботи методичних об'єднань, накопиченню тематичних розробок, науково-методичних матеріалів на допомогу вчителю і вихователю з урахуванням специфіки закладу.

Педагоги шкіл-інтернатів № 6, № 87, № 93 вчасно і згідно з планом роботи методоб'єднання, методичної ради творчо звітуються перед колективом про свою роботу над методичною проблемою: проводять відкриті заняття, уроки, виступи на конференції, на педагогічній раді. Результати цієї роботи у вигляді докладів, розробок в електронному вигляді накопичуються в методичному кабінеті. Матеріали якісні, можуть бути використані педагогами інтернатних закладів.

Педагоги спецшкіл-інтернатів № 87, № 93 друкують нароби з власного досвіду в щорічному науково-методичному виданні Південно-

українського педагогічного університету «Проблеми реабілітації». Однак треба зауважити, що недостатня увага приділяється вивченню та розповсюдженню педагогічного досвіду інших інтернатних закладів. Окремі педколективи шкіл-інтернатів не створили картотек досвіду з обраної методичної проблеми.

Завдяки Міжнародному проекту «Edu Vivin» у 2007/2008 навчальному році розпочалося навчання педагогів спецшкіл-інтернатів для слабозорих та сліпих дітей вмінню використовувати сучасні комп'ютерні технології. Проект дає можливість започаткувати в цих школах-інтернатах новітні технології і більш ефективно вирішувати питання соціалізації дітей з особливими потребами.

З листопада 1999 року в спецшколі-інтернаті № 93 для сліпих дітей працює спеціалізований клас, в якому старшокласники опановують комп'ютерну грамоту, що дає їм змогу користуватися багатою електронною бібліотекою, готувати цікаві реферати й доповіді для виступу на уроках та позакласних заходах. У 2007 році надійшли: «Книголюб» — пристрій для озвучування плоско друкованих текстів, брайлівський принтер, електронні лупи, брайлівський дисплей. Це сприяє адаптації незрячих учнів у навколишньому світі, формуванню

вміння користуватися електронними тифлоприладами для подальшого застосування їх у навчанні та роботі; розвитку навичок знаходити потрібний матеріал в електронному варіанті, розвивати математичні здібності за допомогою комп'ютерних ігор; орієнтуватися у макро- і мікропросторі. Очолює клас колишній випускник цієї школи Кондратюк Владислав.

Новітні освітні технології застосовуються в корекційно-компенсаторній роботі з соціально-дезадаптованими школярами при використанні комп'ютерів та мультимедійної дошки (школа-інтернат № 87).

З метою охорони здоров'я дітей розроблена і вважається обов'язковою для застосування гімнастика біля комп'ютера, визначені чинники, що впливають на здоров'я того, хто працює за комп'ютером. Вчителі і вихователі навчають учнів робити гімнастику для пальців, очей, корпусу, для профілактики короткозорості. У методичному кабінеті спецшколи № 87 і лабораторії проблем виховання ООІУВ є комплекс гімнастичних вправ.

М. В. КУДРЯШЕВ,

методист науково-методичної лабораторії проблем виховання ООІУВ.

Вчителям музики та образотворчого мистецтва

ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ЦИКЛУ

Зміст, пріоритетні напрямки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу, рекомендації щодо використання наявного навчально-методичного забезпечення в новому 2008/2009 навчальному році детально розроблені Міністерством освіти і науки України та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти й викладені в методичних рекомендаціях, які були оприлюднені під час роботи Всеукраїнського науково-практичного семінару, що відбувся в травні 2008 року в м. Івано-Франківську за темою «Теоретико-методологічні засади впровадження нового змісту художньо-естетичної освіти у 8-му класі загальноосвітніх навчальних закладів».

На семінарі розглядалися питання реалій та перспектив художньо-естетичної освіти в Україні, організації допрофільного навчання та поглибленого вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу, науково-методично-

го забезпечення шкільних мистецьких дисциплін. Радимо, плануючи серпневу роботу секції вчителів, що викладають предмети художньо-естетичного циклу, включити не лише питання планування роботи на новий навчальний рік, а й аналогічні питання, оскільки вони віддзеркалюють наголоси, зазначені Міносвіти і науки України.

Для керівництва і впровадження в практику роботи загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів наводимо методичні рекомендації, зазначені вище, практично без змін, лише виділивши в тексті жирним шрифтом декілька абзаців, які, на нашу думку, вимагають особливої уваги з боку керівників закладів освіти області.

Л. В. ВОВК,

ст. викладач кафедри педагогіки і психології ООІУВ.

Методичні рекомендації щодо вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу в 2008/2009 навчальному році

Шкільна художньо-естетична освіта покликана сприяти засвоєнню учнівською молоддю національного та світового культурно-мистецького досвіду, а також формувати умови й можливість для активної участі молодого покоління

в художньо-комунікативних процесах сучасного суспільства.

Одним із найважливіших завдань шкільної мистецької освіти є досягнення такого рівня художньої культури учнів, який надасть їм

можливість самостійно сприймати, розуміти й інтерпретувати твори мистецтва різноманітних епох, напрямів, авторів та керуватися ними в дорослому житті з метою збагачення власного духовного світогляду.

У наступному навчальному році слід приділити увагу таким напрямам діяльності, як засвоєння нового змісту освіти у 8 класі; підвищення ефективності особистісно зорієнтованих технологій та методик навчання; удосконалення контрольної-оцінювальної діяльності вчителя; реалізація допрофільної підготовки учнів.

Для вивчення музики в 1–4-х класах на вибір учителя пропонуються програми авторів О. Ростовського, Л. Хлебнікової, Р. Марченко або О. Лобової. Причому, тематичний зміст програми О. Ростовського забезпечує можливість досягнення цілісності та єдності навчального процесу всього навчального курсу на основі єдиної музично-педагогічної концепції, яку продовжує програма з музичного мистецтва для 5–8-х класів 12-річної школи (авт. Б. Фільц та ін.).

Образотворче мистецтво в 1–4-х класах вивчається за програмою Л. Любарської та Л. Вовк, а в 5–7-х класах — за програмою Е. Белкіної, А. Поліщук та ін. Зміст програм спрямований на збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів під час сприймання навколишнього світу і практичної діяльності. Віддзеркалення цього світу в художньо-творчій діяльності кожного учня є важливим завданням для вчителя образотворчого мистецтва.

Викладання автономних предметів «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» може бути замінено на інтегрований курс за програмою «Мистецтво. 1–4, 5–8 кл.» (авт. Л. Масол та інші).

Зміст усіх зазначених вище програм реалізовано в електронних навчально-методичних посібниках видавництва «Контур-плюс» (м. Рівне).

У 2008/2009 навчальному році продовжується впровадження нового змісту художньо-естетичної освіти в 12-річній школі. У цьому сенсі **особлива увага має бути приділена 8-му класу, зокрема завершенню вивчення курсу музичного мистецтва, що надає важливого, узагальнюючого значення змісту навчального матеріалу й вимогам до рівня загальноосвітньої підготовки учнів цього класу.**

Музичне мистецтво. 8-й клас

Зміст основного розділу програми 8-го класу «Музичне мистецтво і сучасність» розкриває соціокультурне значення музичного мистецтва в різні епохи, роль музики в сучасній культурі, сприяє усвідомленню учнями сутності та особливостей різних музичних стильових напрямів через сприймання музики. Допоміжну роль у цьому процесі відіграє засвоєння основних понять і термінів (академічна (серйозна), розважальна (легка) музика, стильові

напрями тощо). У процесі художньо-естетичного сприймання музики відбувається розвиток відповідних умінь і навичок.

Тема I семестру «Відлуння епох у музичному мистецтві» спрямована на виявлення особливостей та відмінностей академічної і розважальної музики за їх життєвим змістом та призначенням, ролі музичного мистецтва в суспільстві в різні історичні епохи та в житті кожної людини. Увага учнів також має спрямовуватися на порівняння стильових напрямів розважальної музики (джаз, рок, диско тощо) за сферами їх емоційного впливу, визначення характерних рис творчості відомих композиторів та виконавців минулого й сучасності. Враховуючи попередній слухацький і виконавський досвід, учні в процесі аналізу-інтерпретації музичних творів вже здатні на певному рівні надавати характеристику основних рис творчості відомих композиторів, наводячи приклади музичної спадщини видатних представників різних національних культур. Виконання пісень, як і в попередні роки, спрямоване на розвиток вокально-хорових навичок учнів та, безперечно, на розкриття основних завдань теми.

У процесі спостереження за інтонаційно-образною драматургією музичних творів різних епох учні мають навчитися розпізнавати і називати основні види і жанри музики, стильові напрями в українській та зарубіжній музичній культурі за сферами їх емоційного впливу на людину, порівнювати принципи композиційної будови музичних творів щодо відображення ними життєвих образів.

Упродовж 9–14-го уроків I семестру учні мають ознайомитись з основними стильовими напрямками легкої (розважальної, естрадної) музики різних країн світу. Важливо, щоб учні усвідомили, що джаз, рок і поп-музика як складові масової музичної культури орієнтуються, передусім, на смаки й цінності переважної більшості слухацької аудиторії. Розвиток цих стильових напрямів залежить від багатьох, у тому числі й тимчасових, часто змінюваних чинників — стилю життя, моди, технічного розвитку тощо. Тому в царині масової музичної культури з'являються як мало-змістовні твори з низькими художніми якостями, так і справжні шедеври. Завдання вчителя — навчити учнів розрізняти й належно оцінювати зразки легкої музики відповідно до їхніх змістових та художніх якостей. Важлива роль тут належить традиційним домашнім завданням — слуханню музики в оточуючому культурному середовищі та її аналізу-інтерпретації на уроках. Навіть якщо учні в позаурочний час слухають музику не вищої художньої якості, її аналіз на уроці та зіставлення з кращими зразками світової естради, передбаченими програмою для сприймання, спрямовуватимуть інтереси учнів не на користь низькоякісних творів. Цей процес є дуже важливим, як і спрямову-

юча, проте ненав'язлива роль вчителя в ньому, для формування естетичних смаків учнів. При цьому особливо актуальними є слова відомого діяча шкільної музичної освіти О. Апраксіної про те, що процес навчання слід будувати так, щоб діти, навчаючись, «не помічали, що їх виховують».

У процесі сприймання легкої музики не можна обійти увагою її виконавців — співаків, гурти тощо. Характеризуючи особливості музичних творів та риси творчості їх авторів, важливо вчити учнів аналізувати й висловлювати свою думку про творчий стиль того чи іншого виконавця, оскільки виконавська інтерпретація має особливе значення саме в легкій музиці.

Враховуючи велику кількість програмних орієнтовних творів легких стильових напрямів для сприймання, варто їх об'єднати в певні групи відповідно до кількості уроків та історичних етапів розвитку й становлення світової естради. Наприклад, 9-й урок I семестру присвячується джазу, його джерелам (спірічуел, блюз тощо) та видатним представникам (Л. Армстронг, Е. Фіцджеральд, А. Козлов). На 10-му уроці слухаємо музику англомовного року (Е. Преслі, «Beatles», «Queen», «Pink Floyd»). Французький шансон звучатиме на 11-му уроці (Е. Піаф, Д. Дассен, П. Каас або М. Матьє та П. Морія). На 12-му уроці простежуємо етапи розвитку російської естради на прикладах її найвидатніших представників (І. Дунаєвський, Л. Утьосов, А. Пугачова, Б. Гребеншиков або К. Шульженко та В. Висоцький).

Особливу увагу учнів слід привернути до національної естради. Тому варто спочатку проаналізувати її народнопісенні джерела. Цьому присвячуємо наступний, 13-й урок, на якому звучатимуть українські пісні в їх автентичному звучанні та естрадній інтерпретації (А. Солов'яненко, Н. Матвієнко, тріо Маренічів). І, нарешті, на 14-му уроці розглядаємо основні етапи розвитку, стильові напрями й творчість видатних представників української естради (В. Івасюк, «Смерічка», С. Ротару, Н. Яремчук, С. Вакарчук, «Океан Ельзи»).

Зорієнтувавши увагу учнів щодо характерних особливостей та етапів розвитку легкої музики на зазначених вище прикладах, що вже стали класичними, можна розглянути з ними та проаналізувати основні тенденції розвитку найсучаснішої естради. Її зразки, запропоновані вчителем або учнями, краще розглядати шляхом зіставлення з програмними творами відповідно до країн та стильових напрямів, які вони представляють.

Зміст теми II семестру «Музика в діалозі із сучасністю» спрямований на узагальнення поняття про основні види, стилі і жанри музики та сферу їх емоційного впливу на людину на прикладі творчості найвизначніших представників світової музичної культури. Порівнюючи твори визначних композиторів — представ-

ників різних національних культур щодо специфіки відображення життя народу та їх побутування в сучасному суспільстві, вчимо учнів визначати характерні риси творчості провідних представників світової музичної культури, надавати характеристику їх творчої спадщини. Увага учнів має бути спрямована на інтерпретацію змісту прослуханих та виконаних творів щодо їх місця і ролі в житті сучасної людини та виявлення особливостей втілення образу світу в музичному мистецтві. Упродовж цього останнього семестру шкільного курсу музичного мистецтва відбувається закріплення учнями основних музичних понять і термінів, усвідомлення ними значення музичного мистецтва в сучасному суспільстві як складової культури людства.

Особливого значення набувають 11–18-й уроки II семестру. У програмі для 11-річної школи (авт. О. Ростовський та ін.), що також ґрунтувалась на музично-педагогічній концепції Д. Кабалевського, ці уроки були об'єднані в загальну тему «Наші великі сучасники». У чинній програмі ця тема формально не визначена, оскільки в ній застосований семестровий принцип загального тематизму. Проте цей ряд уроків — останніх уроків шкільного курсу музичного мистецтва має сенс проводити, враховуючи як пріоритетну діалогову стратегію педагогічної взаємодії, у вигляді діалогів з митцями. З урахуванням зазначеного, останні уроки 8-го класу присвячені творчості найвидатніших представників світової й національної музичної культури — Л. Бетховена (або Й. С. Баха), М. Лисенка, П. Чайковського (або М. Мусоргського) та Є. Станковича (або Б. Лятошинського). Зважаючи на безперечну актуальність їхньої творчості в сучасному житті, такі уроки слід будувати саме як діалоги з «нашими видатними сучасниками». З метою проведення глибокого й змістовного «діалогу» з кожним митцем, творчості кожного з них присвячено по два уроки.

Пісенний матеріал в програмі 8-го класу підібраний таким чином, що органічно доповнює та продовжує зміст теми семестру, як і кожного уроку. Наприклад, вивчення пісні «Моя стежина» П. Майбороди починається на уроці, присвяченому творчості Л. Ревуцького. Як і симфонія № 2 Л. Ревуцького, так і пісня П. Майбороди є загальноновизнаними шедеврами й високодуховними зразками української професійної творчості. Пісня Дж. Леннона і П. Маккартні «Yesterday» розучуватиметься учнями на уроці, присвяченому британській та американській рок-музиці, а «Пісня про друга» В. Висоцького та «Червона рута» В. Івасюка — відповідно поряд зі сприйманням зразків російської та української естради. Напрочуд вдале місце на останніх уроках шкільного курсу музичного мистецтва посідають «Журавлина пісня» К. Молчанова та «Пісня на добро» І. Карабиця. Тому, зберігаючи цілісність уроку

музичного мистецтва, твори для виконання слід аналізувати на рівні творів для сприймання в контексті конкретної семестрової теми і теми уроку, що сприятиме розвитку ціннісно-сенсової та комунікативної компетенцій учнів.

Привертаємо увагу до наявності в програмному репертуарі для виконання кількох пісень неукраїнського походження. Перед розучуванням таких пісень вчитель спільно з учнями має вирішити, як їх виконувати — мовою оригіналу чи в перекладі на українську мову. У новостворених підручниках для 8-го класу, а також у робочому зошиті «Щоденник музичних вражень» (авт. О. Корнілова) наявні обидва варіанти текстів.

За результатами Всеукраїнського конкурсу підручників для 8-го класу Міністерством освіти і науки України рекомендовано до використання в навчально-виховному процесі два підручники з музичного мистецтва: 1 — автори О. Волошина, А. Левченко, О. Мільченко (видавництво «Веста»); 2 — автори Г. Макаренко, Т. Наземнова та ін. (видавництво «Оберіг»).

Найактуальнішим результатом вивчення курсу музичного мистецтва на його останньому етапі у 8-му класі має бути сформоване вміння кожного учня реалізувати засвоєні знання у власній творчій діяльності та виявлення готовності до використання набутих предметних компетенцій в процесі творчої самореалізації. Цьому сприятимуть різноманітні творчі завдання для учнів, зокрема щодо втілення вражень від прослуханої чи виконаної музики у власних творчих доробках за допомогою засобів різних видів мистецтва. Такі спроби самовираження й розкриття свого ставлення до життя через мистецтво покликані спрямовувати учнів на розвиток універсальних якостей творчої особистості з високими духовними потребами, тобто на формування загальнокультурної компетенції.

Особливе занепокоєння викликає проведення уроків хорового співу та нотної грамоти замість уроку музичного мистецтва, що, на жаль, практикується окремими вчителями та пропагується всупереч державним освітнім стандартам і новій програмі в деяких навчально-методичних виданнях, заснованих на застарілих поглядах і методах. Це виражається в нав'язливому, систематично розподіленому за роками навчання і, що найгірше, — відокремленому від мистецтва вивченню нотної грамоти на уроках музики.

При цьому:

— втрачається тематично обумовлена цілісність уроку мистецтва;

— дублюються функції музичної школи (у вигляді професійних теоретичних знань і вимог, що нав'язуються учням, переважній більшості з яких це в подальшому житті не знадобиться);

— нотна грамота вивчається як самоціль, в кращому випадку — з метою сольфеджування учнями пісень;

— провокується поверхневе, дилетантське засвоєння учнями тієї ж нотної грамоти, оскільки за 1 академічну годину на тиждень та при наявності інших завдань уроку глибоке її засвоєння неможливе;

— віднімається час, відведений програмою на головне — слухання музики, її аналіз-інтерпретацію та пізнання через неї життя.

Слід усвідомити, що зміст предмета «Музичне мистецтво» спрямовує шкільну музичну освіту учнів на головне — мистецтво, повертає їй естетичну природу і сконцентровує, передує, на вихованні в учнів слухацької культури. В процесі вивчення учнями музичного мистецтва вирішуються й інші важливі завдання — опанування вокально-хоровими вміннями та навичками, практичне засвоєння необхідної музичної термінології, розвиток творчих здібностей тощо. Таким чином формуються необхідні освітні компетенції учнів, серед яких — здатність керуватися набутими музичними знаннями та вміннями в процесі самостійної діяльності та самоосвіти. Все це відображено в змісті навчальної програми для 12-річної школи.

Завдання щодо вивчення учнями музично-теоретичних дисциплін, зокрема нотної грамоти, а також опанування основ хореографії, театру, культурології, музичного краєзнавства, хорового співу, гри на музичних інструментах тощо успішно вирішуються в процесі поглибленого вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу та допрофільної підготовки учнів основної школи.

Допрофільна підготовка учнів та поглиблене вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу

У школах із поглибленим вивченням музики та образотворчого мистецтва рекомендуємо використовувати програми «Музика», 2 години на тиждень (авт. О. Гумінська) та «Образотворче мистецтво», 2 години на тиждень, авт. Н. Ковальчук. Концентричний принцип будови зазначених програм надає можливість повторного та щоразу глибшого опанування їх змісту на різних рівнях навчання.

Важливу роль у допрофільній підготовці учнів відіграє вивчення факультативних курсів та курсів за вибором, що створюються за рахунок годин варіативної складової навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів за умови наявності бажання учнів їх вивчати і створення належних умов для їх опанування.

Таким чином, як зазначено в Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа), **в основній школі створюються передумови для поглибленого вивчення окремих предметів або курсів, що в подальшому дасть можливість учням свідомо обрати профіль навчання.** У старшій школі вивчення обраних учнями факультативних курсів та курсів за ви-

бором допомагатиме їм визначитися з вибором майбутньої професії.

На реалізацію допрофільної підготовки учнів 8–9-х класів спрямовані такі курси за вибором, як «Музична література», «Основи музичної грамоти», «Хоровий клас», «Основи петриківського розпису», «Конструювання» тощо.

У Міністерстві освіти і науки України підготовлено та рекомендовано до використання в навчально-виховному процесі збірники програм факультативних курсів та курсів за вибором для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного та художнього профілю. Пропоновані в збірниках програми можуть використовуватися не лише в спеціалізованих школах, а й у будь-яких загальноосвітніх навчальних закладах для допрофільної підготовки учнів.

Дані збірники укладено на основі програм, розроблених авторами та авторськими колективами з різних регіонів України, в складі яких вчителі, методисти, науковці, зокрема співробітники Академії педагогічних наук України. В окремих програмах враховано досвід організації допрофільного та профільного навчання в конкретних загальноосвітніх навчальних закладах, як, наприклад, спеціалізованій школі I–III ступенів № 29 м. Сум, СЗШ № 50 м. Львова, спеціалізованій школі II–III ст. № 58 м. Луганська, СЗШ № 26 та СЗШ № 19 з поглибленим вивченням іноземних мов м. Донецька та інших.

У зазначених збірниках представлено більш ніж одну програму з деяких курсів за вибором чи факультативів, як наприклад з хореографії чи декоративно-ужиткового мистецтва, що передбачає різні авторські підходи щодо викладання та різну тривалість вивчення курсів. Така варіативність забезпечує вчителю можливість обрати програму відповідно до власних поглядів, уподобань та можливостей учнів.

До збірника програм факультативних курсів та курсів за вибором музичного спрямування увійшли програми з навчання гри на бандурі, електронних музичних інструментах, програми з ритміки, хорового класу, основ культурології, театру, музичного краєзнавства та інші.

У збірнику програм художнього спрямування представлено програми з художньої праці, дизайну, графіки, креслення, українського народного мистецтва, історії образотворчого мистецтва, етикету тощо. Як приклад реалізації міжпредметних зв'язків заслуговує на увагу програма «Екологія — образотворче мистецтво» (авт. Г. Іванеску).

Відповідно до Типового навчального плану спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного і художнього профілю, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 13.03.2005 р. № 291, підготовлено два збірники програм з профільних предметів.

У спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладах з поглибленим вивченням окремих предметів мають бути створені належні умови для врахування й розвитку індивідуаль-

них особливостей, навчально-пізнавальних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів, для формування в них орієнтації на певний вид майбутньої професійної діяльності. Тому навчальний план таких шкіл включає в себе два основних блоки — загальноосвітній цикл (предмети, обов'язкові для вивчення учнями всіх загальноосвітніх навчальних закладів) і цикл профільних предметів, характерних для школи даного профілю.

Профільні предмети реалізують цілі, завдання і зміст конкретного профілю. Вони належать до інваріантної складової навчального плану, тобто є обов'язковими для учнів, які навчаються в спеціалізованій школі з поглибленим вивченням окремих предметів.

Залежно від особливостей та умов роботи, спеціалізований загальноосвітній навчальний заклад може вносити необхідні корективи щодо вивчення профільних предметів і курсів, зокрема може перерозподілятися час між курсами профільного циклу.

До циклу профільних предметів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл музичного профілю належать: музична грамота і сольфеджіо, хоровий спів, музичний інструмент, сольний спів, музична література, історія музичного мистецтва, що увійшли до відповідного збірника.

Збірник програм з профільних предметів спеціалізованих загальноосвітніх шкіл художнього профілю складають програми з малюнка, живопису, ліплення, композиції, художньої праці, комп'ютерної графіки.

Всі названі збірники програм готуються до випуску видавництвом «Ранок».

Підвищенню ефективності шкільної художньо-естетичної освіти, зокрема поглибленої та допрофільної, сприятиме використання в навчально-виховному процесі нових методичних та навчально-методичних посібників, виданих у різних областях країни.

До уваги вчителів мистецьких дисциплін пропонуються: «Подорож до країни “Музонії” (система викладання елементарної теорії музики методом ладового сольфеджування (релятиву) у формі казки)», авт. Я. Кирлик, Ужгород, 2003; «Мова та граматика українського орнаменту», авт. А. Гурська, вид-во «Альтернатива», Київ, 2003; «Дидактичний матеріал № 2, образотворчий аспект» (для учнів 6 класу), авт. Г. Іванеску, вид-во «Абетка-НОВА», 2004; «Урізноманітнення типів сучасних уроків музики (з досвіду роботи вчителів м. Сум)», упоряд. В. Бочарова, Н. Чернова, Суми, 2004; «Музика, 5, 6, 7, 8 класи» (посібник), авт. М. Назарець, Житомир; «Образотворче мистецтво, 7 клас» (плани-конспекти), авт. Л. Климова, І. Ланіна, вид-во «Ранок», 2007; «Музика, 1 клас» (розробки уроків), авт. Т. Наземнова та ін., вид-во «Скорпіон», 2008.

Методичні посібники «Орієнтовні навчальні програми та методичні рекомендації для робо-

ти студій раннього естетичного виховання дітей віком 3–6 років» (авт. З. Богдан та ін.) і «Навчальні програми та методичні рекомендації відділу образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва» (авт. В. Федина та ін.), укладені Центром творчості дітей та юнацтва Галичини (Львів, вид-во «Край», 2007), містять ряд програм, що можуть урізноманітнити зміст шкільної поглибленої, допрофільної та профільної мистецької освіти. Це, зокрема, такі програми, як «Аплікація», «Народознавство та вокал», «Основи акторської майстерності», «Художнє ткацтво», «Художня обробка шкіри», «Фітодизайн», «Малярство на склі», «Черпаний папір», «Художня обробка дерева» та інші.

Інтегрований курс «Мистецтво». 8-й клас

У 8-му класі зміст інтегрованого курсу «Мистецтво» традиційно будується на основі двох змістових ліній — музичне мистецтво і візуальне мистецтво, які доповнюються синтетичними мистецтвами (театр, хореографія, кіно). Він спрямований на забезпечення розуміння учнями відмінних і споріднених рис у відображенні навколишнього світу засобами образних мов різних видів мистецтва, усвідомлення взаємозв'язків між ними, вміння застосовувати (переносити) набуті знання і вміння в практичній художньо-творчій діяльності.

Інтеграція набутих художніх знань відбувається за принципами:

- спільності та відмінності понятійних констант у різних видах мистецтва — трактування форми і змісту, композиції, динаміки, ритму, руху, динаміки, колориту (тембр), фактури;
- тематичної єдності;
- спільності та відмінності жанрово-стильових особливостей;
- спільності емоційно-образного стану.

Загальна тема року — «Мистецтво в культурі сучасності» у 8-му класі розкриває особливості мистецтва ХХ століття. Вивчаючи тему I семестру «Художні напрями ХХ ст.», учні знайомляться з особливостями академічного мистецтва ХХ ст., новаторськими пошуками митців і появою великої кількості мистецьких течій і напрямів. «Подорожуючи» мистецькими стежками різних країн, учні знайомляться з художніми течіями і напрямками, що виникли протягом минулого століття. Зміст курсу пропонується будувати на визначних творах мистецтва, що яскраво репрезентують той чи інший мистецький вияв. Так, наприклад, авангардистські пошуки — футуризм, абстракціонізм, кубізм в образотворчому мистецтві пропонується показувати на творах П. Пікассо, В. Кандинського, К. Малевича, П. Мондріана, О. Архипенка. У музичному мистецтві подібні пошуки нових засобів виразності виявилися в народженні нових методів (атональність, додекафонія, алеаторика), появи творів, образи

яких втілювали ознаки індустріального середовища (наприклад, А. Онеггер «Пасифік 231»). Ознаки нових мистецьких течій по-різному проявлялися в різних видах мистецтва. Так, експресіоністичні, неофольклорні риси притаманні багатьом творам музичного, образотворчого і кіномистецтва того часу. А такі мистецькі напрями, як супрематизм, абстракціонізм були виявлені переважно в образотворчому мистецтві. На прикладі творів різних авторів (зокрема, українських) учням пропонується знайомство з цими мистецькими явищами. В епоху становлення нового синтетичного виду мистецтва — кінематографу посилилася взаємодія різних видів художньої творчості, зародилася кольоромузика. Учням пропонується ознайомитися з особливостями синтезу мистецтв.

Зміст теми II семестру висвітлює мистецьке середовище масової культури — музичне мистецтво естради (джаз, рок- і поп-музику), особливості дизайну та реклами, досягнення театру (народження нових жанрів — рок-опера, мюзикл), кіномистецтва тощо. До практичної діяльності учнів пропонується для вивчення твори пісенного мистецтва, що вже стали класичними зразками («Два кольори», «Чорнобривці», «Червона рута», «Україна» та ін.) Слухаючи джаз, аналізуючи «плюси» й «мінуси» рок- і поп-музики, особливості дизайну та реклами, учні будуть вчитися критично оцінювати різні художні явища, визначати їх вплив на культуру сучасного суспільства.

У 8-му класі інтегрований курс «Мистецтво» розрахований на 1 годину інваріантної складової Типового навчального плану. Рішенням педагогічної ради загальноосвітнього навчального закладу викладання цього курсу доцільно доповнити ще однією годиною (за рахунок годин з варіативної складової Типового навчального плану) з метою розширення можливостей більш глибокого вивчення курсу та створення сприятливих умов для виконання художньо-творчих практичних робіт.

Концептуальні підходи щодо методики роботи за інтегрованими курсом «Мистецтво» викладено в методичному посібнику «Методика навчання мистецтва у початковій школі» (авт. Л. Масол, вид-во «Ранок», 2006).

Художня культура та основи естетики

В 11-річній школі курси художньої культури та основ естетики вивчаються учнями 10–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів гуманітарного напрямку за програмами «Художня культура», «Зарубіжна художня культура» (авт. Н. Миропольська, Л. Масол) та «Основи естетики» (авт. Л. Левчук, О. Онищенко).

З 2009/2010 навчального року в загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів в зв'язку з впровадженням нового змісту освіти в 9-му класі розпочнеться вивчення ху-

дожньої культури. В інформаційно-методичних рекомендаціях минулих років, а також у листі МОН України від 05.11.2007 р. № 1/9-670 зверталась увага на своєчасну підготовку вчителів до викладання цього курсу. Зокрема, наголошувалось на активізації роботи інститутів післядипломної педагогічної освіти щодо курсової перепідготовки вчителів музичного та образотворчого мистецтва до викладання художньої культури.

До уваги вчителів, які будуть викладати художню культуру в 12-річній школі, починаючи з 9-го класу, в збірнику програм дисциплін художньо-естетичного циклу (вид-во «Перун», 2005) пропонується програма з художньої культури для 9–11-х класів (авт. Л. Масол, Н. Миропольська) та календарне планування для 9-го класу.

За підсумками Всеукраїнського конкурсу навчальних програм з профільного навчання для учнів 10–12-х класів загальноосвітніх навчальних закладів колегією Міністерства освіти і науки України затверджено такі програми: «Художня культура. 10-11 класи». Академічний рівень (авт.: Л. Масол, Н. Миропольська); «Художня культура. 10–11 класи». Художньо-естетичний напрям, художньо-естетичний профіль (авт.: Л. Масол, Н. Миропольська); «Естетика. 12 клас». Академічний рівень (авт. О. Онищенко); «Естетика. 12 клас». Художньо-естетичний напрям, художньо-естетичний профіль (авт. О. Онищенко).

Деякі актуальні питання вивчення шкільних мистецьких дисциплін

З урахуванням зауважень та пропозицій, що надійшли на сайт Міністерства освіти і науки України, було доопрацьовано критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з дисциплін художньо-естетичного циклу.

Особливістю системи оцінювання навчальних досягнень учнів з дисциплін художньо-естетичного циклу є її багатофункціональність, що зумовлена багатокомпонентністю змісту мистецької освіти, спрямованої на цілісне формування художньо-естетичної культури учнів. Основними видами оцінювання є *поточне і тематичне* (відповідно до тем конкретної програми, за якою працює вчитель), а також *семестрове та річне*.

Поточне оцінювання — це процес встановлення рівня навчальних досягнень учня (учениці) в оволодінні змістом предмета, уміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм.

Об'єктом поточного оцінювання є знання, вміння та навички, самостійність оцінних суджень, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності.

Поточне оцінювання здійснюється в процесі поурочного вивчення теми. Його основними

завдання є встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок. Формами поточного оцінювання є індивідуальне, групове та фронтальне опитування. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування роботи вчителя на уроці.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми (розділу). Тематична оцінка виставляється на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми протягом її вивчення з урахуванням поточних оцінок та навчальної активності школярів.

Оцінка за семестр виставляється за результатами тематичного оцінювання, а за рік — на основі семестрових оцінок. **Коригуванню підлягає лише семестрова оцінка.**

Наголошуємо на тому, що навчальна діяльність учнів і тематичне оцінювання з дисциплін художньо-естетичного циклу в початковій та основній школі можуть проводитись в різних формах, окрім письмових (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних робіт, написання рефератів), які спричиняють додаткове недоцільне навантаження учнів. Ведення учнями зошитів, виконання письмових домашніх завдань є недоцільним для організації творчої мистецької діяльності.

Відповідно до наказу МОН України від 24.12.2007 р. № 1166 «Про використання навчально-методичної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах» наголошуємо на уважному та відповідальному ставленні вчителів до використання різноманітних видань в навчально-виховному процесі.

Останнім часом трапляються випадки випуску й поширення навчально-методичних видань з грифом МОН України, який не відповідає дійсності. Так, у посібнику-зошиті «Музичне мистецтво» для 7-го класу (авт.: В. М. Островський, М. В. Сидір) вид-ва «Навчальна книга — Богдан» зазначено, що він схвалений комісією з дисциплін художньо-естетичного циклу Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Насправді цей посібник-зошит на розгляд науково-методичної комісії не подавався. Видана цим же видавництвом програма з образотворчого мистецтва для 5–7-х класів 12-річної школи (авт. Л. Любарська) не була рекомендована міністерством, оскільки вже не діє.

Стосовно зазначеного на робочому зошиті для 1-го класу «Здрастуй, музико!» (авт. О. Лобова) вид-ва «Школяр»: «Рекомендовано колегією Міністерства освіти і науки України» слід зауважити, що на засіданнях колегії Міністерства зошити не розглядаються. Через невідповідність змісту віковим особливостям учнів зазначений зошит не був рекомендова-

ний комісією з дисциплін художньо-естетичного циклу до використання в навчально-виховному процесі.

Інформація щодо рекомендованої Міністерством навчально-методичної літератури з дисциплін художньо-естетичного циклу щороку подається в Переліку програм та навчально-методичного забезпечення в Інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України.

З новими досягненнями в царині культури, мистецтва і мистецької педагогіки можна ознайомитися на сторінках фахового журналу «Мистецтво та освіта». Журнал друкує інформаційні матеріали, методичні рекомендації та

розробки, а також нотні додатки, що покликані допомагати в реалізації змісту освітніх галузей «Мистецтво» та «Естетична культура» в навчально-виховному процесі.

О. В. КОРНІЛОВА,

головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України,

О. В. ГАЙДАМАКА,

методист сектору початкової освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.

Основи безпеки життєдіяльності

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я В УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У системі людських цінностей одне з перших місць належить проблемі здоров'я, яке є найціннішою якістю життя людини. На жаль, сьогодні ми спостерігаємо погіршення здоров'я як дорослих, так і дітей. Тому проблема формування культури здоров'я актуальна в наш час.

Культура здоров'я — це інтегративний якісний показник рівня фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я, що забезпечує реалізацію можливостей людини в суспільстві. Культура здоров'я — це частина загальної культури, своєрідний синтез матеріальних і духовних елементів. Поняття багатогранне, містить психологічні, педагогічні, духовні, правові і соціальні аспекти.

Культура здоров'я має високі соціальні цінності, визначається як соціальний механізм для накопичення, зберігання і передачі інформації про здоровий спосіб життя, а тому є його мірилом.

Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») визначено, що пріоритетними напрямками реформування освіти є забезпечення в кожному навчально-виховному закладі відповідних умов для розвитку фізично і психічно здорової особистості.

Здоров'я дітей — соціальна цінність, невід'ємна частина суспільного багатства, а тому формування культури здоров'я слід розглядати як найважливіше завдання суспільства, школи, самої дитини.

Загальновідомо, що здоров'я людини залежить від неї самої, від її свідомості, рівня

культури і способу життя, що впливає на стан її організму.

Здоров'я — проблема не тільки медична, а й педагогічна, над нею працюють вчителі, використовуючи активні форми навчання, спонукаючи дитину не лише чути й бачити щось на уроці, а й ставити запитання, отримувати певний життєвий досвід.

Важливими завданнями навчально-виховного процесу школи є формування високої культури здоров'я, знань, умінь, навичок, потреб у здоровому способі життя. Навчальні заклади повинні взяти на себе надскладні питання валеологізації освіти, створення здорового середовища, формування культури здоров'я, оскільки час перебування дитини в школі є найвідповідальнішим періодом формування як фізичного здоров'я, так і становлення учня як особистості.

При формуванні в учнів культури здорового способу життя дуже важливо враховувати всі чинники, що негативно впливають на дитину: недостатня обізнаність батьків щодо прищеплення навичок здорового способу життя своїм дітям, умови соціального життя, які шкодять здоров'ю.

На вчителя покладається саме просвітницька робота щодо здорового способу життя, тому що здорова дитина — це той потенціал, з яким нам працювати і сьогодні, і в майбутньому.

Життя доводить, що освіта і здоров'я взаємопов'язані. Тому проблема формування, збереження та зміцнення здоров'я надзвичайно актуальна в наш час.

По-перше, у більшості населення головна установка на зміцнення психофізичного здоро-

в'я тільки тоді, коли з'являються різноманітні самотичні та психічні захворювання. Таке ставлення старшого покоління до свого здоров'я передається молодшому, тому більшість дітей шкільного віку не виявляють систематичної турботи за своє здоров'я.

По-друге, відсутня цілісна система формування культури здоров'я через те, що між системою освіти, системою охорони здоров'я, засобами масової інформації, родиною існують певні розходження щодо змісту та засобів вирішення проблеми.

Засоби масової інформації нерідко пропагують такі форми життєдіяльності, які ведуть до руйнування життєвих сил організму людини.

По-третє, актуальною проблемою є забезпечення єдності знань та практичних дій в процесі оволодіння культурою здоров'я. Багато дорослих та дітей мають певну інформацію про такі форми життєдіяльності, які руйнують здоров'я, але в повсякденному житті ці знання не реалізують.

По-четверте, на даний час в загальній освіті є ряд навчальних предметів, які забезпечують учнів інформацією про здоров'я людини і методи його збереження та зміцнення. Але ці курси дають лише фрагменти знань і не створюють цілісної уяви про культуру здоров'я та здоровий спосіб життя. Крім того, дані предмети (біологія, ОБЖ, основи здоров'я, фізична культура) не формують у більшості учнів орієнтації на самостійну діяльність щодо зміцнення та збереження здоров'я.

Виховання культури здоров'я в школярів буде ефективним завдяки реалізації наступних педагогічних умов:

— визнання педагогічним колективом школи пріоритетним напрямом своєї діяльності здоров'язберігаючої організації навчально-виховного процесу;

— створення в школі цілісної системи виховання культури здоров'я, в якій всі її компоненти (когнітивна, емоційно-почуттєва, діяльнісна) спрямовані на виховання цінностей, серед яких здоров'я людини займає найважливіше місце;

— оптимальне поєднання методів позитивної та негативної мотивації на здоровий спосіб життя;

— створення в загальноосвітньому закладі здоров'язберігаючого просторово-предметного середовища;

— організація систематичного моніторингу учасників навчально-виховного процесу і здоров'язберігаючої роботи в школі.

Реалізація здоров'язберігаючої педагогіки та впровадження відповідних технологій може здійснюватись лише за умов комплексного підходу, що дозволяє передбачати всі основні аспекти щодо охорони здоров'я, які відповідають уявленням про здоров'язберігаючий простір. Освітній простір представляє форму єдності людей, що складається в результаті їхньої спільної діяльності в сфері освіти. В ос-

нові цієї діяльності — погоджені потреби суб'єктів, які беруть участь в ній, цілі та засоби їхнього досягнення формуються і винаходяться самими суб'єктами завдяки освоєним механізмам культури. У категорії простору фіксується міра відповідності світу людини і людини світу. Це визначає доцільність використання в освіті просторових уявлень.

Здоров'язберігаючий простір школи — це сукупність умов, які забезпечує адміністрація школи всьому педагогічному колективу при обов'язковій участі самих учнів і їх батьків з метою забезпечення охорони і зміцнення здоров'я учнів, створення оптимальних умов для роботи вчителів. Школа, в якій вдається створити такі умови, перетворюється в об'єкт грамотної, комплексної турботи про здоров'я учнів та вчителів.

Принципово важливо, щоб усі учасники навчально-виховного процесу самі включалися в процес вирішення своїх освітніх та соціально-культурних проблем.

Здоров'язберігаюче освітнє середовище має принципове значення для формування культури здоров'я учнів тільки тоді, коли в школі буде створене таке середовище (клімат здоров'я, культура довіри, особисті досягнення), яке забезпечує можливість повноцінного збереження та зміцнення здоров'я, навчання основ здоров'я, формування культури здоров'я, засвоєння духовно-моральних, естетичних і фізичних компонентів здоров'я.

Без грамотного, цілеспрямованого вирішення проблеми формування культури здоров'я учнів школа не зможе виконувати своє завдання щодо охорони здоров'я дітей. Учень, який не піклується про своє здоров'я, не має мотивації на його збереження та зміцнення, на ведення здорового способу життя, при всьому старанні вчителів не може бути здоровим в сучасних умовах життя. Школі необхідно забезпечити грамотність в питаннях здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу; формування мотивації на ведення здорового способу життя; виховання відповідальності за власне здоров'я та за здоров'я своїх близьких.

Необхідний рівень знань, умінь, навичок, тобто формування культури здоров'я, може бути забезпечений як шляхом інтеграції питань здоров'я в зміст шкільних програм, насамперед таких предметів, як ОБЖ, біологія, фізика, хімія, фізична культура, так і шляхом введення спецкурсу «Культура здоров'я».

Уроки щодо формування культури здоров'я забезпечують бажаний результат, якщо будуть проводитись не тільки за традиційною формою, але й у формі уроків-тренінгів, уроків-дискусій, відеопереглядів з наступним обговоренням, аналізом конкретних ситуацій, практичних занять тощо. Такі уроки, по-перше, не будуть створювати додаткове навантаження на учнів; по-друге, стануть містком між знаннями, які одержують учні в школі, і знаннями, які

необхідні в реальному житті; по-третє, не буде знижуватися інтерес до проблем культури здоров'я.

При вивченні всіх дисциплін шкільного компонента залишається проблема виховання відповідальності за власне здоров'я і мотивації на ведення здорового способу життя. Основним провідником цих виховних впливів є вчитель. Це вимагає наявності у вчителя високих особистісних якостей, сформованості валеологічного світогляду, володіння методами проектування і моделювання здоров'язберігаючих технологій. Актуальним також є питання про дотримання педагогами здорового способу життя, позитивного ставлення до власного здоров'я, володіння методиками збереження та зміцнення здоров'я. Це допомагає вчителю бути прикладом для своїх вихованців.

Саме вчитель може зробити для здоров'я учнів набагато більше, ніж лікар; може допомогти дитині захотіти бути здоровою.

Багато хвороб пов'язано з моральними й психічними процесами, відсутністю духовності. Вплив зовнішніх чинників безпосередньо позначається на внутрішньому стані дитини, що може призвести до фізичної втоми.

Емоційні стреси, спричинені незнанням свого організму, невміння адаптуватися в навколишньому середовищі, психологічні перевантаження призводять до неврозів, серцево-судин-

них захворювань. Допомогти у вирішенні цих питань можуть шкільні психологи.

Враховуючи, що учні втрачають своє здоров'я за роки навчання в школі, дуже гостро постає проблема зміцнення та збереження здоров'я, формування здорового способу життя.

Отже формування правильного розуміння поняття здорового способу життя, культури здоров'я — пріоритетне завдання школи сьогодні.

Література

1. Баранов А. А. Здоровье российских детей // Педагогика. — 1999. — № 8.
2. Ващенко О., Свириденко С. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах // Директор школи. — 2006. — № 20.
3. Кучма В. Р., Степанова М. И. Современные гигиенические подходы к оценке влияния образовательных технологий на здоровье детей и подростков // Здоровье населения и среда обитания. — 2002. — № 2.
4. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в работе учителя и школы. — М.: АРТИ, 2003.
5. Ступницкая М. А., Белов А. В., Родионов В. А. Критериальное оценивание как здоровьесберегающий фактор школьной среды // Школа здоров'я. — 2003. — № 3.

М. Г. НЕЧИПОРЕНКО,

завідувач лабораторії безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу та основ здоров'я ООІУВ.

Вчителям допризовної підготовки та фізичної культури

ВИКЛАДАЧАМ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ»

У минулому навчальному році в організації та здійсненні підготовки юнаків з предмета «Захист Вітчизни» мали місце такі недоліки:

1. Порушується порядок поділу класів на групи, що не відповідає вимогам методичного листа щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» в поточному році.

2. Окремі районні (міські) методичні кабінети проводять недостатню роботу по забезпеченню організаційно-методичного супроводу викладання предмета «Захист Вітчизни».

3. Керівники шкіл не аналізують стан викладання предмета «Захист Вітчизни» в залежності від наявності і поповнення матеріальної бази з військової справи, питання про стан військово-патріотичної роботи не розглядаються на засіданнях педагогічної ради навчальних закладів.

4. У деяких навчальних закладах районів і міст області відсутні військові кабінети. Ди-

ректори шкіл не забезпечують належних заходів для їх створення. Порушується чинне законодавство щодо додаткової оплати за завідування військовими кабінетами.

5. Не відповідають вимогам умови роботи окремих музеїв бойової слави, відсутні плани щомісячної роботи з військово-патріотичного виховання молоді.

6. В окремих районних (міських) кабінетах не на належному рівні здійснюється інтеграція змісту курсу «Досліджуючи гуманітарне право» в зміст предмета «Захист Вітчизни».

У 2008/2009 навчальному році слід користуватися програмою для навчальних закладів системи загальної середньої освіти «11-річна школа», затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 24.10.2005 р. за № 1/9-589. Згідно з пояснювальною запискою до програми вивчення навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» передбачає два варіанти:

1. За тематичним планом № 1 (терміном на 2 роки, 140 годин) по 2 години на тиждень. 1 година за рахунок інваріантної складової і 1 година за рахунок варіативної складової (на підставі рішення педради школи).

2. По одній годині на тиждень за рахунок інваріантної складової навчального плану № 2 (70 годин терміном на 2 роки) для спецшкіл, гімназій, ліцеїв (на підставі типових планів спеціалізованих загальноосвітніх закладів).

Якщо клас не ділиться на групи під час вивчення предмета «Захист Вітчизни», навчання здійснюється окремо для юнаків і дівчат, а в тому випадку якщо батьки (опікуни) не погоджуються, щоб їх доньки вивчали військову справу, а юнаки з погіршеним станом здоров'я, релігійними поглядами, предмет вивчається згідно з тематичним планом № 2.

При поділі класів на групи слід дотримуватися нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р., № 128 та методичного листа Міністерства освіти і науки України щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» у 2008/2009 навчальному році.

Зміст програмного матеріалу, в залежності від матеріальної бази, може бути змінений на 20%, також дозволяється змінювати послідовність при вивченні тем.

Оцінювання рівня засвоєння учнями програмного матеріалу здійснюється відповідно до оновлених «Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів в системі загальної середньої освіти».

При оцінюванні навчальних досягнень з предмета «Захист Вітчизни» вчитель враховує рівень теоретичних знань, вміння застосовувати їх на практиці (вправи та нормативні показники подано в навчальних програмах).

При здачі заліків і нормативів обов'язково мають враховуватися стан здоров'я та релігійні погляди учнів.

З метою набуття практичних навичок з основ військової справи, в тому числі вогневої — тактичної і прикладної — фізичної підготовки в травні місяці керівники навчальних закладів організують і проводять навчально-польові заняття відповідно до діючих вимог. Навчально-польові заняття можна проводити поетапно (по мірі вивчення тем або розділів), в кінці чвертей першого семестру та в кінці навчального року за рахунок літньої практики.

Заслуговує уваги поширення досвіду роботи Красноокнянського районного відділу освіти щодо проведення навчально-польових зборів на базі підшефних прикордонних застав Південного регіонального управління державної прикордонної служби.

Стрільба з малоколібрної гвинтівки та автомата проводиться на обладнаних стрільбищах і в тирах ТСОУ, військових частин і вищих військово-навчальних закладів Збройних Сил України.

Практичне закріплення теоретичного матеріалу з розділу «Основи цивільного захисту» передбачається під час проведення в загально-

освітніх навчальних закладах Дня цивільної оборони (цивільного захисту).

Для активізації військово-патріотичного виховання в загальноосвітніх закладах рекомендується проводити гурткову роботу. При її проведенні необхідно керуватися «Концепцією допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» і програмою «Основи захисту Вітчизни».

При вивченні предмета «Захист Вітчизни» слід користуватися підручниками, посібниками та навчально-наочними матеріалами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Для оформлення кабінетів рекомендується використовувати серію плакатів («Захист Вітчизни», 17 аркушів, формат А-1; «куточок цивільного захисту» 16 аркушів, формат А-3; «Медико-санітарна підготовка», 17 аркушів, формат А-1 харківського автора М. І. Міненко, залікові зошити для тематичного оцінювання знань учнів з предмета «Захист Вітчизни» (авт.: Ю. Д. Кривоніс, С. Б. Ігнат'єв, вид-во «Ранок») представлені в двох варіантах: «Захист Вітчизни», 10—11 клас; «Основи цивільного захисту», 10 клас.

Для усунення існуючих в загальноосвітніх навчальних закладах недоліків у викладанні навчальної дисципліни «Захист Вітчизни» рекомендуємо:

1. Районним (міським) закладам освіти, методичним кабінетам:

1.1. Вивчити та проаналізувати стан викладання предмета «Захист Вітчизни» і військово-патріотичного виховання молоді згідно з вимогами нормативного забезпечення предмета і визначити шляхи їх усунення.

1.2. Забезпечити своєчасне і чітке планування контролю за станом викладання предмета «Захист Вітчизни» і військово-патріотичного виховання молоді.

1.3. Організувати проведення конкурсу-огляду на кращий військовий кабінет серед загальноосвітніх закладів районів і міст області.

1.4. Посилити контроль за роботою методичних об'єднань вчителів предмета «Захист Вітчизни». Затвердити плани роботи шкіл, організувати роботу постійно діючих семінарів-практикумів з вчителями навчальної дисципліни «Захист Вітчизни».

1.5. РМК (ММК) систематично вивчати досвід роботи кращих вчителів з військової справи і висвітлювати його на сторінках журналу «Наша школа».

2. Керівникам загальноосвітніх закладів:

2.1. Забезпечити матеріально-технічні і безпечні умови для якісного викладання навчальної дисципліни «Захист Вітчизни».

2.2. На педраді в серпні місяці обговорити питання щодо стану викладання предмета «Захист Вітчизни» і військово-патріотичного виховання молоді.

Б. І. ШЕСТАКОВ,

методист науково-методичної лабораторії творчого розвитку особистості ООІУВ.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ВЧИТЕЛЯМ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПОЧАТКУ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

Фізична культура — предмет, що забезпечує умови для формування в учнів ціннісних орієнтацій щодо культури здоров'я і здорового способу життя, виховання потреби та звички займатися фізичною культурою і спортом, досягти оптимального рівня особистого здоров'я, фізичного розвитку, рухових якостей, морально-вольових рис характеру і психологічної підготовки до ведення активного життя та професійної діяльності.

Типовими навчальними планами для загальноосвітніх навчальних закладів (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.05.2007 р., № 357) на вивчення предмета передбачено:

— в 5–8-х класах — 2,5 год. на тиждень (в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання з вивченням російської чи інших мов національних меншин та в загальноосвітніх навчальних закладах з українською мовою навчання з вивченням двох іноземних мов — 2 год.);

— в 9-х класах — 2 год. на тиждень (наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2001 р., № 342);

— в 10–11-х класах — 2 год. на тиждень (наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2001 р., № 342);

— в 10–11-х класах спортивного профілю — 5 год. на тиждень (лист МОН України від 14.01.2004 р., № 1/11-95).

В 5–8-х класах можливі наступні варіанти розподілу годин:

- перший: 1-й тиждень — 2 год.; 2-й тиждень — 3 год. (I і II семестри);

- другий: I семестр — по 2 год. на тиждень; II семестр — по 3 год. на тиждень (або навпаки);

- третій:

- під час вивчення навчального матеріалу з легкої атлетики та спортивних ігор, на стадіонах і спортивних майданчиках шкіл (перша та четверта чверті) — 3 год.;

- під час вивчення навчального матеріалу з гімнастики, спортивних ігор та ін., в спортивних залах шкіл (друга і третя чверті) — 2 год.

В 5–8-х класах вивчення предмета здійснюється за навчальною програмою «Фізична культура» для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–12 класи (авт.: С. І. Операйло та ін., «Перун», 2005). Учні 9–11-х класів навчаються за програмою «Основи здоров'я і фізична культура» для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–11 класи (за редакцією М. Д. Зубалія, «Початкова школа», 2001).

Триває перехід старшої школи на профільне навчання. Концепцією профільного навчання, затвердженою рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 25.09.2003 р.,

№ 10/12-2 передбачено впровадження допрофільного навчання. Відповідно до зазначеної Концепції допрофільна підготовка здійснюється у 8–9-х класах з метою забезпечення профільної орієнтації учнів.

Шляхи реалізації навчальними закладами допрофільної підготовки: вивчення окремих предметів на диференційованій основі; впровадження профорієнтаційних курсів, курсів за вибором, проведення позакласної та гурткової роботи відповідного напрямку.

Міністерством освіти і науки України рекомендовано навчально-методичну літературу, яка може використовуватися для допрофільної підготовки з фізичної культури:

- навчально-методичний посібник для вчителів фізичної культури загальноосвітніх навчальних закладів «Легка атлетика» (авт.: Д. С. Присяжнюк, В. В. Дерев'янюк, «Ранок», 2006);

- навчально-методичний посібник для вчителів «Футбол в школі» (авт. К. Л. Віхров, «Комб і ЛТД», 2004);

- методичний посібник «Методичні рекомендації з питань безпеки під час занять фізичними вправами та при проведенні спортивно-масових заходів в ЗНЗ» (авт.: Ю. Й. Волинець, М. В. Нижник, «Торсінг», 2006).

Класи спортивного профілю навчаються за навчальною програмою з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. «Спортивний профіль. 10–11 класи», рекомендованою МОН України (лист МОН України від 14.01.2004 р., № 1/11-95), яка надрукована в журналі «Фізичне виховання в школі», № 2, 2004 р.

Учні, які за результатами медичного огляду тимчасово віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протиказані. Таким учням можна виставляти поточну оцінку за знання і техніку виконання корегувальних вправ (за сприятливих для учня умов), а наприкінці навчального року ставиться «Зараховано».

Крім того, для учнів спеціальних медичних груп організуються два додаткових заняття за програмами «Фізична культура» для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи (авт.: В. І. Майер, В. В. Дерев'янюк) та «Фізична культура» для спеціальних медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів. 5–9 класи (авт.: В. І. Майер, В. В. Дерев'янюк).

Для учнів спеціальних медичних груп, які навчаються за новими програмами, програми містять критерії, за якими здійснюється оцінювання навчальних досягнень.

Одним з найбільш важливих питань на сучасному етапі розвитку фізкультурної освіти є оцінювання навчальних досягнень учнів. Як свідчить досвід, кращі вчителі фізичної культури (фіналісти обласного конкурсу «Учитель року — 2008») поряд з оцінюванням за навчальними нормативами намагаються здійснювати індивідуальний підхід до зазначеного процесу. Це здійснюється за рахунок нарахування заохочувальних балів за участь в змаганнях, конкурсах, за відвідування гуртків спортивного напрямку. Частина вчителів додає бали за особисті досягнення учнів у спортивній царині, покращання результатів.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 05.05.2008 р., № 371 затверджені критерії оцінювання навчальних досягнень учнів в системі загальної середньої освіти. Проаналізувавши нові підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів, врахувавши побажання батьківської громади та з метою формування позитивного ставлення учнів до занять фізичною культурою і підвищення рівня їх рухової активності, Міністерство освіти і науки України рекомендує паралельно з оцінюванням навчальними нормативами здійснювати оцінювання в особистісно орієнтованому аспекті. Критерії особистісно орієнтованого оцінювання з фізичної культури:

- особисті досягнення школярів протягом навчального року;
- активна робота учнів на уроках фізичної культури;
- залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час;
- участь в змаганнях всіх рівнів.

На основі зазначених показників вчителі самостійно розробляють різноманітні системи нарахування «бонусних» балів, які мають погджуватися педагогічною радою школи.

Вивчення предмета в 10–11-х класах здійснюється окремо для юнаків і дівчат. Поділ класу на групи здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 р., № 128. При наявності належних матеріально-технічних умов уроки фізичної культури в 5–9-х класах також доцільно проводити для дівчат і хлопців окремо.

На заняттях з фізичної культури рекомендуємо здійснювати особистісно орієнтований підхід до навчання учнів за статевими та індивідуальними особливостями фізичного розвитку, а також з урахуванням їхніх потреб і нахилів, навчати учнів умінню «слухати» і «оцінювати» свій фізичний стан, добирати і використовувати різноманітні засоби для свого фізичного вдосконалення, а вчителям відійти від надто узагальнених і «розмитих» завдань навчання.

Крім уроків (занять), в загальноосвітніх навчальних закладах використовуються різноманітні позаурочні форми навчання та методи

залучення учнів до занять фізичною культурою: фізкультурно-оздоровчі заняття в режимі дня, домашні завдання, заняття в спортивних гуртках і секціях, групах загальної фізичної підготовки, групах лікувальної фізичної культури, спеціальних медичних групах, спортивних класах, школах, позашкільних спортивних закладах, клубах за інтересами, свята фізичної культури тощо.

Обов'язковими фізкультурно-оздоровчими заходами в загальноосвітніх навчальних закладах є:

- урок фізичної культури;
- фізкультурні хвилинки, фізкультурні паузи під час навчального процесу;
- «години фізичної культури» в групах подовженого дня;
- заняття з дітьми, віднесеними за станом здоров'я до спеціальної медичної групи;
- заняття з плавання;
- «Дні здоров'я і фізичної культури».

До спортивно-масових заходів в загальноосвітніх навчальних закладах належать:

- Фізкультурно-оздоровчий патріотичний комплекс учнів України «Козацький гарт».
- Всеукраїнські спортивні ігри школярів «Старти надій».
- Всеукраїнські змагання за комплексними тестами оцінки стану фізичної підготовленості «Зміна».
- Всеукраїнські змагання з футболу на призи клубу «Шкіряний м'яч».
- Спортивні змагання з видів спорту, які включено до навчальної програми.
- Товариські зустрічі.

Відповідно до Регламенту участі навчальних закладів в районних (міських), обласних і Всеукраїнських змаганнях обов'язковими є:

- Всеукраїнський фізкультурно-патріотичний фестиваль «Нашадки козацької слави»;
- змагання «Зміна» за комплексними тестами оцінки стану фізичної підготовленості серед учнів 5–11-х класів;
- спортивні ігри школярів «Старти надій» (6-ті класи);
- змагання з футболу на приз клубу «Шкіряний м'яч» (вік учасників згідно з Регламентом);
- комплексна спартакіада школярів України (один раз на чотири роки).

Предмет «Фізична культура» належить до найбільш травмонебезпечних дисциплін в загальноосвітніх навчальних закладах, тому вчителям потрібно особливу увагу звертати на забезпечення безпечних умов проведення занять. Основні причини травматизму:

- неправильна організація занять;
- низький рівень професійної кваліфікації вчителів;
- незадовільний стан місця для проведення занять;
- незадовільний стан спортивного обладнання, інвентарю, одягу та взуття учнів;

- порушення правил лікарського контролю;
- порушення поведінки учнями.

Попередження травматизму під час занять фізичної культури забезпечують:

- повноцінна розминка (покращується стан ЦНС, провідність нервових імпульсів, розігріваються м'язи і суглоби);

- дотримання санітарно-гігієнічних вимог (температура в спортивному залі, вологість, освітлення, вентиляція, підбір і налаштування спортивного інвентарю);

- дотримання методичних принципів (від простого до складного, від відомого до невідомого, систематичність занять, поступове збільшення навантаження, врахування рівня підготовленості і стану здоров'я);

- перевірка місць для занять (необхідна відстань між спортивним обладнанням, рівне і неслизьке покриття);

- перевірка інвентарю і обладнання (весь

інвентар і обладнання мають бути повністю полагодженими та мати надійне кріплення);

- правильний підбір вправ (не використовувати для розвитку фізичних якостей погано освоєних вправ, не виконувати їх у неналежних умовах);

- контроль за правильним виконанням вправ (наприклад, при стрибках не можна приземлятися на прямі ноги).

Відповідно до Державних санітарних правил і норм ДсанПіН 5.5.2.008-01 утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу в спортивному залі площею до 288 м² допускаються одночасні заняття не більше ніж з одним класом.

О. М. КРИВИЦЬКИЙ,

методист науково-методичної лабораторії творчого розвитку особистості ООІУВ.

Вчителям трудового навчання

ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ПОЧАТКОВОЇ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

Про стан викладання трудового навчання в області свідчать результати щорічних олімпіадних змагань, які проводяться серед учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Основними завданнями олімпіади є: 1) сприяння підвищенню значення трудового навчання; 2) підвищення інтересу до поглибленого вивчення дисциплін технічно-технологічного спрямування; 3) популяризація досягнень науки, техніки та новітніх технологій; 4) виявлення і розвиток обдарованих учнів, заохочення до вступу до вищих навчальних закладів.

Зміст олімпіадних змагань суттєво відрізняється від шкільних контрольних та практичних робіт. Вони, як правило, виходять за межі шкільної програми, але ґрунтуються на знаннях опанованого учнями програмного матеріалу, містять більш глибоку та різноманітну інформацію.

На виконання наказу управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації від 06.12.2007 р., № 672-ОД «Про проведення III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін у 2007/2008 навчальному році» 16–17 лютого 2008 р. на базі ЗОШ № 51, № 63, № 65 м. Одеси був проведений III (обласний) етап Всеукраїнської олімпіади з трудового навчання.

У змаганнях взяли участь 32 учні 9–11-х класів, в тому числі 6 учнів, які представляли середні навчальні заклади м. Одеси, і 26 учнів середніх навчальних закладів Одеської області.

Цього року олімпіадні змагання склалися з чотирьох турів:

- теоретичного (розв'язування тестових завдань);

- практичної (комплексної) роботи — виготовлення виробу з різних конструкційних матеріалів;

- творчої домашньої роботи (за напрямками оргкомітету республіканського етапу);

- творчого завдання (на основі запропонованих матеріалів для виготовлення виробу за певним завданням).

Під час завдань теоретичного туру найскладнішими для учасників виявилися завдання з креслення та завдання з проектно-технологічної підготовки.

Відносно минулорічної формат практичної роботи залишився незмінним. Змінилися лише завдання. Дівчатам 9-го класу пропонувалося виготовити штанці для малюка з накладними кишеньками та кишнями на полочках з відрізним бочком. Дівчата 11-го класу повинні були за 6 годин пошити дитячий жакетик з обробкою бортів, застібок на гудзики, вшивних рукавів, комірця та низу виробу.

Хлопчики 11-го класу виготовляли настінний світильник, хлопчики 9-го класу — молоточки для технічних робіт.

Домашню творчу роботу учасники представили у вигляді проекту. До виробу додавалась пояснювальна записка з презентацією на виготовлення виробу та захисту проекту. Презентація відбувалась протягом приблизно 5 хвилин + відповіді на запитання членів журі. Учні виготовляли вироби за такими напрямками:

- скринька для ключів — хлопці 9-х класів;
- ручний млинок для сипучих продуктів — хлопці 11-х класів;

- краватка — дівчата 9-го класу;
- серветка — дівчата 11-го класу.

Оцінювались вироби учасників за такими критеріями:

- пояснювальна записка + презентація;
- функціональність виробу;
- оригінальність роботи та новизна у підході до вирішення технологічних завдань;
- привабливість (естетична цінність) виробу.

Як завдання творчого туру учасникам — хлопчикам було запропоновано виготовити підставку під ножі; дівчатка виготовляли чохол для мобільного телефону.

За підсумками журі перші місця не виборов жоден з учасників. Другі і треті місця посіли учасники з Татарбунарського, Ізмаїльського, Арцизького, Болградського районів та Суворовського району м. Одеси. Найгірші результати показали учні Малиновського району м. Одеси і Балтського району області.

Рекомендації щодо підготовки учасників до олімпіадних змагань

1. Проводити шкільні і районні етапи олімпіади у відповідності до «Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових дисциплін...» (наказ Міністерства освіти України від 18.09.1998 р., № 305).

2. Враховувати методичні рекомендації щодо виконання завдань турів олімпіади.

3. Методичним кабінетам, шкільним адміністраторам координувати і контролювати роботу вчителів у підготовці обдарованих учнів до олімпіадних змагань.

Традиційно наприкінці травня проводиться обласний семінар з керівниками районних методичних об'єднань вчителів трудового навчання, методистами РМК за результатами обласного і республіканського етапів олімпіади. Вже не перший рік в цих семінарах не беруть участь представники РМК м. Одеси.

Про викладання предмета в наступному навчальному році

У відповідності до вимог Державного стандарту освітньої галузі «Технології» трудове навчання — предмет базового рівня.

Його викладання має на меті набуття учнями знань з техніки і технологій сучасного виробництва, ознайомлення їх з різними напрям-

ками предметно-перетворювальної діяльності, створення умов для їх професійного самовизначення.

Дотримання вимог стандарту повинно бути обов'язковим. В іншому випадку не можуть створюватися належні умови для подальшого успішного навчання випускників, їх адаптації до стрімких змін в сучасному техногенному середовищі.

Відповідно до типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів 12-річної школи, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 07.05.2007 р., № 357, в усіх загальноосвітніх навчальних закладах незалежно від підпорядкування та форми власності на вивчення трудового навчання відводиться в 5-му та 6-му класах — по одній годині на тиждень, в 7-х, 8-х класах — 2 години на тиждень. Дозволяється на вивчення предмета в 5–6-х класах збільшувати кількість годин до 2 на тиждень за рахунок додаткового (варіативного) часу навчальних планів.

У загальноосвітніх навчальних закладах, в яких виникали труднощі з викладанням трудового навчання, пов'язані з відсутністю належного навчального обладнання, заняття слід проводити на базі професійно-технічних училищ, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, навчальних майстерень, інших загальноосвітніх навчальних закладів, де це доцільно. У такому випадку уроки проводить учитель того навчального закладу, на базі якого проходять заняття.

З метою свідомого вибору учнями профілю навчання в старшій школі з 8-го класу запроваджується допрофільне навчання. У 8–9-х класах учні повинні мати можливість глибше познайомитись з різними профілями та напрямками навчання. Це може здійснюватися за рахунок впровадження курсів за вибором та профорієнтаційних курсів.

Програми курсів друкуються на сторінках фахового журналу «Трудова підготовка в закладах освіти» та фахової газети «Трудове навчання».

Профільне навчання учнів 10–11-х класів, які обрали технологічний профіль, здійснюється у відповідності до типових навчальних планів для профільного навчання (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.05.2003 р., № 306).

Навчальними програмами передбачено два варіанти організації навчального процесу: перший варіант для хлопців; другий — для дівчат. Однак не виключається можливість комплектування груп для сумісного навчання. Для сумісного навчання слід застосовувати поєднання обох варіантів навчальних програм. Не допускається навчання таких груп лише за одним з варіантів програми.

Структура програми трудового навчання (К.: Ірпінь, 2005) забезпечує залучення учнів не лише до практичної технологічної діяль-

ності, а й до проектної та дослідницької. Акцент в роботі учнів переноситься саме на розвиток творчого і критичного мислення, уміння працювати з інформаційними джерелами, різними видами проектно-технологічної документації, свідомо обирати ті чи інші технологічні процеси і технічні засоби.

У 7-х і 8-х класах передбачається обов'язкове виконання учнями творчих проектів. Ця діяльність включає в себе вибір об'єкта проектування, розробку конструкції, технологій, виготовлення та оцінювання. Разом з цим здійснюється нескладний економічний та еко-

логічний аналіз виконуваної роботи, проводяться маркетингові операції. Після завершення проекту в кожному класі учні здійснюють його захист.

Реалізація інваріантного змістового ядра трудового навчання учнів 5–9-х класів, яке закладено в усі представлені варіанти програм, є обов'язковим.

І. Б. ДРЕМОВА,

методист науково-методичної лабораторії розвитку особистості ООІУВ.

Інформаційний відділ

ПРО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ І ОЛІМПІАД У 2007/2008 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

На виконання заходів, передбачених Державною національною програмою «Творча обдарованість», Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді» від 24.04.2000 р. за № 612/2000 в області створюються передумови для розвитку інтересів, нахилів та здібностей обдарованої учнівської молоді, серед яких важливе місце займають предметні учнівські олімпіади.

У 2007/2008 навчальному році було проведено 15 олімпіад III етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін (українська мова і література, історія України та всесвітня історія, основи правознавства, іноземні мови (англійська, німецька, французька, іспанська), математика, фізика, хімія, біологія, географія, основи інформатики та обчислювальної техніки, трудове навчання, основи економіки) та 4 обласні олімпіади (російська мова і література, російська мова і зарубіжна література, болгарська мова і література, молдовська мова і література).

В олімпіадах взяли участь 2070 учнів, з них 483 стали переможцями.

У порівнянні з попередніми роками:

- 2000/2001 навчальний рік — 1675 учнів, 483 стали переможцями
- 2001/2002 навчальний рік — 1800 учнів, 509 стали переможцями
- 2002/2003 навчальний рік — 1924 учні, 513 стали переможцями
- 2003/2004 навчальний рік — 2032 учні, 545 стали переможцями
- 2004/2005 навчальний рік — 2338 учнів, 525 стали переможцями

- 2005/2006 навчальний рік — 2255 учнів, 525 стали переможцями
- 2006/2007 навчальний рік — 2209 учнів, 536 стали переможцями
- 2007/2008 навчальний рік — 2070 учнів, 483 стали переможцями.

У 2008 році в IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад Одеську область представляли 75 учнів, 37 з них вибороли призові місця.

У порівнянні з попередніми роками:

- 2001 — 85 учнів
- 2002 — 74 учні
- 2003 — 74 учні
- 2004 — 83 учні
- 2005 — 68 учнів
- 2006 — 78 учнів
- 2007 — 70 учнів
- 2008 — 75 учнів.

Найкращими виявилися команда юних філологів (українська мова та література), яка зайняла п'ять призових місць (з 8 учасників 1 — перше, 4 — третіх), юних біологів — три призових місця (з 4 учасників 1 — перше, 1 — друге, 1 — третє). Успішно виступила команда юних хіміків (з 4 учасників 2 — других, 2 — третіх), юних філологів (іспанська мова та література) (з 5 учасників 1 — перше, 1 — третє).

Жодного місця не виборола команда з трудового навчання (2 учасники).

За результатами IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін у 2007/2008 навчальному році команди Одеської області досягли таких показників:

- з української мови та літератури
2007 — 3 місце

- з історії
2007 — 21 місце
- з правознавства
2007 — 9 місце
- з англійської мови та літератури
2007 — 10 місце
- з іспанської мови
2007 — 7 місце
- з німецької мови
2007 — 18 місце
- з французької мови
2007 — 14 місце
- з математики
2007 — 22 місце
- з фізики
2007 — 12 місце
- з хімії
2007 — 8 місце
- з біології
2007 — 15 місце
- з географії
2007 — 22 місце
- з інформатики
2007 — 23 місце
- з економіки
2007 — 1 місце
- з трудового навчання
2007 — 27 місце.

В показниках не враховані результати участі наших команд у 2008 році (надаються Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти орієнтовно у вересні).

Останнім часом команди Одеської області не тільки займали призові місця на IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін, але й ставали призерами Міжнародних олімпіад:

- 2002 рік — 1 призове місце
- 2003 рік — 1 призове місце
- 2004 рік — 2 призових місця
- 2005 рік — 3 призових місця
- 2006 рік — 1 призове місце
- 2007 рік — 1 призове місце.

З метою пошуку та підтримки обдарованих дітей із сільської місцевості за ініціативи Одеського обласного інституту удосконалення вчителів та при підтримці Одеської обласної державної адміністрації в 1999 році запроваджені інтелектуальні змагання серед учнів сільських шкіл з 9 базових дисциплін (українська мова і література, математика, фізика, хімія, біологія, географія, історія, економіка, англійська мова та література). З кожним роком зростає кількість учасників цих змагань. Так, якщо в 1999 році в змаганнях взяли участь всього 150 учасників, то у 2007 році — 1166 учнів з 26 районів області, переможцями стали 24 учні.

Згідно з «Положенням про проведення інтелектуальних змагань з базових дисциплін серед учнів сільських шкіл Одеської області» переможці третього очного туру змагань автоматично стали учасниками III (обласного) етапу Все-

українських олімпіад, деякі з переможців інтелектуальних змагань стали переможцями III етапу Всеукраїнських олімпіад. А саме:

- Українська мова та література — 3 учні
- Історія — 2 учні
- Хімія — 1 учень
- Біологія — 1 учень
- Фізика — 1 учень
- Географія — 1 учень.

Відповідно до Регіонального плану переходу навчальних закладів Одеської області на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання та з метою розширення форм інтелектуальних змагань учнівської молоді з використанням нових інформаційних технологій у 2001 році започатковані Всеукраїнські Інтернет-олімпіади з базових дисциплін (математика, фізика, хімія, біологія, географія, економіка), а з 2007 року відкрита обласна олімпіада з російської мови та літератури, які проводяться через мережу Інтернет. Організаторами є Міністерство освіти і науки України, управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації, Одеський обласний інститут удосконалення вчителів.

У 2007 році 890 учнів з 24 областей України брали участь в Інтернет-олімпіадах.

Інтернет-олімпіада проводиться на сайті Одеського обласного інституту удосконалення вчителів www.osvita.od.ua.

У 2007/2008 навчальному році 43 переможці Всеукраїнських Інтернет-олімпіад брали участь у IV етапі Всеукраїнських учнівських олімпіад з математики, хімії, фізики, географії, економіки, біології, інформатики понад рейтингову кількість учасників з відповідних областей. Учні показали високий рівень знань: 38 учасників (88,4%) стали переможцями: 11 учнів нагороджено дипломами I ступеня, 14 — дипломами II ступеня, 13 — дипломами III ступеня. Досягнуті результати свідчать про високий рівень підготовки учасників, кваліфіковане та якісне проведення Всеукраїнських учнівських Інтернет-олімпіад.

Особливе місце серед інших видів інтелектуальних змагань займають учнівські турніри, які проходять під патронатом Міністерства освіти і науки України.

На Всеукраїнському турнірі, який відбувся в м. Запоріжжі, команда Рішельєвського ліцею представляла Одеську область та була нагороджена дипломом II ступеня, а також виборола право участі в Міжнародному турнірі в м. Трогір (Хорватія). В травні місяці 2008 року на міжнародному рівні Україну представляла команда Рішельєвського ліцею (учні 11-го класу) і була нагороджена дипломом учасника в номінації «Найкращий виступ» (керівники, які підготували команду, О. І. Матвійчук, О. Г. Філатова — викладачі фізики Рішельєвського ліцею).

Відповідно до наказу управління освіти і наукової діяльності Одеської обласної державної адміністрації від 01.10.2007 р., № 541-ОД

«Про проведення в Одеській області V Всеукраїнського турніру юних правознавців» 19–20 жовтня 2007 року на базі Одеського юридичного ліцею був проведений обласний турнір юних правознавців.

У турнірі взяли участь 95 учнів 9–11-х класів 19 територіальних одиниць області, а саме: Арцизького, Балтського, Березівського, Болградського, Великомихайлівського, Іванівського, Любашівського, Овідіопольського, Ренійського, Роздільнянського, Саратського, Татарбунарського, Ширяєвського районів, мм. Ізмаїла, Іллічівська, Южного, Одеси (Приморський, Київський та Суворовський райони).

За підсумками двох турів у третій тур вийшли три команди, які набрали найбільшу кількість балів, а саме: команда Одеського юридичного ліцею, збірна команда Суворовського району м. Одеси та команда учнів НВК «Загальноосвітня школа I–III ступенів — ліцей» м. Рені.

За результатами I–III турів журі визначило переможців та нагородило:

Дипломом I ступеня команду Одеського юридичного ліцею.

Дипломом II ступеня збірну команду Суворовського району м. Одеси, команду учнів НВК «Загальноосвітня школа I–III ступенів — ліцей» м. Рені.

Дипломом III ступеня команду Одеського економічного ліцею, збірну команду м. Іллічівська, команду Татарбунарського НВК «Загальноосвітня школа I–III ступенів — гімназія», команду Ярославської ЗОШ I–III ступенів Саратського району.

Слід відзначити, що незважаючи на те, що турнір юних правознавців — це загальнокомандне змагання, оргкомітет та журі вважали за необхідне нагородити окремих учнів заохочувальними грамотами ООІУВ.

Заохочувальними грамотами в окремих номінаціях нагороджені такі учні:

— **Кір'як Альона**, учениця 11-го класу збірної команди Суворовського району м. Одеси — «кращий капітан та рецензент»;

— **Бачинський Максим**, учень 10-го класу НВК м. Рені — «кращий опонент»;

— **Петрова Олена**, учениця 11-го класу Одеського юридичного ліцею — «кращий доповідач»;

— **Губич Віталіна**, учениця 11-го класу Ярославської ЗОШ I–III ступенів Саратського району — «за артистизм та оригінальність промовця»;

— **Олексін Віктор**, учень 11-го класу Великомихайлівської ЗОШ № 2 I–III ступенів — «за кмітливість»;

— **Дюльгер Олена**, учениця 10-го класу НВК «ЗОШ № 1 I–III ступенів — гімназія м. Арциза».

21 грудня 2007 року на базі гімназії № 4 м. Одеси відбувся III (обласний) етап

VIII Міжнародного конкурсу імені Петра Яцика. 100 учнів шкіл області змагалися в мовному марафоні. Переможцями стали 27 школярів, які й взяли участь в IV (фінальному) етапі конкурсу, який проводився 26 січня 2008 року на базі ЗОШ № 1 м. Одеси.

686 учнів шкіл України змагалися за звання бути кращим знавцем рідної мови. Переможцями стали тільки 30 учнів 3–11-х класів. 9 березня 2008 року відбулося урочисте нагородження переможців VIII Міжнародного конкурсу імені Петра Яцика, які поїли II–III місця. Від нашої області до міста Києва на урочистості з нагоди нагородження запрошувались **Юник Юлія** (III місце), учениця 9-го класу ЗОШ № 48 м. Одеси, та вчитель, яка її підготувала, **Звягінцева Ніна Йосипівна**.

Цього навчального року було організовано участь загальноосвітніх закладів Одеської області в Міжнародному конкурсі з українознавства. У конкурсі брали участь 11 загальноосвітніх навчальних закладів області, представлено на розгляд всеукраїнського журі 14 науково-дослідних робіт. За підсумками рецензування науково-дослідних робіт на заключний етап Міжнародного конкурсу з українознавства 26 березня 2008 року до м. Києва для виконання письмової конкурсної роботи, захисту науково-дослідних робіт та участі в Інтернет-олімпіаді запрошувались такі учні загальноосвітніх навчальних закладів:

— **Єлькін Ігор**, учень 9-го класу Новокаптанської ЗОШ Арцизького району;

— **Зубрицька Любов**, учениця 9-го класу санаторної школи-інтернату № 6 м. Одеси;

— **Студентова Оксана**, учениця 10-го класу Випаснянської ЗОШ № 1 Білгород-Дністровського району;

— **Кондратюк Тетяна**, учениця 10-го класу ЗОШ м. Теплодара;

— **Дога Василь**, учень 11-го класу Шевченківської ЗОШ № 1 Кілійського району;

— **Остапенко Євген**, учень 11-го класу Шевченківської ЗОШ № 1 Кілійського району.

З року в рік передається естафета конкурсу учнівської творчості «Ідея соборності України: творчість Тараса Шевченка; минуле, сучасне і майбутнє». На III (обласний) етап в номінації «Література» надійшло 95 робіт. Не представили на конкурс з невідомих причин роботи учні шкіл Малиновського та Приморського районів м. Одеси, м. Котовська, м. Южного, Балтського, Білгород-Дністровського, Кілійського, Комінтернівського, Любашівського, Роздільнянського, Тарутинського і Ширяєвського районів.

Переможцями III (обласного) етапу Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості «Ідея соборності України...» в номінації «Література» визнані такі учні:

— **Донда Ілля**, учень 7-го класу Нерушайської ЗОШ Татарбунарського району (вчитель Ж. Д. Донда);

– **Дяченко Катерина**, учениця 6-го класу Лиманської ЗОШ Татарбунарського району (вчитель А. А. Дяченко);

– **Козак Юлія**, учениця 11-го класу Коноплянської ЗОШ Іванівського району (вчитель Н. В. Їскра);

– **Палієнко Вікторія**, учениця 7-го класу Радісенської ЗОШ Іванівського району (вчитель С. М. Жукотонська);

– **Яровенко Анатолій**, учень 9-го класу ЗОШ № 81 м. Одеси (вчитель Л. В. Ковальова).

Роботи зазначених учнів були надіслані до м. Києва на розгляд журі Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості. Абсолютною переможницею конкурсу визнано **Палієнко Вікторію**, ученицю 7-го класу Радісенської ЗОШ Іванівського району, яку було запрошено до м. Канева разом із вчителькою Жукотонською Світлою Михайлівною на святкову церемонію нагородження.

З метою привернути увагу молоді до подвигу народу в Другій світовій війні, зокрема до подвигу українського народу — виховання почуття патріотизму, гордості за свій народ; виховання поваги до ветеранів війни, людей старшого покоління; виховання національно свідомих патріотів країни, любові до рідного краю серед учнів 8–11-х класів проводився конкурс на кращий літературний твір «Безсмертний подвиг українського народу».

На III (обласний) етап конкурсу надійшло 79 учнівських робіт. Не взяли участі в конкурсі представники шкіл м. Южного, м. Теплодара, Білгород-Дністровського, Ізмаїльського, Любашівського, Овідіопольського, Ренійського, Тарутинського, Ширяєвського районів.

Переможцями обласного етапу конкурсу в номінації «Література» визнані:

– **Минза Анастасія**, учениця 10-го класу Татарбунарського НВК «ЗОШ I–III ступенів — гімназія» (вчитель А. А. Витовтова);

– **Ордановський Олександр**, учень 8-го класу ЗОШ № 38 м. Одеси (вчитель О. Г. Максютіна);

– **Погребнюк Ілля**, учень 9-го класу Балтського НВК «ЗОШ № 1 I–III ступенів імені Олеса Гончара — лицей» (вчитель Н. Г. Погребнюк).

Аналіз результатів участі наших учнів в різноманітних інтелектуальних змаганнях свідчить про прагнення дітей до творчості. Бажаємо нашим обдарованим дітям успіхів, творчого натхнення і подальших перемог.

Таблиця 1

Результати участі учнів Одеської області в III та IV етапах Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових дисциплін у 2007/2008 навчальному році

Предмет	Кількість учасників III етапу			Всього	Переможці			Всього	Учасники IV етапу	Переможці IV етапу	Переможці IV етапу		
	Одеса	міста області	сільська		I	II	III				I	II	III
1. Українська мова і література	40	26	93	159	4	8	33	45	8	5	1		4
2. Математика	57	45	93	195	5	8	23	36	4	1			1
3. Фізика	50	34	72	156	4	5	19	28	6	4		2	2
4. Хімія	55	28	65	148	4	7	14	25	7	4			4
5. Біологія	58	34	93	185	4	8	27	39	4	3	1	1	1
6. Географія	42	32	99	173	4	8	20	32	4	1			1
7. Економіка	39	27	36	102	3	6	15	24	11	5		1	4
8. Історія	28	27	78	133	3	9	32	44	4	1			1
9. Право	37	23	75	135	3	5	14	22	6	4		3	1
10. Англійська мова	51	27	79	157	3	6	14	23	4	2		2	
11. Німецька мова	30	10	45	85	3	6	13	22	3	3			3
12. Французька мова	29	3	26	58	3	4	7	14	4	1	1		
13. Іспанська мова	16			16	2	3	1	6	5	2	1		1
14. Інформатика	36	10	20	66	5	4	14	23	3	1			1
15. Трудове навчання	7	4	21	32	0	2	5	7	2	0			
16. Болгарська мова	0	0	49	49	3	2	13	18					
17. Молдовська мова	0	0	37	37	2	6	10	18					
18. Російська мова і література	28	21	36	85	4	7	16	27					
19. Російська мова і зарубіжна література	26	18	55	99	4	9	17	30					
Всього	629	369	1072	2070	62	113	308	483	75	37	4	9	24

Результати інтелектуальних змагань серед учнів сільських шкіл 1999–2007 роки

№ п/п	Район	1999		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007									
		пер	очн	пер	очн	пер	очн	пер	очн	пер	очн	пер	очн	пер	очн	пер	очн	пер	очн								
1.	Ананівський	6	2	14	6	1	14	7	0	22	7	1	35	11	4	9	3	0	104	5	2	43	11	0			
2.	Арцизький	0	0	60	13	5	54	20	7	50	6	1	59	10	1	47	10	3	17	4	0	2	1	0			
3.	Балтський	0	0	59	3	0	8	1	0	15	1	0	155	4	-	54	0	0	63	2	0	76	1	1	74	7	1
4.	Білгород-Дністровський	3	1	8	2	1	0	0	0	18	1	0	51	10	3	46	6	2	17	5	2	9	3	1	15	5	1
5.	Білявський	3	1	21	2	1	3	2	1	3	2	1	13	2	1	12	3	1	7	1	0	13	2	1	3	2	0
6.	Березівський	4	2	6	0	0	4	0	0	0	0	0	73	7	1	32	1	0	59	7	2	31	3	0	23	2	0
7.	Болградський	4	2	96	14	3	72	30	4	83	19	5	92	22	5	46	12	4	30	9	1	15	3	0	34	5	0
8.	Великомихайлівський	3	1	7	1	1	13	2	1	46	11	2	36	7	5	60	14	2	55	11	0	64	7	1	28	6	1
9.	Іванівський	2	0	16	1	0	8	1	0	0	0	0	53	5	1	62	4	2	45	5	1	37	5	1	23	4	0
10.	Ізмаїльський	6	4	35	5	3	30	10	4	41	15	2	60	11	3	48	13	3	80	19	4	137	16	4	118	23	9
11.	Кілійський	1	1	45	9	5	37	12	0	32	10	1	43	6	1	32	9	5	20	5	2	47	19	6	39	14	4
12.	Кодимський	0	0	3	0	0	0	0	0	1	0	0	33	2	1	13	0	0	13	1	1	50	2	0	31	3	1
13.	Комінтернівський	0	0	4	0	0	20	4	2	18	7	2	4	1	1	8	2	2	15	3	0	26	3	0	34	1	0
14.	Котовський	0	0	42	9	0	28	9	0	111	6	0	110	8	1	127	9	2	130	17	3	112	9	1	146	12	1
15.	Красноокнянський	0	0	3	0	0	3	0	0	0	0	0	113	5	1	108	4	3	99	3	0	87	1	0	146	2	0
16.	Любашівський	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	0	19	1	0	35	1	1	34	1	0	47	0	0	31	2	0
17.	Миколаївський	1	1	4	1	0	0	0	0	2	0	0	6	0	0	1	1	0	1	0	0	2	0	0	9	0	0
18.	Овідіопольський	0	0	6	0	0	0	0	0	40	3	0	18	3	1	20	2	0	19	1	0	11	1	0	14	3	0
19.	Роздільнянський	2	0	16	1	1	13	4	0	5	1	0	2	0	0	0	0	0	3	1	0	14	4	1	10	3	0
20.	Ренійський	2	2	26	4	2	31	11	2	67	16	6	34	8	0	34	12	6	73	14	2	90	9	4	69	10	3
21.	Савранський	0	0	2	0	0	0	0	0	2	1	0	1	0	0	7	0	0	22	2	0	15	1	0	21	3	1
22.	Саратський	0	0	1	0	0	1	0	0	4	1	0	5	2	0	2	1	1	27	5	0	54	4	0	12	6	1
23.	Тарутинський	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	230	2	0	7	1	0
24.	Татарбунарський	7	3	35	4	0	1	0	0	0	0	0	62	10	1	30	4	1	32	5	0	154	6	0	127	11	0
25.	Фрунзівський	3	0	20	0	0	5	0	0	61	4	0	65	5	1	56	2	0	35	5	0	158	5	0	53	8	0
26.	Ширявський	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	21	1	1	16	0	0	2	1	0	22	2	1	54	3	1
Всього по містах		48	20	536	75	23	345	113	21	623	111	21	1162	139	36	940	115	40	942	136	21	1622	117	24	1166	148	24

**Переможці та призери IV етапу Всеукраїнських
учнівських олімпіад 2007/2008 навчального року**

П.І. по Б	Місто, район	Навчальний заклад	Клас	Диплом	Предмет
Божко Микола Сергійович	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	10	III	математика
Братінов Іван Іванович	м. Білгород-Дністровський	ЗОШ № 3 I–III ступенів	9	III	історія
Іванов Олексій Володимирович	м. Одеса	гімназія № 8	8	III	географія
Железняк Віталій Євгенович	м. Одеса	гімназія № 4	9	II	англійська мова
Оцабрик Наталя Олександрівна	м. Одеса	гімназія № 1 ім. А. П. Бистріної	10	II	англійська мова
Заволока Олена Ернестівна	м. Одеса	ОНВК «Гімназія № 2 — спеціалізована загально- ноосвітня школа I ст. з поглибленим вивчен- ням англійської мови»	11	I	іспанська мова
Бернавська Ганна Анатоліївна	м. Одеса	ОНВК «Гімназія № 2 — спеціалізована загально- ноосвітня школа I ст. з поглибленим вивчен- ням англійської мови»	11	III	іспанська мова
Фотіхов Максим Ігоревич	м. Одеса	ЗОШ № 65 I–III ступенів	10	III	німецька мова
Кравцова Ірина Олександрівна	м. Одеса	гімназія № 5	11	III	німецька мова
Карюхіна Олена Юріївна	м. Одеса	ОНВК № 90 імені О. С. Пушкіна «СЗОШ I–III ст. з поглибленим вивченням німецької, англійської мов — до- шкільний заклад»	11	III	німецька мова
Томсинська Валерія Артурівна	м. Одеса	ОНВК «Загальноосвіт- ня школа № 84 I–III ст. з поглибленим вивчен- ням французької мови»	9	I	французька мова
Гедзенко Софія Василівна	м. Одеса	ліцей № 53	9	III	фізика
Маслечко Анастасія Миколаївна	м. Білгород-Дністровський	НВК «ЗОШ I–III ст. — ліцей»	10	II	фізика
Голованова Вікторія В'ячеславівна	м. Одеса	ліцей № 53	8	II	фізика
Нуждін Володимир Юрійович	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	11	III	фізика
Плюснов Дмитро Сергійович	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	8	III	хімія
Орленко Вікторія Михайлівна	Ізмаїльський район	Кислицька ЗОШ I–III ступенів	8	III	хімія
Розенфельд Аліса Владиславівна	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	10	III	хімія
Богату Світлана Ігорівна	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	11	III	хімія
Тельпіс Валерій Валерійович	Арцизький район	Деленська ЗОШ I–III ступенів	8	I	біологія
Молчанова Марія Вікторівна	м. Одеса	гімназія № 5	10	II	біологія
Чернишова Яна Сергіївна	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	11	III	біологія
Смирнова Олександра Вадимівна	м. Одеса	Економічний ліцей	9	III	економіка
Стрелков Юрій Андрійович	м. Іллічівськ	Загальноосвітня школа № 4 I–III ступенів	9	II	економіка
Аракелян Заруї Месропівна	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	10	III	економіка
Діордієв Віктор Олександрович	м. Одеса	Рішельєвський ліцей	10	III	економіка
Мешерякова Ольга Валеріївна	м. Одеса	Економічний ліцей	11	III	економіка
Мшанецький Володимир Сергійович	м. Одеса	ЗОШ № 72 I–III ступенів	9	III	інформатика

П.І. по Б	Місто, район	Навчальний заклад	Клас	Диплом	Предмет
Мutowчийська Марія Олександрівна	Арцизький район	Виноградівська ЗОШ I—III ступенів	9	III	українська мова і література
Мартинюк Олександра Валеріївна	м. Одеса	ЗОШ № 56 I—III ступенів	9	I	українська мова і література
Колоденко Валерія Віталіївна	м. Одеса	СЗОШ суспільно-гуманітарно-природничого профілю № 117 I—III ступенів	9	III	українська мова і література
Вернигора Катерина Сергіївна	м. Одеса	СЗОШ № 40 I—III ступенів	10	III	українська мова і література
Сердюченко Катерина Володимирівна	Ізмаїльський район	Саф'янівська ЗОШ I—III ступенів	11	III	українська мова і література
Кокош Родіон Григорович	Ренійський район	Ренійський НВК «Школа I—III ст. — ліцей»	9	II	основи правознавства
Євлаш Світлана Олександрівна	м. Одеса	Юридичний ліцей	9	II	основи правознавства
Шкрібляк Майя Іванівна	Ренійський район	Ренійський НВК «Школа I—III ст. — ліцей»	11	III	основи правознавства
Кір'як Альона Ігорівна	м. Одеса	ЗОШ № 61 I—III ступенів	11	II	основи правознавства

Ю. В. БАГАТИЙ,

заступник директора із зовнішнього тестування та моніторингу якості освіти ООІУВ,

С. А. ТУВІЧЕНКО,

завідувачка центру організаційно-інформаційного забезпечення ООІУВ,

І. В. МАРТИНЕВСЬКА,

методист центру організаційно-інформаційного забезпечення ООІУВ,

Л. В. ХОМЕНКО,

методист центру організаційно-інформаційного забезпечення ООІУВ.

ПЕРЕЖИТЬ — ЭТО ЗНАЧИТ ПОНЯТЬ И ЗАПОМНИТЬ...

Прослеживая развитие вальдорфской педагогики в рамках Всеукраинского эксперимента «Развитие вальдорфской педагогики в Украине», можно отметить ряд положительных моментов, а именно, после кропотливой исследовательской работы Министерство образования и науки Украины утвердило «Программы для вальдорфских школ (1–4 класс)» и рекомендовало для использования в учебном процессе вальдорфских школ Украины (письмо МОНУ № 1/11-6609 от 28.08.2007 г.).

Другой положительный момент в том, что интерес к вальдорфской педагогике в педагогическом сообществе не уменьшается. Педагоги Сербенёвской школы Полтавской области решили использовать элементы вальдорфской педагогики в своей школе. В течение нескольких месяцев 2007/2008 учебного года они проходили стажировку в вальдорфском НВК

«Ступени», посещали уроки и семинары, постигали суть вальдорфской педагогики и изучали опыт работы. Кроме этого, ученики сербенёвской школы также несколько дней посещали уроки в вальдорфской школе (НВК «Ступени»), и эти уроки оставили в их душе неизгладимый след. Каждый ребенок нашел то, что ему понравилось.

Сейчас в процессе становления находится «Школа Будущего» в г. Симферополе. Педагогический коллектив школы обратился к идеям и принципам вальдорфской школы, где обучение осуществляется методом погружения в предмет и обеспечивается возможность гармоничного развития здоровой и свободной индивидуальности ребенка.

Опыт работы творческой группы учителей, которая организована НМЛ педагогических инноваций ООИУУ, также свидетельствует

о том, что идеи вальдорфской педагогики вызывают большой интерес и востребованы в педагогической практике традиционных школ, особенно на начальной ступени. Известно, что первые годы жизни ребенка, а также период детства и юности, имеют большое значение для дальнейшего развития личности.

В рамках работы творческой группы учителя побывали на открытых уроках (основном уроке в 1-м, 2-м, 3-м классах). Это были «основные уроки» украинского языка и математики. После завершения работы творческой группы в 2007 году и составления плана работы на 2008 год творческая группа выразила желание побывать в роли учеников и пережить самим весь «основной урок», а затем его проанализировать с методической точки зрения. Провести такой урок стало возможным во время зимних каникул, в январе 2008 г., когда сами учителя вальдорфских школ были свободны от своих уроков.

Исследование анкет, которые заполняли учителя на семинарах в течение 2007/2008 учебного года, показало, что состав слушателей стабильно сохранялся, что свидетельствует об их интересе к данной теме. Практически все учителя, которые побывали на семинаре, смогли найти в уроках нечто важное для себя и затем применить в своей работе.

На вопрос «Удалось ли Вам что-либо (метод, или одну из технологий) применить в своей работе?» многие учителя ответили утвердительно и отметили то, что они применяют в своей работе: утреннюю песенку, ритмическую часть, методы обучения математике (счет в движении, изучение таблицы умножения), методику изучения украинского, русского языка, некоторые аспекты воспитательного характера. В настоящее время определились проблемы, над которыми учителя творческой группы и вальдорфские педагоги решили поработать совместно: а) развитие интереса к учебному материалу и к учебе вообще; б) методы сохранения здоровья при высокой нагрузке.

Внимательно изучив анкеты участников семинаров, можно отметить, что интерес к вальдорфской педагогике проявляется в силу её ориентированности на антропософскую антропологию, на законы человеческого развития (физического, душевного, духовного), на единство мышления, чувства и воли, что означает полное погружение ребенка в изучаемый материал.

Что значит погружение ученика в предмет в вальдорфской школе? Прежде всего — это организация школьного дня и сам стиль преподавания. Преподавание ведется блоками — эпохами (в вальдорфской педагогике применяют термин — эпоха). Эпоха длится 2–3 недели. Например, эпоха математики; это значит, что в течение 3 недель ежедневно на основном уроке (обязательно первый урок длительностью 110–120 мин.) изучается определенный раздел (блок) математики. По завершении эпо-

хи математики начинается эпоха родного языка в течение 2–3 недель, затем опять эпоха математики 2–3 недели или краеведения... и т. п. В структуре составления расписания есть свой гигиеничный ритм проведения эпох в течение года. Школьный день ориентируется на тему и ритм основного урока, ему подчинены все последующие уроки дня (после основного урока идет урок иностранного языка, рукоделия, живописи, музыки и т. п.).

Методическая основа основного урока — единство мышления, чувства и воли — чередование восприятия, переживания и осуществления. Это обуславливает активную и равномерно распределенную нагрузку на голову, сердце и руки (ноги) ребенка, вовлекая все существо ученика в обучение. Учитель приходит в класс первым, подготавливает атмосферу в классе и определяет, когда ему нужно впустить в класс детей. Помещение должно иметь добрую атмосферу, которую нельзя нарушать криками. Входя в класс, дети совершают важный психологический шаг перехода через порог. Учитель встречает детей у двери, здоровается с каждым за руку и встречается взглядом с каждым ребенком. Здороваясь за руку с каждым ребенком, учитель по ладошке определяет, в каком состоянии ребенок сегодня пришел в школу, как следует сегодня персонально с ним работать. После звонка учитель приветствует уже весь класс и вместе с классом произносит утреннее изречение. Ежедневное утреннее изречение преследует цель создания психологического настроя и имеет важное воспитательное значение. Затем начинается ритмическая часть урока.

Ритмическая часть — это особенная составляющая основного урока. Это не физкультминутка, но средство для пробуждения волевых импульсов ребенка к процессу познания, а также гармонизации ребенка. Ритмическая часть помогает решать проблемы физиологической координации ребенка. На ритмической части дети могут выполнять определенные ритмические движения, соединять их с математическим счетом, рецитацией или пением. Музыка является социальным искусством и объединяет весь класс в единый коллектив. Рецитация (декламация) индивидуализирует ребенка. Учитель таким образом может задавать настроение (пением, музыкой), но если для сегодняшнего урока нужны «работящие», любознательные индивидуумы, то нужно соблюдать меру в пении и заканчивать ритмическую часть не пением, а бодрыми ритмами и рецитацией. Особым искусством является чередование изречения хором и индивидуально. Если дети слишком много говорили хором, то они теряют концентрацию и растворяются в группе, если дети слишком много говорили «соло», то за счет усталости ослабевают внимание, которое необходимо для обучающей части урока. В младших классах ритмическая часть может

продолжаться в течение получаса, а в более старших составляет около 20 минут концентрированной работы. Конец ритмической части всегда спокойный и концентрирующий. Ученики готовы к восприятию, наступает собственно «учеба», содержание ритмической части тесно связано с обучающей частью урока.

Обучающая, основная, часть урока. Особенно тщательно учитель должен подготовиться к первым словам, вопросам в обучающей части урока. Первое предложение обучающей части должно заинтересовать детей, пробудить желание мыслить, прикоснуться к глубинным пластам учебного материала, заложенного накануне, которые он пережил за ночь. В вальдорфской педагогике важное значение имеет сон ребенка. Это тот же ритм сон—бодрствование, забывание—вспоминание, как и вдох и выдох, здесь важен тесный контакт с родителями. Учитель обязан четко представлять себе, что класс должен познать сегодня, что нового он сообщит детям, чтобы подготовить их к завтрашнему дню. Кроме того, учитель должен понимать, что в классе находятся дети разных темпераментов, и один и тот же материал холерик будет воспринимать не так, как меланхолик, сангвиник или флегматик. Поэтому важно, как преподнести материал, чтобы заинтересовать и холерика, и меланхолика, и..., и по завершении обучающей части урока четко сказать детям то, что посеет семена любознательности и пробудит интерес к завтрашнему уроку, завтрашнему дню. Если это удастся, дети не будут опаздывать в школу по утрам.

Через 15–30 минут мыслительной части урока наступает тренировочная (волевая) часть основного урока, когда дети работают с тетрадью для записи материала и рисунков. Это не только реализация воли, но и работа с собственными индивидуальными границами свободы и творческая работа с учебным материалом. Затем наступает период расслабления.

Четвертая часть урока — рассказывание морально-этических историй. Эта часть урока соединяет познание с моральным качеством и является ежедневным воспитательным аспектом урока. Рассказ, легенда или история не должны быть слишком короткими. Дети долж-

ны погрузиться в рассказ, забыть «самих себя» и все вокруг. Нужно настроить детей на восприятие рассказа и на то, чтобы вспомнить, что было рассказано вчера. Хорошо, когда по окончании рассказа есть время на его обсуждение. Рассказ можно прервать и продолжить на следующий день.

Основной урок можно построить в другой последовательности: начать урок с ритмической части, а затем произнести утреннее изречение. Утреннее изречение вводит детей в обучающую часть и концентрирует внимание. Можно вставлять элементы ритмической части везде, где это имеет смысл, например, между рабочей частью урока и завершением, рассказом моральных историй, но всегда необходимо знать, для чего это делается.

Сознательное чередование активизирующей и расслабляющей деятельности, как своеобразных «вдохов» и «выдохов», помогает избежать утомления и сохранить детям физические и психические силы. Такая организация учебного процесса обеспечивает индивидуальный подход к каждому ученику: как индивидуально дышит человек, так же индивидуально он воспринимает все, что связано с ритмом. Таким образом, ученики получают не только мыслительную нагрузку, задействованы их чувства (эмоции) и волевые качества, всем своим существом ребенок погружается в материал и переживает его.

Вальдорфская педагогика вмещает в себя почти все известные технологии. Для учителя вальдорфской школы каждый урок творческий, он свободен в выборе метода обучения (или технологии), но обязательно внимательно относится к возрастным особенностям ребенка и его индивидуальности. Все это пережили учителя сами, побывав в роли «учеников» вальдорфской школы на семинаре творческой группы.

Невозможно в одной статье охватить все аспекты даже одного основного урока, а тем более эпохи, но возможно это сделать темой последующих статей.

В. П. МИТЮХИНА,

методист научно-методической лаборатории педагогических инноваций ООИУВ.